

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

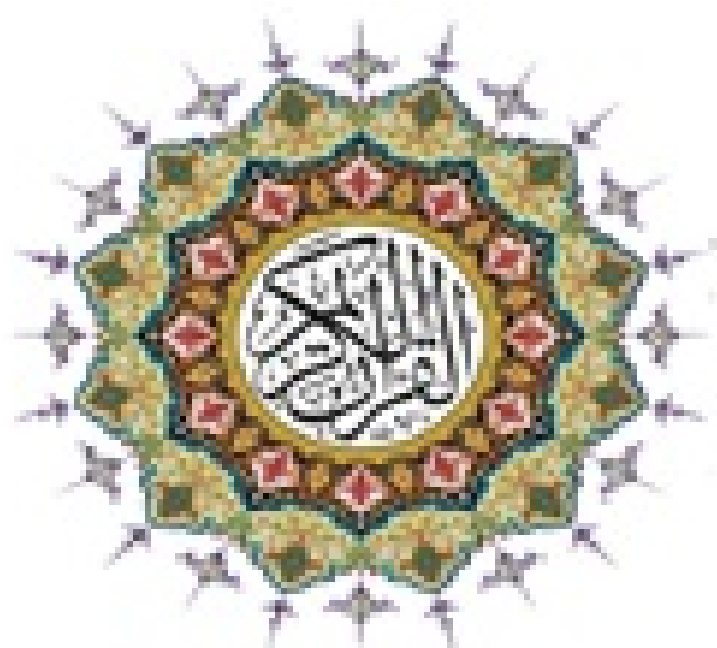
.com

.org

.net

.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۳۱

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 31

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۳۸	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۳۱
۳۸	مشخصات کتاب
۳۸	۱- تخلف
۳۸	۱- آثار تخلف از انبیا
۳۸	۲- آثار تخلف از جهاد
۴۰	۳- آثار تخلف از غزوه تبوک
۴۲	۴- آثار تخلف از معاهده
۴۲	۵- آثار تخلف اقتصادی
۴۲	۶- آثار تخلف منافقان
۴۲	۷- اولین تخلف متخلفان غزوه تبوک
۴۴	۸- تخلف از احکام جهاد
۴۴	۹- تخلف از جنگ
۴۵	۱۰- تخلف از جهاد
۴۸	۱۱- تخلف از رهبران دینی
۴۸	۱۲- تخلف از کفارہ ظہار
۴۸	۱۳- تخلف از وعده
۴۸	۱۴- تخلف بادیہ نشینان
۵۰	۱۵- تخلف کعب ابن اشرف
۵۰	۱۶- تخلف متخلفان غزوه تبوک
۵۰	۱۷- تخلف مراره بن ربیع
۵۰	۱۸- تخلف منافقان
۵۲	۱۹- تخلف منافقان از جهاد
۵۴	۲۰- تخلف منافقان از غزوه تبوک

۵۴	۲۱- تخلف ناپذیری وعیدهای خدا
۵۴	۲۲- تخلف وعده ابلیس
۵۶	۲۳- تخلف هلال بن امیه
۵۶	۲۴- تداوم تخلف متخلفان غزوه تبوک
۵۶	۲۵- توجیه تخلف
۵۶	۲۶- جرم تخلف از جهاد
۵۸	۲۷- زمینہ تخلف
۵۸	۲۸- زمینہ تخلف از جهاد
۵۹	۲۹- عوامل تخلف از جهاد
۶۲	۳۰- عوامل تخلف از غزوه تبوک
۶۲	۳۱- عوامل تخلف متخلفان از مسافرت به حدیبیه
۶۲	۳۲- فرعون و تخلف وعده
۶۲	۳۳- فرعونیان و تخلف وعده
۶۳	۳۴- کیفر تخلف از اوامر خدا
۶۴	۳۵- کیفر تخلف از جهاد
۶۴	۳۶- گناه تخلف از جهاد
۶۵	۳۷- مجازات تخلف از جهاد
۶۶	۳۸- منشأ تخلف بادیه نشینان
۶۶	۳۹- موانع تخلف از جهاد
۶۶	۴۰- موانع تخلف اقتصادی
۶۶	۴۱- نهی از تخلف اقتصادی
۶۹	۲- تدبیر
۶۹	۱- آثار تدبیر در آفرینش
۶۹	۲- آثار تدبیر در قرآن
۷۰	۳- آثار تدبیر در قصه ایوب(ع)
۷۰	۴- آثار تدبیر در کتب آسمانی

- ۵- اهمیت تدبیر ۷۲
- ۶- اهمیت تدبیر در آسمان ۷۲
- ۷- اهمیت تدبیر در آفرینش ۷۲
- ۸- اهمیت تدبیر در آیات قرآن ۷۲
- ۹- اهمیت تدبیر در حقانیت قرآن ۷۳
- ۱۰- اهمیت تدبیر در قرآن ۷۴
- ۱۱- اهمیت تدبیر در وحی ۷۴
- ۱۲- تدبیر در تاریخ ۷۶
- ۱۳- تدبیر در دریا ۷۶
- ۱۴- تدبیر در فرجام برادران یوسف ۷۶
- ۱۵- تدبیر در قرآن ۷۶
- ۱۶- تدبیر در قصه اصحاب فیل ۷۸
- ۱۷- تدبیر در قصص قرآن ۷۹
- ۱۸- تدبیر مؤمنان ۸۰
- ۱۹- تشویق به تدبیر ۸۰
- ۲۰- تشویق به تدبیر در قصه یوسف(ع) ۸۰
- ۲۱- دعوت به تدبیر در قرآن ۸۰
- ۳- تدبیر خدا ۸۲
- ۱- آثار تدبیر خدا ۸۲
- ۲- آثار تعقل در تدبیر خدا ۹۳
- ۳- آثار ذکر تدبیر خدا ۹۳
- ۴- استحکام تدبیر خدا ۹۶
- ۵- اعراض از تدبیر خدا ۹۷
- ۶- تدبیر خدا ۹۷
- ۷- حاکمیت تدبیر خدا ۱۳۳
- ۸- دلایل تدبیر خدا ۱۳۵

- ۹- ذکر تدبیر خدا ۱۳۸
- ۱۰- رحمت در تدبیر خدا ۱۳۹
- ۱۱- روش تدبیر خدا ۱۳۹
- ۱۲- کیفیت تدبیر خدا ۱۴۱
- ۱۳- محدوده تدبیر خدا ۱۴۱
- ۱۴- مرکز تدبیر خدا ۱۴۱
- ۱۵- مضمونان تدبیر خدا ۱۴۳
- ۱۶- منشأ تدبیر خدا ۱۴۳
- ۱۷- مهربانی در تدبیر خدا ۱۴۳
- ۱۸- نشانه های تدبیر خدا ۱۴۳
- ۱۹- نقش تدبیر خدا ۱۵۹
- ۲۰- نیاز به تدبیر خدا ۱۵۹
- ۲۱- وسعت تدبیر خدا ۱۶۱
- ۲۲- ویژگیهای تدبیر خدا ۱۶۱
- ۲۳- هدفداری تدبیر خدا ۱۶۳
- ۴- تذکر ۱۶۴
- ۱- آثار تذکر ۱۶۴
- ۲- آثار تذکر آیات خدا ۱۶۹
- ۳- آثار تذکر حالات محتضر ۱۶۹
- ۴- آثار تذکر حضور خدا ۱۶۹
- ۵- آثار تذکر حقانیت آفرینش ۱۶۹
- ۶- آثار تذکر گواهی خدا ۱۷۱
- ۷- آداب تذکر آیات خدا ۱۷۱
- ۸- ابزار تذکر ۱۷۱
- ۹- اهمیت تذکر ۱۷۳
- ۱۰- اهمیت تذکر ارزشها ۱۷۴

- ۱۱- اهمیت تذکر به انسانها ۱۷۵
- ۱۲- اهمیت تذکر به حق ستیزان ۱۷۵
- ۱۳- اهمیت تذکر به کافران ۱۷۵
- ۱۴- اهمیت تذکر به مؤمنان ۱۷۷
- ۱۵- اهمیت تذکر قصص انبیا ۱۷۷
- ۱۶- ایمان با تذکر ۱۷۷
- ۱۷- تذکر آیات خدا ۱۷۷
- ۱۸- تذکر ابراهیم(ع) ۱۷۹
- ۱۹- تذکر اجابت خواسته ها در بهشت ۱۸۱
- ۲۰- تذکر اخروی خداترسان ۱۸۱
- ۲۱- تذکر اراده خدا ۱۸۱
- ۲۲- تذکر ارزشها ۱۸۱
- ۲۳- تذکر افشای رازها در قیامت ۱۸۳
- ۲۴- تذکر امدادهای خدا ۱۸۳
- ۲۵- تذکر ایام الله ۱۸۳
- ۲۶- تذکر به انبیا ۱۸۵
- ۲۷- تذکر به انسان ۱۸۵
- ۲۸- تذکر به انسان ها ۱۸۶
- ۲۹- تذکر به اولوا الالباب ۱۸۷
- ۳۰- تذکر به برادران یوسف ۱۸۷
- ۳۱- تذکر به بنی اسرائیل ۱۸۹
- ۳۲- تذکر به چاه انداختن یوسف(ع) ۱۸۹
- ۳۳- تذکر به حیات اخروی ۱۸۹
- ۳۴- تذکر به دنیاطلبان ۱۹۱
- ۳۵- تذکر به زکریا(ع) ۱۹۱
- ۳۶- تذکر به غافلان ۱۹۱

- ۳۷- تذکر به فرعون ۱۹۳
- ۳۸- تذکر به فرعونیان ۱۹۳
- ۳۹- تذکر به قوم ابراهیم ۱۹۳
- ۴۰- تذکر به قوم نوح ۱۹۵
- ۴۱- تذکر به قیامت ۱۹۵
- ۴۲- تذکر به کافران ۱۹۶
- ۴۳- تذکر به محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۹۷
- ۴۴- تذکر به مردم ۱۹۷
- ۴۵- تذکر به مشرکان ۱۹۹
- ۴۶- تذکر به مشرکان ناقض معاهده ۱۹۹
- ۴۷- تذکر به مکذبان معاد ۱۹۹
- ۴۸- تذکر به موسی(ع) ۲۰۱
- ۴۹- تذکر به مؤمنان ۲۰۱
- ۵۰- تذکر تاریخ ۲۰۱
- ۵۱- تذکر تاریخ اقوام پیشین ۲۰۱
- ۵۲- تذکر تاریخ بنی اسرائیل ۲۰۳
- ۵۳- تذکر تاریخ قوم ثمود ۲۰۳
- ۵۴- تذکر تاریخ قوم عاد ۲۰۴
- ۵۵- تذکر تاریخ قوم نوح ۲۰۵
- ۵۶- تذکر تجربه های دینی ۲۰۵
- ۵۷- تذکر تعالیم دین ۲۰۷
- ۵۸- تذکر توحید ربوبی ۲۰۷
- ۵۹- تذکر حاکمیت ربوبیت خدا ۲۰۷
- ۶۰- تذکر حسابرسی اخروی عمل ۲۰۷
- ۶۱- تذکر حسابرسی خدا ۲۰۹
- ۶۲- تذکر حسابرسی عمل ۲۰۹

- ۶۳- تذکر خلقت انسان ۲۰۹
- ۶۴- تذکر خلقت زکریا(ع) ۲۰۹
- ۶۵- تذکر خوشنامی محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۱۱
- ۶۶- تذکر دعای ابراهیم(ع) ۲۱۱
- ۶۷- تذکر ذلت اخروی مشرکان ۲۱۱
- ۶۸- تذکر ذلت اخروی مکذبان معاد ۲۱۱
- ۶۹- تذکر ذلت دشمنان خدا ۲۱۳
- ۷۰- تذکر رحمانیت خدا ۲۱۳
- ۷۱- تذکر رحمت خدا ۲۱۳
- ۷۲- تذکر رؤیای محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۱۵
- ۷۳- تذکر سرنوشت پیشینیان ۲۱۵
- ۷۴- تذکر سعادت متقین ۲۱۵
- ۷۵- تذکر سوء پیشینه جایز ۲۱۵
- ۷۶- تذکر شجره ملعونه ۲۱۷
- ۷۷- تذکر شقاوت کافران ۲۱۷
- ۷۸- تذکر صفات ناپسند ۲۱۷
- ۷۹- تذکر عجز اخروی مشرکان ۲۱۷
- ۸۰- تذکر عجز اخروی مکذبان معاد ۲۱۹
- ۸۱- تذکر عجز بتها ۲۱۹
- ۸۲- تذکر فرجام اقوام پیشین ۲۱۹
- ۸۳- تذکر فرجام امور ۲۱۹
- ۸۴- تذکر فرجام مکذبان آیات خدا ۲۲۱
- ۸۵- تذکر فطرت توحیدی ۲۲۱
- ۸۶- تذکر قدرت خدا ۲۲۱
- ۸۷- تذکر قرآن ۲۲۳
- ۸۸- تذکر قصه ابراهیم(ع) ۲۲۳

- ۲۲۳ ۸۹- تذکر قصه موسی(ع)
- ۲۲۳ ۹۰- تذکر قصه هود
- ۲۲۵ ۹۱- تذکر کمی فرصت
- ۲۲۵ ۹۲- تذکر کیفیهای خدا
- ۲۲۵ ۹۳- تذکر مبانی فکری
- ۲۲۵ ۹۴- تذکر معاد
- ۲۲۷ ۹۵- تذکر نظارت خدا
- ۲۲۷ ۹۶- تذکر نعمت
- ۲۲۷ ۹۷- تذکر نعمتهای خدا
- ۲۲۷ ۹۸- تذکر نیازهای انسان
- ۲۲۹ ۹۹- تذکر هلاکت اصحاب فیل
- ۲۲۹ ۱۰۰- تذکر هلاکت اقوام پیشین
- ۲۲۹ ۱۰۱- زمینة تذکر
- ۲۳۱ ۱۰۲- زمینة تذکر به بندگان خدا
- ۲۳۱ ۱۰۳- زمینة تذکر به منیبان
- ۲۳۲ ۱۰۴- عوامل تذکر
- ۲۴۳ ۱۰۵- عوامل تذکر به عابدان
- ۲۴۳ ۱۰۶- عوامل تذکر حق شنوایان
- ۲۴۳ ۱۰۷- عوامل تذکر عاقلان
- ۲۴۵ ۱۰۸- فلسفه تذکر امدادهای خدا
- ۲۴۵ ۱۰۹- منشأ تذکر
- ۲۴۵ ۱۱۰- نیاز به تذکر
- ۲۵۲ ۵- ترازو
- ۲۵۲ ۱- تاریخ ترازو
- ۲۵۲ ۲- ترازو در دوران شعیب(ع)
- ۲۵۲ ۳- ترازو در صدر اسلام

- ۴- ترازو در معامله - ۲۵۳
- ۵- شعیب(ع) و ترازو - ۲۵۴
- ۶- میزان در ترازو - ۲۵۵
- ۶- تربیت - ۲۵۶
- ۱- تربیت - ۲۵۶
- ۲- آثار تربیت فرزند - ۲۵۶
- ۳- آثار ذکر منشأ تربیت - ۲۵۶
- ۴- آگاهی در تربیت - ۲۵۷
- ۵- الگو در تربیت - ۲۵۷
- ۶- الگوها در تربیت - ۲۵۹
- ۷- الگوهای تربیت - ۲۵۹
- ۸- الگوی تربیت - ۲۵۹
- ۹- امیدواری در تربیت - ۲۶۳
- ۱۰- انبیا و تربیت - ۲۶۵
- ۱۱- انذار در تربیت - ۲۶۵
- ۱۲- اولویت در تربیت - ۲۷۱
- ۱۳- اهمیت تربیت - ۲۷۱
- ۱۴- اهمیت تربیت انسان - ۲۷۳
- ۱۵- اهمیت تربیت انسان ها - ۲۷۳
- ۱۶- اهمیت تربیت خانواده - ۲۷۳
- ۱۷- اهمیت تربیت دینی - ۲۷۵
- ۱۸- اهمیت تربیت دینی خانواده - ۲۷۵
- ۱۹- اهمیت تربیت صالحان - ۲۷۵
- ۲۰- اهمیت تربیت فرزند - ۲۷۷
- ۲۱- اهمیت تربیت کودکان - ۲۷۷
- ۲۲- بشارت در تربیت - ۲۷۹

- ۲۸۳ ۲۳- پاداش در تربیت
- ۲۸۳ ۲۴- تدریجی بودن تربیت
- ۲۸۵ ۲۵- تربیت آدم(ع)
- ۲۸۵ ۲۶- تربیت انبیا
- ۲۸۵ ۲۷- تربیت انسان
- ۲۸۶ ۲۸- تربیت انفاقگران
- ۲۸۷ ۲۹- تربیت جاهلان
- ۲۸۷ ۳۰- تربیت در جوانی
- ۲۸۷ ۳۱- تربیت دینی فرزند
- ۲۸۹ ۳۲- تربیت عیسی(ع)
- ۲۸۹ ۳۳- تربیت فرزند
- ۲۹۱ ۳۴- تربیت متقین
- ۲۹۱ ۳۵- تربیت محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۲۹۳ ۳۶- تربیت موسی(ع)
- ۲۹۳ ۳۷- تربیت مؤمنان
- ۲۹۵ ۳۸- تربیت نمازگزاران
- ۲۹۵ ۳۹- ترس در تربیت
- ۲۹۷ ۴۰- تشویق در تربیت
- ۳۰۱ ۴۱- تنبیه در تربیت
- ۳۰۲ ۴۲- تهدید در تربیت
- ۳۰۳ ۴۳- روش تربیت
- ۳۴۱ ۴۴- روش در تربیت
- ۳۴۱ ۴۵- زمینه تربیت
- ۳۴۴ ۴۶- زمینه تربیت محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۴۵ ۴۷- زمینه تربیت موسی(ع)
- ۳۴۵ ۴۸- سختی تربیت فرزند

۳۴۵	۴۹- سرزنش در تربیت
۳۴۵	۵۰- شیوه های تربیت
۳۵۱	۵۱- عوامل تربیت
۳۵۵	۵۲- عوامل تربیت ابراهیم(ع)
۳۵۵	۵۳- عوامل تربیت موسی(ع)
۳۵۷	۵۴- عوامل مؤثر در تربیت
۳۶۹	۵۵- عوامل مؤثر در تربیت خانواده
۳۶۹	۵۶- عوامل مؤثر در تربیت دینی
۳۷۱	۵۷- عوامل مؤثر در تربیت فرزند
۳۷۱	۵۸- فلسفه تربیت موسی(ع)
۳۷۱	۵۹- محبت در تربیت
۳۷۱	۶۰- محیط و تربیت
۳۷۳	۶۱- مراحل تربیت
۳۷۳	۶۲- مربی در تربیت
۳۷۵	۶۳- مکان تربیت
۳۷۵	۶۴- منشأ تربیت
۳۷۵	۶۵- مهربانی در تربیت
۳۷۷	۶۶- مهربانی در تربیت فرزند
۳۷۷	۶۷- نظام تربیت
۳۷۹	۶۸- نقش الگو در تربیت
۳۸۰	۷- ترس
۳۸۰	۱- ترس
۳۸۳	۲- آثار ترس
۳۹۵	۳- آثار ترس اخروی ظالمان
۳۹۷	۴- آثار ترس اخروی مکذبان معاد
۳۹۷	۵- آثار ترس از آخرت

- ۳۹۷ ۶- آثار ترس از جهاد
- ۳۹۷ ۷- آثار ترس از جهنم
- ۳۹۹ ۸- آثار ترس از حسابرسی اخروی
- ۳۹۹ ۹- آثار ترس از حشر
- ۳۹۹ ۱۰- آثار ترس از خدا
- ۴۰۹ ۱۱- آثار ترس از عذاب
- ۴۱۱ ۱۲- آثار ترس از عذاب اخروی
- ۴۱۱ ۱۳- آثار ترس از فرجام
- ۴۱۳ ۱۴- آثار ترس از فرجام عمل
- ۴۱۳ ۱۵- آثار ترس از فقر
- ۴۱۵ ۱۶- آثار ترس از قیامت
- ۴۱۹ ۱۷- آثار ترس از کیفر خدا
- ۴۱۹ ۱۸- آثار ترس از مرگ
- ۴۱۹ ۱۹- آثار ترس بنی نضیر
- ۴۲۰ ۲۰- آثار ترس جادوگران فرعون
- ۴۲۱ ۲۱- آثار ترس حیوانات وحشی
- ۴۲۱ ۲۲- آثار ترس علما
- ۴۲۱ ۲۳- آثار ترس محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۲۳ ۲۴- آثار ترس ملائکه
- ۴۲۳ ۲۵- آثار ترس منافقان
- ۴۲۳ ۲۶- ابتلا به ترس
- ۴۲۵ ۲۷- ارزش ترس از حسابرسی خدا
- ۴۲۵ ۲۸- ارزش ترس از خدا
- ۴۲۵ ۲۹- ارزش ترس از فرجام
- ۴۲۵ ۳۰- ارزش ترس از وعیدهای خدا
- ۴۲۷ ۳۱- از عذاب ترس

- ۳۲- اعتدال در ترس ۴۲۷
- ۳۳- القای ترس در دشمنان ۴۲۷
- ۳۴- القای ترس در فرعونیان ۴۲۹
- ۳۵- القای ترس در کافران ۴۲۹
- ۳۶- امیدواری و ترس ۴۲۹
- ۳۷- انبیا و ترس ۴۲۹
- ۳۸- اولیاء الله و ترس ۴۳۱
- ۳۹- اهمیت ترس ۴۳۱
- ۴۰- اهمیت ترس از حسابرسی عمل ۴۳۱
- ۴۱- اهمیت ترس از خدا ۴۳۳
- ۴۲- اهمیت ترس از قیامت ۴۳۵
- ۴۳- اهمیت زمینه ترس ۴۳۶
- ۴۴- ایجاد ترس در محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۳۷
- ۴۵- پاداش ترس از قیامت ۴۳۷
- ۴۶- تبلیغ و ترس مردم ۴۳۷
- ۴۷- ترس آسمان ها ۴۳۷
- ۴۸- ترس ابرار ۴۳۹
- ۴۹- ترس ابراهیم(ع) ۴۳۹
- ۵۰- ترس ابراهیم(ع) از ملائکه ۴۳۹
- ۵۱- ترس اخروی انسان ها ۴۴۱
- ۵۲- ترس اخروی بی تقویان ۴۴۱
- ۵۳- ترس اخروی دنیاطلبان ۴۴۲
- ۵۴- ترس اخروی ظالمان ۴۴۲
- ۵۵- ترس اخروی فاسدان ۴۴۵
- ۵۶- ترس اخروی کافران ۴۴۵
- ۵۷- ترس اخروی گناهکاران ۴۴۵

- ۴۴۷ ۵۸- ترس اخروی مرفهان
- ۴۴۷ ۵۹- ترس اخروی مکذبان قیامت
- ۴۴۹ ۶۰- ترس اخروی مکذبان معاد
- ۴۴۹ ۶۱- ترس اخروی موجودات
- ۴۵۱ ۶۲- ترس اخروی موجودات آسمان ها
- ۴۵۱ ۶۳- ترس اخروی موحدان
- ۴۵۱ ۶۴- ترس از آدم ربایی
- ۴۵۱ ۶۵- ترس از آینده
- ۴۵۳ ۶۶- ترس از اجرای احکام
- ۴۵۳ ۶۷- ترس از اخراج از وطن
- ۴۵۳ ۶۸- ترس از اصحاب کهف
- ۴۵۵ ۶۹- ترس از انسان ها
- ۴۵۵ ۷۰- ترس از بنی اسرائیل
- ۴۵۷ ۷۱- ترس از پیروزی فرعونیان
- ۴۵۷ ۷۲- ترس از تعالیم انبیا
- ۴۵۷ ۷۳- ترس از تهمت
- ۴۵۷ ۷۴- ترس از جنگ
- ۴۵۹ ۷۵- ترس از جهاد
- ۴۶۱ ۷۶- ترس از جهنم
- ۴۶۳ ۷۷- ترس از حسابرسی اخروی
- ۴۶۳ ۷۸- ترس از حسابرسی خدا
- ۴۶۴ ۷۹- ترس از حشر
- ۴۶۵ ۸۰- ترس از خدا
- ۴۸۲ ۸۱- ترس از خشکسالی
- ۴۸۲ ۸۲- ترس از دشمن
- ۴۸۳ ۸۳- ترس از دشمنان

- ۴۸۸ ۸۴- ترس از دین موسی(ع)
- ۴۸۹ ۸۵- ترس از ربوبیت خدا
- ۴۸۹ ۸۶- ترس از رد عمل
- ۴۸۹ ۸۷- ترس از رسالت موسی(ع)
- ۴۹۱ ۸۸- ترس از زیان
- ۴۹۱ ۸۹- ترس از سختی
- ۴۹۱ ۹۰- ترس از شکست
- ۴۹۱ ۹۱- ترس از شکنجه های اشراف بنی اسرائیل
- ۴۹۳ ۹۲- ترس از شکنجه های فرعون
- ۴۹۳ ۹۳- ترس از طعمه گرگ شدن یوسف(ع)
- ۴۹۳ ۹۴- ترس از ظالمان
- ۴۹۴ ۹۵- ترس از عذاب
- ۴۹۷ ۹۶- ترس از عذاب اخروی
- ۵۰۰ ۹۷- ترس از عذابهای خدا
- ۵۰۱ ۹۸- ترس از عصای موسی(ع)
- ۵۰۱ ۹۹- ترس از عمل
- ۵۰۱ ۱۰۰- ترس از غیر خدا
- ۵۰۳ ۱۰۱- ترس از فرجام
- ۵۰۳ ۱۰۲- ترس از فرجام اخروی
- ۵۰۵ ۱۰۳- ترس از فرعون
- ۵۰۵ ۱۰۴- ترس از فرعونیان
- ۵۰۵ ۱۰۵- ترس از فقر
- ۵۰۷ ۱۰۶- ترس از قتل
- ۵۰۸ ۱۰۷- ترس از قدرت موسی(ع)
- ۵۰۹ ۱۰۸- ترس از قهاریت خدا
- ۵۰۹ ۱۰۹- ترس از قیامت

- ۱۱۰- ترس از کیفر اخروی ۵۱۳
- ۱۱۱- ترس از کیفرهای خدا ۵۱۳
- ۱۱۲- ترس از گناه ۵۱۵
- ۱۱۳- ترس از مخالفت با خدا ۵۱۵
- ۱۱۴- ترس از مرگ ۵۱۵
- ۱۱۵- ترس از معبودان باطل ۵۱۹
- ۱۱۶- ترس از معجزه موسی(ع) ۵۱۹
- ۱۱۷- ترس از ملائکه ۵۲۱
- ۱۱۸- ترس از موجودات ۵۲۱
- ۱۱۹- ترس از مؤمنان ۵۲۱
- ۱۲۰- ترس از نفخ صور ۵۲۳
- ۱۲۱- ترس از وعیدهای خدا ۵۲۳
- ۱۲۲- ترس اشراف قوم فرعون ۵۲۳
- ۱۲۳- ترس اصحاب کهف ۵۲۳
- ۱۲۴- ترس اقوام پیشین ۵۲۵
- ۱۲۵- ترس امام حسن(ع) ۵۲۵
- ۱۲۶- ترس امام حسین(ع) ۵۲۵
- ۱۲۷- ترس امام علی(ع) ۵۲۷
- ۱۲۸- ترس انبیا ۵۲۷
- ۱۲۹- ترس انسان ها ۵۲۷
- ۱۳۰- ترس انسان ها در قیامت ۵۲۹
- ۱۳۱- ترس اولیاء الله ۵۲۹
- ۱۳۲- ترس بازماندگان اهل عذاب ۵۲۹
- ۱۳۳- ترس بدکاران ۵۳۰
- ۱۳۴- ترس بندگان خدا ۵۳۱
- ۱۳۵- ترس بنی اسرائیل ۵۳۱

- ۱۳۶- ترس بیمار دلان ۵۳۳
- ۱۳۷- ترس پسندیده ۵۳۳
- ۱۳۸- ترس خانواده ابراهیم(ع) ۵۴۱
- ۱۳۹- ترس داود(ع) ۵۴۱
- ۱۴۰- ترس در برزخ ۵۴۱
- ۱۴۱- ترس در تبلیغ ۵۴۳
- ۱۴۲- ترس در تربیت ۵۴۳
- ۱۴۳- ترس در جنگ ۵۴۵
- ۱۴۴- ترس در جهاد ۵۴۷
- ۱۴۵- ترس در دعا ۵۴۷
- ۱۴۶- ترس در قضاوت ۵۴۸
- ۱۴۷- ترس در قیامت ۵۴۹
- ۱۴۸- ترس در مسلمانان ۵۵۱
- ۱۴۹- ترس در مناجات ۵۵۱
- ۱۵۰- ترس در هدایت ۵۵۱
- ۱۵۱- ترس دشمنان ۵۵۱
- ۱۵۲- ترس دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۵۳
- ۱۵۳- ترس دنیاپرستان ۵۵۳
- ۱۵۴- ترس دنیوی گناهکاران ۵۵۳
- ۱۵۵- ترس ذاکران ۵۵۵
- ۱۵۶- ترس رعد ۵۵۵
- ۱۵۷- ترس رهبری دینی ۵۵۵
- ۱۵۸- ترس زکریا(ع) ۵۵۵
- ۱۵۹- ترس زمین ۵۵۷
- ۱۶۰- ترس شیطان ۵۵۷
- ۱۶۱- ترس ظالمان ۵۵۷

- ۱۶۲- ترس عاقلان ۵۵۹
- ۱۶۳- ترس علمای یهود ۵۵۹
- ۱۶۴- ترس فاطمه(س) ۵۵۹
- ۱۶۵- ترس فرعون ۵۶۱
- ۱۶۶- ترس فرعونیان ۵۶۳
- ۱۶۷- ترس قابیل ۵۶۳
- ۱۶۸- ترس قارون ۵۶۵
- ۱۶۹- ترس کافران ۵۶۵
- ۱۷۰- ترس کافران مکه ۵۶۷
- ۱۷۱- ترس کوه ها ۵۶۷
- ۱۷۲- ترس گناهکاران ۵۶۷
- ۱۷۳- ترس مادر موسی(ع) ۵۶۷
- ۱۷۴- ترس مبلغان ۵۶۹
- ۱۷۵- ترس متخلفان از مسافرت به حدیبیه ۵۶۹
- ۱۷۶- ترس متقین ۵۶۹
- ۱۷۷- ترس محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۶۹
- ۱۷۸- ترس محمد(صلی الله علیه و آله) از عذاب اخروی ۵۷۲
- ۱۷۹- ترس مردم دوران فرعون ۵۷۳
- ۱۸۰- ترس مریم(س) ۵۷۳
- ۱۸۱- ترس مسلمانان سست ایمان ۵۷۳
- ۱۸۲- ترس مسلمانان صدر اسلام ۵۷۵
- ۱۸۳- ترس مسلمانان مدینه ۵۷۵
- ۱۸۴- ترس مشرکان ۵۷۶
- ۱۸۵- ترس معبودان باطل ۵۷۷
- ۱۸۶- ترس مکذبان آیات خدا ۵۷۷
- ۱۸۷- ترس مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۷۹

- ۱۸۸- ترس ملانکه ۵۷۹
- ۱۸۹- ترس ممنوع ۵۷۹
- ۱۹۰- ترس منافقان ۵۸۱
- ۱۹۱- ترس منافقان مدینه ۵۸۲
- ۱۹۲- ترس موجودات ۵۸۳
- ۱۹۳- ترس موجودات آسمان ها ۵۸۳
- ۱۹۴- ترس موحدان ۵۸۵
- ۱۹۵- ترس موسی(ع) ۵۸۵
- ۱۹۶- ترس موسی(ع) در میقات ۵۸۸
- ۱۹۷- ترس مؤمنان ۵۸۹
- ۱۹۸- ترس مؤمنان بنی اسرائیل ۵۹۳
- ۱۹۹- ترس مؤمنان صدراسلام ۵۹۳
- ۲۰۰- ترس ناپسند ۵۹۵
- ۲۰۱- ترس نکوهیده ۶۰۱
- ۲۰۲- ترس و امید ۶۰۳
- ۲۰۳- ترس و امیدواری ۶۰۵
- ۲۰۴- ترس هامان ۶۰۷
- ۲۰۵- ترس هنگام ولادت موسی(ع) ۶۰۷
- ۲۰۶- ترس یعقوب(ع) ۶۰۷
- ۲۰۷- ترس یهود ۶۰۸
- ۲۰۸- ترس یهود از مرگ ۶۰۹
- ۲۰۹- ترس یهود بنی قریظه ۶۰۹
- ۲۱۰- تشویق به ترس از حسابرسی خدا ۶۱۱
- ۲۱۱- تشویق به ترس از وعیدهای خدا ۶۱۱
- ۲۱۲- جایگاه ترس ۶۱۱
- ۲۱۳- خدا و ترس ۶۱۱

- ۲۱۴- رفع ترس ابراهیم(ع) ----- ۶۱۳
- ۲۱۵- رفع ترس از بنی اسرائیل ----- ۶۱۳
- ۲۱۶- رفع ترس از صالحان ----- ۶۱۵
- ۲۱۷- رفع ترس از مؤمنان ----- ۶۱۵
- ۲۱۸- رفع ترس ساره ----- ۶۱۵
- ۲۱۹- رفع ترس مادر موسی(ع) ----- ۶۱۵
- ۲۲۰- رفع ترس موسی(ع) ----- ۶۱۶
- ۲۲۱- زمینۀ ترس ----- ۶۱۷
- ۲۲۲- زمینۀ ترس اخروی ----- ۶۱۸
- ۲۲۳- زمینۀ ترس از خدا ----- ۶۱۹
- ۲۲۴- زمینۀ ترس از عذاب ----- ۶۲۱
- ۲۲۵- زمینۀ ترس از عذاب اخروی ----- ۶۲۲
- ۲۲۶- زمینۀ ترس از فرجام عمل ----- ۶۲۳
- ۲۲۷- زمینۀ ترس از قیامت ----- ۶۲۳
- ۲۲۸- زمینۀ ترس خدا ترسان ----- ۶۲۳
- ۲۲۹- زمینۀ ترس فرعون ----- ۶۲۳
- ۲۳۰- سرزنش ترس از غیر خدا ----- ۶۲۵
- ۲۳۱- سرزنش ترس از فقر ----- ۶۲۵
- ۲۳۲- شقاوت محرومان از ترس خدا ----- ۶۲۵
- ۲۳۳- شگفتی ترس از غیر خدا ----- ۶۲۵
- ۲۳۴- عمومیت ترس در قیامت ----- ۶۲۷
- ۲۳۵- عوامل ترس ----- ۶۲۷
- ۲۳۶- عوامل ترس ابراهیم(ع) ----- ۶۳۱
- ۲۳۷- عوامل ترس اخروی ----- ۶۳۳
- ۲۳۸- عوامل ترس از حشر ----- ۶۳۳
- ۲۳۹- عوامل ترس از خدا ----- ۶۳۳

- ۶۳۵ ----- ۲۴۰- عوامل ترس از عذاب
- ۶۳۵ ----- ۲۴۱- عوامل ترس از عصیان خدا
- ۶۳۵ ----- ۲۴۲- عوامل ترس از قیامت
- ۶۳۵ ----- ۲۴۳- عوامل ترس از مرگ
- ۶۳۷ ----- ۲۴۴- عوامل ترس بندگان خدا
- ۶۳۷ ----- ۲۴۵- عوامل ترس لوط(ع)
- ۶۳۷ ----- ۲۴۶- عوامل ترس مبلغان
- ۶۳۷ ----- ۲۴۷- عوامل ترس منافقان
- ۶۳۹ ----- ۲۴۸- عوامل ترس موحدان
- ۶۳۹ ----- ۲۴۹- عوامل ترس موسی(ع)
- ۶۳۹ ----- ۲۵۰- عوامل رفع ترس
- ۶۴۱ ----- ۲۵۱- عوامل رفع ترس ابراهیم(ع)
- ۶۴۱ ----- ۲۵۲- عوامل رفع ترس قریش
- ۶۴۳ ----- ۲۵۳- فلسفه ترس موسی(ع)
- ۶۴۳ ----- ۲۵۴- فلسفه ترس یهود
- ۶۴۳ ----- ۲۵۵- مبارزه با ترس
- ۶۴۵ ----- ۲۵۶- محستان و ترس
- ۶۴۶ ----- ۲۵۷- مراتب ترس
- ۶۴۷ ----- ۲۵۸- مراتب ترس اخروی
- ۶۴۷ ----- ۲۵۹- مصونیت از ترس
- ۶۴۷ ----- ۲۶۰- مصونیت از ترس اخروی
- ۶۴۷ ----- ۲۶۱- مصونیت از ترس نفخ صور
- ۶۴۹ ----- ۲۶۲- منافقان و ترس از خدا
- ۶۴۹ ----- ۲۶۳- منشأ ترس
- ۶۵۱ ----- ۲۶۴- منشأ ترس ابراهیم(ع)
- ۶۵۱ ----- ۲۶۵- منشأ ترس از عذاب

- ۲۶۶- منشأ ترس بنی نضیر - ۶۵۱
- ۲۶۷- منشأ ترس کافران - ۶۵۱
- ۲۶۸- منشأ رفع ترس قریش - ۶۵۳
- ۲۶۹- منشأ رفع ترس موسی(ع) - ۶۵۳
- ۲۷۰- موانع ترس - ۶۵۳
- ۲۷۱- موانع ترس از دشمنان - ۶۵۷
- ۲۷۲- موانع ترس از فقر - ۶۵۷
- ۲۷۳- موانع ترس موحدان - ۶۵۷
- ۲۷۴- موجبات ترس - ۶۵۹
- ۲۷۵- موجبات ترس از خدا - ۶۵۹
- ۲۷۶- موجبات ترس موسی(ع) - ۶۶۰
- ۲۷۷- موجبات نجات از ترس - ۶۶۱
- ۲۷۸- مؤمنان و ترس - ۶۶۱
- ۲۷۹- مؤمنان و ترس از غیر خدا - ۶۶۳
- ۲۸۰- نبوت و ترس - ۶۶۳
- ۲۸۱- نجات از ترس در قیامت - ۶۶۳
- ۲۸۲- نشانه های ترس - ۶۶۳
- ۲۸۳- نشانه های ترس از خدا - ۶۶۳
- ۲۸۴- وعده رفع ترس - ۶۶۵
- ۲۸۵- ترس و امیدواری - ۶۶۵
- ۸- ترشروئی - ۶۶۸
- ۱- آثار ترشرویی با یتیم - ۶۶۸
- ۲- اجتناب از ترشرویی با موعظه پذیران - ۶۶۸
- ۳- ترشرویی اخروی کافران - ۶۶۸
- ۴- ترشرویی با عبدالله بن ام مکتوم - ۶۶۹
- ۵- سرزنش ترشرویی - ۶۶۹

- ۶- عوامل ترشرویی در قیامت ۶۷۱
- ۹- ترک اولی ۶۷۲
- ۱- کیفر ترک اولی ۶۷۲
- ۲- معرضان از ترک اولی ۶۷۲
- ۱۰- تزکیه ۶۷۳
- ۱- آثار تزکیه ۶۷۳
- ۲- آثار تزکیه پدر ۶۷۸
- ۳- آثار علاقه به تزکیه ۶۸۰
- ۴- اجتناب از هدایت اهل تزکیه ۶۸۰
- ۵- ارزش تزکیه ۶۸۰
- ۶- ارزش علاقه به تزکیه ۶۸۲
- ۷- اعراض از تزکیه ۶۸۲
- ۸- امکان تزکیه طغیانگران ۶۸۲
- ۹- امکان تزکیه فرعون ۶۸۲
- ۱۰- امیدواری در تزکیه ۶۸۴
- ۱۱- اهتمام مؤمنان به تزکیه ۶۸۴
- ۱۲- اهمیت تزکیه ۶۸۴
- ۱۳- اهمیت تزکیه انسان ها ۶۸۹
- ۱۴- اهمیت تزکیه رهبران ۶۹۰
- ۱۵- اهمیت تزکیه قاضی ۶۹۰
- ۱۶- اهمیت رستگاری اهل تزکیه ۶۹۰
- ۱۷- تزکیه انسان ها ۶۹۱
- ۱۸- تزکیه انفاقگران ۶۹۲
- ۱۹- تزکیه سخاوتمندان ۶۹۳
- ۲۰- تزکیه علمای متعهد ۶۹۴
- ۲۱- تزکیه قاضی ۶۹۴

- ۶۹۴----- ۲۲- تزکیه قبل از بهشت
- ۶۹۴----- ۲۳- تزکیه مردم
- ۶۹۶----- ۲۴- تزکیه موسی(ع)
- ۶۹۶----- ۲۵- تزکیه مؤمنان
- ۶۹۷----- ۲۶- تزکیه نسل ابراهیم(ع)
- ۶۹۸----- ۲۷- تزکیه نسل اسماعیل(ع)
- ۶۹۸----- ۲۸- تشویق به تزکیه
- ۶۹۹----- ۲۹- توصیه به تزکیه
- ۷۰۰----- ۳۰- ثروتمندان و تزکیه
- ۷۰۰----- ۳۱- دعوت به تزکیه
- ۷۰۱----- ۳۲- رستگاری اهل تزکیه
- ۷۰۲----- ۳۳- زمینه تزکیه
- ۷۰۶----- ۳۴- زمینه محرومیت از تزکیه
- ۷۰۶----- ۳۵- عوامل تزکیه
- ۷۱۲----- ۳۶- محرومان از تزکیه
- ۷۱۲----- ۳۷- محرومیت از تزکیه
- ۷۱۴----- ۳۸- مسؤول تزکیه انسان ها
- ۷۱۴----- ۳۹- مکان تزکیه
- ۷۱۴----- ۴۰- موانع تزکیه
- ۷۱۶----- ۱۱- تسبیح
- ۷۱۶----- ۱- آثار تسبیح
- ۷۱۶----- ۲- آثار تسبیح خدا
- ۷۲۱----- ۳- آثار تسبیح داود(ع)
- ۷۲۱----- ۴- آثار تسبیح موجودات
- ۷۲۱----- ۵- آثار تسبیح یونس(ع)
- ۷۲۳----- ۶- آثار دوام تسبیح

- ۷- آداب تسبیح ۷۲۲
- ۸- آداب تسبیح خدا ۷۲۵
- ۹- اخلاص در تسبیح خدا ۷۲۹
- ۱۰- ارزش اخلاص در تسبیح خدا ۷۳۰
- ۱۱- ارزش تداوم تسبیح خدا ۷۳۱
- ۱۲- ارزش تسبیح ۷۳۱
- ۱۳- ارزش تسبیح خدا ۷۳۱
- ۱۴- اهمیت تسبیح خدا ۷۳۳
- ۱۵- بهشتیان و تسبیح خدا ۷۳۵
- ۱۶- پاداش تسبیح ۷۳۷
- ۱۷- تداوم تسبیح بندگان خدا ۷۳۷
- ۱۸- تداوم تسبیح خدا ۷۳۷
- ۱۹- تداوم تسبیح داود(ع) ۷۳۹
- ۲۰- تداوم تسبیح مخلصان ۷۳۹
- ۲۱- تداوم تسبیح مخلصین ۷۴۰
- ۲۲- تداوم تسبیح مقربان ۷۴۱
- ۲۳- تداوم تسبیح ملائکه ۷۴۱
- ۲۴- تداوم تسبیح موجودات ۷۴۳
- ۲۵- تسبیح آسمان ها ۷۴۳
- ۲۶- تسبیح آسمان های هفتگانه ۷۴۳
- ۲۷- تسبیح انبیا ۷۴۳
- ۲۸- تسبیح پرندگان ۷۴۵
- ۲۹- تسبیح حاملان عرش ۷۴۷
- ۳۰- تسبیح خدا ۷۴۷
- ۳۱- تسبیح خدا در آخر روز ۷۶۳
- ۳۲- تسبیح خدا در اول روز ۷۶۴

- ۳۳- تسبیح خدا در دعا ۷۶۵
- ۳۴- تسبیح خدا در سختی ۷۶۵
- ۳۵- تسبیح خدا در شب ۷۶۵
- ۳۶- تسبیح خدا در صبح ۷۶۷
- ۳۷- تسبیح خدا در مبارزه ۷۶۷
- ۳۸- تسبیح خدا در نماز ۷۶۹
- ۳۹- تسبیح خدا قبل از صبح ۷۶۹
- ۴۰- تسبیح خدا قبل از مغرب ۷۶۹
- ۴۱- تسبیح داود(ع) ۷۶۹
- ۴۲- تسبیح در بین الطلوعین ۷۷۳
- ۴۳- تسبیح در ذکر خدا ۷۷۳
- ۴۴- تسبیح در روز ۷۷۳
- ۴۵- تسبیح در سحرگاه ۷۷۵
- ۴۶- تسبیح در شب ۷۷۶
- ۴۷- تسبیح در صبح ۷۸۱
- ۴۸- تسبیح در ظهر ۷۸۳
- ۴۹- تسبیح در عبادت خدا ۷۸۳
- ۵۰- تسبیح در عصر ۷۸۴
- ۵۱- تسبیح در نماز ۷۸۵
- ۵۲- تسبیح رعد ۷۸۵
- ۵۳- تسبیح زکریا(ع) ۷۸۶
- ۵۴- تسبیح زمین ۷۸۷
- ۵۵- تسبیح قبل از طلوع ۷۸۷
- ۵۶- تسبیح قبل از غروب ۷۸۹
- ۵۷- تسبیح کوه ها ۷۸۹
- ۵۸- تسبیح گویی ملائکه ۷۹۲

- ۵۹- تسبیح محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۹۳
- ۶۰- تسبیح مقربان ۷۹۴
- ۶۱- تسبیح ملائکه ۷۹۵
- ۶۲- تسبیح موجودات ۷۹۷
- ۶۳- تسبیح موجودات آسمان ها ۸۰۱
- ۶۴- تسبیح موجودات زمین ۸۰۱
- ۶۵- تسبیح موسی(ع) ۸۰۳
- ۶۶- تسبیح مؤمنان ۸۰۳
- ۶۷- تسبیح هارون(ع) ۸۰۵
- ۶۸- تسبیح یونس(ع) ۸۰۵
- ۶۹- تشویق به تسبیح خدا ۸۰۵
- ۷۰- توصیه به تسبیح خدا ۸۰۵
- ۷۱- حمد در تسبیح خدا ۸۰۷
- ۷۲- دلایل تسبیح ۸۰۷
- ۷۳- دلایل تسبیح خدا ۸۰۷
- ۷۴- ذکر تسبیح خدا ۸۰۹
- ۷۵- رفعت خانه تسبیح گویان خدا ۸۰۹
- ۷۶- روش تسبیح خدا ۸۰۹
- ۷۷- زمینه تسبیح خدا ۸۱۱
- ۷۸- زمینه تسبیح ملائکه ۸۱۳
- ۷۹- زمینه تسبیح موجودات ۸۱۵
- ۸۰- زمینه تسبیح موسی(ع) ۸۱۵
- ۸۱- سستی در تسبیح خدا ۸۱۵
- ۸۲- عجز از فهم تسبیح موجودات ۸۱۶
- ۸۳- علاقه به تسبیح خدا ۸۱۷
- ۸۴- عوامل تسبیح خدا ۸۱۷

۸۱۹	۸۵- عوامل تسبیح ملائکه
۸۱۹	۸۶- فضایل تسبیح گویان خدا
۸۱۹	۸۷- فضیلت تسبیح خدا
۸۲۱	۸۸- فلسفه تسبیح خدا
۸۲۱	۸۹- فلسفه تسبیح موجودات
۸۲۳	۹۰- فواید تسبیح
۸۲۳	۹۱- فهم تسبیح موجودات
۸۲۳	۹۲- کیفیت تسبیح پرندگان
۸۲۵	۹۳- کیفیت تسبیح موجودات
۸۲۵	۹۴- مقامات تسبیح کنندگان خدا
۸۲۵	۹۵- مکان تسبیح خدا
۸۲۵	۹۶- منشأ تسبیح خدا
۸۲۷	۹۷- منشأ تسبیح ملائکه
۸۲۷	۹۸- نشاط در تسبیح خدا
۸۲۷	۹۹- نیاز به تسبیح خدا
۸۲۷	۱۰۰- وقت تسبیح
۸۲۹	۱۰۱- وقت تسبیح خدا
۸۳۳	۱۰۲- هدایت تسبیح گویان خدا
۸۳۳	۱۰۳- مقامات تسبیح کنندگان خدا
۸۳۳	۱۰۴- رفعت خانه تسبیح گویان خدا
۸۳۵	۱۰۵- فضایل تسبیح گویان خدا
۸۳۵	۱۰۶- هدایت تسبیح گویان خدا
۸۳۵	۱۰۷- تسبیح گویان خدا
۸۳۹	۱۰۸- رفعت خانه تسبیح گویان خدا
۸۴۱	۱۰۹- فضایل تسبیح گویان خدا
۸۴۱	۱۱۰- هدایت تسبیح گویان خدا

- ۱۲- تسلیم ۸۴۲
- ۱- آثار تسلیم ۸۴۲
- ۲- آثار تسلیم به حق ۸۴۴
- ۳- آثار تسلیم به خدا ۸۴۴
- ۴- آثار تسلیم به محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۵۲
- ۵- آثار تسلیم دشمنان ۸۵۴
- ۶- آموزش زنان اهل تسلیم ۸۵۴
- ۷- آموزش مردان اهل تسلیم ۸۵۴
- ۸- اجتناب از تسلیم به غیر خدا ۸۵۶
- ۹- ارزش تسلیم ۸۵۶
- ۱۰- ارزش تسلیم به خدا ۸۵۶
- ۱۱- ارزش مقام تسلیم ۸۵۸
- ۱۲- اهل تسلیم در بهشت ۸۵۸
- ۱۳- اهمیت تسلیم ۸۵۸
- ۱۴- اهمیت تسلیم به خدا ۸۶۲
- ۱۵- اهمیت تسلیم به دین ۸۷۱
- ۱۶- اهمیت تسلیم به قرآن ۸۷۲
- ۱۷- اهمیت تسلیم به مقدرات ۸۷۲
- ۱۸- اهمیت مقام تسلیم ۸۷۲
- ۱۹- پاداش تسلیم ۸۷۴
- ۲۰- پاداش زنان اهل تسلیم ۸۷۴
- ۲۱- پاداش مردان اهل تسلیم ۸۷۴
- ۲۲- تسلیم اخروی مشرکان ۸۷۴
- ۲۳- تسلیم به اراده خدا ۸۷۶
- ۲۴- تسلیم به اسلام ۸۷۶
- ۲۵- تسلیم به اوامر خدا ۸۷۶

- ۲۶- تسلیم به حق ۸۷۸
- ۲۷- تسلیم به خدا ۸۷۸
- ۲۸- تسلیم به رهبری ۸۹۴
- ۲۹- تسلیم به غیر خدا ۸۹۴
- ۳۰- تسلیم به قضاوت مشروع ۸۹۶
- ۳۱- تسلیم به قضای خدا ۸۹۶
- ۳۲- تسلیم به مادر موسی(ع) ۸۹۶
- ۳۳- تسلیم به محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۹۸
- ۳۴- تسلیم به مشیت خدا ۸۹۹
- ۳۵- تسلیم در برابر عذاب ۹۰۰
- ۳۶- تسلیم در قیامت ۹۰۰
- ۳۷- تسلیم قاتل ۹۰۲
- ۳۸- تسلیم قلبی ۹۰۲
- ۳۹- تسلیم گناهکاران ۹۰۲
- ۴۰- تسلیم محارب ۹۰۳
- ۴۱- تسلیم محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۰۴
- ۴۲- تسلیم مشرکان ۹۰۴
- ۴۳- تسلیم ملکه سبأ ۹۰۴
- ۴۴- تسلیم مؤمنان ۹۰۶
- ۴۵- تسلیم و کفر ۹۰۶
- ۴۶- تلاش برای تسلیم ملکه سبأ ۹۰۶
- ۴۷- توصیه به تسلیم ۹۰۷
- ۴۸- حقیقت تسلیم ۹۰۸
- ۴۹- دعوت به تسلیم ۹۰۸
- ۵۰- دعوت به تسلیم به خدا ۹۱۰
- ۵۱- دلایل تسلیم به خدا ۹۱۰

- ۵۲- زمینہ تسلیم ۹۱۲
- ۵۳- زمینہ تسلیم به حق ۹۱۴
- ۵۴- زمینہ تسلیم به خدا ۹۱۴
- ۵۵- زمینہ تسلیم به محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۱۸
- ۵۶- زمینہ های تسلیم ۹۱۸
- ۵۷- عفو اهل تسلیم ۹۲۰
- ۵۸- علم سلیمان(ع) به تسلیم ملکه سبأ ۹۲۰
- ۵۹- عوامل تسلیم ۹۲۰
- ۶۰- عوامل تسلیم به خدا ۹۲۲
- ۶۱- فرجام تسلیم به خدا ۹۲۳
- ۶۲- فضایل اهل تسلیم ۹۲۴
- ۶۳- فضیلت تسلیم به خدا ۹۲۴
- ۶۴- قیاس اهل تسلیم با گناهکاران ۹۲۴
- ۶۵- مراتب تسلیم به خدا ۹۲۵
- ۶۶- مقام تسلیم ۹۲۶
- ۶۷- ملاکهای تسلیم ۹۲۸
- ۶۸- موانع تسلیم ۹۲۸
- ۶۹- موانع تسلیم در برابر دین ۹۲۸
- ۷۰- مؤمنان و مقام تسلیم ۹۲۸
- ۷۱- نشانه تسلیم ۹۳۰
- ۷۲- نشانه های تسلیم ۹۳۰
- ۷۳- نشانه های تسلیم به خدا ۹۳۰
- ۷۴- نعمت تسلیم به خدا ۹۳۲
- ۷۵- وصول به مقام تسلیم ۹۳۲
- ۷۶- وعده به اهل تسلیم ۹۳۴
- ۱۳- تشبیهات ۹۳۵

- ۱- تشبیه به آتش افروز ----- ۹۳۵
- ۲- تشبیه به آغاز خلقت انسان ----- ۹۳۵
- ۳- تشبیه به بادیه نشینان ----- ۹۳۵
- ۴- تشبیه به باران در تاریکی ----- ۹۳۶
- ۵- تشبیه به برق در تاریکی ----- ۹۳۶
- ۶- تشبیه به بی عقلان ----- ۹۳۶
- ۷- تشبیه به بینایان ----- ۹۳۶
- ۸- تشبیه به جن زده ----- ۹۳۸
- ۹- تشبیه به حیوان ----- ۹۳۸
- ۱۰- تشبیه به رعد در تاریکی ----- ۹۳۸
- ۱۱- تشبیه به سرگردان ----- ۹۳۸
- ۱۲- تشبیه به شب تاریک ----- ۹۴۰
- ۱۳- تشبیه به صخره ----- ۹۴۰
- ۱۴- تشبیه به صعود به آسمان ----- ۹۴۰
- ۱۵- تشبیه به عبور شتر از سوزن ----- ۹۴۰
- ۱۶- تشبیه به کر ----- ۹۴۲
- ۱۷- تشبیه به کران ----- ۹۴۲
- ۱۸- تشبیه به کور ----- ۹۴۴
- ۱۹- تشبیه به کوران ----- ۹۴۴
- ۲۰- تشبیه به گوسفند ----- ۹۴۶
- ۲۱- تشبیه به لال ----- ۹۴۶
- ۲۲- تشبیه به لالها ----- ۹۴۶
- ۲۳- تشبیه به مجنون ----- ۹۴۷
- ۲۴- تشبیه به مردگان ----- ۹۴۸
- ۲۵- تشبیهات انجیل ----- ۹۵۰
- ۲۶- تشبیهات قرآن ----- ۹۵۰

۱۰۰۴----- ۲۷- تشبیهات محمد(صلی الله علیه و آله)

۱۰۰۴----- ۲۸- تشبیهات مشرکان

۱۰۰۴----- ۲۹- فلسفه تشبیهات قرآن

۱۰۰۴----- ۳۰- فواید تشبیهات قرآن

۱۰۰۶----- درباره مرکز

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 31

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- تخلف

1- آثار تخلف از انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 13 - 2

2 - ستم پیشگی اقوام پیشین و ایستادگی در برابر پیامبران ، عامل گرفتار شدن آنان به عذاب استیصال الهی

و لقد أهلكنا القرون من قبلکم لما ظلموا و جاءتهم رسلهم بالبینة و ما كانوا لیؤمنوا

2- آثار تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 9

9 - تخلف از جهاد ، موجب تباهی آخرت

و انّ منکم لمن لیبطنّ .. فلیقاتل فی سبیل اللّٰه الذّٰین یشرون الحیوه الدّٰنیاب

مفهوم جمله «فلیقاتل فی سبیل اللّٰه ..» این است که اگر مسلمانان با وجود شرایط جهاد آن را ترک گویند و تنها به زندگی دنیا بسنده نمایند، آخرت را به دست نیاورده اند و در نتیجه آخرت خویش را تباه کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 5, 4, 3

3 - تخلف از جنگ با دشمنان اسلام و جامعه اسلامی ، موجب نابودی جامعه اسلامی و سقوط آن *

إلا تنفروا يعذبكم . . . و يستبدل قوماً غيركم

«نفر» به معنای خروج برای امر مهیج و تحریک آمیز است که بیشتر در مورد خروج برای جنگ به کار می رود و فعل مجزوم «يعذب» و «يستبدل» جواب شرط برای «لا تنفروا» است. بنابراین پیام آیه چنین می شود: اگر مسلمانان به جنگ نروند عذاب

ص: 1

می شوند و نابود خواهند شد و مردم دیگری به جای آنان خواهند نشست.

4- فرمان جهاد و شرکت همگان در آن ، در جهت منافع مؤمنان و زیان تخلف از جهاد ، تنها متوجه خود آنان است ؛ نه خداوند .

إلا تتفروا يعذبكم عذاباً أليماً .. و لا تضروه شيئاً

5- ترک جهاد و سستی در امر پیکار با دشمن ، زمینه ساز نابودی جامعه و جایگزین شدن جامعه دیگری به جای آن

إلا تتفروا يعذبكم عذاباً أليماً و يستبدل قوماً غيركم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 11

11 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) ، به تخلف خویش و سوگند های دروغینشان ، در جهت هلاکت خود گام برداشتند .

سيحلّفون بالله .. يهلكون أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 6

6 - تخلف بی دلیل و غیر موجه مسلمان از جنگ ، نشان دروغین بودن ایمان وی به خدا و رسول خداست .

وقعد الذين كذبوا الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 8,9

8 - گناه تخلف از وظیفه جهاد ، زمینه مهر شدن قلب انسان

رضوا بأن يكونوا مع الخوالم و طبع الله على قلوبهم

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که طبع قلب (مهر شدن) معلول عملکرد خائنانه منافقان باشد نه علت آن.

9 - مهر شدن قلب انسان در نتیجه گناه و تخلف از جهاد ، مایه ناتوان شدن وی از شناخت صحیح حقایق

و طبع الله على قلوبهم فهم لا يعلمون

3- آثار تخلف از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9- 118- 3

3- تنگ شدن عرصه زندگی بر سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک ، در اثر روبه رو شدن با پیامدهای عمل خطایی که کرده بودند .

حتى اذا ضاقت عليهم الأرض بما رحبت

ص: 2

4- آثار تخلف از معاهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 4 - 5,6

5 - کمترین کوتاهی معاهدین در عمل به مواد و شرایط پیمان عدم تعرض ، نقض پیمان است .

إلا الذین عهدتم من المشرکین ثم لم ینقصوکم شیئاً

6 - تهدید مشرکان معاهد صدر اسلام به لغو پیمان عدم تعرض مسلمانان با آنان در صورت مشاهده کمترین کوتاهی در عمل به مواد آن و مشاهده هر گونه کمک به دشمنان اسلام

ثم لم ینقصوکم شیئاً و لم یظہروا علیکم أحداً

5- آثار تخلف اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 183 - 5

5 - نادرستی روابط اقتصادی ، سبب فراگیری فساد و تباهی در جامعه

أوفوا الکیل . . . و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که جمله «و لاتعتوا. . .» عطف تفسیری بر جمله پیشین باشد.

6- آثار تخلف منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 10

10 - افشای کامل چهره منافقان و اتخاذ مواضع شدید علیه آنان ، از تبعات تخلف آنان از جنگ تبوک

و لاتصل علی أحد منهم

7- اولین تخلف متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - وقوع اولین تخلف منافقان از جهاد در جنگ تبوک *

رضیتم بالعود أول مرّه

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که تخلف منافقان در جنگ تبوک، اولین تخلف آنان بوده و «أول مرّه» ناظر به این معنا باشد.

ص: 3

8- تخلف از احکام جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 3,8

3 - تجاوز از مقررات و احکام جهاد ، حرام است .

و قتلوا فی سبیل اللّٰه . . . و لا تعدوا

8 - مجاهدان ، در صورتی که از حدود الهی در جنگ تجاوز کنند و یا حقوق دشمنان را رعایت ننمایند ، از محبت خداوند محروم خواهند شد .

إن اللّٰه لا یحب المعتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 9

9 - متجاوزان از مقررات جنگ ، باید مجازات شوند . *

فلا عدون إلا علی الظلمین

9- تخلف از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 72 - 7

7 - خوشحالی به خاطر شرکت نجستن در جنگ به همراهی رسول خدا و مصون ماندن از پیامدهای مصیبت بار آن ، شرک است .

فان اصابکم مصیبه قال قد انعم اللّٰه علیّ اذ لم اکن معهم شهیداً

امام صادق (ع) در توضیح آیه فوق فرمود: ... ولو ان اهل السماء و الارض قالوا قد انعم اللّٰه علیّ اذ لم اکن مع رسول الله (صلی الله علیه و آله) لکانوت بذلک مشرکین ...

مراد از شرک خروج از اسلام نیست بلکه پیروی از شیطان است کما اینکه روایاتی در اصول کافی بیانگر این مطالب است.

10- تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 6

6 - تخلف از جهاد ، نتیجه ارزیابی غلط از دنیا و آخرت

ص: 4

فليقاتل في سبيل الله الذين يشرون الحيوه الدنيا بالآخره

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 16 - 10

10 - سر باز زدن از شرکت در میدان های نبرد ، برقراری روابط پنهانی با دشمنان و در میان نهادن اسرار مسلمانان با آنان ، از نشانه های ضعف ایمان

أم حسبتم أن تتركوا و لما يعلم الله الذين جهدوا منكم و لم يتخذوا من دون الله و

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 38 - 12

12 - ترک جهاد و سستی در پیکار با دشمنان دین ، نشانه دنیاطلبی و دل بستگی به زندگی دنیوی است .

ما لكم إذا قيل لكم انفروا في سبيل الله .. أرضيتم بالحيوه الدنيا من الآخره

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 41 - 3

3 - مشکلات و دشواری های زندگی - هر چند بسیار باشد - نمی تواند بهانه ای برای تخلف از جهاد قرار گیرد .

انفروا خفافاً و ثقالا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 86 - 10

10 - گریز از جهاد با وجود داشتن قدرت و تمکن ، نشانه نفاق است .

استتذنبك أولوا الطول منهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 87 - 3

3 - تخلف و فرار از جهاد ، نشانه ضعف روحی و به دور از روحیه مردانگی است .

رضوا بأن يكونوا مع الخوالم

آیه در بردارنده توبیخ است و خداوند، منافقان را به خاطر تن دادن به همنشینی زنان و خانه نشینان، مذمت کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 11

11 - تخلف از جهاد و سوگند دروغ، علامت نفاق و نشانه پلیدی است .

يعتذرون إليكم .. سيحلفون بالله ... إنهم رجس

ص: 5

11- تخلف از رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 5

5 - ممنوعیت تخلف از فرمان رهبر جامعه اسلامی در همه اعصار

ما كان لأهل المدينة و... أن يتخلفوا عن رسول الله

با توجه به اینکه آیات قبل در زمینه جهاد بود و فرمان جهاد حکمی مربوط به حکومت اسلامی است، می توان استفاده کرد که لزوم تبعیت از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در واقع به معنای لزوم تبعیت از حاکم الهی است و نام رسول خدا (صلی الله علیه و آله) از آن جهت ذکر شده که آن حضرت حاکم جامعه اسلامی بوده است.

12- تخلف از کفار ظهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 3 - 10

10 - تخلف کنندگان از کفار ظهار، مورد تهدید خداوند به کیفر و مجازات

فتحیر رقبه... و الله بما تعملون خبیر

جمله «و الله بما تعملون...» پیامدار این حقیقت است که ظهارکننده، باید بداند که در صورت تخلف و فرار از دادن کفار ظهار، خداوند به عمل او آگاهی داشته و سزای وی را خواهد داد.

13- تخلف از وعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 21

21 - خداوند، هرگز از وعده های خویش تخلف نمی کند.

انك لا تخلف الميعاد

14- تخلف بادیه نشینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تخلف برخی از اعراب بادیه نشین در سفرِ منتهی به صلح حدیبیه ، از همراهی و یاری پیامبر (صلی الله علیه و آله)

سیقول لك المخلفون من الأعراب

با توجه به این که آیات پیشین درباره «فتح مبین» (صلح حدیبیه) بود؛ استفاده می شود که تخلف این گروه از اعراب، در رابطه با

ص: 6

همین سفر است که به صلح حدیبیه منتهی گشت.

15- تخلف کعب ابن اشرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 21

21 - « عن علی بن ابی حمزه عن ابی عبداللّٰه (ع) قال : سئلته عن قول اللّٰه « وعلی الثّلاثه الذّین خلّفوا » قال : کعب و مراره بن الرّبیع و هلال بن امیّه . . . » ;

علی بن ابی حمزه گوید: از امام صادق (ع) درباره قول خدا «و علی الثّلاثه . . .» پرسیدم: این سه نفر چه کسانی هستند، فرمود: کعب، مراره بن ربیع و هلال بن امیّه.

16- تخلف متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 1

1 - تخلف سه نفر از مسلمانان ، از حضور یافتن در جنگ تبوک

و علی الثّلاثه الذّین خلّفوا

17- تخلف مراره بن ربیع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 21

21 - « عن علی بن ابی حمزه عن ابی عبداللّٰه (ع) قال : سئلته عن قول اللّٰه « وعلی الثّلاثه الذّین خلّفوا » قال : کعب و مراره بن الرّبیع و هلال بن امیّه . . . » ;

علی بن ابی حمزه گوید: از امام صادق (ع) درباره قول خدا «و علی الثّلاثه . . .» پرسیدم: این سه نفر چه کسانی هستند، فرمود: کعب، مراره بن ربیع و هلال بن امیّه.

18- تخلف منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 14

14 - وقوع اولین تخلف منافقان از جهاد در جنگ تبوک *

ص: 7

رضیتیم بالقعود أول مرّه

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که تخلف منافقان در جنگ تبوک، اولین تخلف آنان بوده و «أول مرّه» ناظر به این معنا باشد.

19- تخلف منافقان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 1

1 - تنها مردمان بی ایمان (منافقان) ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) اجازه ترک جهاد می طلبیدند .

إنما یستئذنک الذین لایؤمنون باللّٰه و الیوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 2

2 - عدم شرکت بی ایمان ها و سست باوران (منافقان) در جنگ تبوک ، به خیر و صلاح مؤمنان بود نه مایه ضرر آنان .

لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خبالا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 50 - 4

4 - مباحات و اظهار شادمانی منافقان به رأی صائب خویش مبنی بر ترک جهاد ، در صورت مواجه شدن مسلمانان با شکست و مشکلات جنگ

وإن تصبک مصیبه یقولوا قد أخذنا أمرنا من قبل ویتولوا و هم فرحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 11

11 - گرمی هوا ، بهانه منافقان صدر اسلام برای تخلف از جنگ و دستاویزی برای تبلیغ و بازداشتن از شرکت دیگران در جهاد

و قالوا لاتنفروا فی الحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - سستی و تخلف منافقان از جهاد ، در روحیه محکم و مصمم پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین تأثیری نداشت .

رضوا .. لکن الرسول ... جهدوا

ص: 8

20- تخلف منافقان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 5

5 - إخبار خداوند به عزم قطعی برخی افراد (منافقان) بر تخلف از جنگ تبوک (حتی در صورت عدم دریافت اذن از پیامبر (صلی الله علیه و آله))

و سیحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا .. لم أذنت لهم حتی یتبین لک الذین صدقوا و ت

از اظهار ناتوانی منافقان برای جهاد و تذکر خداوند به دروغ بودن این اظهار، استفاده می شود که آنان تصمیم بر تخلف از جنگ داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 1،2

1 - تخلف منافقان از شرکت در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

این بخش از آیات مربوط به جنگ تبوک و تخلف منافقان از شرکت در آن است.

2 - خوشحالی و احساس موفقیت منافقان از شرکت نکردن در جنگ تبوک

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

21- تخلف ناپذیری وعیدهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 97 - 8

8 - تخلف ناپذیر بودن برخی از تهدیدها و وعیدهای خداوند

موعداً لن تخلفه

«لن تخلفه» مجهول است و فاعل بیان نشده آن خداوند است.

22- تخلف وعده ابلیس

27- « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): إذا جمع الله الأولين و الآخرين و قضى بينهم و فرغ من القضاء . . . الكافرون . . . يأتون إبليس فيقولون: . . . قم أنت فاشفع لنا فإنك أنت أضللتنا فيقوم إبليس . . . و يقول عند ذلك: « إن الله وعدكم وعد الحق و وعدتكم فاخلفتكم . . . » ;

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده است که فرمود: آن گاه که خداوند اولین و آخرین انسانها را جمع کرد و میان آنان حکم نمود و از

حکم کردن فارغ شد . . . کافران ... نزد ابلیس آیند و گویند: ... تو برخیز و برای ما شفاعت کن؛ پس همانا تنها تو ما را گمراه کردی. پس ابلیس می ایستد ... و در این هنگام می گوید: «إن الله وعدکم وعد الحق و وعدتکم فاخلفتکم...».

23- تخلف هلال بن امیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 21

21 - « عن علی بن ابی حمزه عن ابی عبد الله (ع) قال : سئلته عن قول الله « و علی الثلاثة الذین خلّفوا » قال : کعب و مراره بن الربیع و هلال بن امیه . . . » ;

علی بن ابی حمزه گوید: از امام صادق (ع) درباره قول خدا «و علی الثلاثة . . . » پرسیدم: این سه نفر چه کسانی هستند، فرمود: کعب، مراره بن ربیع و هلال بن امیه».

24- تداوم تخلف متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 9

9 - إخبار خداوند به بی اساس بودن عذر تراشی متخلفان از جنگ تبوک به دلیل ادامه داشتن کجروی ها و تخلفات آنان در آینده

قل لا تعتذروا لن نؤمن لکم . . . و سیری الله عملکم

جمله «سیری الله . . . » می تواند بیانگر علت عدم پذیرش عذر متخلفان باشد؛ یعنی، عملکرد خلاف اینان در آینده، خود بهترین گواه بر نادرستی معذرت جویی آنان خواهد بود.

25- توجیه تخلف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 62 - 9

9 - توجیه خلافتکاری ها بر مبنای دروغ، نمودی از انفاق

یریدون ان یتحاکموا . . . ان اردنا الا احساناً و توفیقاً

26- جرم تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 6

ص: 10

6- تخلف از جهاد و فرمان رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و اخلال در بسیج و تجهیز سپاه اسلام، جرمی است بزرگ.

خلف رسول الله... قالوا لاتنفروا... قل نار جهنم... جزاء بما كانوا یکسبون

27- زمینه تخلف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 64 - 11

11- نسیان، از آفات مدیریت و زمینه ساز بروز کاستی ها، خطاها و تخلفات است.

و ما ننزل إلا بأمر ربک... و ما کان ربک نسیاً

به کسی که سیاست گذار و مدبر امور کسی باشد «رب» گفته می شود (برگرفته از مصباح).

28- زمینه تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 1

1 - عواطف خویشاوندی (علاقه به پدر، فرزند، برادر، همسر و خویشاوندان) و امکانات مادی (مال، شغل و مسکن) زمینه های انحراف انسان و روی گردانی وی از فرمان خدا و رسول و رها کردن جهاد

قل إن کان ءاباؤکم... و أموال اقترتموها... أحب إليکم من الله ورسوله و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 8

8 - تمکن و ثروت، زمینه عافیت طلبی منافقان و گریز آنان از جهاد

استئذنک أولوا الطول منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 5

5- ثروت و توانمندی، زمینه راحت طلبی، ذلت پذیری و روی گردانی انسان از جهاد *

29- عوامل تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 11

4- دنیامداری، عاملی برای تخلف از جهاد و دوگانگی در برخورد، به هنگام شکست و پیروزی

قد انعم الله علیّ اذ لم اکن معهم شهیدا . . یا لیتی کنت معهم معهم فافوز

جمله «یا لیتی . . .» و «قد انعم الله ...»، بیانگر این معناست که به چنگ آوردن متاع دنیا و یا از دست دادن آن، تعیین کننده خط مشی سست عنصران متخلف از جهاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ترس از غیر خدا، از عوامل بازدارنده مردم از جهاد

یخشون الناس کخشیه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - دورنمای مشقت آمیز و به دور از منافع مادی جنگ تبوک، در نظر برخی از مسلمانان صدر اسلام، عامل امتناع آنان از حضور در جنگ

لو کان عرضاً قریباً و سفراً قاصداً لا تبعوک و لکن بعدت علیهم الشقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - بی اعتقادی منافقان به قیامت و عدم درک آن نسبت به حوادث و حقایق آن، مایه تخلف آنان از جهاد

لو کانوا یفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - نفاق، بازدارنده انسان از جهاد در راه خدا و همگامی با رهبر الهی

فقل لن تخرجوا معي أبداً ولن تقاتلوا معي عدواً

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

7 - توبہ - 9 - 86 - 9

9 - ثروت فراوان ، زمینہ گرایش انسان به عافیت طلبی و موجب تن دادن به ذلت و خواری و ترک فریضه جهاد

و إذا أنزلت سورة . . و جهدوا مع رسوله استتذنک أولوا الطول منهم

ص: 12

30- عوامل تخلف از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 2

2 - دورنمای مشقت آمیز و به دور از منافع مادی جنگ تبوک ، در نظر برخی از مسلمانان صدر اسلام ، عامل امتناع آنان از حضور در جنگ

لو كان عرضاً قريباً و سفاً قاصداً لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

31- عوامل تخلف متخلفان از مسافرت به حدیبیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 6

6 - ادعای سرگرمی به مال و خانواده ، بهانه تخلف اعراب از همراهی با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

سيقول لك المخلفون من الأعراب شغلتنا أموالنا و أهلونا

32- فرعون و تخلف وعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 58 - 7

7 - فرعون به موسی (ع) اطمینان داد که او و یارانش ، از حضور در میعادگاه تخلف نخواهند ورزید .

موعداً لانخلفه نحن

33- فرعونیان و تخلف وعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 58 - 7

7 - فرعون به موسی (ع) اطمینان داد که او و یارانش ، از حضور در میعادگاه تخلف نخواهند ورزید .

موعداً لانخلفه نحن

34- كيفر تخلف از اوامر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 13

15 - انحراف از روش ترسیم شده از سوی خدا برای زندگی ، در پی دارنده مجازات الهی

إِتَىٰ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

16 - همه مردم - حتی پیامبران - در معرض کیفر های الهی در صورت تخلف از دستورات او

يَأْتِيهَا الرِّسْلُ .. إِتَىٰ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

35- کیفر تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 10

10 - پیامد هلاکت بار سرباز زدن از فریضه جهاد در راه خدا ، دامنگیر خود متخلفان است .

لَوْ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 1

1 - گناه و کیفر تخلف از جهاد ، تنها متوجه کسانی است که علی رغم توانمندی ، از آن روی برگردانند .

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتُنذِنُونَكَ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَنِيَاءُ

36- گناه تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 1، 8

1 - گناه و کیفر تخلف از جهاد ، تنها متوجه کسانی است که علی رغم توانمندی ، از آن روی برگردانند .

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتُنذِنُونَكَ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَنِيَاءُ

8 - گناه تخلف از وظیفه جهاد ، زمینه مهر شدن قلب انسان

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که طبع قلب (مهر شدن) معلول عملکرد خائنانه منافقان باشد نه علت آن.

37- مجازات تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 13

ص: 14

13 - اشخاص معذور از جهاد، در صورت خیرخواهی برای دین و رهبر جامعه اسلامی، مصون از عذاب و کیفر تخلف از جنگ

الذین كفروا منهم عذاب أليم .. ما على المحسنين من سبيل

38- منشأ تخلف بادیه نشینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 3

3 - ترس از مرگ، عامل اصلی تخلف اعراب از همراهی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در سفر حدیبیه

بل ظننتم أن لن ينقلب الرسول و المؤمنون إلى أهلهم أبدًا

39- موانع تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 7

7 - تقوا، مانع تخلف از جهاد با مال و جان

لايستذنك الذين يؤمنون ... أن يجهدوا ... و الله عليهم بالمتقين

40- موانع تخلف اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 184 - 4

4 - تقوا و ایمان به خدای یگانه، بازدارنده انسان از فساد و روابط ناسالم اقتصادی است.

و لا تكونوا من المخسرین ... و لا تبخسوا الناس أشياءهم و لا تعثوا فی الأرض مفسدین .

توصیه شعیب(ع) به رعایت تقوای الهی و توجه به خدای یگانه - پس از نهی از کم فروشی، برقراری روابط ناسالم اقتصادی و فسادانگیزی در جامعه - می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

41- نهی از تخلف اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نهی شعیب (ع) از فسادانگیزی در جامعه و چپاول گری اقتصادی

ولا تعثوا فی الأرض مفسدین

ص: 15

«عُتُو» (مصدر «تعثوا») به افساد و تخریب بیش از حد گفته می شود. بنابراین قید «مفسدین» حال تأکیدی برای فاعل «تعثوا» است.

ص: 16

2- تدبر

1- آثار تدبر در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 63 - 3

3 - تدبر در پدیده های طبیعت ، زمینه ره یابی انسان به توحید و یکتاپرستی

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء

2- آثار تدبر در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 29 - 6،11

6 - فهم و درک صحیح قرآن ، نیازمند به تدبر و اندیشیدن است .

کتب ... لیذبّروا ءایته

11 - تدبر و اندیشه کردن در قرآن ، زمینه بیداری و پندگیری از آن کتاب الهی است .

کتب ... لیذبّروا ... و لیتذکر

با توجه به تقدم ذکر تدبر در قرآن بر بیداری و پندپذیری از آن، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 82 - 6

6 - تدبر در قرآن ، زمینه برطرف شدن نفاق و ضعف ایمان

و یقولون طاعة .. افلا یتدبّرون القرآن

ترغیب منافقان و مسلمانان ضعیف الایمان به تدبر در قرآن می تواند به منظور ارائه رهنمودی برای برطرف شدن نفاق و ضعف

ایمان آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 68 - 3

3- تأمل در آیات قرآن، زداینده هر گونه تردید در الهی و آسمانی بودن آن

أفلم یدبّروا القول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 4

4- اندیشه و تدبّر انسان، در قرآن، مانع کفر است.

فأصمّهم و أعمى أبصرهم . أفلا یتدبّرون القرآن

از لحن «أفلا یتدبّرون»، استفاده می شود که اگر آنان به راستی در قرآن تدبّر می کردند، در برابر دستورات حق کر و کور نبوده و موضع نمی گرفتند.

3- آثار تدبیر در قصه ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 3

3- تدبیر در سرگذشت ایوب (ع)، مایه تقویت نیروی صبر و شکیبایی در برابر مشکلات

و اذکر عبدنا ایوب إذ نادى ربّه أنّى مسّنى الشیطن بنصب و عذاب

ابتلای ایوب (ع) به مشکلات و رنج های طاقت فرسا و صبر و شکیبایی او، مهم ترین بخش سرگذشت آن حضرت است. بنابراین یادآوری آن، می تواند سبب دمیدن روح مقاومت و شکیبایی در انسان گرفتار گردد.

4- آثار تدبیر در کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 12 - 13

13- تدبیر و تأمل در کتاب های آسمانی، زمینه و شرطی لازم برای برخورداری از حکمت و علم

يحيى خذ الكتب بقوة وءاتينه الحكم صبياً

جمله و «آتیناه» نمی تواند بدون ارتباط معنایی با «خذ الكتاب بقوة» باشد. بعید به نظر نمی رسد که مفاد «خذ الكتاب» زمینه ای برای «آتیناه الحكم» باشد.

ص: 18

5- اهمیت تدبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 1

1- خداوند، فراخوان آدمیان برای تأمل و درس آموزی از تفاوت رتبه دنیوی انسانها

انظر كيف فضلنا بعضهم على بعض

6- اهمیت تدبیر در آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 5 - 2

2 - نظام عالی آسمان، جلوه گاه عظمت خداوند و شایان تأمل و تدبیر

و السقف المرفوع

سوگند، همواره به امور مهم تعلق می گیرد و خداوند با سوگند به آسمان رفیع، بشر را به اهمیت آن متوجه ساخته است.

7- اهمیت تدبیر در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 6 - 7

7- لزوم مطالعه و تدبیر در پدیده های جهان آفرینش، برای شناخت خدا و ربوبیت او

إن فی اختلاف الّیل والنهار و ما خلق اللّهُ فی السموت و الأرض لآیت

8- اهمیت تدبیر در آیات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 29 - 7

7- لزوم تدبیر و اندیشیدن در آیات قرآن

کتب . . . لیّدبروا ءایته

9- اهمیت تدبیر در حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 19

1 - لزوم تأمل و تدبر انسان ، درباره حقانیت قرآن و پرهیز از مخالفت عجولانه با آن

قل أرأيتم إن كان من عند الله ثم كفرتم به من أضلّ

10- اهمیت تدبر در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 9

9 - خداوند ، تشویق کننده و فراخوان عالمان و دانشمندان به تحقیق و تدبر در قرآن و بهره گیری از معارف آن

و نفصل الأیت لقوم يعلمون

ذکر «لقوم يعلمون» در پی بیان تفصیل و تبیین معارف قرآن، تشویقی است الهی برای اهل علم و دانش، جهت بهره گیری از کتاب خداوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 127 - 11

11 - لزوم ژرف نگری در آیات قرآن و پرهیز از برخورد سطحی با پیام های الهی (وحی)

بأنهم قوم لا يفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 68 - 4

4 - لزوم تدبر در آیات و معارف قرآن

أفلم يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ

11- اهمیت تدبر در وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 2

2- خداوند، خواهان تدبّر انسان در حقایق وحی و نه برخورد سطحی با آن

أفلا يتدبّرون القرآن

ص: 20

12- تدبر در تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 11 - 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مأمور ترغیب مردم به سیر در زمین و تدبر در سرانجام تکذیب کنندگان پیامبران الهی

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

13- تدبر در دریا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 6 - 52

2 - دریای خروشان جلوه ای از عظمت و قدرت الهی و شایان تأمل و اندیشه

و البحر المسجور

«سجر» (شعله‌ور کردن) گاهی استعاره از التهاب و خروشیدن است (مفردات راغب). بنابراین «بحر مسجور»؛ یعنی، دریای خروشان. گفتنی است که با توجه به این که سوگند، همواره به امور مهم و در خور تأمل تعلق می گیرد، خداوند با سوگند به دریای خروشان، بشر را به عظمت و قابل تأمل و تدبر بودن آن توجه داده است.

14- تدبر در فرجام برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 7 - 12

2- خداوند، انسان ها را به تأمل در سرگذشت یوسف (ع) و برادرانش ترغیب کرده است.

لقد کان فی یوسف و إخوته آیت للساألین

حرف لام در «لقد» نشانه قسم مقدر و «قد» نیز برای تأکید است. هدف از تأکید و سوگند خداوند بر اینکه در داستان یوسف و برادرانش آیاتی برای پرسش کنندگان است، ترغیب انسانها به تأمل در آن داستان می باشد.

15- تدبر در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قرآن ، برای تدبر و اندیشه است .

کتب أنزلنه إليك مبرک لیدبروا ءآیته

ص: 21

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 82 - 14، 1

1 - ضرورت و لزوم تدبیر و اندیشه عمیق در قرآن

أفلا يتدبرون القرآن

اندیشه و تأمل مداوم در یک چیز را تدبیر می گویند که از آن به «اندیشه عمیق» تعبیر شده است.

14 - پندار وجود اختلاف در قرآن، نتیجه نگرش سطحی و عدم تدبیر در آن

أفلا يتدبرون القرآن ولو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافاً كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 19

19 - لزوم تأمل و اندیشه در چگونگی استدلال های قرآن

انظر كيف نبين لهم الايات

کلمه «نظر» به معنای دقت کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 5

5- مفاهیم عالی قرآن، قابل درک و تدبیر برای انسان

أفلا يتدبرون القرآن

تعبیر «أفلا يتدبرون»، همگان را به تدبیر در قرآن برمی انگیزاند. این انگیزش از سوی خداوند، مبتنی بر این است که حقایق قرآن برای بشر، قابل درک و استفاده باشد.

16- تدبیر در قصه اصحاب فیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 1 - 7

7- داستان اصحاب فیل و کیفر دیدن آنان ، حادثه ای عبرت آموز و شایسته تدبیر

الم ترکیف

17- تدبیر در قصص قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 99 - 6

6- لزوم تدبیر و اندیشه کردن در داستان های قرآن ، برای متذکر شدن و درس آموختن

ص: 22

تقصّ علیک من أنباء .. ذکرًا

18- تدبر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 17 - 9

9- وجود همیشگی مؤمنانی که با تدبر در قرآن ، از رهنمود های آن بهره می گیرند .

قد بیّنا لکم الآیت لعلکم تعقلون

به کارگیری «لعلّ» - که برای بیان امید است - نشان می دهد که زمین هرگز از وجود مؤمنانی که از قرآن استفاده کنند، خالی نمی شود.

19- تشویق به تدبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 11 - 1

1 - پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) مأمور ترغیب مردم به سیر در زمین و تدبر در سرانجام تکذیب کنندگان پیامبران الهی

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

20- تشویق به تدبر در قصه یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 7 - 2

2- خداوند ، انسان ها را به تأمل در سرگذشت یوسف (ع) و برادرانش ترغیب کرده است .

لقد کان فی یوسف و إخوته آیت للسانین

حرف لام در «لقد» نشانه قسم مقدر و «قد» نیز برای تأکید است. هدف از تأکید و سوگند خداوند بر اینکه در داستان یوسف و برادرانش

آیاتی برای پرسش کنندگان است ، ترغیب انسانها به تأمل در آن داستان می باشد.

21- دعوت به تدبر در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - فراخوانده شدن کافران به تدبیر و اندیشه در آیات قرآن و پرهیز از داوری های نسنجیده درباره آن

أفلم يدبّروا القول

ص: 23

3- تدبیر خدا

1- آثار تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 20

20- توان خداوند بر آفرینش هستی و تدبیر امور آن ، دلیل توانایی او بر ایجاد قیامت است .

الله الذی رفع السموت .. یفصل الآیت لعلکم بلقاء ربکم توقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 4

4- همه پدیده های جهان بدون امداد و تدبیر خداوند ، ناتوان از سامان دادن به امور و ارائه راه خیر و کمالند .

لا یقدر علی شیء .. اینما یوجّهه لایات بخیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 93 - 3

3- یک دست نبودن همه انسان ها در عقیده و رفتار و وجود تفاوت میان آنان ، بر اساس خواست و تدبیر الهی است .

و لو شاء الله لجعلکم أمة واحدة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 79 - 1

1 - پیدایش نسل انسان در گستره زمین ، تنها به اراده و تدبیر خداوند

و هو الذی ذرأکم فی الأرض و إلیه تحشرون

«ذره» (مصدر «ذرأ») به معنای پدید آوردن و پراکندن است. «تحشرون» - به قرینه «إلیه» - متضمن معنای «ترجعون» و «حشر» (مصدر مجهول «تحشرون») به معنای جمع و گردآوری شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 4

4 - حیات و مرگ انسان ها ، تنها به اراده و تدبیر خداوند

و هو الذی یحی و یمیت

برداشت فوق، بر این اساس است که مفعول محذوف، ضمیر خطاب به انسان ها باشد؛ یعنی، «یحییکم و یمیتکم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 81 - 1

1 - مرگ و حیات مجدد انسان به دست خدا و براساس تدبیر او است .

والذی یمیتنی ثم یمیتنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 166 - 5

5 - همسری و زوجیت مرد با زن ، به تدبیر الهی و جلوه ای از ربوبیت او است .

خلق لکم ربکم من أزوجکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 62 - 5

5 - تسلط انسان بر زمین و بهره گیری گسترده وی از نعمت های آن ، تدبیری الهی و نشان دهنده الطاف خداوند در حق وی

و یجعلکم خلفاء الأرض

اسناد «جعل» به خداوند، برای یادآوری این واقعیت است که اگر شما بر گرده زمین سوارید و از آن سود می جوئید، امری اتفاقی نیست؛ بلکه در آن رموز و مناسبات زیادی به کار رفته که همه وابسته به تدبیر خداوند است و بر این اساس است که قادر به تصرف در زمین و تسلط بر آن هستید. تعبیر «خلفاء الأرض» اشاره به همین تصرف و تسلط دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 63 - 3، 1

1 - راهیابی انسان، در ظلمات بیابان و دریا، به هدایت و تدبیر خداوند

أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظِلْمَتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

3 - ارسال باد های مژده دهنده باران، نمودی دیگر از تدبیر خدای یگانه

وَمِنْ يَرْسِلُ الرِّيحَ بَشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 18

18 - مرکزیت یافتن مکه برای تجارت و اقتصاد، نمودی از تدبیر الهی برای تأمین رزق ساکنان آن بود.

ص: 25

يجبى إليه ثمرت كل شىء رزقاً من لدنا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - لقمان - 31 - 20 - 2

2- قرار داشتن نظام آسمان ها و زمين در خدمت منافع انسان ، به اراده و تدبير خدا است .

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 41 - 2

2- نظم كنونى آسمان ها و زمين در بقا ، همانند مرحله آغازين خود ، نیازمند به اراده و تدبير خداوند است .

إنّ الله يمسك السموت و الأرض .. . إن أمسكهما من أحد من بعده

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - يس - 36 - 37 - 3

3- نظام حاكم بر شب و روز و توالى نور و ظلمت بر زندگى اهل زمين ، به تقدير و تدبير خدا است .

و آيه لهم الليل نسلخ منه النهار فإذا هم مظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - يس - 36 - 38 - 5

5- حرکت خورشيد بر مدارى مشخص و سمت و سوى قرارگاه ويژه خود ، به تقدير و تدبير خداوند است .

و الشمس تجرى لمستقر لها ذلك تقدير العزيز

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صافات - 37 - 182 - 9

9- تدبير همه عالم هاى هستى از سوى خداوند ، دليل اختصاص همه ستايش ها به او است .

الحمد لله ربّ العلمين

برداشت یاد شده از آن جا است که «ربّ العالمین» به منزله تعلیل برای «الحمد لله» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 13

13 - «زندگی و مرگ» و «خواب و بیداری» انسان ها، تحت تدبیر خداوند قرار دارد.

اللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا... وَيُرْسِلُ الْأَخْرَى إِلَىٰ أ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 20 - 6

ص: 26

6- برخورداری دنیاطلبان از بخشی از موهبت های دنیایی، به اراده و تدبیر خداوند است و نه خارج از قدرت و خواست او.

یرزق من یشاء و هو القویّ . . . من کان یرید حرث الدنیا نُؤتِه منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 36 - 10

10 - مدیریت یگانه خداوند بر جهان، جلوه ای از جمال هستی و شایسته حمد و ستایش

فلله الحمد رب السموت ورب الأرض رب العلمین

ذکر وصف «رب السماوات و ..» در پی تأکید بر ربوبیت عام، فراگیر و یگانه خداوند، می تواند بیانگر این نکته باشد که گردش نظام هستی با مدیریت واحد، خود جمال و زیبایی دیگری برای هستی است و در نتیجه خالق و مدیر هستی، شایسته حمد و سپاس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 6

6 - جنگ های پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مشرکان و معارضان، تحت تدبیر و هدایت خداوند

سیقول المخلفون . . . قل لن تتبعونا کذلکم قال الله من قبل . . . قل للمخلفین

در این مجموعه آیات، همواره خداوند از برنامه های آینده خبر داده است و بدین وسیله تکلیف مسلمانان را روشن ساخته و در هر مقطعی مسائل عمده آن را مشخص کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 24 - 1

1 - رخداد صلح حدیبیه و باز نشدن دست مکیان و مؤمنان علیه یکدیگر، تنها به تدبیر و اراده الهی

و هو الذی کفّ أیدیهم عنکم و أیدیکم عنهم بیطن مگّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 7 - 1,4

1- گستردگی زمین و آمادگی آن برای زندگی انسان، به تدبیر و اراده الهی است.

و الأرض مددنها و ألقينا فيها روسى

4- رویش گیاهان بهجت آفرین در زمین ، به تدبیر الهی و آیتی خداوندی است .

و أنبتنا فيها من كل زوج بهيج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 47 - 7

7 - نظام آسمان ها ، همچنان در حال گسترش ، به تدبیر و اراده خداوند

و السماء بنینها بأیئد و إنا لموسعون

«لموسعون» - چنانکه برخی گفته اند - می تواند بدین معنا باشد که ما آسمان را بنا نهادیم و همچنان بر وسعت و گستردگی آن

ص: 27

می افزایشیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 48 - 2، 1

1 - گستردگی زمین و آمادگی آن برای آسایش بشر، به تدبیر و اراده خداوند

و الأرض فرشها

«فرش» (مصدر «فرشنا») و «مهد» (مصدر «ماهدون») در اصل به معنای پهن کردن و گستردن چیزی برای نشستن بر آن و یا خوابیدن است؛ یعنی، «و الأرض بسطناها و سطحنها لتستقروا علیها و تسکنوها فنعم الباسطون نحن».

2 - هماهنگی نظام طبیعت با نیازهای بشر، برنامه ریزی شده از سوی خدای توانمند و نه پدیده ای اتفاقی

و الأرض فرشها فنعم المهدون

گستردگی صفحه زمین و «مهد» بودن آن برای بشر، بیانگر هماهنگی نظام طبیعت با نیاز بشر به آسایش است. از این که خداوند، «فرشناها» را با ضمیر متکلم آورده، برای جلب توجه انسان به دخالت تدبیر الهی در پیدایش این هماهنگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 49 - 3

3 - حاکمیت قانون زوجیت بر موجودات جهان، به تدبیر الهی و شایان تأمل و درس آموزی

و من کلّ شیء خلقنا زوجین لعلکم تذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 47 - 2

2 - عدل، تدبیر و قدرت الهی، مقتضی برپا ساختن قیامت

ثمّ یجزیه الجزاء الأوفی . . . و أنّ علیه الشّأ الأخری

عبارت «و أنّ علیه..» عطف است بر آنچه در آیات گذشته از عدل و تدبیر و قدرت خداوند بیان شده بود و در حکم نتیجه گیری از آن می باشد؛ یعنی، بایسته است خداوند با چنین صفاتی، قیامت را برای تحقق کامل عدل و اکمال آفرینش خویش برپا سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 10 - 2

2- آمادگی زمین ، برای زندگی آدمیان ، به تدبیر و قرار داد الهی است ؛ نه امری اتفاقی .

والأرض وضعها للأنام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 22 - 1

1 - شکل گیری مروارید ها و مرجان ها ، در عمق آب های شور و شیرین به تدبیر الهی

يخرج منهما اللؤلؤ والمرجان

ص: 28

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 11 - 3

3 - ساختن کشتی و نجات یافتن عده ای از قوم نوح به وسیله آن ، با هدایت و تدبیر الهی بود .

حملنکم فی الجاریه

نسبت داده شدن فعل « حملناکم » به خداوند، گویای مطلب یاد شده است. تصریح به این مطلب در آیات دیگر مؤید آن است (فأوحینا إلیه أن اصنع الفلک بأعیننا ووحینا...). (مؤمنون (23) آیه 27).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 14 - 3

3 - نزول باران های فراوان از ابر های باردار ، به تدبیر خداوند و اراده او است .

و أنزلنا من المعصرت ماء ثجاجًا

«ثجاج» مبالغه «ثاج» است؛ یعنی، بسیار ریزنده (لسان العرب). این کلمه در معنای لازم و متعدی هر دو استعمال شده است و در آیه شریفه، معنای لازم مناسب تر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 8

8 - خداوند ، به دلیل رفتار مدبرانه و کریمانه با انسان ، سزاوار اطاعت و ترک گستاخی و بی پروایی در برابر او است .

ما غرک بر بک الکریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 6 - 5

5 - مالک و مدبّر بودن خداوند بر تمام عوالم هستی ، وادار سازنده مردم به گردن نهادن در برابر حکم او در قیامت

یوم یقوم الناس لربّ العلمین

«لام» در «لربّ العالمین» در معنای تعلیل به کار رفته و مفاد آیه این است که فرمانبرداری کامل مردم، به جهت قرار گرفتن آنان در پیشگاه «ربّ العالمین» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 6 - 3

3 - مالک و مدبّر بودن خداوند برای انسان ها ، دلیل رجوع تمام حرکت ها و تلاش های آنها به خداوند است .

کادح إلی ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 5 - 4

4 - الزام زمین به افشای اخبار انسان ها در قیامت ، برخاسته از مقام ربوبیت خداوند و در راستای تدبیر امور آنها است .

بأنّ ربّک أوحی لها

ص: 29

تعبیر «ربک»، گرچه خطاب به شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی در این موارد مفاد آیه شریفه اختصاص به آن حضرت ندارد، بلکه خطاب به لحاظ جنبه های بشری او است.

2- آثار تعقل در تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 59 - 2

2 - مطالعه در مظاهر قدرت و تدبیر الهی ، از میان برنده هرگونه استبعاد و اعجاب انسان ، نسبت به حقایق وحی

أفمن هذا الحدیث تعجبون

«فاء» تفریع می رساند که اگر توجه کامل به مفاد آیات پیشین - که بیانگر قدرت و تدبیر الهی بود - مبدول شود، زمینه ای برای استبعاد و ناباوری باقی نخواهد ماند.

3- آثار ذکر تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 16

16 - توجه به تدبیر خداوند و قانون مند بودن عذاب ها و کیفر های او ، برانگیزنده انسان به تسبیح و ستایش او در همه حال

و لولا کلمه ... بحمد ربک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 36 - 6

6 - رهیافت انسان به ستایش پروردگار ، در پرتو توجه به نظام عالی تدبیر او در هستی

حم ... إن فی السموت و الأرض لآیت للمؤمنین... فله الحمد

با توجه به قرار گرفتن این آیه در بخش پایانی سوره، «فاء» در «فله» تفریع بر کل محتوای سوره است که درصدد نمایاندن مظاهر تدبیر والای الهی در هستی - به ویژه در نظام زندگی انسان - است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 49 - 5

5- توجه به قوانین و تدبیر های خداوند در هستی ، مایه بیداری آدمیان

و من کلّ شیء خلقنا زوجین لعلکم تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 62 - 4

ص: 30

4- توجه به تدبیر و قدرت الهی در نظام هستی ، مقتضی خضوع و سجود انسان در برابر آفریدگار آن

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ .. فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 10

10 - توجه به وابستگی همه چیز به تدبیر خداوند ، زمینه ساز ترس و نگرانی از فرجام کارها است .

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 6 - 5

5 - توجه به ربوبیت و مدبر بودن خداوند ، بازدارنده انسان از کفران نعمت ها است .

لرَبِّهِ لَكَنُودٌ

تقدیم «لرَبِّهِ»، بیانگر اهتمام به آن است؛ یعنی، شگفتا که انسان با آن که خداوند «رَبِّ» و «مدبّر» او است، به کفران نعمت او رو آورده است!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 1 - 11

11 - توجه به ربوبیت خداوند و حاکمیت تدبیر او بر نظام هستی ، برانگیزاننده انسان به پناه بردن به او و اطمینان بخش و دلگرم سازنده پناهندگان است .

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 1 - 8

8 - توجه به ربوبیت خداوند و حاکمیت تدبیر او بر امور مردم ، وادار سازنده انسان هابه استعاذه و دلگرم کننده پناهندگان به او است .

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ

4- استحکام تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 45 - 3

3 - کید و تدبیر خداوند، متین و استوار است .

إنّ کیدی متین

ص: 31

5- اعراض از تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 15 - 9

9- بی توجهی به نعمت های الهی ، و تدبیر او در همسازی طبیعت با نیاز های آدمی ، نمودی آشکار از کفر و ناسپاسی انسان

جعل لكم من الفلك و الأنعام .. إنَّ الإنسان لکفور مبین

6- تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 50 - 9

9 - عملکرد انسان دارای نقشی بسزا در چگونگی تدبیر امور او از سوی خداوند

یسومونکم سوء العذاب .. و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم. واذ فرقنا بکم البحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 255 - 26 ، 8 ، 5

5- مدیریّت ، تدبیر و نگاهداری همه هستی ، تنها از آن خداوند است .

هو الحیّ القيّوم

برخی در معنای «قیوم» گفته اند که «القائم بتدبیر الخلق و حافظه و المراقب علیه».

8 - خداوند ، لحظه ای از تدبیر و قوام بخشیدن به عالم هستی غافل نیست .

الحيّ القيّوم لا تأخذه سنه و لا نوم

11 - ناسازگاری غفلت از تدبیر عالم با قیومیت خداوند .

الحيّ القيّوم لا تأخذه سنه و لا نوم

جمله «لا تأخذه ..» به منزله بیانی است برای صفت «قیوم».

26 - عدم غفلت در تدبیر عالم ، مالکیت ، علم و قدرت مطلق و اذن به تأثیر اسباب و علل ، نشانه و دلیل قیومیت خداوند

الحیّ القيّوم . . . وسع كرسيه السموات و الارض

تمام مطالبی که پس از صفت «القیوم» آمده است، می تواند توضیح دهنده آن صفت و نیز برهانی برای اثبات آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 258 - 16، 15

15 - امور جهان ، تحت تدبیر خداوند

اتيه الله الملك . . . يحيى ويميت ... فان الله يأتي بالشمس من المشرق

16 - حاکمیت بر نظام هستی و تدبیر جهان ، شأن الوهیت خداوند

ص: 32

فانّ الله يأتي بالشمس من المشرق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 2 - 8

8 - خداوند ، تنها مدبّر و نظم دهنده هستی

الله ... القيوم

قيوم به کسی گویند که: خود پابرجا بوده و نگهبان و قوام بخش همه چیز باشد. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 176 - 12

12 - شناخت سنن الهی و توجّه به تدبیر وی درباره مخالفان اسلام ، موجب رفع اندوه از عملکرد آنان

و لا يحزنك ... يريد الله ألا يجعل لهم حظا في الآخرة

جمله «یرید الله ...» دالّ بر سنّت الهی در محروم کردن کافران از بهره های اخروی است و خداوند با شناساندن این سنّت خویش، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از غم و اندوه بازداشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 132 - 4,5,6

4 - خداوند ، کارسازی کافی برای نظام هستی و تدبیر امور انسانها

و كفى بالله وكيلا

5 - خداوند ، مالک نظام هستی و خود متصدی تدبیر آن است .

ولله ما في السموت وما في الأرض و كفى بالله وكيلا

6 - خداوند ، مالک انسان ها و خود ، تدبیر کننده امور آنهاست .

ولله ما في السموت وما في الأرض و كفى بالله وكيلا

از مصادیق مورد نظر برای «ما فی الارض»، انسانها هستند، چون خطاب قرآن با آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 38

38 - خداوند برای وکالت و سرپرستی و تدبیر جهان، کافی است .

و کفی باللّٰه وکیلا

وکیل به کسی گفته می شود که کاری را به عهده بگیرد و تدبیر کند و چون سخن از جهان هستی بود، مراد از وکیل، سرپرست و مدبر جهان هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 8

8 - حیوانات، مضمون تدبیر خداوند و کارگزاری برای تحقق اراده و خواست او

ص: 33

فبعث الله غراباً يبيح في الارض ليريه كيف يورى سوءه اخيه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 64 - 32,41

32 - ايجاد دشمنی و كينه توزی در بين يهود ، تدبیری الهی جهت خاموش نمودن جنگ افروزی آنان علیه مسلمانان *

و القينا بينهم العداوة والبغضاء .. . كلما اوقدوا ناراً للحرب اطفاها الله

بدان احتمال كه جمله «كلما اوقدوا .. .» بيان نتیجه ای برای جمله «القينا بينهم...» باشد ; وصل آن دو جمله بدون حرف عطف كه حكایت از شدت اتصال مضمون آنها دارد، تأییدی برای برداشت فوق است.

41 - اعتقاد يهود به كناره گزینی خداوند از تدبیر امور جهان پس از فراغت از آفرینش آن

وقالت اليهود ید الله مغلوله

از امام صادق (ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: .. . قالوا قد فرع من الامر فلا يزيد ولا ينقص ...

توحيد صدوق، ص 167، ح 1، ب 25؛ نورالثقلین، ج 1، ص 649، ح 278.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 72 - 12

12 - حضرت مسیح (ع) در حضور بنی اسرائیل ، خود و تمامی انسان ها را مملوک خدا ، بنده او و تحت تدبیر وی دانست .

بینی اسرائیل اعبدو الله ربی وربکم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 3 - 1,2

1 - تدبیر و حاکمیت مطلقه و یکسان خداوند بر آسمانها و زمین

وهو الله فی السموت و فی الارض

اهل ادب گفته اند كه در مانند آیه مورد بحث، «فی السماوات .. .» نمی تواند متعلق به «الله» باشد، مگر اینکه معنی فعلی در آن منظور

گردد و معنی مناسب در این مورد، به قرینه آیات قبل و بعد، مسأله تدبیر و نظارت خداوند بر تمامی موجودات است (مجمع البیان).

2- جهان هستی تنها تحت تدبیر آفریدگار آن است.

الحمد لله الذى خلق . . . و هو الله فى السموت وفى الأرض

تأکید به حاکمیت خداوند بر هستی، پس از طرح اصل آفرینش، بیانگر این نکته است که تنها آفریننده جهان اداره کننده و یگانه حاکم بر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 57 - 17

17 - خداوند در اداره امور جهان و نظام هدایت، سنتهای ثابتی دارد که از آنها عدول نمی کند.

يقص الحق

ص: 34

یکی از معانی «حق»، «الأمر المقضی» است. یعنی امری که قضا و حکم بر آن تعلق گرفته باشد. و چون در آیه سخن از نزول عذاب یا معجزه است و در پی آن از اختصاصات حکم به خداوند سخن رفته، می توان چنین نتیجه گرفت که «یقص الحق» تأکیدی بر ثبات و استواری قوانین و احکام الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 7

7 - خداوند مالک و مدبر تمامی عوالم هستی

لله رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 54 - 7

7 - نهان گشتن روز با پوشش شب ، از تدابیر خداوند در جهان هستی

ثم استوی علی العرش یغشی الیل النهار

«یغشی الیل . . .» بیان مصداقی است از جمله «استوی علی العرش».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 67 - 8

8 - خداوند ، پروردگار و مدبر تمام هستی است .

رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 14، 15

14 - خداوند ، مالک و مدبر انسانها

ربنا

15 - خواست ها و مشیت های الهی درباره انسان ها در راستای تدبیر امور آنهاست .

إلا أن يشاء الله ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 17

17 - تحولات تاریخ بشر تحت اراده تدبیر خداوند است .

و أورثنا ... کلمت ربک ... و دمرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 8

8 - تنها خداوند ، مالک و مدبر انسانهاست .

ص: 35

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 189 - 14

14 - خداوند ، پروردگار انسان ها و تدبیرکننده امور آنهاست .

دعوا اللّٰه ربهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 9

9- خداوند تدبیر کننده امور هستی است .

يدبر الأمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 3 - 7

7- تنها صاحبان فکر و اندیشه دلالت هستی (زمین ، کوهها ، نهر ها و . . .) را بر وجود خداوند و مدبّر بودن او درمی یابند .

إن فی ذلك لآیت لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 7 - 4

4- خداوند سامان بخش امر رسالت پیامبر و تدبیرکننده امور او

لولا أنزل علیه ءایه من ربه

از اینکه کافران درخواست نزول معجزه را با قید «من ربه» آورده اند این نکته به دست می آید که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به آنان یادآور شده بود که خداوند پروردگار اوست و امور وی را تدبیر می کند و امر رسالتش را سامان می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 1

1- خداوند، مالک و مدبر آسمان ها و زمین است .

قل من رب السموت و الأرض قل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 70 - 5

5- ضعف قوای جسمی و فکری انسان در کهنسالی، نمودار مقهور بودن او در برابر تدبیر الهی است .

و منکم من یردّ إلى أرذل العمر

تذکر خداوند به ناتوانی انسان پس از دوران توانایی، می تواند اشاره به مقهوریت انسان در برابر تدبیر الهی داشته باشد؛ زیرا واژه «یُرَدُّ» که به صورت مجهول آمده، اختیار را از انسان نفی می کند و تعبیر «الله خلقکم» در صدر آیه می تواند اشاره به این داشته

ص: 36

باشد که آن بازگشت در اختیار کسی است که حیات و مرگ به دست اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 4

4- مظاهر هستی ، تحت تدبیر خداوند و نشانه وجود اوست .

و جعلنا الیل والنهار آیتین فمحونا آیه الیل و جعلنا آیه النهار مبصره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 3

3- پی بردن مردم به مخفی گاه اصحاب كهف ، بدون کمترین تلاش از سوی آنان ، تحت تدبیر و اراده خداوند بود .

أعثرنا علیهم

معنای حقیقی «عثور» سقوط است و معنای مجازی آن، آگاهی یافتن بر چیزی است بدون آن که جست و جویی انجام گیرد (برگرفته از مفردات راغب). بنابراین، جمله «أعثرنا علیهم» که در تقدیر «أعثرنا الناس علیهم» است، یعنی: «مردم را بر اصحاب كهف، واقف ساختیم بدون آن که جویای پی بردن به آن باشند.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 4

4- خداوند ، تدبیرکننده و پرورش دهنده همه انسان ها است .

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبِّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 5 - 1

1- خداوند ، تدبیرکننده تمام هستی است .

الرحمن علی العرش استوی

«استواء» هرگاه با «علی» متعدی شود، به معنای استقرار است (مصباح) و «عرش»، یعنی «تخت فرمان روابی» (مقایس اللغه). استقرار خداوند بر تخت فرمان روابی، کنایه از اداره و تدبیر نظام عالم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 38 - 6

6 - حفاظت از جان موسی (ع) و بر طرف کردن نگرانی مادر او ، به تدبیر خداوند بود .

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 70 - 11

11 - خداوند ، تدبیرکننده موسی و هارون (ع) در انجام رسالت و ابلاغ پیام توحید

ص: 37

رَبِّ هَرُونَ وَ مُوسَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 111 - 4

4 - خداوند ، مدیر و مدبر جهان هستی بوده و برپایی و دوام آن متکی به او است .

لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ

«قَيُّوم» - چنان که برخی از اهل لغت گفته اند - کسی است که به امور خلق قیام کرده و تدبیر عالم در تمامی حالات آن را، به عهده گرفته باشد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 129 - 8

8 - مصالح بشر و تدبیر امور امت ها از سوی خداوند ، دلیل نابود نکردن فوری مخالفان در دنیا است .

کلمه سبقت من رَبِّک

کلمه «رَبِّ» گویای مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 62 - 4

4 - گردش شب و روز در سایه تدبیر خدا ، آیتی روشن بر بطلان مرام شرک و پوچی خدایان دیگر

بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ . . . وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَطْلُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 21 - 1

1 - وجود و کارایی دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای انسان ، آکنده از درس ها و عبرت هایی از تقدیر و تدبیر الهی است .

وإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً

«أنعام»؛ یعنی، گله های شتر، گاو و گوسفند. «عبره» و «إعتبار» نیز به معنای پندگرفتن و اندرز یافتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 22 - 3

3 - رام بودن شتر برای بشر و مکانیسم طبیعی قرار گرفتن و حرکت کشتی بر سطح آب تدبیری الهی است .

و علیها و علی الفلک تحملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 16 - 8

8 - سراسر هستی تحت تدبیر و ربوبیت خدا است .

ربّ العلمین

ص: 38

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 2

2- پروردگار جهانیان، پروردگار و مدبر شرق و غرب عالم و هر آنچه میان آن دو است.

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 2,3

2- حرکت فرعونیان در پی بنی اسرائیل، تدبیر الهی برای جدا شدن آنان از نعمت های سرزمین مصر بود.

فأخرجهم من جنّـت و عیون

اسناد فعل «إخراج» به ضمیر «نا» بیانگر مطلب یاد شده است.

3- فرمان خداوند به حرکت شبانه بنی اسرائیل، طرحی برای بیرون کشاندن فرعونیان از سرزمینشان

أن أسر بعبادی... فأخرجهم من جنّـت و عیون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1- محروم گشتن فرعونیان از گنج ها و کاخ های باشکوه خویش، به تدبیر و طرح الهی

فأخرجهم من جنّـت و... و کنوز و مقام کریم

«کنوز» (جمع «کنز») عبارت از اندوخته های مالی است. عبارت «مقام کریم» نیز اشاره به کاخ های باشکوه فرعونیان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 26 - 3

3- خورشید و تمام مظاهر آفرینش، خود تحت تدبیر و ربوبیت خداوند قرار دارند و سزاوار الوهیت و پرستش نیستند.

یسجدون للشمس... الله لا إله إلا هو ربّ العرش العظيم

بیان توحیدی و استدلالی آیه یاد شده، تعریضی نسبت به عمل ناروای قوم سبا در پرستش خورشید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 50 - 6، 3

3 - تدبیر غافل گیرانه خدا، علیه گروه های مخالف صالح (ع)

و مکرنا مکرًا و هم لایشعرون

6 - ذهن و اندیشه کافران، ناتوان از درک مکر خدا و تدبیر الهی علیه آنان

و مکرنا مکرًا و هم لایشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 64 - 6

ص: 39

6 - سراسر زندگی انسان از آغاز تا فرجام ، تحت تدبیر خدای یگانه

أَمَّنْ يَبْدُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يَعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

واژه «بیداً» اشاره به آغاز و «یعیید» اشاره به فرجام و «یرزقکم» یادآوری به نیاز مداوم انسان در طول زندگی به الطاف و حمایت های الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 6

6 - تأمین تمام نیاز های روحی و جسمی انسان ، در پرتو تدبیر حکیمانه خداوند

جَعَلْنَا الْإِيلَانَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا

از این که خداوند شب را برای آرامش بشر قرار داده و برای حرکت و تلاش وی روز را آفریده است، استفاده می شود که نیازهای بشر - حتی استراحت وی - از دید خداوند پنهان نبوده و آن را تأمین کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 7 - 2

2 - تدبیر الهی در حفاظت از جان موسی (ع) از خطر فرعونیان

و أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خَفَتْ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 30 - 8

8 - خدا ، مربی و مدبر جهان هستی

أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 71 - 4

4 - نظام آفرینش ، تحت اراده و تدبیر خدای یگانه است .

قل أرءیتم . . . من إله غیر الله یأتیکم بضیاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 37 - 2

2- مدیریت خداوند در تدبیر معیشت انسان ها ، امری روشن و قابل درک است .

أولم یروا أن الله یبسط الرزق لمن یشاء ویقدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 48 - 13

13 - توجه دادن به تحولات عالم طبیعت ، جهت نمایاندن تدبیر خداوند بر عالم هستی ، از روش های هدایتی قرآن کریم

ص: 40

اللّٰهُ الَّذِي يَرْسِلُ الرِّيحَ فَتَثِيرَ سَحَابًا .. كَيْفَ يَشَاءُ ... أَصَابَ بِهِ مِنْ يَشَاءُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 10 - 16

16 - عوامل طبیعی ، تحت تدبیر خداوند است .

و أنزلنا من السماء ماء فأنبثنا فيها

«فاء» در «فأنبتنا» تفریع است و حکایت از آن دارد که نزول باران، در رویش گیاهان نقش دارد. چنین نقشی را، خداوند به خود نسبت داده است و این، نشان می دهد که عوامل طبیعی با تدبیر خداوند عمل می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 26 - 9

9- هیچ کس در خالقیت و مالکیت ، و در نتیجه ، مدیریت خداوند بر عالم ، شریک او نیست . *

من خلق السموت والأرض .. لله ما فی السموت والأرض إن الله هو الغنی

بیان اعتراف مشرکان به توحید در خالقیت خداوند و سپس تبیین مالکیت انحصاری او بر پدیده های عالم و اعلام بی نیازی مطلق او، می تواند بیان کننده این باشد که در تدبیر عالم نیز شریکی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 5

5 - جریان مستمر و دقیق و حساب شده خورشید و ماه ، به تدبیر الهی است .

وسخر الشمس والقمر کلّ یجری إلى أجل مسمّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 4 - 10، 7

7 - خداوند ، مدبّر کل جهان است .

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ .. ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ

«استوی علی العرش» کنایه از تدبیر است.

10 - سرپرستی و شفاعت از شؤون تدبیر و مدیریت خداوند است .

ثم استوی علی العرش ما لکم من دونه من ولیّ ولا شفیع

این که خداوند، پس از ذکر مدیریت خویش، وجود هر نوع ولایت و شفاعت را از غیر خود نفی کرده، می رساند که ولایت و شفاعت، تنها از آن مدبر هستی و شأنی از شؤون او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 5 - 11، 1

1 - مجموعه امور هستی (آسمان و زمین)، تحت تدبیر خدای یکتا است .

یدبّر الأمر من السماء إلى الأرض

ص: 41

«أمر» به معنای «فعل و شأن» است و «ال» در آن، برای جنس بوده و در نتیجه، دلالت بر همه امور و کارها می کند.

11 - مدت سفر فرشته حامل فرمان تدبیر خداوند برای آوردن پیام، مدتی در حدود هزار سال به حساب دنیوی است .

يُدبِّرُ الْأَمْرَ . . . ثُمَّ يَعْرَجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 6 - 2،7

2 - خداوند خالق عالم و مدبر امور آن، آگاه به غیب و شهود است .

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ . . . يَدبِّرُ الْأَمْرَ . . . ذَلِكَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ

7 - اداره و تدبیر امور جهان، برخاسته از علم و عزت و رحمت الهی است .

يُدبِّرُ الْأَمْرَ . . . ذَلِكَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 8 - 3

3 - تداوم نسل انسان، با آبی پست (منی)، نمونه عزت و علم و تدبیر الهی است .

اللَّهُ الَّذِي . . . وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ . . . ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سَلْمَلَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 5

5 - اعتدال و تناسب اندام و سیستم وجود انسان، به تدبیر خداوند است .

ثُمَّ سَوَّاهُ

«تسویه» مصدر «سوی» به معنای متناسب و خالی از افراط و تفریط و طبق مقتضای حکمت بودن است. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 10 - 10

10 - کافران نیز تحت تدبیر ربوبیت خداوندند .

بل هم بلقاء ربهم كفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 11 - 7

7- فرشته مرگ ، خود تحت تدبیر خداوند است .

الذی وکّل بکم

مجهول آمدن فعل «وکل» دلالت می کند که خود وی، دارای اراده مستقلی نیست و دیگری او را گمارده است و او، همانا خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 42

2 - حرکت ماه به سمت و سوی منزل های خود ، به تقدیر و تدبیر خدا است .

و القمر قدرنه منازل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 182 - 4

4 - خداوند ، مالک و مدبر همه عالم های هستی است .

ربّ العلمین

عالم (مفرد «عالمین») به مجموعه و دسته ای از موجودات گفته می شود. بنابراین «العالمین»؛ یعنی، همه موجودات به لحاظ مجموعه ها و دسته ها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 62 - 3,5

3 - همه پدیده های جهان ، تحت تدبیر و نظارت خداوند است .

و هو علی کلّ شیء وکیل

«وکیل» در آیه شریفه، به معنای حافظ و کسی است که به تدبیر امور می پردازد.

5 - نیاز تمامی پدیده های جهان ، در بقا و تدبیر امورشان به خالق هستی (خداوند)

اللّه خلق کلّ شیء و هو علی کلّ شیء وکیل

یادآوری حفاظت و تدبیر امور جهان از سوی خداوند - پس از ذکر خالقیت او - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 15,18,20

15 - خداوند ، مالک و مدبر همه عالم های هستی است .

ربّ العلمین

«عالم» (مفرد «عالمین») به مجموعه و دسته ای از موجودات گفته می شود. بنابراین «العالمین»؛ یعنی، همه موجودات به لحاظ مجموعه ها و دسته ها.

18 - خداوند، از روی اختیار جهان را تدبیر می کند و در اداره آن جبر و اضطراری ندارد.

وقالوا الحمد لله .. وقيل الحمد لله رب العلمين

در صحت اطلاق حمد، علاوه بر زیبایی فعل و صفت، اختیاری بودن آن دو نیز قید شده است؛ یعنی، بر فعل و صفتی زیبا، می توان حمد کرد که فاعل، آن را از روی اختیار تحقق بخشیده باشد.

20 - تدبیر همه عالم های هستی از سوی خدا، دلیل اختصاص همه ستایش ها به او است.

الحمد لله رب العلمين

برداشت یاد شده از آن جا است که «رب العالمین» به منزله تعلیل برای «الحمد لله» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 43

15 - دنیا و آخرت ، در حیطة تدبیر خداوند قرار دارد .

فإذا أنزلنا عليها الماء . . . لمحى الموتى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - خداوند ، قادر به مجازات گمراهان و سلب بهره‌وری های دنیوی ایشان است ؛ ولی ریزندگی ها و مشیت او در تدبیر جهان مانع از این اقدام است .

لفى ضلل بعيد . . . لطيف ... يرزق من يشاء و هو القوی

ارتباط این آیه با آیه قبل، نشان می دهد که آیه شریفه درصدد پاسخ گویی به یک پرسش نهفته است و آن این که: اگر منکران معاد و گمراهان، برباطل اند پس چرا خداوند روزی خود را از آنان دریغ نمی دارد؟! خداوند در پاسخ سه موضوع مهم را مطرح فرموده است: «لطیف بودن»، «مشیت» و «قدرت شکست ناپذیر او».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - تفاوت معیشت انسان ها و لزوم تلاش آنان برای کسب روزی ، تدبیر الهی است .

و لو بسط الله الرزق لعباده . . . و لكن ينزل بقدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - کمی بارش در فصل نیاز انسان ها به آب ، تدبیری الهی در جهت بازداشتن آنان از سرکشی و خودبینی است .

و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا . . . ينزل الغيث من بعد ما قنطوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - بازتاب گناهان انسان به صورت مشکلات دنیایی ، تدبیری الهی در جهت بازداشتن انسان از سرکشی و تجاوز است .

و ما أصبكم من مصيبه فما كسبت أيدكم . . . و ما أنتم بمعجزين في الأرض و ما لكم م

سياق آیات، نشانگر بیان گونه های مختلف از یک حقیقت است؛ چه این که باران، غفران، ولایت و نصرت گونه هایی از روزی خداوند برای انسان ها است که از پس خشکسالی، گناه و مصیبت به انسان ارزانی می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 7,9

7 - طبقات اجتماعی و تفاوت سطح زندگی آنان، بسته به تدبیر الهی و تابع تقدیر و برنامه ریزی او است .

و رفعنا بعضهم فوق بعض درجات

9 - تفاوت سطح معیشت و جایگاه اجتماعی انسان ها، مبتنی بر حکمت و تدبیر الهی است .

ص: 44

و رفعنا بعضهم فوق بعض درجات ليتخذ بعضهم بعضاً سخرياً

بیان تفاوت سطح زندگی انسان ها همراه با فلسفه آن، نشانگر آن است که این کار از روی حکمت صورت گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 6

6- عوامل و اسباب طبیعی، مورد توجه، در تدبیر و برنامه های الهی

فأسر بعبادی لیبلاً

خداوند در هر شرایطی، قادر به عملی ساختن برنامه هایش می باشد. با این حال در رهاسازی بنی اسرائیل از چنگال فرعونیان، نقش عوامل طبیعی (لیلاً) را نادیده نگرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 36 - 9

9 - حاکمیت تدبیر و مدیریت خداوند یکتا، بر کل نظام هستی

فلله الحمد رب السموت ورب الأرض رب العلمین

تکرار واژه «رب» در آیه شریفه، می تواند در راستای شرک زدایی و تثبیت باور به حاکمیت مطلق ربوبیت خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 25 - 2

2- وزش طوفان بلا بر قوم عاد، به فرمان خدا و براساس تدبیر او و نه پدیده ای اتفاقی

تدمر کل شیء بأمر ربها

کلمه «امر» می تواند به معنای فرمان باشد. در این صورت تصریح به این که ویرانگری های باد به دستور خدا صورت گرفته، در حقیقت رد ذهنیت مادی کسانی است که همه پدیده های هستی را، به عوامل صرفاً طبیعی نسبت می دهند و اراده الهی را نادیده می گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 1

1- روی آوری گروهی از جنیان به تدبیر الهی ، برای استماع قرآن از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و إذ صرفنا إليك نفرًا من الجنّ يستمعون القرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 16، 4

4- رؤیا های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به تدبیر الهی و دارای حقیقت و واقع نمایی *

لقد صدق الله رسوله الرءيا بالحقّ

16- صلح حدیبیه ، تدبیر الهی و زمینه ساز ورود مؤمنان به مسجدالحرام ، با امنیت و آرامش

فعلم ما لم تعلموا فجعل من دون ذلك فتحًا قريبًا

ص: 45

«ذلک» اشاره به «لتدخلن» و «فتحاً قریباً» نظر به صلح حدیبیه دارد؛ یعنی، خداوند می دانست که جز در سایه صلحی، همانند صلح حدیبیه، امنیت مسلمانان برای ورود به مسجد الحرام و انجام عمره، میسر نمی شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 4

4- پیدایش نژادها و ملیت های مختلف در میان نسل بشر، تدبیر الهی در جهت شناخت آنان نسبت به یکدیگر

و جعلنکم شعوباً و قبائل لتعارفوا

هرگاه انسان ها از هر جهت شبیه یکدیگر بودند، شناسایی آنان بهوسیله خودشان دشوار می شد. بنابراین هر تمایز ظاهری و اعتباری، می تواند به تشخصات اجتماعی و سهولت ارتباط و شناخت آنان نسبت به هم کمک کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 6 - 4

4- زینت و زیبای آسمان، به تدبیر الهی و در جهت ره یابی انسان به حق

أفلم یظنرُوا... و زینّ-ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 22 - 7

7- تدبیر، تقدیر و قدرت الهی در تأمین روزی زمینیان از آسمان، نشانه قدرت او بر تحقق وعده های خویش *

و فی السّماء رزقکم و ما توعدون

با توجه به این که در آیات پیشین سخن از تحقق رستاخیز و وجود دوزخ و بهشت بود؛ ممکن است این آیه درصدد رفع شبهه انسان در قدرت خدا باشد. از این رو عبارت «و فی السّماء رزقکم» به عنوان نمودی از قدرت خداوند یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 48 - 3

3- مطالعه در گستردگی سطح زمین و آرامش آن، راهگشای انسان به تدبیر بهینه خدای جهان

و الأرض فرشنها فنعم المهدون

تعبیر «فنعلم الماهدون»، انسان را به این حقیقت توجه می دهد که در تدبیر بهینه خداوند، بیندیشد و نمود این تدبیر عالی را در گستردگی سطح زمین و آرامش آن، مطالعه کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 15 - 3

3 - طوفان نوح و ثبت آن در تاریخ، تدبیری الهی برای معرفت و عبرت آدمیان

و لقد تركنها آية فهل من مدكر

در صورتی ضمیر «ترکناها»، مربوط به قصه نوح و طوفان باشد - چنان که برخی برآند - به دست می آید که مقصود از آن، ثبت آن قصه در تاریخ می باشد که به وسیله وحی صورت گرفته است.

ص: 46

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 34 - 6

6 - خروج مخفیانه خاندان لوط ، تدبیری الهی ، برای دفع مزاحمت کافران نسبت به ایشان *

نجینهم بسحر

انتخاب لحظات تاریک سحر برای خروج خاندان لوط، احتمال دارد از آن جهت باشد که خروج علنی، آنان را در معرض مزاحمت کافران قرار می داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 17 - 1,4

1 - خداوند ، تدبیرگر و طراح دو مشرق و دو مغرب برای خورشید

ربّ المشرقین و ربّ المغربین

همان طور که مفسران گفته اند، مراد از «مشرقین» مشرق خورشید در آغاز تابستان و آغاز زمستان است زیرا؛ نقطه طلوع خورشید هر چند در هر روز تفاوت پیدا می کند؛ اما این تفاوت به صورت تدریجی میان دو نقطه اصلی است که یک نقطه آن در آغاز تابستان قرار دارد و نقطه دیگر آن در آغاز زمستان می باشد و مغرب بر منوال مشرق است.

4 - خداوند ، تدبیرگر مشرق و مغربی خاص ، برای هر یک از ماه و خورشید

ربّ المشرقین و ربّ المغربین

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که تثنیه آمدن «المشرقین» و «المغربین»، از این جهت باشد که یک مشرق و مغرب برای خورشید و مشرق و مغربی دیگر برای ماه تدبیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 20 - 1

1 - وجود حایل میان رود ها و دریا ها ، به تدبیر الهی

مرج البحرین .. بینهما برزخ

«برزخ» به حد فاصل میان دو شیء گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 24 - 1

1 - حرکت کشتی های کوه پیکر در دریا ها ، به تدبیر و اراده الهی

وله الجوار المنشات فی البحر کالأعلم

«جوارى» (جمع «جاریه») به معنای کشتی ها و «أعلام» (جمع «علم») به معنای کوه ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 23 - 3

3 - تداوم نظام هستی ، چونان پیدایش آن ، تحت تدبیر و اراده الهی است .

ص: 47

هو الله .. الملك

وصف «الملك» در صورتی همواره بر خدا صدق می کند که فرمانروایی او همیشگی باشد؛ نه این که نظامی را به وجود آورده باشد که بی نظارت و فرمانروایی او به حیات خود ادامه دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 12 - 7،14

7 - آسمان ها و زمین ، تحت تدبیر و حکومت خداوند قرار دارند .

يُنزِلُ الْأَمْرَ بَيْنَهُنَّ

14 - آفرینش آسمان ها و زمین و تدبیر امور آنها ، نشانه تحقّق وعده های خداوند به برپایی قیامت و وجود بهشت و جهنّم است .

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا . . . جَنّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ... اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ

یادآوری خلقت آسمان ها و زمین و تدبیر امور آنها - پس از ذکر دو گروه دوزخیان و بهشتیان در آیات گذشته - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 9

9 - خداوند ، مراقب و مدبر انسان ها است .

مقام ربّه

«مقام» ممکن است مصدر میمی و به معنای قیام باشد. در این صورت مراد از «مقام ربّه»، قائم بودن خداوند به امور انسان ها و مراقبت او از کردار آنها است. اضافه شدن «مقام» به «ربّ»، نشان ارتباط آن با ربوبیت و مدبر بودن خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 2 - 3

3 - خداوند ، مالک و مدبّر شؤون آسمان است .

لربّها

اصل معنای «ربّ»، تربیت کردن است (مفردات). «ربّ» هر چیز، مالک و حق دار آن و یا ملازمت کننده با آن چیز است. (قاموس)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 5 - 2

2 - خداوند ، مالک و مدبّر زمین است .

لرّبّها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 15 - 8،12

8 - خداوند ، مالک و مدبر انسان و سامان بخش تحولات زندگی و عوالم هستی او است .

ص: 48

12 - عذاب دوزخیان و اعطای نامه عمل به آنان از پشت سرشان ، نظام جزایی آگاهانه و مدبرانه خداوند است .

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ... وَيُصَلِّي سَعِيرًا... بَلَى إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا

حرف «بلی» ممکن است به تمام مشخصات دسته دوم (وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ... ..) ارتباط داشته باشد. در این صورت پندار رجوع نکردن را، پنداری باطل و حوادث پیش آمده (اُوتِيَ كِتَابَهُ وِرَاءَ ظَهْرِهِ... .. یصلی سعیراً) را، رخدادی ثابت معرفی می کند. جمله «إِنَّهُ...» بیانگر این است که آن حادثه ها، برخاسته از ربوبیت و بصیرت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 15 - 1

1 - فرمانروایی بر جهان هستی و تدبیر آن ، در اختیار خداوند است .

ذو العرش

عرش؛ یعنی، تخت فرمانروا (قاموس) و در آیه شریفه معنای مجازی آن (مقام سلطه بر همه جهان و تدبیر آن) مراد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 13

13 - عذاب جامعه های گنه کار ، به تدبیر خداوند و جلوه ربوبیت او بر آنان است .

رَبِّهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 1 - 13

13 - ربوبیت (مالکیت و تدبیر امور) ، ویژه خالق موجودات است .

رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

توصیف خداوند به «الذی خلق» - پس از بیان ربوبیت او - بیانگر این نکته است که خالقیت او، دلیل بر ربوبیت او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - خداوند ، مالک و مدبّر امور فرشتگان و روح است .

رَبِّهِمْ

«رَبّ» در لغت عرب، بر «مالک»، «مولى»، «مدبّر» و «مرتبّی» اطلاق می شود.

8 - فرود فرشتگان و روح به زمین در شب قدر ، تدبیری الهی برخاسته از ربوبیت خداوند است .

بِإِذْنِ رَبِّهِمْ

واژه «رَبّ»، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 1 - 10، 3، 5

ص: 49

3 - خداوند ، تدبیرکننده صبحدم و صاحب اختیار طلوع فجر است .

برَبِّ الفلق

«فلق»، به معنای صبح یا فجر است (قاموس). تناسب این کلمه با معنای «فَلَق» (شکافتن)، از این جهت است که طلوع فجر، تاریکی را می شکافد.

5 - توصیف خداوند به « تدبیرکننده صبحدم » ، از آداب استعاذه به خداوند

قل أعوذ برَبِّ الفلق

10 - برطرف شدن تاریکی شب و شکافتن آن با طلوع صبحدم به تدبیر خداوند ، دلیل توانمندی او بر نجات انسان ها از حوادث خطرناک

قل أعوذ برَبِّ الفلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 1 - 3,4

3 - خداوند ، مالک مردم و تدبیرکننده امور آنان

برَبِّ الناس

«رَبِّ» بر «مالک»، «سَرُّور»، «مَدَّبِر» و «مَرَّبِّ» اطلاق می شود. (لسان العرب)

4 - توصیف خداوند ، به تدبیرکننده امور مردم ، از آداب استعاذه به خداوند

قل أعوذ برَبِّ الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 2 - 3

3 - خداوند ، بر تربیت و تدبیر امور مردم ، تسلط کامل دارد .

برَبِّ الناس . ملک الناس

ترتیب ذکر دو وصف خداوند، ممکن است به نکته یادشده اشاره داشته باشد.

7- حاکمیت تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 33 - 7

7 - تدبیر های الهی و قوانین اجتماعی ، دارای حاکمیت بی چون و چرا بر زندگی انسان

و لولا أن یکون الناس أمّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 29 - 4

4 - حاکمیت تدبیر الهی ، بر روند ثبت اعمال آدمیان ، مانع راه یافتن کمترین باطل و کاستی در آن

ص: 50

کتبتنا ینطق علیکم بالحق

اضافه شدن «کتاب» به ضمیر «نا» بیانگر علت اتصاف آن به «ینطق علیکم بالحق» است؛ یعنی، چون ما مطالب آن را ثبت کرده ایم، هرچه گوید حق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 11

11- اراده و تدبیر الهی، حاکم بر تأثیرها و تأثرهای طبیعی روح و اندیشه بشر *

فأصمّهم و أعمی أبصرهم

انسان بیماردل، در نتیجه عملکرد نادرست خویش، مورد لعن الهی قرار می گیرد و از دریافت حقایق معنوی و انسانی کر و کور می شود. این روند، به ظاهر طبیعی می نماید و در مقوله دانش روان شناسی قابل تحلیل است؛ با این حال خداوند کر و کوری آنان را به خود نسبت می دهد و این نیست مگر به خاطر این که تأثیرها و تأثرهای طبیعی نیز، به جعل و اراده اویند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 22 - 2

2 - انسان ها در قیامت، خود را به طور کامل، مقهور ربوبیت و تدبیر خداوند خواهند دید.

و جاء ربّک

اضافه «ربّ» به ضمیر خطاب - که به مخاطب خاصی نظر ندارد - بیانگر آن است که آنچه برای همگان مشهود خواهد شد، جلوه های ربوبیت خداوند در هر شخص است.

8- دلایل تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 15

15- نظام هستی (برافراشته بودن آسمانها، رام بودن خورشید و ماه به فرمان خدا و حرکت آنها) دلیل و آیتی بر ربوبیت خداوند

الله الذی رفع السموت .. لعلمکم بقاء ربکم توقنون

چون خداوند در ابتدای آیه با جمله «الله الذی ..» توصیف و معرفی شد، ظاهر آن بود که در جمله «لعلمکم ..» نیز «لعلمکم بقاء الله» آورده شود. این تعویض؛ یعنی، آوردن «ربکم» به جای «الله» می رساند که مقصود اصلی از توصیف «الله» به ویژگیهای یاد شده، اثبات

ربوبیت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 8

8 - انحصار مالکیت تمام هستی به خداوند ، دلیل احاطه تدبیر و مدیریت او بر جهان است .

على العرش استوى . له ما فى السموت ... و ما تحت الثرى

این آیه به منزله تعلیل برای آیه قبل است و به همین خاطر برای ارتباط آن از حرف عطف استفاده نشده است.

ص: 51

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 116 - 5

5 - وحدانیت خدا، دلیل بر نبودن کمترین مانع در برابر تدبیر حکیمانه و هدفدار او در جهان آفرینش

أفحسبتم أنّما خلقنكم عبثاً . . . فتعالى الله الملك الحق لا إله إلا هو

بیان وحدانیت خدا با «لا إله إلا هو» در این مجموعه از صفات - که در مقام تنزیه ذات پروردگار از بیهوده کاری و عبث آفرینی است - مطلب یاد شده را افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 61 - 3

3 - تعدد دریا ها با حد فاصلی از خشکی، نشانی دیگر از تدبیر خداوند

و جعل بين البحرين حاجزاً

مراد از «حاجزاً» (مانع) می تواند خشکی های موجود در میان دو دریا باشد؛ یعنی، این که زمین کاملاً پوشیده از آب نیست؛ بلکه خشکی هایی برای زیست و زندگی انسان و .. در آن تدارک دیده شده است. این امر نشانی دیگر از تدبیر و حضور خدا در اداره شؤون زندگی انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 9

9 - هماهنگی نظام طبیعت با نیاز بشر، گواه وجود مدبری حکیم برای آفرینش

جعلنا الليل لسكنوا فيه . . . إنّ في ذلك لآيت

از این که خداوند برای شب و روز حکمت هایی را برشمرده که در خدمت منافع انسان است و پس از آن، از این امور به عنوان آیه و نشانه یاد کرده است، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 1

1 - سودمندی آسمان، شب، روز، زمین، آب، گیاه و کوه ها برای انسان و دام، هدف خداوند از آفرینش و سامان بخشی آنها است.

متعاً لكم ولأنعمكم

«متاعاً» مفعول له است. این کلمه گرچه اسم است برای هر چیزی که سودمند باشد (لسان العرب); ولی در این آیه جایگزین مصدر شده است; یعنی، «تمتعاً لكم».

9- ذکر تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 52

1 - انسان های متذکر و متوجه به نعمت های الهی و تدبیر خداوندی ، معترف به معاد و رستاخیز

و تقولوا سبحن الذی سخر لنا هذا .. و انا الی ربنا لمنقلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - لزوم توجه به تدبیر خداوند در تسخیر دریا ها ، در جهت بهره‌وری و منافع انسان ها

اللّٰه الذی سخر لکم البحر

با توجه به این که انسان ها به هر حال از منافع دریا بهره مند هستند؛ این آیه درصدد بیان اصل بهره‌وری آنان نیست؛ بلکه پیام آن، این است که آنان این نعمت را بی حساب نپنداشته و اراده و تدبیر الهی را در آن نادیده نگیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - توجه به خالقیت مدبرانه خداوند ، زمینه ساز پذیرش ربوبیت او و مانع فریب خوردن انسان از جاذبه های گناه است .

ما غرک بر بک .. الذی خلقک فسویک فعدلک

10- رحمت در تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - تدبیر امور آسمان ها و زمین و موجودات بین آنها از سوی خداوند ، بر پایه رحمت و عطوفت است .

لا یملکون منه خطاباً

توصیف «ربّ» به «رحمان»، حاکی از نقش رحمت در تدبیر نظام هستی است.

11- روش تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- استفاده و كمك گرفتن از عوامل گمراهی در كار تدبیر عالم ، دور از ساحت خداوند است .

و ما كنت متخذ المضللین عضداً

جمله «ما كنت» (من این چنین نبوده و نیستم) بیان سنت و قاعده ای در كار خداوند است. «مضلل»، یعنی «گمراه کننده» و مصداق آن، در آیه، شیاطین هستند. «عضد» به معنای «بازو» است و مراد از آن، در این جا، كمك كار و یاور است.

ص: 53

شکست ناپذیری تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 45 - 4

4 - کید و تدبیر خداوند ، شکست ناپذیر است .

إنّ کیدی متین

12- کیفیت تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 5 - 5

5 - تدبیر خداوند ، با اشراف و تسلط انجام می گیرد .

یدبّر الأمر من السماء إلى الأرض

«من السماء» متعلق به «یدبّر» است و متضمن معنای تنزیل است. بنابراین، دلالت می کند که تدبیر، از آسمان انجام می گیرد و از آن جایی که آسمان، به معنای عالم بالا است، تدبیر با اشراف انجام می گیرد.

13- محدوده تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 5

5 - تغییر صورت ها و شکل ها در جهان طبیعت ، در قلمرو تقدیر و تدبیر الهی است .

هو الله الخلق .. المصوّر

14- مرکز تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 22 - 8

8- عرش (مرکز اداره هستی) ، تنها تحت تدبیر و ربوبیت الهی است .

«عرش» به معنای تخت پادشاهی و فرمان روایی است و در رابطه با خداوند اشاره به مرکز اداره جهان است. گفتنی است چون در صدر آیه وجود شریک و معبود دیگری نفی شده است، انحصار تدبیر عرش در خداوند به دست می آید.

15- مضمونان تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 3 - 2

2 - خداوند ، تدبیرکننده امور پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مرتبی او است .

رَبِّک

16- منشأ تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 15

15- اراده و تدبیر الهی ، متکی به علم و حکمت او

فعلم ما لم تعلموا

خداوند، با تعبیر «فعلم..» این واقعیت را به مؤمنان یادآور شده که کارها و تدابیر او، متکی به علم و آگاهی است؛ نه گزاف و بی حساب.

17- مهربانی در تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 37 - 9

9- تدبیر امور آسمان ها و زمین و موجودات بین آنها از سوی خداوند ، بر پایه رحمت و عطوفت است .

لا یملکون منه خطاباً

توصیف «ربّ» به «رحمان»، حاکی از نقش رحمت در تدبیر نظام هستی است.

18- نشانه های تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 11، 12، 13، 18

11- آفرینش آسمان های متعدد و رفیع ، تسخیر خورشید و ماه ، از نشانه های توان و اقتدار خدا و یکتایی او در تدبیر هستی است .

جمله های «الله الذي رفع السموت . . .» حاکی است که متعلق «آیات» اقتدار خداوند ، سلطه او بر هستی و تدبیر آفرینش است ؛

ص: 55

یعنی: «یفصل الآيات الداله على قدرته و...».

12- خداوند، موجودات هستی را ممتاز و جدا از یکدیگر قرار داد تا هر یک آیت و نشانی بر قدرت و یکتایی او در تدبیر هستی باشد.

یفصل الآيت

مراد از «الآيات» (نشانه ها) می تواند موجودات هستی از قبیل آسمانها، زمین، گیاهان و... باشد و می تواند مراد از آن آیات قرآنی باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است. گفتنی است که بر این مبنا «تفصیل» (مصدر یفصل) به معنای جداسازی و ممتاز قرار دادن است.

13- قرآن، بیانگر نشانه ها و دلایل اقتدار خداوند و روشن گر تدبیر او بر امور جهان است.

یدبر الأمر یفصل الآيت

در برداشت فوق «الآيات» به آیات قرآنی تفسیر شده است. گفتنی است که بر این مبنا مقصود از تفصیل (جداسازی) تبیین کردن و به روشنی بیان نمودن است.

18- اعتقاد و باور جزمی انسان ها به معاد و لقای خداوند، از هدف های قرآن در بیان نشانه های قدرت و تدبیر خدا و سلطه او بر هستی است.

یفصل الآيت لعلکم بلقاء ربکم توقنون

برداشت فوق، ناظر به این معناست که مراد از «الآيات» آیات قرآنی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 78 - 3

3- عدم برخورداری فرزند انسان از علم و آگاهی از طریق ابزار شنوایی، بینایی و قلب به هنگام تولد، از نشانه های تدبیر و حکمت الهی *

والله أخرجکم من بطون أمهتکم لاتعلمون شیئاً

این آیه در مقام اثبات توحید و توجه دادن انسانها به آثار و نشانه های الهی است. بنابراین عالم نبودن فرزندان و عدم توجه آنان به موقعیت خویش، در مراحل تولد و پس از آن، می تواند اشاره به حکمت الهی و اهمیت این موضوع در زندگی انسانها داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 2

2- از میان رفتن تاریکی شب با آمدن روشنایی روز، نشانه ای از تدبیر خداوند است.

فمحونا آیه الیل و جعلنا آیه النهار مبصره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 5 - 5

5 - نزول قرآن، جلوه ای از رحمانیت خداوند و اقتدار او بر عرش و تدبیر امور است.

تنزیلاً .. الرحمن علی العرش استوی

گرچه جمله «الرحمان علی..» به صورت جمله ای مستقل از آیه قبل است، ولی بیان فرمان روایی خداوند بر هستی و توصیف او به «رحمان» پس از بیان اوصاف قرآن، گویای این است که نزول قرآن، جلوه آن صفات الهی است.

ص: 56

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 62 - 1

1 - جابه جایی مستمر شب و روز در پرتو قدرت خدا، نشانه ای گویا از تدبیر و ربوبیت او است .

بأنَّ اللهَ يولجُ الَّيْلَ في النَّهارِ .. ذلِكَ بأنَّ اللهَ هو الحَقُّ

آیه پیش در بیان یکی از جلوه های قدرت و توانایی مطلق خدا بود؛ یعنی، جابه جا کردن شب و روز که با آن نظام زندگی انسان ها سامان می یابد. در این آیه می فرماید: این که خداوند خود تدبیر نظام جهان را در اختیار گرفت، بدان سبب است که در تمام هستی، تنها او است که اله و معبود به حق است و هر چه غیر او - که معبود پنداشته می شوند - پوچ، باطل و موهوم اند و بلند مرتبگی و بزرگی، تنها برازنده او است و نه غیر او.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 18 - 4

4 - سفره های آبی نهفته در دل زمین، کاری خدایی و نشانی از تدبیر دقیق او است .

فأسكننَّه فی الأرض

«إسکان» (مصدر أسکنا) به معنای جای دادن است ضمیر «ه» در «أسکنا» به «ماء» بازمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 19 - 6

6 - پیدایش گیاهان مختلف با میوه های متفاوت به وسیله ریزش باران، یکی از جلوه های تدبیر و ربوبیت خداوند است .

فأنشأنا لکم به جنَّتٍ ... لکم فیها فوکه کثیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 20 - 3

3 - درختان زیتون، با میوه های روغنی و نان خورش سفره آدمیان، نمودی دیگر از تدبیر الهی

تنبت بالدهن و صبغ للأكلین

«صبغ» به معنای خورش عطف بر «الدهن» و تنوین آن برای تنويع است یعنی «درختی که میوه آمیخته به روغن و نوعی خورش برای

خورندگان می رویاند»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 22 - 1

1 - امکان بهره‌وری بشر از شتران و کشتی‌ها در جهت سواری و حمل و نقل ، نمونه ای دیگر از تدبیر الهی

و علیها و علی الفلک تحملون

ضمیمه در «علیها» به اُنعام بازمی‌گردد و مراد از آن - به قرینه «تحملون» - تنها شتران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 57

1 - دستگاه شنوایی ، بینایی و قوه تعقل در انسان ، جلوه هایی از تدبیر و ربوبیت خداوند

و هو الذی أنشأ لكم السمع والأبصر والأفئده

«فواد» (جمع «أفئده») به معنای دل (قوه ادراک و تعقل) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - جریان مستمر مرگ و حیات از جلوه های توحید ، ربوبیت و تدبیر خداوند

و هو الذی یحی و یمیت

این بخش از آیات، در مقام بیان جلوه های ربوبیت و تدبیر خداوند نسبت به جهان و انسان است در برابر این اندیشه شرک آمیز مردم صدر اسلام بود که معتقد به ربوبیت غیر خدا بودند.

8 - گردش شب و روز و پیدایش فصل های مختلف ، یکی دیگر از جلوه های تدبیر و ربوبیت بی شریک خداوند

و له اختلف الّیل والنهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نزول باران از سمت آسمان و رویش بوستان های پرطراوت در پرتو آن ، جلوه تدبیر خدای یگانه

و أنزل لكم من السماء ماء فأنبتنا به حدائق ذات بهجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - « رویش و خزان » و « حیات و مرگ » مداوم در پهنه زمین ، از نمود های تدبیر خداوند

أمن یدؤا الخلق ثم یعیده

فعل های «بیدار» و «بیمیدار» مضارع و مفید استمرار است. آیه یاد شده به چرخه منظم حیات و مرگ و بهار و خزان در عرصه زمین اشاره

دارد؛ یعنی، کیست که پدیده ها را به طور مداوم پدید می آورد و آن گاه آنها را به حال سابقشان برمی گرداند؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 7

7- بینایی انسان در پرتو وجود روز، نشانه ای از تدبیر خدای جهان

و النهار مبصراً إنّ فی ذلک لآیت

وصف «مبصراً» گرچه از نظر لفظ برای «نهار» آمده است؛ اما در حقیقت وصفی است برای انسان که در پرتو روشنی روز، قادر به دیدن اشیا می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 13 - 2

ص: 58

2- بازگشت موسی به دامان مادر ، نمودی از تدبیر و اراده الهی است .

فرددنه إلى أمه

اسناد فعل «ردد» به ضمیر «نا» بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 17 - 3

3- نعمت های الهی ، نمود ربوبیت و تدبیر او نسبت به مردمان

قال ربّ بما أنعمت علیّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 7 - 2،8

2- آفرینش موجودات به صورتی نیکو و شایسته ، نشانه تدبیر و علم الهی است .

يدبر الأمر .. علم ... الذی أحسن کلّ شیء خلقه

8- آفرینش انسان از گل ، نشانه علم و تدبیر خدا است .

يدبر الأمر .. علم الغیب و الشّهده ... و بدأ خلق الإنسن من طین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 27 - 10

10- وجود راه ها و رگه های رنگارنگ و گوناگون در کوه ها ، از نمود های تدبیر خداوند برای انسان ها

و من الجبال جدد بیض و حمر مختلف ألونها و غرابیب سود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 40 - 6

6- توالی شب و روز و نور و تاریکی در زندگی انسان ، جلوه قدرت و تدبیر خداوند است .

و آیه لهم الیل .. لا الشمس ینبغی لها أن تدرک القمر و لا الیل سابق النهار ..

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه در سلسله آیاتی قرار دارد که درصدد بیان نشانه های قدرت و تدبیر خداوند است؛ چنان که در آیه 37 نیز به آن تصریح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 41 - 2، 1

1 - سوار شدن انسان ها بر کشتی های پر بار و مجهز ، از آیات و نشانه های قدرت و تدبیر خداوند است .

و ءایه لهم انا حملنا ذریتهم فی الفلک المشحون

«مشحون» به معنای «مملو» است و «فلک مشحون»؛ یعنی، کشتی پر بار و مجهز به تجهیزات لازم.

2 - سوار شدن فرزندان نوح (ع) و همراهان مؤمن او بر کشتی و نجات آنان از غرق شدن ، از آیات و نشانه های قدرت و تدبیر خداوند است .

ص: 59

و آیه لهم انا حملنا ذریتهم فی الفلک المشحون

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که ضمیر «لهم» و «ذریتهم» به «عباد» بازگردد (البته به اعتبار این که عباد از بشر می باشند). و نیز مقصود از «فلک مشحون» کشتی حضرت نوح(ع) باشد که در آیه 119 سوره «شعراء» به همین تعبیر آمده است (فأنجیناه و من معه فی الفلک المشحون). بر این اساس معنای آیه چنین می شود: «آیه لهم انا حملنا ذرّیات البشر فی سفینه نوح».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 42 - 2

2 - آفرینش مرکب هایی مانند کشتی (چهارپایان و . . .) در سیر و سفر و حمل و نقل برای بشر ، از آیات و نشانه های قدرت و تدبیر خداوند

و آیه لهم انا حملنا ذرّیتهم فی الفلک المشحون . و خلقنا لهم من مثله ما یرکبون

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «و خلقنا لهم . . .» عطف بر جمله «حملنا ذرّیتهم» می باشد و درصدد بیان نشانه های تدبیر و قدرت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 14

14 - آیات آفاقی و انفسی خداوند در هستی ، نشانی از ربوبیت و تدبیر یگانه او است .

سنریمه ایتنا .. اولم یکف بریک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 32 - 1

1 - حرکت کشتی های کوه پیکر در دریا ها ، آیه ای الهی و نشانی از تدبیر ، علم و قدرت خداوند است .

و من آیته الجوار فی البحر

«جوار» (جمع «جاریه») و وصف «سفن» (جمع «سفینه») است که به دلیل اختصار حذف گشته، و وصف جریان و حرکت کشتی ها جایگزین آن شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 12

12 - رام بودن طبیعت برای انسان ، لازمه قطعی آفرینش آنها نبوده و به تدبیر خداوند صورت گرفته است .

لستوا علی ظهوره .. سخنرنا هذا و ما کنا له مقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 7

7 - استمرار کلمه « توحید » در نسل ابراهیم (ع) و در پهنه قرن ها ، تدبیری خداوندی و به منظور بازگشت مشرکان هر نسل به توحید

ص: 60

و جعلها كلمه باقيه فى عقبه لعلهم يرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - جايه - 45 - 5 - 4

4- نزول باران ، تدبيرى الهى در گسترش بخشيدن به پوشش گياهى و زندگى جانداران در پهنه زمين

و ما أنزل الله من السماء من رزق فأحيا به الأرض بعد موتها

تفريع حيات زمين بر نزول باران از آسمان، مى تواند بيانگر اهميت محورى و اساسى آن در حيات تمامى پهنه زمين و بهره مندى تمام عرصه حيات نباتى و حيوانى از آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - جايه - 45 - 36 - 2

2- معاد و برپايى قيامت ، نمودى از تدبير خداوند هستى و شايسته حمد و ستايش

إنّ وعد الله حقّ ... وقيل اليوم ننسيكم ... فاليوم لا يخرجون ... فله الحمد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - فتح - 48 - 25 - 2

2- تن دادن مكيان به صلح ، با همه كفر و عناد خویش نسبت به مؤمنان ، نمودى از اراده و تدبير نافذ خداوند

وهو الذى كفّ ... هم الذين كفروا

على رغم كفر و ستيز مشركان با اسلام، به تدبير الهى زمينه اى پديد آمد كه آنان به صلح تن دادند و شرشان از سر مسلمانان دفع گرديد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - فتح - 48 - 27 - 14

14- رخداد صلح حديبيه و تأخير عمره مسلمانان ، تدبير عالمانه خدا و داراى اسرارى نهفته بر مؤمنان

فعلم ما لم تعلموا

در آيات پيشين، سخن از منتهى شدن سفر مسلمانان به صلح حديبيه بود و اين كه رؤياى پيامبر (صلّى الله عليه وآله) در آن سفر، تعبير

نشد. خداوند در این آیه، پس از این که رؤیای آن حضرت را صادق دانسته و ورود مؤمنان را به مسجدالحرام قطعی شمرده است؛ به آنان یاد آور می شود: مؤمنان با توجه به این جریان، در خواهند یافت که رخداد صلح و تأخیر عمره، منافی داشته که بر آنان مخفی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 9 - 2.6

2- فرایند تشکیل توده های ابر و ریزش تدریجی باران ، تدبیری الهی است .

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مَبْرُكًا

6- سلسله علل و اسباب طولی در نظام طبیعت ، به جعل و تدبیر الهی است .

ص: 61

و نزلنا من السماء .. فأنبتنا به جنّات و حبّ الحصيد

خداوند، خود باران را فرومی فرستد و خود آن را وسیله رویش گیاهان قرار می دهد و این گونه یکی را رتبه سبب و دیگری را رتبه مسبب می بخشد. انتساب فعل ها به خداوند، می رساند که این نظام طولی، مستند به جعل الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 4 - 4 - 51

4 - وزش باد ها، تشکیل توده های ابر و حرکت آنها و ریزش باران، از مظاهر حکمت و تدبیر الهی در نظام طبیعت

و الذریت ذرّوا . فالحملت وقرّا . فالجريت يسرّا . فالمقسّمت أمرّا

خداوند، با برشمردن بخشی از امور دقیق طبیعت و مهم دانستن آنها با سوگند خوردن، در حقیقت تدبیر و حکمت خویش را به آدمیان یادآور شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 1 - 53 - 2

2 - غروب ستارگان، نمودی از قدرت و تدبیر آفریدگار جهان

و النجم إذا هوی

از آن جا که سوگند، به چیزی یاد می شود که دارای اهمیت و پیامدار معنایی باشد می توان گفت که سوگند الهی به غروب ستارگان، برای توجه دادن بشر به تنظیم گر نظام آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 42 - 2

2 - نظام جزا و پاداش خداوند، جلوه ای از تدبیر مطلقه او است .

ثمّ یجزیه الجزاء الأوفی . و أنّ إلی ربّک المنتهی

ذکر این نکته که سررشته تمامی امور در اختیار خداوند است - در پی طرح نظام مجازات الهی - بیانگر مطالب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 46 - 4

4- نحوه جریان نطفه و فرو افتادن آن [در رحم] ، نمودی از تدبیر الهی در تداوم حیات

و أنه خلق . . . من نطفه إذا تمنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 19 - 2

2- جریان آب های عظیم رودها و ریختن آنها به دریاها ، نمود اراده و تدبیر الهی است .

مرج البحرین يلتقیان

«مرج» به معنای رها ساختن است؛ یعنی، خداوند آب رودها و دریاها را رها کرد تا به هم بیوندند.

ص: 62

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 45 - 5

5 - مهلت دادن به تکذیب گران ، جلوه کید و تدبیر خداوند علیه آنان است .

إنّ کیدی متین

جمله «إنّ کیدی متین» در مقام تعلیل برای «أُملی لهم» است؛ یعنی، مهلت دادن ما به کافران، چنین است که ما کید و تدبیری متین و استوار درباره آنان اندیشیده ایم و این مهلت، جلوه همین تدبیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 5 - 2

2 - پژمرده ساختن گیاهان و تبدیل آن به هیزم و خرده گاه ، جلوه های حاکمیت تدبیر خداوند بر جهان هستی است .

ریک . . . الذی أخرج المرعی . فجعله غثاء أحوی

در این آیات، همان گونه که رویاندن گیاهان از جلوه های ربوبیت خداوند معرفی شده؛ پژمرده ساختن آنها نیز براساس تدبیر و ربوبیت او دانسته شده است. این تدبیر، ممکن است ناظر به منافی نظیر تهیه هیزم و کود، غذای زمستانی حیوانات و غیر آن باشد که از گیاهان خشک شده حاصل می شود.

19- نقش تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 80 - 2

2 - تأثیر عوامل طبیعت در سلامتی انسان ، به تدبیر و هدایت تکوینی خداوند

و إذا مرضت فهو یشفین

انسان برای درمان بیماری خود، نیازمند مصرف دارو است. بنابراین نسبت داده شدن شفای مریض به خداوند، بیانگر آن است که نقش دارو در درمان انسان، به اراده و تدبیر خدا بستگی دارد.

20- نیاز به تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- توجه به وابستگی امور انسان ها به تدبیر الهی ، مایه از یاد نبردن او در هیچ کار و حالت است .

واذکر ربّک إذا نسیت

کلمه «ربّ» - در آیه - گویای برداشت بالا است.

ص: 63

21- وسعت تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 192 - 8

8 - مجموعه نظام هستی ، تحت تدبیر و ربوبیت یگانه خداوند

وإِنَّهٗ لَنَزِيلُ رَبِّ الْعَلَمِينَ

«العالمین» جمع همراه با «ال» و مفید عموم است. بنابراین «رَبِّ الْعَالَمِينَ»؛ یعنی، پروردگار همه عالم ها.

22- ویژگیهای تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 182 - 7

7 - خداوند ، از روی اختیار جهان را تدبیر می کند و در اداره آن ، جبر و اضطراری ندارد .

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

در صحت اطلاق حمد - علاوه بر زیبایی فعل و صفت - اختیاری بودن آن دو نیز قید شده است؛ یعنی، بر فعل و صفتی زیبا می توان حمد کرد که فاعل، آن را از روی اختیار تحقق بخشیده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 4 - 7

7 - تدبیر و اداره امور عالم از سوی خداوند ، همراه با اقتدار کامل و همه جانبه و به دور از هرگونه سستی و کاستی است .

ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ

ماده «استواء» هرگاه با «علی» استعمال شود، به معنای «استیلاء» خواهد بود. بنابراین «استوی علی العرش»؛ یعنی، «استولی علی العرش» (بر عرش تدبیر جهان استیلا دارد) و این کنایه از اقتدار تام و فراگیر خداوند، بر تدبیر امور جهان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 45 - 3،4

3 - کید و تدبیر خداوند ، متین و استوار است .

این کیدی متین

4- کید و تدبیر خداوند ، شکست ناپذیر است .

این کیدی متین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 37 - 9

9- تدبیر امور آسمان ها و زمین و موجودات بین آنها از سوی خداوند ، بر پایه رحمت و عطف است .

لایملکون منه خطاباً

ص: 64

توصیف «رب» به «رحمان»، حاکی از نقش رحمت در تدبیر نظام هستی است.

23- هدفداری تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 14

14- تدابیر و افعال الهی ، دارای هدف و غایت است .

أعثرنا علیهم لیعلموا

ص: 65

4- تذکر

1- آثار تذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 123 - 11

11 - یادآوری وضعیّت نابهنجار یک جامعه در هنگام رکود و انحطاط ، از روش های تربیتی قرآن در تصحیح حرکت آن جامعه

و اذ غدوت من اهلک ... و اذ همّت طائفتان ... و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 124 - 4

4- روش های قرآن برای تقویت روحیه مؤمنان

اذ تقول للمؤمنین ان یکفیکم ان یمدکم

برخی برآند که «اذ»، مفعول برای «اذکر» مقدر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 146 - 14

14 - نقش سازنده یادآوری حماسه شجاعت و پایداری مجاهدان راه خدا و یاوران پیامبران در پیکار و مبارزه

و کاین من نبی قاتل ... و الله یحب الصّابرين

آیه شریفه با یادآوری حماسه «ریّون»، در صدد سازندگی مسلمانان است تا دیگر بار همانند نبرد احد، سستی و زبونی به خود راه ندهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 164 - 15

15 - یادآوری وضعیّت نابهنجار (گمراهی آشکار) مردم پیش از بعثت ، برانگیزنده توجّه و قدردانی از نعمت بزرگ رسالت پیامبر (

لقد منّ الله . . . و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

جمله «ان كانوا . . .» به منزله دلیل است برای بزرگی نعمت رسالت. یعنی روشن است که پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در چه منجلابی از گمراهی و ضلالت فرو رفته بودید و این پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآنی بود که شما را هدایت کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 4

4 - یادآوری خاطره پیروزی مسلمانان در پیکار بدر ، التیام بخش رنج و آثار روحی دردناک شکست نبرد احد

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتّم مثلها

جمله «قد اصبتّم مثلها»، که اشاره به پیروزی بزرگ مسلمانان در بدر است، بدان جهت ایراد شده که با یاد آن خاطره بزرگ، مسلمانان مصیبت احد را در مقایسه با پیروزی بدر کوچک شمرند و در نتیجه، رنج مصیبت احد را نادیده انگارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 10

10 - توجه به کیفر الهی ، زمینه ساز رعایت حقوق دیگران

و لیخس . . . فلیتّقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 70 - 15، 14

14 - یادآوری آثار زیانبار اعمال انسانها، روشی مؤثر در تربیت و تبلیغ است.

و ذکر به أن تبسل نفس بما کسبت

جمله «أن تبسل» مفعول له برای «ذکر» می تواند باشد، در این صورت چنین معنی می شود: «ذکر لأن لاتبسل نفس بما کسبت».

15 - مصونیت از تباهی و هلاکت، نتیجه متذکر شدن با تذکارات قرآن است.

و ذکر به أن تبسل نفس بما کسبت

جمله «آن تبسل»، با تقدیر لام تعلیل و حرف نفی، مفعول له برای «ذکر» می تواند باشد. بنابراین جمله چنین معنی می شود: به مردم با قرآن تذکر بده تا آنان گرفتار عواقب سوء اعمال خود نگردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 21

21 - تذکر و زدودن غفلت، برای درک حقانیت توحید و بطلان شرک کافی است.

قال أتجونی فی الله و قد هدین . . أفلا تتذکرون

به کار رفتن «تذکرون» به جای «تتفکرون» و مانند آن، بیانگر این نکته است که تذکر و زدودن غبار غفلت برای اقرار به توحید کافی است.

ص: 67

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 11

11 - نقش یادآوری فرجام امور ، در هدایت انسانها

ألم يعلموا أنه من يحادد الله... نار جهنم... ذلك الخزي العظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 17 - 5

5- متذکر بودن و هوشمندی ، عامل گرایش به توحید و ناسازگار با شرک است .

أفمن يخلق كمن لا يخلق أفلا تذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 2

2 - کیفر جوامع کفرپیشه ، پس از انذار های متعدد و یادآوری مکرر ارزش ها است .

و ما أهلكنا من قرية إلا لها منذرون . ذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 25 - 3

3 - زمینه های ادراک توحید ، در سرشت بشر نهفته است و تنها ، نیازمند تذکر و زُدایش غفلت است .

ولئن سألتهم من خلق السموت والأرض ليقولن الله

احتمال دارد که پاسخ داده شده از سوی کافران به پرسش «خالق عالم کیست؟» از ناحیه عقل نظری باشد و احتمال دارد که برخاسته از فطرت توحیدی آنان باشد که در همه انسان ها هست. برداشت بالا، بر اساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 15 - 3،13

3 - کسانی که با تذکر و یادآوری ایمان می آورند - نه در صورت برخورد باعذاب و ناگزیر بودن - مؤمنان واقعی اند .

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا

13 - واجدان روحیه تواضع ، با موعظه و یادآوری به خداوند و قیامت ایمان می آورند .

نسیتم لقاء یومکم هذا .. إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 14

14 - راه یابی انسان به کمال ، در پرتو عنصر اختیار ، همراه با تذکر و هشدار

و ما أنت عليهم بجبار فذکر بالقرءان

خداوند از یک سو پیامبر(صلی الله علیه و آله) را از اعمال فشار برای هدایت کافران باز داشته و از سوی دیگر، آن حضرت را موظف به تذکر و هشداردهی کرده است.

ص: 68

2- آثار تذکر آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 15 - 4

4- آیات الهی، با فطرت و خرد بشر آشنا است و تنها، نیازمند تذکر و یادآوری است.

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا

3- آثار تذکر حالات محتضر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 26 - 2،3

2- یادآوری آخرین لحظات زندگی انسان (هنگام احتضار و حالات تکان دهنده محتضر)، از سوی خداوند به کافران و منکران معاد، برای بیدار کردن آنان از غفلت و مستی

كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِي

3- یادآوری حالات محتضر در هنگام احتضار، تأثیرگذار در بیدارگری و غفلت زدایی نسبت به دلپستگان دنیا

بَلْ تَحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ .. كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِي

4- آثار تذکر حضور خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 9

9- اطمینان بخشی خداوند به موسی (ع) با یادآوری حضور خود در همه صحنه های مباحثه او با فرعون.

فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمْعِنُونَ

5- آثار تذکر حقانیت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 14

14 - یاد کرد حقانیت نظام هستی ، اندازی به حق گریزان پوچ گرا *

ما خلقنا .. إلا بالحقّ ... و الذین کفروا عمّا أنذروا معرضون

از آن جا که قبل از تعبیر «عمّا أنذروا ..»، انذار صریحی در این آیه و آیه قبل نیامده است، احتمال می رود که نفس تذکر به

ص: 69

حقانیت هستی، هشدار به کسانی است که هستی را پوچ و بی هدف دانسته و هیچ تعهدی در برابر ارزش ها ندارند.

6- آثار تذکر گواهی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 55 - 19

19 - توجه دادن به حضور و گواهی خداوند، زمینه ساز رویکرد بیشتری به عمل به فرمان های او است.

و اتقین الله إنّ الله كان على كلّ شيء شهيداً

ذکر «إنّ الله كان على...» پس از بیان دستورهای خاص، می تواند مفید این نکته باشد که مخاطبان دستورها، به حضور و گواهی خداوند توجه پیدا کنند تا تشویق شوند و یا از ترس پیامد ناگوار ترک عمل، به سمت عمل به آن دستور بروند.

7- آداب تذکر آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 73 - 1

1 - بندگان خالص خدا به هنگام شنیدن و یادآور شدن آیات الهی، مانند کران و کوران، با بی اعتنایی و ناخرسندی از آنها نمی گذرند.

و الذین إذا ذكروا بآيت ربهم لم يخروا عليها صمّاً وعمياناً

فعل «خَرَّ» در معنای «سقط» به کار می رود که به معنای فرود از بالا به پایین است (لسان العرب) و «صمّاً» و «عمياناً» حال برای فاعل «یخروا» است. گفتنی است فعل «لم یخروا» در معنای کنایی به کار رفته است و مقصود از آن آن ناخرسندی و امتناع کردن است؛ زیرا انسان با فرود آوردن سر به طرف پایین، ناخرسندی خود را ابراز می دارد.

8- ابراز تذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 25 - 6

6- همه مثالهایی که خداوند برای مردم به کار می برد، جهت تنبه و تذکر به آنان است.

و يضرب الله الأمثال للناس لعلهم يتذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - قرآن ، کتابی سراسر یاد و یادآوری برای انسان است .

ص: 70

إن هو إلا ذكر

«ذکر» مصدری است که برای بیان مبالغه، وصف برای قرآن قرار گرفته و به معنای تذکر و یادآوری است.

9- اهمیت تذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 12

12 - ضرورت توجه دادن مؤمنان به برتری آنان بر دیگران

و لا تهنوا و لا تحزنوا و انتم الاعلون ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 90 - 16، 15، 14

14 - هدف پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ابلاغ پیامهای الهی تذکر دادن به جهانیان است.

إن هو إلا ذكری للعلمین

مرجع ضمیر «هو»، به قرینه جمله «قل لأستلکم علیه اجرا»، ابلاغ رسالت است.

15 - قرآن، یادآوری برای جهانیان است.

إن هو إلا ذكری للعلمین

16 - هدایت پیامبران و کتب آسمانی، یادآوری و بیدار ساختن فطرت آدمی است.

إن هو إلا ذكری للعلمین

«ذکر» به معنای یادآوری است و معمولاً در مواردی به کار می رود که موضوع مورد نظر قبلاً فراگرفته شده، ولی از یاد رفته باشد. بنابراین هدایت‌های انبیا یادآوری آموخته های فطری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 2 - 7

7 - وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر قرآن انذار و تذکر است، نه اجبار مردم به هدایت

لتنذر به ذکری للمؤمنین

برداشت فوق بر این مبناست که جمله «فلا یکن . . .» تفریع بر «لتنذر...» باشد. یعنی قرآن تنها برای انذار و تذکر نازل شده است، بنابراین جایی برای نگرانی از اعراض مشرکان وجود ندارد. زیرا اجبار آنان بر هدایت از اهداف نزول قرآن نیست.

10- اهمیت تذکر ارزشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 55 - 2

ص: 71

2- بیدارگری و تذکر مردم به ارزش های الهی ، تکلیفی همیشگی برای مبلغان دینی

و ذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 2

2- محور نبوت پیامبران ، یادآوری ارزش ها به خلق و بیدارسازی فطرت خفته آنان است .

أءلقى الذكر عليه من بيننا

از آیه شریفه استفاده می شود که قوم ثمود، واژه «ذکر» را بر محتوای پیام صالح(ع) اطلاق کرده اند و چه بسا این تعبیر را از خود آن حضرت گرفته باشند. به هر حال خداوند این وصف را رد نکرده است.

11- اهمیت تذکر به انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 3 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) مسؤول ابلاغ قرآن و تذکر دادن به مردم است و در مورد به ثمرنشستن آن مسؤولیت ی ندارد .

ما أنزلنا عليك . . . إلا تذكرة لمن يخشى

12- اهمیت تذکر به حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 55 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به ادامه دادن تذکر و هشدار ، در عین اصرار نورزیدن بر هدایت حق ستیزان

فتولّ عنهم . . . و ذکر

13- اهمیت تذکر به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 40 - 5

5 - توجّه دادن کافران به کمبود فرصت ، از راه کار های مبارزه قرآن با کفر

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا

جمله «يقول الكافر ..» - در ذیل آیه - گویای آن است که روی خطاب در «أندرناکم»، با کافران است.

ص: 72

14- اهمیت تذکر به مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 55 - 3

3- تذکر و بیدار باش به مؤمنان ، همواره و در همه شرایط به حال آنان سودمند خواهد بود .

و ذَكَرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ

15- اهمیت تذکر قصص انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 2

2- لزوم یادکرد سرگذشت پیامبران ، برای درس آموزی و پندگیری

و اذکر أحوالهم

از آخر آیه شریفه (إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ..)، استفاده می شود که یادکرد در جهت پندگیری است.

16- ایمان با تذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 15 - 3

3- کسانی که با تذکر و یادآوری ایمان می آورند - نه در صورت برخورد باعذاب و ناگزیر بودن - مؤمنان واقعی اند .

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا

17- تذکر آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 1

1- روی گردانی از آیات پروردگار پس از تذکر یافتن و آگاهی به آن ، بزرگ ترین ظلم است .

و من أظلم ممّن ذكّر بآيت ربّه فأعرض عنها

«ذکر» یعنی، شناختی که در حافظه حاضر باشد (برگرفته شده از مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 6 - 3

ص: 73

3 - یادکرد آیات تکوینی به انسان ها ، تذکری سازنده و ضروری در هدایت آنان

تلك ءآیت الله نتلوها علیك بالحق

بنابراین که «بالحق» متعلق به «نتلو» باشد، می توان استفاده کرد که تلاوت آیات و تذکر به آن، امری بایسته و ضروری در جهت هدایت بشر است.

18- تذکر ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 72 - 2

2- یادآوری ابراهیم (ع) به قوم خویش مبنی بر ناتوانی بت ها حتی از شنیدن دعای آنان

قال هل یسمعونکم إذ تدعون

استفهام در «هل یسمعونکم» انکاری است. بنابراین مفاد سؤال ابراهیم(ع) چنین می شود: با این که بت ها درخواست های شما را نمی شنوند، چگونه به درگاه آنها نیایش می کنید؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 73 - 1

1 - یادآوری ابراهیم (ع) به قوم خویش ، مبنی بر ناتوانی بت ها در رساندن سود یا زیان به انسان ها

أو ینفعونکم أو یضرّون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 79 - 4

4- تذکر ابراهیم (ع) به قوم خویش ، مبنی بر حاکمیت اراده خدا بر معاش و زندگی انسان و نفی هرگونه نقش برای بت ها

فإنّهم عدوّ لی إلا ربّ العلمین . . . و الذی هو یطعمنی و یسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 80 - 3

3- تذکر ابراهیم (ع) به نقش نداشتن بت ها در بیماری و شفایابی انسان

و إذا مرضت فهو يشفين

تعبیر «فهو يشفين» تأکید بر این حقیقت است که تنها خدا در بهبود و شفای انسان مؤثر است. و چون مخاطب این تأکید بت پرستانند، در حقیقت تأکید ابراهیم(ع) بر سلب هرگونه تأثیر بت ها در سلامتی انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 81 - 3، 2

2- تذکر ابراهیم (ع) به قوم بت پرست خود، مبنی بر نبود کمترین نقش برای بت ها در مرگ و حیات آدمی

ص: 74

و الذی یمیتنی ثمّ یحییٰ

3- وجود معاد پس از مرگ و محدود نبودن زندگی به دنیا، تذکر دیگر ابراهیم (ع) به قوم بت پرست خویش

و الذی یمیتنی ثمّ یحییٰ

19- تذکر اجابت خواسته ها در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 48 - 6

6- یادآوری برآورده شدن خواسته های انسان در بهشت، از روش های هدایت و جذب انسان ها به دین *

إن المتقین فی جنّات و عیون . ادخلوها بسلم ءامنین . و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ

20- تذکر اخروی خداترسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 2

2 - خداترسان دور از هواپرستی با حضور در صحنه قیامت، کردار خویش را به یاد آورده و جزای آن را خواهند دید .

یوم یتذکر . . . و أمّا من خاف مقام ربّه و نهی النفس عن الهوی

21- تذکر اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 98 - 14

14- ذوالقرنین، آسیب دیدگان از یاجوج و ماجوج را به رحمت و اراده خداوند توجّه داد و آنان را از اعتماد مطلق به سد، بازداشت .

هذا رحمه من ربّی فإذا جاء وعد ربّی جعله دكّاء

22- تذکر ارزشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 2

2- کیفر جوامع کفرپیشه، پس از انذارهای متعدد و یادآوری مکرر ارزشها است.

و ما أهلكنا من قرية إلاّ لها منذرون . ذکری

ص: 75

23- تذکر افشای رازها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 4

4- توجه به برملا شدن خصلت ها و علاقه ها در قیامت ، بازدارنده انسان از خوی ناسپاسی ، بخل و دل بستگی به ثروت

لکنود .. أفلا یعلم إذا ... و حصل ما فی الصدور

24- تذکر امدادهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 4

4- توجه دادن مردم به امدادهای خداوند در دشواریها و تنگناهای هولناک زندگی، روشی در تبلیغ و دعوت به توحید

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونه تضرعا و خفیه

«قل» فرمانی است به پیامبر(صلی الله علیه و آله) برای بیان مضمون آیه از این دستور چنین بر می آید که این سبک احتجاج باید به عنوان محوری در تبلیغ مورد توجه قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 5

5- خداوند ، یادآورنده شرایط سخت مواجهه با مشرکان متعصب جاهل و امداد خویش به مؤمنان

إذ جعل الذین کفروا

در صورتی که «إذ» متعلق به فعل مقدر «أذکر» باشد، برداشت بالا به دست می آید.

25- تذکر ایام الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 5 - 11

11- موسی (ع) ، وظیفه دار یادآوری « ایام الله » به مردم خویش

و لقد أرسلنا موسى . . . وذكرهم بأئـم الله

ص: 76

26- تذکر به انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 14

14- خداوند ، مراقب پیامبران و توجه دهنده آنان به خطاها و لغزشهایشان

إن ابني من أهلي . . . إنه ليس من أهلك . . . فلا تسئلن ما ليس لك به علم

27- تذکر به انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 113 - 10

10 - متذکر و متنبه ساختن آدمیان ، از اهداف قرآن و بیانات روشن آن

و صرفنا فيه من الوعيد لعلهم . . . أو يحدث لهم ذكراً

«ذکر» نقطه مقابل نسیان است (مقایس اللغه) بنابراین «ذکر»؛ یعنی، فراموش نکردن و در خاطر زنده نگه داشتن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 69 - 7

7- قرآن ، کتابی سراسر یاد و یادآوری برای انسان است .

إن هو إلا ذکر

«ذکر» مصدری است که برای بیان مبالغه، وصف برای قرآن قرار گرفته و به معنای تذکر و یادآوری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 26 - 2

2- گذرا بودن فرصت های زندگی ، تذکری به انسان در استفاده صحیح و بهینه از آن

کلّ من علیها فان

تذکر خداوند به فنای زمینیان، هشدار به آنها است که از فرصت حیات بیشترین بهره برداری کنند و امکانات خویش را در مسیر فانی دنیا

28- تذکر به انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 5

5- تذکار بشر ، هدف نهایی و مورد انتظار وحی

فإنّما یسرّنه . . . لعلّهم یتذکّرون

ص: 77

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 4

4 - هدف از نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، توجه دادن به مردم و نصیحت کردن آنان است .

سنقرئک .. فذکر

29- تذکر به اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 52 - 13

13 - پنددهی به صاحبان خرد ناب ، از محور های مهم آموزه های قرآن و از موضوعات اساسی آن است .

هذا بلغ للناس .. و لیذکر اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 43 - 11

11 - بازگشت و دو چندان شدن خانواده ایوب (ع) ، مایه تذکر و بیداری صاحبان خرد ناب

و وهبنا له أهله .. رحمه منّا و ذکری لأولی الالباب

«لُب» به معنای عقل خالص و خرد ناب است (مفردات راغب).

30- تذکر به برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 89 - 1

1- عزیز مصر در پی مشاهده ذلت فرزندان یعقوب ، داستان رها کردن یوسف (ع) در چاه کنعان را به آنان یادآوری کرد .

قال هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه

مراد از «ما فعلتم بیوسف» و یا مصداق مورد نظر از آن، داستان رهاسازی یوسف (ع) در چاه کنعان است. گویا این یادآوری همان است که خداوند در آیه 15 از همین سوره بیان داشت، بدین مضمون که همانا این واقعه (داستان چاه) را در آینده به آنان گزارش خواهی کرد، در حالی که متوجه نیستند (تورا نمی شناسند).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 98 - 16

16- یعقوب (ع) با توجه دادن فرزندانش به آمرزگاری و مهربانی خداوند، آنان را به آمرزش گناهانشان امیدوار ساخت .

سوف أستغفر لکم ربی إنه هو الغفور الرحیم

ص: 78

31- تذکر به بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 4

4- حضرت موسی (ع) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم خویش یادآوری کرد.

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

برداشت مزبور بر اساس این احتمال است که جمله «ألم یأتکم ..» ادامه کلام موسی (ع) باشد که فرمود: «وقال موسی إن تکفروا...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 2

2- خداوند، ایمان و شرافت نیاکان بنی اسرائیل را به آنان یادآور شد.

هدی لبنی اسرائیل .. ذریه من حملنا مع نوح

نصب «ذریه» یا به تقدیر حرف ندا و یا به تقدیر فعل «اخص» است. در هر صورت یادآوری عنوان «ذریه همراهان نوح» بیانگر حقیقت فوق است.

32- تذکر به چاه انداختن یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 89 - 1

1- عزیز مصر در پی مشاهده ذلت فرزندان یعقوب، داستان رها کردن یوسف (ع) در چاه کنعان را به آنان یادآوری کرد.

قال هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه

مراد از «ما فعلتم بیوسف» و یا مصداق مورد نظر از آن، داستان رهاسازی یوسف (ع) در چاه کنعان است. گویا این یادآوری همان است که خداوند در آیه 15 از همین سوره بیان داشت، بدین مضمون که همانا این واقعه (داستان چاه) را در آینده به آنان گزارش خواهی کرد، در حالی که متوجه نیستند (تورا نمی شناسند).

33- تذکر به حیات اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- توجه دادن انسان ها به حیات پس از مرگ و برپایی قیامت ، از رسالت های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 79

و لئن قلت إنکم مبعوثون من بعد الموت

34- تذکر به دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 27 - 2

2- لحظه ناامیدی حاضران بر بستر محتضر و بر زبان آوردن کلمات یأس ، شایان یادآوری برای دلبستگان دنیا

وقیل من راق

35- تذکر به زکریا(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 9 - 9

9- خداوند با توجه دادن زکریا (ع) به نوپدایی و آفرینش وی ، او را به امکان پیدایش یحیی (ع) از وی و همسر نازایش مطمئن ساخت .

هو علیّ هیّن وقد خلقتک من قبل ولم تک شیئاً

36- تذکر به غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 1

1 - اندازگری پیامبران ، در جهت تذکر و بیدار ساختن غافلان

لها منذرون . ذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 12

12 - تسبیح مظاهر هستی به درگاه خداوند ، تذکری به انسان غافل از یاد آفریدگار

لو أنزلنا هذا القرآن علی جبل .. له الأسماء الحسنی یسبح له ما فی السموت و ا

ارتباط این آیه با آیات پیشین و هماهنگی سیاق آنها گویای این نکته است که اگر انسان در غفلت از یاد حق به سر می برد، همه هستی -

حتى جمادات - در حال تسبیح حق اند.

ص: 80

37- تذکر به فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 26 - 3

3 - ربوبیت یگانه خدا نسبت به همه انسان ها چونان ربوبیت یگانه او بر آسمان ها و زمین تذکر موسی به فرعون و فرعونیان

قال رب السموت و الأرض . . . قال ربکم و ربّ ءابائکم الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 19 - 6

6 - توجه دادن فرعون به سیطره ربوبیت خداوند بر او ، از رسالت های موسی (ع)

و أهدیک إلی ربّک فتخشی

تصریح به «ربّک» در برابر کسی که مدعی ربوبیت بر انسان ها است - چنان چه در آیات بعد خواهد آمد - گویای برداشت یاد شده است.

38- تذکر به فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 26 - 3

3 - ربوبیت یگانه خدا نسبت به همه انسان ها چونان ربوبیت یگانه او بر آسمان ها و زمین تذکر موسی به فرعون و فرعونیان

قال رب السموت و الأرض . . . قال ربکم و ربّ ءابائکم الأولین

39- تذکر به قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 72 - 2

2 - یادآوری ابراهیم (ع) به قوم خویش مبنی بر ناتوانی بت ها حتی از شنیدن دعای آنان

قال هل یسمعونکم إذ تدعون

استفهام در «هل یسمعونکم» انکاری است. بنابراین مفاد سؤال ابراهیم(ع) چنین می شود: با این که بت ها درخواست های شما را نمی

شنوند، چگونه به درگاه آنها نیایش می کنید؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 73 - 1

1 - یادآوری ابراهیم (ع) به قوم خویش ، مبنی بر ناتوانی بت ها در رساندن سود یا زیان به انسان ها

أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يُضَرُّونَ

ص: 81

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 79 - 4

4- تذکر ابراهیم (ع) به قوم خویش، مبنی بر حاکمیت اراده خدا بر معاش و زندگی انسان و نفی هرگونه نقش برای بت ها

فإنهم عدو لى إلا رب العلمین .. و الذی هو یطعمنی و یسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 81 - 2,3

2- تذکر ابراهیم (ع) به قوم بت پرست خود، مبنی بر نبود کمترین نقش برای بت ها در مرگ و حیات آدمی

و الذی یمیتنی ثم یرحین

3- وجود معاد پس از مرگ و محدود نبودن زندگی به دنیا، تذکر دیگر ابراهیم (ع) به قوم بت پرست خویش

و الذی یمیتنی ثم یرحین

40- تذکر به قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 71 - 4

4- حضرت نوح (ع)، با آیات خدا به تذکر و یادآوری قومش می پرداخت .

و تذکیری بأیت الله

برداشت فوق مبتنی بر این است که «باء در «بآیات الله» برای استعانت باشد نه زاید.

41- تذکر به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 7 - 11

11- توجه دادن انسان ها به حیات پس از مرگ و برپایی قیامت، از رسالت های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لئن قلت إنکم مبعوثون من بعد الموت

42- تذکر به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 2

ص: 82

2- کیفر جوامع کفرپیشه، پس از اندازهای متعدد و یادآوری مکرر ارزشها است.

و ما أهلكنا من قرية إلا لها منذرون . ذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 26 - 2

2- یادآوری آخرین لحظات زندگی انسان (هنگام احتضار و حالات تکان دهنده محتضر) ، از سوی خداوند به کافران و منکران معاد ، برای بیدار کردن آنان از غفلت و مستی

کلاً إذا بلغت التراقي

43- تذکر به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 99 - 4

4- قرآن ، عطیه بزرگ الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مایه تذکر و بیدارباش است .

وقد آتینک من لدنا ذکراً

نکره بودن «ذکراً» دلالت بر عظمت آن دارد و مراد از «ذکر» به قرینه «من أعرض عنه» (درآیه بعد) قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 15 - 2

2- خداوند ، با بیان پافشاری کافران عصر بعثت بر کفر و انکار معاد ، انتظار ایمان آوردن آنان را بی فایده خواند و توطئه گری آنها را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوشزد کرد .

إنهم یکیدون کیداً

44- تذکر به مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 70 - 11، 12

11- تذکر دادن به مردم با قرآن، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مبلغان دین است.

و ذکر به أن تبسل نفس

مرجع ضمیر «به» قرآن می تواند باشد که از سیاق آیات مورد بحث به دست می آید و به اصطلاح مرجع حکمی است.

12 - قرآن کتابی برای تذکر به مردم است.

و ذکر به أن تبسل نفس

ص: 83

45- تذکر به مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار یادآوری تجربه های دینی و فطرت توحیدی به مشرکان، برای هدایت و احتجاج با آنان است.

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونه تضرعا و خفیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 2

2 - یادآور شدن قدرت اختصاصی خداوند بر فرستادن انواع عذاب بر مشرکان و کافران، از وظایف تبلیغی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل هو القادر علی أن یبعث علیکم عذابا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 4 - 109 - 2

2 - آگاه ساختن مشرکان به غیر قابل پذیرش بودن شرک برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وظیفه الهی آن حضرت

قل یا ایها الکفرون . . . و لا أنا عابد ما عبدتم

46- تذکر به مشرکان ناقض معاهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 15 - 3

3 - تذکر خداوند به باز بودن راه بازگشت به اسلام، برای مشرکان پیمان شکن

ألا تقتلون قوماً نكثوا أیمانهم . . . و یتوب اللّٰه علی من یشاء

47- تذکر به مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 26 - 2

2 - یادآوری آخرین لحظات زندگی انسان (هنگام احتضار و حالات تکان دهنده محتضر) ، از سوی خداوند به کافران و منکران معاد ،
برای بیدار کردن آنان از غفلت و مستی

كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ

ص: 84

48- تذکر به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 16

16- خضر (ع) با توجه دادن موسی (ع) به تدبیر فراگیر الهی، حفاظت اموال یتیمان را، برخاسته از گستردگی ربوبیت خداوند دانست.

فأراد ربّك

خضر(ع) با اضافه «ربّ» به ضمیر خطاب (ربّك) به موسی(ع) این نکته را بیان داشته است که گرچه ترمیم دیوار، به تغذیه و تربیت جسم تو کمکی نکرد، ولی مالک و مدبر تو، مالک و مدبر یتیمان نیز هست.

49- تذکر به مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 2 - 6

6 - یادآوری همواره تعالیم دین به مؤمنان، از اهداف نزول قرآن

کتاب انزل إليك .. ذکرى للمؤمنين

کلمه «ذکرى» به معنای تذکر دادن و عطف بر «تذکر» است. یعنی: کتاب انزل لانداز الناس و تذکیر المؤمنین.

50- تذکر تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 5

5- یادآوری تاریخ پیشینیان و بیان علت نابودی و گرفتاری آنان به عذاب های الهی، از روش های تبلیغی حضرت شعیب (ع) بود.

و يقوم لایجرمنکم شقاقی أن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح

51- تذکر تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 1,4

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) سرگذشت قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم یادآوری کرد .

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

ص: 85

برداشت فوق بر این اساس است که «ألم يأتكم» ادامه کلام پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که خداوند به آن حضرت فرمود: «أنزلناه إليك . . . و إذ قال موسى».

4- حضرت موسی (ع) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم خویش یادآوری کرد.

ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح و عاد و ثمود و الذين من بعدهم

برداشت مزبور بر اساس این احتمال است که جمله «ألم يأتكم . . .» ادامه کلام موسی (ع) باشد که فرمود: «وقال موسى إن تكفروا...».

52- تذکر تاریخ بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 6 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به یادآوری سرگذشت موسی (ع) و قومش و به خاطر سپردن آن

و إذ قال موسى لقومه

برداشت فوق مبتنی بر این است که فعل «اذکر» قبل از «إذ» مقدر باشد. بنابراین، آیه خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بیان وظیفه آن حضرت است.

53- تذکر تاریخ قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 9 - 4، 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم یادآوری کرد.

ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح و عاد و ثمود و الذين من بعدهم

برداشت فوق بر این اساس است که «ألم يأتكم» ادامه کلام پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که خداوند به آن حضرت فرمود: «أنزلناه إليك . . . و إذ قال موسى».

4- حضرت موسی (ع) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم خویش یادآوری کرد.

ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح و عاد و ثمود و الذين من بعدهم

برداشت مزبور بر اساس این احتمال است که جمله «ألم يأتكم . . .» ادامه کلام موسی (ع) باشد که فرمود: «وقال موسى إن تكفروا...».

54- تذکر تاریخ قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 86

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم یادآوری کرد.

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

برداشت فوق بر این اساس است که «ألم یأتکم» ادامه کلام پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که خداوند به آن حضرت فرمود: «أنزلناه إلیک . . . و إذ قال موسی».

4- حضرت موسی (ع) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم خویش یادآوری کرد.

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

برداشت مزبور بر اساس این احتمال است که جمله «ألم یأتکم . . .» ادامه کلام موسی (ع) باشد که فرمود: «وقال موسی إن تکفروا...».

55- تذکر تاریخ قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم یادآوری کرد.

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

برداشت فوق بر این اساس است که «ألم یأتکم» ادامه کلام پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که خداوند به آن حضرت فرمود: «أنزلناه إلیک . . . و إذ قال موسی».

4- حضرت موسی (ع) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم خویش یادآوری کرد.

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

برداشت مزبور بر اساس این احتمال است که جمله «ألم یأتکم . . .» ادامه کلام موسی (ع) باشد که فرمود: «وقال موسی إن تکفروا...».

56- تذکر تجربه های دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار یادآوری تجربه های دینی و فطرت توحیدی به مشرکان، برای هدایت و احتجاج با آنان است.

قل من ينجيكم من ظلمت البر و البحر تدعونه تضرعا و خفيه

ص: 87

57- تذکر تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 2 - 6

6 - یادآوری همواره تعالیم دین به مؤمنان، از اهداف نزول قرآن

کتب أنزل إليك .. ذکری للمؤمنین

کلمه «ذکری» به معنای تذکر دادن و عطف بر «تذکر» است. یعنی: کتاب أنزل لانذار الناس و تذکیر المؤمنین.

58- تذکر توحید ربوبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 26 - 3

3 - ربوبیت یگانه خدا نسبت به همه انسان ها چونان ربوبیت یگانه او بر آسمان ها و زمین تذکر موسی به فرعون و فرعونیان

قال رب السموت و الأرض .. قال ربکم وربّ ابائکم الأولین

59- تذکر حاکمیت ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 19 - 6

6 - توجه دادن فرعون به سیطره ربوبیت خداوند بر او ، از رسالت های موسی (ع)

و أهدیک إلی ربّک فتخشی

تصریح به «ربّک» در برابر کسی که مدعی ربوبیت بر انسان ها است - چنان چه در آیات بعد خواهد آمد - گویای برداشت یاد شده است.

60- تذکر حسابرسی اخروی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 4

4- تبیین آیات الهی در طبیعت و تذکر به محاسبه اعمال در قیامت ، برای هدایت آدمیان است .

و جعلنا الليل والنهار آيتين .. اقرأ كتبك ... من اهتدى فإنما يهتدى لنفسه

ص: 88

61- تذکر حسابرسی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 92 - 9

9- شعیب (ع) مردم مدین را به حسابرسی خداوند و مجازات های او هشدار داد .

إن ربی بما تعملون محیط

چنان چه مقصود از احاطه خداوند بر اعمال بندگان ، آگاهی او بر اعمال باشد ، جمله «إن ربی . . .» کنایه از حسابرسی و کیفردهی می باشد.

62- تذکر حسابرسی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 17

17 - توجه دادن انسان به محاسبه اعمال اش در نزد خداوند ، زمینه ساز پابندی وی به توحید و پیروی کردن از انسان های خداجو است .

وإن جهداک علی أن تشکر بی . . . فلا تطعهما . . . واتبع سبیل من أناب إلیّ ثمّ إلیّ

63- تذکر خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 28 - 3

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به یادآوری قصه خلقت انسان

وإذ قال ربّک للملئکة إنی خلق بشراً

«إذ» مفعول به برای «اذکر» مقدر است و به قرینه کاف «ربک» مخاطب فعل ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

3- قصه خلقت انسان از گلی بد بو ، خشکیده و متغیر ، شایسته یاد و یادآوری

وإذ قال ربّک للملئکة إنی خلق بشراً من صلصل من حمأ مسنون

64- تذکر خلقت زکریا(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 9 - 9

9- خداوند با توجه دادن زکریا (ع) به نوپدایی و آفرینش وی ، او را به امکان پیدایش یحیی (ع) از وی و همسر نازایش مطمئن ساخت .

ص: 89

هو علیٰ هین وقد خلقتک من قبل ولم تک شیئاً

65- تذکر خوشنامی محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 4 - 6

6 - خداوند ، با توجه دادن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نعمت خوش نامی ، آن را عطای ویژه خویش به آن حضرت خواند .

و رفعنا لک ذکرک

66- تذکر دعای ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 35 - 1

1- زندگی حضرت ابراهیم (ع) و کیفیت و نوع دعایش ، درس آموز و شایسته یادآوری است .

و إذ قال إبرهیم ربّ اجعل هذا البلد ءامناً

«و إذ قال» متعلق به «اذکر» و یا «اذکروا» در تقدیر است. روشن است که تذکر به یادآوری داستان حضرت ابراهیم(ع) نشانگر اهمیت و درس آموزی آن است.

67- تذکر ذلت اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 25 - 3

3 - یادآوری ناتوانی و ذلت مشرکان و منکران معاد و نیز بطلان عقاید آنها در موقف و پیش از ورود به دوزخ ، از عذاب های دیگر روحی آنان

ما لکم لاتتصرون

68- تذکر ذلت اخروی مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 25 - 3

3 - یادآوری ناتوانی و ذلت مشرکان و منکران معاد و نیز بطلان عقاید آنها در موقف و پیش از ورود به دوزخ ، از عذاب های دیگر روحی آنان

ص: 90

69- تذکر ذلت دشمنان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 19 - 7

7- ضرورت یادآوری اوضاع خفت بار دشمنان خدا، در عرصه قیامت برای کفرپیشگان

و یوم یحشر أعداء الله إلى النار فهم یوزعون

«یوم» مفعول به برای فعل محذوفی مانند «ذکرهم» یا «أندرهم» و امثال آن می باشد.

70- تذکر رحمانیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 7

7- لزوم توجه دادن مردم به رحمانیت خداوند در عین برحذر داشتن آنان از عذاب او

إتی أخاف أن یمسک عذاب من الرحمن

حضرت ابراهیم(ع) در مقام تبلیغ، در عین هشدار به آزر در مورد عذاب، یادآور رحمانیت خداوند نیز می شود تا وی را امیدوار سازد و به سوی خداوند بازگرداند. از این برخوردار می توان نتیجه کلی در امر تبلیغ و ارشاد گرفت.

71- تذکر رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 1

1 - پیامبر(صلی الله علیه و آله) مأمور توجه دادن تکذیب کنندگان وحی به رحمت واسعه خداوند و بیم دادن آنان از عذاب حتمی اوست.

فإن کذبوک فقل ربکم ذورحمه وسعه ولا یرد بأسه عن القوم المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 5

5 - هارون ، با یادآوری رحمت گسترده خداوند به بنی اسرائیل ، باز بودن راه بازگشت از شرک و ارتداد را به آنان یادآوری کرد .

إِنَّمَا فَتَنَّتُمْ بِهِ وَ إِنَّ رَبَّكُمْ الرَّحْمَنُ

توصیف خداوند در کلام هارون(ع)، با عنوان «الرحمان» و با توجه به گوساله پرستی و عصیان بنی اسرائیل، متضمن وعده رحمت الهی به آنان، در صورت توبه و بازگشت از شرک است.

ص: 91

72- تذکر رؤیای محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 2

2- حقیقتی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خداوند در خواب دید و نیز شجره ملعونه در قرآن ، شایسته یاد و یادآوری است .

وإذ قلنا لك . . . والشجره الملعونه فی القرآن

پیش از حرف «إذ»، «اذکر» در تقدیر است و از این فرمان به دست می آید که آنچه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) یادآوری کرده، شایسته تذکر و یادآوری است.

73- تذکر سرنوشت پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 5

5 - توجه دادن مردم به نعمت های الهی و سرنوشت پیشینیان ، از روش های تبلیغی صالح (ع) برای گرایش دادن آنان به پرستش خدای یگانه

و اذکروا إذ جعلکم خلفاء . . . فاذکروا ءالاء الله

74- تذکر سعادت متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 20

20- ذکر فرجام شقاوت بار کافران و عاقبت سعادت آمیز تقوای پیشگان در کنار یکدیگر ، از روش های تبلیغی قرآن

الکفرین . الذین تتوفّهم الملئکه ظالمی أنفسهم . . . فادخلوا أبواب جهنّم . . . فلبس

75- تذکر سوء پیشینه جایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 64 - 7

7- جواز یادآوری سوء سابقه افراد به آنان و ترتیب اثر دادن به آن ، به منظور جلوگیری از تکرار وقایع ناخوشایند

هل ءامنكم عليه إلا كما أمنتكم على أخيه من قبل

ص: 92

76- تذکر شجره ملعونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 2

2- حقیقتی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خداوند در خواب دید و نیز شجره ملعونه در قرآن ، شایسته یاد و یادآوری است .

وإذ قلنا لك . . . والشجره الملعونه فی القرآن

پیش از حرف «إذ»، «اذکر» در تقدیر است و از این فرمان به دست می آید که آنچه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) یادآوری کرده، شایسته تذکر و یادآوری است.

77- تذکر شقاوت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 20

20- ذکر فرجام شقاوت بار کافران و عاقبت سعادت آمیز تقواییشان در کنار یکدیگر ، از روش های تبلیغی قرآن

الکفرین . الذین تتوفّهم الملائکه ظالمی أنفسهم ... فادخلوا أبواب جهنّم ... فلبس

78- تذکر صفات ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور تذکر و هشدار به انسان ها نسبت به خصلت های نفسانی ناروای آنان

قل لو أنتم تملکون خزائن رحمة ربّی إذا لمسکتهم

79- تذکر عجز اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 25 - 3

3 - یادآوری ناتوانی و ذلت مشرکان و منکران معاد و نیز بطلان عقاید آنها در موقف و پیش از ورود به دوزخ ، از عذاب های دیگر روحی آنان

ما لكم لاتناصرون

ص: 93

80- تذکر عجز اخروی مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 25 - 3

3 - یادآوری ناتوانی و ذلت مشرکان و منکران معاد و نیز بطلان عقاید آنها در موقف و پیش از ورود به دوزخ ، از عذاب های دیگر روحی آنان

ما لکم لاتناصرون

81- تذکر عجز بتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به تذکر ضعف و ناتوانی بت ها به مشرکان

قل أرءیتم ما تدعون . . . ماذا خلقوا

82- تذکر فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 71 - 2

2 - ناباوری کافران نسبت به کیفر الهی ، علی رغم یادآوری آنان به فرجام هلاکت بار مجرمان گذشته تاریخ

فانظروا کیف کان عقبه المجرمین . . . و یقولون متی هذا الوعد

با توجه به ارتباط آیه مورد بحث با آیات قبل، برداشت یاد شده را می توان استفاده کرد.

83- تذکر فرجام امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 11

11 - نقش یادآوری فرجام امور ، در هدایت انسانها

ألم يعلموا أنه من يحادد الله . . . نار جهنم ... ذلك الخزي العظيم

ص: 94

84- تذکر فرجام مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 6

6 - یادآوری سرنوشت شوم تکذیب کنندگان آیات حق ، هشدار جدی برای مشرکان عصر بعثت و مایه تحکیم روحیه استقامت و پایداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان
فانتقمنا منهم فانظر کیف کان عقبه المکذبین

85- تذکر فطرت توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار یادآوری تجربه های دینی و فطرت توحیدی به مشرکان، برای هدایت و احتجاج با آنان است.
قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونہ تضرعا و خفیه

86- تذکر قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 2 - 7

7 - اعلام قدرت بی انت های خداوند به مشرکان صدر اسلام و تذکر به بیهوده بودن مقاومت در برابر او

و اعلموا انکم غیر معجزی اللّٰه

«عجز» مقابل «قدرت» و «اعجاز» (مصدر معجزین) به معنای ناتوان کردن و به زانو درآوردن است. هشدار به مشرکان نسبت به ناتوانیشان در به زانو درآوردن خدا، اعلام قدرت بی انتهای خداوند و بی نتیجه بودن مقاومت در برابر اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 21 - 3، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور موعظه و زنده نگه داشتن یاد قیامت در خاطره ها و توجّه دادن انسان ها ، به قدرت خداوند

«ذکر»، حالتی است در نفس انسان که او را بر محافظت از معارفی که فرا گرفته، توانا می سازد. این کلمه با «حفظ» به یک معنا است؛ جز این که اصل فراگیری «حفظ» و در خاطر حاضر داشتن، «ذکر» خوانده می شود (مفردات راغب)؛ بنابراین «ذکر»؛ یعنی، متوجه ساز و به ذهن آنان بیفکن. این واژه - چنانچه در قاموس آمده است - در معنای موعظه کردن نیز به کار می رود.

3- توجه دادن مردم به نشانه های قدرت خداوند در پدیده های جهان ، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أفلا ينظرون . . . فذکر

آیات پیشین - که درباره قیامت و نیز نشانه های قدرت خداوند در جهان است - می رساند که مراد از «ذکر»، لزوم تذکر دادن به

ص: 95

همان امور است.

87- تذکر قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 1

1- قرآن ، مایه تذکر و یادآوری برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قوم آن حضرت است .

وإنه لذكر لك ولقومك

88- تذکر قصه ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 35 - 1

1- زندگی حضرت ابراهیم (ع) و کیفیت و نوع دعایش ، درس آموز و شایسته یادآوری است .

و إذ قال إبراهيم رب اجعل هذا البلداً آمناً

«و إذ قال» متعلق به «اذکر» و یا «اذکروا» در تقدیر است. روشن است که تذکر به یادآوری داستان حضرت ابراهیم(ع) نشانگر اهمیت و درس آموزی آن است.

89- تذکر قصه موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به یادآوری سرگذشت موسی (ع) و قومش و به خاطر سپردن آن

و إذ قال موسى لقومه

برداشت فوق مبتنی بر این است که فعل «اذکر» قبل از «إذ» مقدر باشد. بنابراین، آیه خطاب به پیامبر(صلی الله علیه و آله) و بیان وظیفه آن حضرت است.

90- تذکر قصه هود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور یادکرد سرگذشت پیامبر قوم عاد و تلاش های وی در جهت انذار قومش

ص: 96

و اذکر أخوا عاد إذ أنذر قومه

91- تذکر کمی فرصت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 40 - 5

5 - توجه دادن کافران به کمبود فرصت ، از راه کار های مبارزه قرآن با کفر

إنا أنذرناکم عذاباً قریباً

جمله «يقول الکافر . . .» - در ذیل آیه - گویای آن است که روی خطاب در «أنذرناکم»، با کافران است.

92- تذکر کیفرهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 92 - 9

9- شعيب (ع) مردم مدین را به حسابرسی خداوند و مجازات های او هشدار داد .

إن ربی بما تعملون محیط

چنان چه مقصود از احاطه خداوند بر اعمال بندگان ، آگاهی او بر اعمال باشد ، جمله «إن ربی . . .» کنایه از حسابرسی و کیفردهی می باشد.

93- تذکر مبانی فکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 13

13 - یادآوری مبادی اندیشه جهت نتیجه بخش کردن آن ، از شیوه های تعلیمی قرآن کریم

أن تقوموا لله مثنی و فردی ثم تفکروا

سفارش به تفکر با حرف عطف «ثم» - که برای تراخی است - پس از توصیه به اقدام خالصانه فردی و دو نفره برای خدا، نشان می دهد که به دور بودن از هیاهو و انجام کار برای خدا، فکر را دارای ثمر بهتر و بیشتری می کند.

94- تذکر معاد

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

13 - شعراء - 26 - 81 - 3

ص: 97

3- وجود معاد پس از مرگ و محدود نبودن زندگی به دنیا، تذکر دیگر ابراهیم (ع) به قوم بت پرست خویش

و الذی یمیتنی ثم یحیی

95- تذکر نظارت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 1

1- تذکر به نظارت دقیق الهی بر اعمال انسان، از مواظب لقمان به پسر خویش بود.

بینی إناها إن تک متقال حبه . . . یأت بها الله

احتمال دارد که ضمیر «إناها» ضمیر قصه باشد و در نتیجه، مرجعی لازم نداشته باشد و احتمال دارد ضمیری باشد که مرجع آن، به قرینه سیاق، چیزی مانند «خصلت پسندیده و ناپسند» و یا «عمل خوب و بد» و مانند آن باشد. نکته بالا بنا بر احتمال دوم است.

96- تذکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 23 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور توجه دادن مردم به مبدأ پیدایش بشر و نعمت های نهفته در وجود او

قل هو الذی أنشاکم و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده

97- تذکر نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 6 - 6

6- خداوند، با یادآوری الطاف خود در دوران کودکی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آن حضرت را به عطا های آینده خویش اطمینان بخشید.

و لسوف یعطیک . . . ألم یجدک یتیمًا فاوی

98- تذکر نیازهای انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قرآن ، یادآور نیاز های بشر و تأمین کننده آن است .

ص: 98

إِنَّ هَذِهِ تَذَكْرَةٌ

واژه «تذکره» در بیشتر لغت نامه ها چنین معنا و تعریف شده است: «ما يُسْتَذَكَّرُ به الحاجه» (چیزی که بهوسیله آن نیازها خاطر نشان می شود و انسان همواره آن را به یاد دارد و فراموشش نمی کند) (ر. ک: قاموس، صحاح، تاج العروس و لسان العرب). بر این اساس می توان استفاده کرد که قرآن، نیازهای انسان ها را بدان ها یادآور شده است؛ بگونه ای که آن را همواره در خاطر دارد و در واقع آنها را تأمین خواهد کرد.

99- تذکر هلاکت اصحاب فیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 1 - 10

10 - توجّه به ماجرای اصحاب فیل ، دلگرم کننده و اطمینان بخش برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان عصر بعثت

ألم تر كيف فعل ربك بأصحاب الفيل

100- تذکر هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 5

5- یادآوری تاریخ پیشینیان و بیان علت نابودی و گرفتاری آنان به عذاب های الهی ، از روش های تبلیغی حضرت شعیب (ع) بود .

و يقوم لايجرمنكم شقاقى أن يصيبكم مثل ما أصاب قوم نوح

101- زمينه تذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 4 - 3

3- توجه به مبدأ نزول قرآن زمينه تذکرپذیری و پندگرفتن از آن است .

تذکره لمن يخشى . تنزيلاً ممّن خلق الأرض والسموت العلى

گاهی برای بیان علت، از حال استفاده می شود.

«تنزیلاً» که حال برای قرآن است بیانگر علت «تذکره بودن» آن است؛ یعنی، قرآن به دلیل صدور از ناحیه خداوند، برای تذکر دادن کاملاً

شایسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 43 - 12

ص: 99

12 - خرد ناب و به دور از ناخالصی ها (هوا و هوس و ...) زمینه تذکر و بیداری انسان ها

و ذکری لأولی الألب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 49 - 5

5 - توجه به قوانین و تدبیر های خداوند در هستی ، مایه بیداری آدمیان

و من کلّ شیء خلقنا زوجین لعلکم تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 73 - 2

2 - وجود مایه های تذکر و درس آموزی ، در آفرینش درخت آتش زنه

نحن جعلناها تذکره

102- زمینه تذکر به بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 8 - 1

1- مظاهر وجود و عظمت آفریدگار در آسمان و زمین ، مایه بصیرت و تذکر بندگان روی آورده به خداوند

أفلم ينظروا إلى السماء... والأرض مددنها... تبصره و ذکری لكلّ عبد منیب

«منیب»، به معنای بازگشت کننده و روی آورنده به خدا است.

103- زمینه تذکر به منیبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 8 - 1

1- مظاهر وجود و عظمت آفریدگار در آسمان و زمین ، مایه بصیرت و تذکر بندگان روی آورده به خداوند

أفلم ينظروا إلى السماء... والأرض مددنها... تبصره و ذکری لكلّ عبد منیب

«منیب»، به معنای بازگشت کننده و روی آورنده به خدا است.

104- عوامل تذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 100

2- آل عمران - 3 - 58 - 5،7

5- قرآن ، مایه یادآوری

و الذکر الحکیم

7- داستان حضرت عیسی ، زکریا ، مریم و یحیی ، سراسر حکمت و مایه تذکر است .

ذلک تتلوه علیک من الایات و الذکر الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 70 - 11،12

11 - تذکر دادن به مردم با قرآن، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مبلغان دین است.

و ذکر به آن تبسل نفس

مرجع ضمیر «به» قرآن می تواند باشد که از سیاق آیات مورد بحث به دست می آید و به اصطلاح مرجع حکمی است.

12 - قرآن کتابی برای تذکر به مردم است.

و ذکر به آن تبسل نفس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 9 - 4

4- قرآن ، کتاب یاد و یادآوری و مایه بیداری و هشیاری انسان از غفلت ها و فراموشیهاست .

إنا نحن نزلنا الذکر

نام گذاری قرآن به «الذکر»، احتمالاً به این جهت باشد که قرآن، برای تنبه و مایه بیداری انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 44 - 4

4- قرآن ، کتاب یاد و یادآوری است .

و أنزلنا إلیک الذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 4 - 4

4- توان مندی خداوند بر آفرینش زمین و آسمان های مرتفع ، نشان اقتدار او بفرستادن کتابی شایسته ، برای تذکر و اندرز انسان ها است .

تذکره. .. مَمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 99 - 4,5,6

4- قرآن ، عطیه بزرگ الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مایه تذکر و بیدارباش است .

وقد آتینک من لدنا ذکراً

ص: 101

نکره بودن «ذکرًا» دلالت بر عظمت آن دارد و مراد از «ذکر» به قرینه «من أعرض عنه» (در آیه بعد) قرآن است.

5- نقل داستان های پیشینیان در قرآن ، برای یادآوری و بیدارباش است .

نقص علیک من انباء ما قد سبق . . ذکرًا

6- لزوم تدبّر و اندیشه کردن در داستان های قرآن ، برای متذکّر شدن و درس آموختن

نقص علیک من انباء . . ذکرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 16

16- گرفتاری ها و مصائب و نیز بر طرف شدن آنها ، وسیله تذکر و توجه است .

فاستجبنا له . . ذکری للعبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 1 - 8،9

8- بیدارگری و غفلت زدایی ، فلسفه نزول آیات سوره نور

سوره انزلنها . . فیها آیت بینت لعلکم تذکرون

«تذکر» (مصدر فعل «تذکرون») به معنای به یاد آوردن اندوخته های ذهنی و معلوماتی است که از خاطر رفته و به فراموشی سپرده شده است (برگرفته از لسان العرب). لازمه این معنا، بیداری و هوشیاری است.

9- قرآن ، کتابی است بیدارگر و غفلت زدا .

سوره انزلنها . . فیها آیت بینت لعلکم تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 5 - 3

3 - آیات قرآن ، مایه تذکر آدمیان و بازدارنده آنان از غفلت

و ما یأتیهم من ذکر

برداشت یاد شده با توجه به بکارگیری واژه «ذکر» (مایه تذکر) درباره کتاب های آسمانی استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 43 - 7

7 - اعطای تورات به موسی (ع) از سوی خدا، با هدف بیدار کردن انسان ها و رهانیدن ایشان از غفلت

و لقد آتینا موسی الکتب... لعلهم یتذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 51 - 4,6,7

4 - نقش نزول تدریجی قرآن در بیدارسازی مردم

و لقد وصلنا لهم القول لعلهم یتذکرون

ص: 102

برداشت یاد شده بدان احتمال است که آیه بالا، بیانگر حکمت نزول تدریجی قرآن و پاسخی به بهانه جوئی کافران باشد که می گفتند: چرا قرآن مانند تورات یکباره نازل نشده است؟

6 - انسان ها بدون آموزه های بیداربخش تعالیم آسمانی ، گرفتار غفلت و بی خبری اند .

و لقد وصلنا لهم القول لعلهم يتذكرون

7 - بیدار کردن بشر ، فلسفه نزول پیاپی و پیوسته وحی و رهنمود الهی (کتاب های آسمانی)

و ما كنت بجانب الطور إذ نادينا .. لعلهم يتذكرون...و لقد وصلنا لهم القول لعل

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که مقصود از «القول» عموم سخنان الهی باشد؛ نه خصوص قرآن. ذیل آیه - که فلسفه نزول را بیان می کند - در مورد تورات نیز آمده است. از این رو این نکته می تواند مؤید برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 22 - 8

8 - بلا های مقطعی دنیا ، آیات پروردگار در جهت تذکر به انسان ها است .

ولنذيقنهم من العذاب الأدنى .. لعلهم يرجعون . و من أظلم ممن ذكر بآيت ربّه

به قرینه «ذکر» احتمال دارد مراد از آیات الهی - که در این آیه، یادآوری شده - همان «العذاب الأدنى» باشد که در آیه پیش ذکر شده است؛ چه این که عذاب یاد شده در آن آیه، به منظور تنبّه مطرح شده بود و در این آیه هم منظور از آن، عبرت گرفتن، ذکر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 11 - 5

5 - قرآن ، عامل یادآوری دانستنی های فراموش شده و بیدارگر فطرت خفته انسان ها است .

إنما تنذر من اتبع الذكر

«ذکر» به معنای استحضار و یادآوری اندوخته ها و دانستنی ها است. توصیف قرآن به «ذکر» می تواند بدین جهت باشد که این کتاب، یادآور دانستنی های فراموش شده است و یا بیدارگر فطرت خفته انسان هایی است که از دانسته های فطری خود غافل اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 168 - 4

4- کتاب های آسمانی ، مایه یادآوری و بیداری انسان ها است .

ذکرًا من الأولین

از توصیف و نام گذاری کتاب های آسمانی به «ذکر»، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 1 - 4

4- قرآن ، یادآور دانستی های فراموش شده و بیدارگر فطرت خفته انسان ها

و القراءان ذی الذکر

«ذکر» به معنای استحضار و یادآوری اندوخته ها و دانستی ها است. توصیف قرآن به «ذکر» می تواند به این خاطر باشد که این

ص: 103

کتاب، یادآور دانستنی هایی است که فراموش شده و یا بیدارگر فطرت خفته انسانی است که از دانستنی های فطری خود غفلت ورزیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 1,2,4,5

1 - قرآن ، وسیله یاد و یادآوری انسان ها است .

هذا ذکر

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «هذا» اشاره به آیات قرآن باشد.

2 - قرآن ، عامل یادآوری دانستنی های فراموش شده و بیدارگر فطرت خفته انسان ها

هذا ذکر

«ذکر» به معنای استحضار و یادآوری اندوخته ها و دانستنی ها است. توصیف قرآن به «ذکر»، می تواند به این خاطر باشد که این کتاب یادآور دانستنی هایی است که فراموش شده است. و یا بیدارگر فطرت خفته انسان هایی است که از دانستنی های فطری خود، غفلت ورزیده اند.

4 - سرگذشت داوود ، سلیمان ، ایوب ، ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب ، اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، مایه یاد و یادآوری انسان ها

و اذکر داود .. سلیمان ... ایوب ... ابراهیم و اسحق و یعقوب ... اسماعیل و الیسع

برداشت یاد شده از آن جا است که «هذا» می تواند اشاره به مجموعه آیاتی باشد که درباره سرگذشت پیامبران یاد شده، سخن گفته است.

5 - یاد و یادآوری ، هدف قرآن از نقل سرگذشت انسان های شایسته چون پیامبران الهی

و اذکر داود .. اسماعیل و الیسع و ذالکفل و کلّ من الأخیار . هذا ذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 87 - 1,4

1 - قرآن ، عامل یادآوری دانستنی های فراموش شده و بیدارگر فطرت خفته انسان ها است .

إن هو إلا ذکر

ضمیر «هو» به قرآن باز می‌گردد و «ذکر» به معنای استحضار و یادآوری اندوخته‌ها و دانستگی‌ها است. توصیف قرآن به «ذکر» می‌تواند به این خاطر باشد که این کتاب، یادآور دانستگی‌هایی است که فراموش شده است و یا بیدارگر فطرت خفته انسانی می‌باشد که از دانستگی‌های فطری خود غفلت ورزیده است.

4- قرآن، کتاب آسمانی جن و انس و مایه یاد و بیداری آنان

إن هو إلا ذكر للعلمین

عالم (مفرد «عالمین») است و به مجموعه و دسته‌ای از موجودات گفته می‌شود. بنابراین «العالمین»؛ یعنی، همه موجودات به لحاظ مجموعه‌ها و دسته‌ها. بنابر دیدگاه بسیاری از مفسران، مقصود از آن می‌تواند علاوه بر انسان‌ها جن هم باشد، چنان‌که در آیه نخست سوره «جن» آمده است (فقالوا إنا سمعنا قرآناً عجباً. یهدی إلى الرشد فأمنا به...).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 104

2- قامت بلند نخل و شکوفه های انبوه خرما ، پیامدار بصیرت و مایه تذکر خلق

تبصره و ذکری . . . و النخل باسقت لها طلع نصید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- قرآن ، مایه تذکر و هشدار آدمیان

فذكر بالقرءان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- قرآن ، مایه تذکر و بیداری انسان ها

قد أنزل الله إليكم ذكراً

مطلب یاد شده، از نام گذاری قرآن به «ذکر» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قرآن ، زداینده غفلت ها و مایه یادآوری و بیداری انسان ها

إن هذه تذكرة

2 - آگاهی از قیامت و سرگذشت انسان ها در آن روز ، زداینده غفلت ها و مایه یادآوری و بیداری

إن هذه تذكرة

آیات گذشته، درباره قیامت و احوال انسان ها در آن روز بود؛ از این رو ممکن است، «هذه» اشاره به این موضوع باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

23 - قرآن ، دربردارنده حقایق پندآموز و بیدارگر

و ما هی إلا ذکرى للبشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 49 - 4

4 - قرآن ، کتابی است بیدارگر و پندآموز .

عن التذکره معرضین

به گفته مفسران، مقصود از «تذکره» در این آیه، قرآن کریم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 105

2- قرآن، کتابی است بیدارگر و پندآموز برای بشر.

إِنَّه تَذَكْرَه

مطابق نظر مفسران، ضمیر «إِنَّه» به قرآن بازمی گردد.

3- قرآن، در بیدارگری و پندآموزی، بهترین و جامع ترین کتاب است.

إِنَّه تَذَكْرَه

تکثیر «تذکره» برای تعظیم است. بر این اساس می توان گفت: عظیم بودن تذکار قرآن، بیانگر عظمت و برتری این کتاب، از نظر پندآموزی و بیدارگری، نسبت به دیگر کتاب ها و نیز جامعیت آن در این عرصه است.

105- عوامل تذکر به عابدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 14

14- استجاب دعای ایوب (ع) و برطرف نمودن رنج و گرفتاری از آن حضرت، مایه تذکر و بیداری خداپرستان

فاستجبنا له... وءاتینه... رحمه من عندنا و ذکری للعبیدین

106- عوامل تذکر حق شنوایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 2

2- فرجام هلاکت بار قدرت های حق ستیز تاریخ، مایه تذکر خردمندان و مردمان حق شنو

إِنَّ فی ذلک لذکری لمن کان له قلب أو ألقى السمع

107- عوامل تذکر عاقلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 2

2- فرجام هلاکت بار قدرت های حق ستیز تاریخ ، مایه تذکر خردمندان و مردمان حق شنو

إنّ فی ذلك لذكری لمن كان له قلب أو ألقى السمع

ص: 106

108- فلسفه تذکر امدادهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 7 - 5

5 - خداوند ، با یادآوری امداد ویژه خویش برای آشنا شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) با معارف دین ، بر دور بودن آن حضرت از قهر و خشم خود تأکید کرد .

ما ودّعك ربك وما قلى . . . ووجدك ضالاً فهدى

109- منشأ تذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 4

4 - بیداری و پندگیری از قرآن به توفیق الهی است .

و ما یذکرون إلاّ ان یشاء الله

آیه شریفه می رساند که خواست انسان وابسته به خواست خداوند است. در ضمن می فهماند که پندگرفتن و متذکر شدن از قرآن نیز، به توفیق الهی است.

110- نیاز به تذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 9

9 - آدمی همواره نیازمند تذکر و هشدار است.

قد فصلنا الأیت لقوم یذکرون

«یذکرون» صیغه مضارع و معنی تجدد و استمرار دارد. ستوده شدن متذکران با این بیان اشاره ای ظریف به این نکته دارد که آدمی همواره نیازمند متذکر شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 20

20- انسان ، در معرض غفلت و روی گردانی از تمایلات فطری و دریافت های عقلی خویش و نیازمند به تذکر و بیدار باش

إن الله يأمر... وینهی... یعظکم لعلکم تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 41 - 4

4- انسان ها ، نیازمند تذکر و بیدار باش ، حتی نسبت به گرایش های فطری خویش

ص: 107

و لقد صرفنا في هذا القرآن ليدّكروا

در ماده «بذکروا» (متذکر شوند) این نکته نهفته است که موضوعات مورد تذکر، به نحوی در معرض فهم، ادراک و دریافت بشر وجود دارد و غفلت بر آن عارض می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 19

19- همه انسان ها ، حتی عبادت پیشگان ، نیازمند تذکر و یادآوری اند .

ذکری للعبدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 3

3 - انسان ها ، نیازمند تذکر و یادآوری برای ره یافتن به حق

إلا لها منذرون . ذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 2

2 - همه انسان ها ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیازمند تذکر و یادآوری های وحی

وإنه لذكر لك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 11

11- مؤمنان ، در معرض لغزش و نیازمند تذکر و هشدار مکرر

يأيها الذين آمنوا أطيعوا الله و أطيعوا الرسول و لا تبطلوا أعمالكم

از تکرار «أطيعوا» و نهی «لا تبطلوا» در مورد مؤمنان، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- انسان ، حتی پس از برخورداری از روحیه عبودیت و خداجویی ، نیازمند بینش یابی و تذکر

تبصره و ذکر لکلّ عبد منیب

تعبیر «لکلّ عبد منیب»، می رساند که انسان حتی با داشتن روحیه عبودیت و انابه، باز نیازمند تبصره (بینش یابی) و تذکر است. از این رو خداوند، مظاهر طبیعت را به گونه ای قرار داده تا مایه بینش و تذکر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اندیشه و خرد آدمی ، برای ره یابی به حقیقت ، نیازمند تذکار های وحی

ص: 108

إنّ في ذلك لذكرى لمن كان له قلب أو ألقى السمع وهو شهيد

تعبیر «لذکری» می‌رساند که خرد انسان در ره یابی به حقیقت، نیازمند تذکار الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 7

7 - حقایق دین ، نهفته در نهاد آدمیان ؛ اما نیازمند تذکر و یادآوری با پیام

فذكر بالقرءان

واژه «ذکر» به معنای تذکر است. یادآوری کردن در جایی کاربرد دارد که قبلاً مورد توجه بوده؛ اما به دلایلی مغفول واقع شده است. در مورد آدمیان توجه قبلی آنان به حقایق دین، توجه فطری و غریزی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 55 - 5

5 - مؤمنان ، همواره نیازمند تذکر و بیدار باش ، برای استواری بر طریق حق

و ذکر فإنّ الذکری تنفع المؤمنین

فعل مضارع «تنفع»، استمرار بهرهوری مؤمنان از تذکرهاى پیامبر (صلی الله علیه و آله) را می‌رساند و فرمان الهی به ادامه تذکر، نیاز مؤمنان را افاده می‌کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 3

3 - انسان ، نیازمند تذکر و هشدار برای حرکت در مسیر صلاح

فذكر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 54 - 5

5 - بشر در همه ادوار تاریخی ، نیازمند تذکر و عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى

برداشت یاد شده در صورتی است که این آیات در صحف موسی و ابراهیم(ع) آمده باشد؛ چنان که برخی از مفسران گفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 18 - 13

13 - انسان همواره در معرض لغزش و نیازمند توصیه و تذکر به تقوا

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ .. وَاتَّقُوا اللَّهَ

از این که مؤمنان مورد دعوت های مکرر «اتَّقُوا..» قرار گرفته اند؛ نیاز آن به این دعوت استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 109

3 - نیاز بشر، به تذکار های الهی و تعالیم قرآن کریم

إنّ هذه تذکره

ص: 110

5- ترازو

1- تاریخ ترازو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 182 - 3

3 - وجود ترازو های دقیق و ابزار خاص سنجش در عصر شعیب (ع)

وزنوا بالقسطاس المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 3 - 4

4 - پیمانہ و ترازو، دو ابزار معتبر برای سنجش کالا و مرسوم در عصر بعثت

و إذا كالوهم أو وزنوهم

2- ترازو در دوران شعیب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 182 - 3

3 - وجود ترازو های دقیق و ابزار خاص سنجش در عصر شعیب (ع)

وزنوا بالقسطاس المستقیم

ص: 111

3- ترازو در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 3 - 4

4 - پیمانہ و ترازو، دو ابزار معتبر برای سنجش کالا و مرسوم در عصر بعثت

و إذا كالوهم أو وزنوهم

4- ترازو در معامله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 7

7 - در مبادله کالا باید از پیمانہ و ترازو و وزنه های صحیح استفاده کرد.

و أوفوا الكيل و الميزان بالقسط

«میزان» به ترازو و نیز وزنه های آن گفته می شود. «بالقسط» هم می تواند برای «أوفوا» باشد، که در این صورت قیدی توضیحی و برای تأکید است، و هم می تواند قید برای کیل و میزان باشد. یعنی پیمانہ، ترازو و وزنه ها باید متعادل بوده، پیمانہ کوچکتر از حد متعارف نباشد و ترازو خراب نبوده و وزنه ها کاستی نداشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 35 - 2

2- لزوم به کارگیری ترازوی دقیق و سنگ تمام در سنجش اشیا

وزنوا بالقسطاس المستقیم

«قسطاس» به معنای میزان است که مصداق بارز و روشن آن ترازو برای توزین اشیاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 182 - 1

1 - استفاده از ترازوی دقیق در معاملات و رعایت عدالت اقتصادی، از رهنمود های شعیب (ع) به مردم

وزنوا بالقسطاس المستقیم

«زَنْه و وَزْن» (مصدر «زنوا») به معنای سنجیدن و «قسطاس» (مرادف «میزان») به معنای ترازو است. «مستقیم» نیز معادل درست می باشد؛ یعنی، «و با ترازوی درست وزن کنید».

5- شعيب (ع) و ترازو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 27

ص: 112

27- « عن علي ابن الحسين (ع) قال : إن أوّل من عمل المكيال والميزان شعيب النبي (ع) عمله بيده . . . » ;

از امام سجّاد(ع) روایت شده است که فرمود: اول کسی که ابزار کیل و وزن ساخت، شعیب پیغمبر بود و با دست خود آن را ساخت».

6- میزان در ترازو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 19

19 - شعيب (ع) از مردم خویش خواست تا در فروش اجناس پیمانه ها را پر کنند و از وزنه های ترازو نگاهند .

فأوفوا الكيل و الميزان

کلمه «کیل» مصدر است و در آیه مورد بحث به معنای چیزی است که به وسیله آن کیل می کنند ; یعنی پیمانه. «ایفاء» (مصدر اوفوا) به معنای اتمام می باشد و «اتمام کیل» به این است که گنجایش پیمانه مورد استفاده کمتر از حد متعارف نباشد و تا حد معمول آن پر شود. و ایفاء میزان به این است که مقدار وزنه های مورد استفاده کمتر از حد معمول نباشد و جنس پرداخت شده کمتر از مقدار وزنه ها نباشد.

ص: 113

6- تربیت

1- تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 79 - 12

12 - رسالت انبیا ، تربیت انسانهایی خدایی

و لکن کونوا ربّاتین

2- آثار تربیت فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 13

13- تربیت فرزندان در دامان پر مهر پدر و مادر ، نعمتی بس بزرگ و شایسته قدردانی و موجب استحقاق هرگونه احسان و احترام از سوی فرزند به آنان

و بالولدين إحسنًا . . . و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه و قل ربّ ارحمهما كما ر

برداشت فوق با توجه به این نکته است که خداوند در تعلیم شیوه دعا کردن فرزندان برای پدر و مادرشان، مسأله تربیت والدین آنان را یادآور شد (کما ربّیانی صغیراً).

3- آثار ذکر منشأ تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 9

9 - توجّه انسان به وابستگی اش در رشد ، تربیت و نعمت ها به خداوند ، مانع کفر او و زمینه ساز فریفته نشدن به آنچه مایه بی

پروایی ، در برابر گناه می گردد .

ما غرک بر بک الکریم

4- آگاهی در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 4

4 - نقش اساسی ارائه آگاهی و بیش در تربیت و پرورش

قد جاءکم بصائر من ربکم

ذکر نام مقدس «رب»، با ضمیر خطاب «کم» پس از بیان ارائه بینشها، بیانگر این است که این کار از جمله شؤون ربوبیت، وبالطبع در تربیت و پرورش مؤثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 117 - 3

3 - تربیت، نیازمند علم و آگاهی ژرف است.

إن ربک هو أعلم

گزینش نام مقدس «رب» و اضافه آن به ضمیر خطاب و سپس توصیف آن به اعلیت، بیانگر رابطه علم و ربوبیت می تواند باشد.

5- الگو در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 8

8 - ارائه نمونه های عینی از جانب خداوند ، از راه های اثبات حق و هدایت الهی

اتی یحیی . . . فاماته الله مائه عام ثم بعته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 21

21 - ارائه نمونه های عینی از جانب خداوند ، از راه های اثبات حقّ و هدایت الهی

فخذ اربعة من الطير . . . یأتینک سعياً

ص: 115

6- الگوها در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 19

19- ارائه نمونه و الگو از بدکاران و خوبان ، از روش های تربیتی قرآن کریم

الکفرین . الذین تتوفّ -هم الملئکه ظالمی أنفسهم ... فادخلوا أبواب جهنّم ... فلبس

7- الگوهای تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 48 - 6

6 - اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) اسوه و الگوی انسان ها

و اذکر اسمعیل و الیسع و ذالکفل و کلّ من الأخیار

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه، درصدد بیان سرگذشت شخصیت هایی است که برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان درس آموز و سازنده است.

8- الگوی تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 16

16 - امت های مؤمن گذشته ، الگویی مناسب برای تربیت مؤمنان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنّه و لما یأتکم مثل الذین خلوا من قبلکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 37 - 13

13 - نقش سرپرستی حضرت زکریا ، در رشد و تعالی معنوی مریم (س)

و انبتها نباتاً حسناً و کفلها زکریا

تصریح خداوند به سپردن کفالت مریم به زکریا پس از «انبتهها ..»، بیانگر ارتباط میان رشد معنوی مریم و کفالت زکریا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 38 - 5,6

5- مشاهده حالات معنوی انسان های متعالی ، عامل توجه انسان به خدا

هنا لک دعا زکریا ربّه

6- مشاهده کمالات دیگران ، برانگیزنده انسان به درخواست کمالات از خدا برای خویش

ص: 116

هنا لك دعا زكريا ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 42 - 12

12 - مريم ، نمونه و الگویی برای تمامی زنان عالم

اصطفیک و طهرک و اصطفیک علی نساء العالمین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 125 - 9

9 - کسانی را که خداوند به دوستی خویش برگزید ، بهترین الگو برای پیروی مردم هستند .

و اتبع مله ابرهیم حنیفاً و اتخذ الله ابرهیم خلیلا

جمله «اتخذ الله...» به منزله علت برای «اتبع مله ابرهیم»، است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - ص - 38 - 44 - 9

9 - ایوب (ع) ، الگوی بزرگ صبر و شکیبایی

إنا وجدنه صابراً

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که آیه شریفه، درصدد ارائه الگویی از صبر و شکیبایی برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و یاران مؤمن او است که در مکه در اوج سختی ها و رنج های ناشی از دین داری قرار داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - ص - 38 - 47 - 7

7 - ابرهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، اسوه و الگوی انسان ها

و اذکر عبدنا ابرهیم . . . إناهم عندنا لمن المصطفین الأخیار

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه، درصدد بیان سرگذشت شخصیت هایی است که برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و

مؤمنان، درس آموز و سازنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 11

11 - ارائه الگوی کامل و استفاده از بشارت و تهدید ، مراحل ضروری هدایت و تربیت *

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «شاهدًا» ارائه الگوی کامل و ملاک واقعی ارزش ها باشد و نیز تقدم «شاهدًا» و «مبشِّرًا» بر «نذیرًا»، اشاره به ترتب واقعی و عملی داشته باشد.

ص: 117

9- امیدواری در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 57 - 10

10 - ایجاد بیم و امید ، روشی برای تربیت

انّ الذّین کفروا . . . و الذّین امنوا

خداوند برای تربیت انسانها، آنان را از دوزخ بیم داده و به بهشت جاودان امیدوار می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 19

19 - ایجاد امید به دنبال توبیخ ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

اعرض عنهم و عظیم . . . لوجدوا الله تواباً رحیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 110 - 9

9 - طرح بیم و امید به همراه یکدیگر ، از روش های قرآن برای ارشاد و تربیت انسانها

فمن یجدل الله عنهم یوم القیمه . . . و من یعمل سوءاً . . . یجدالله غفوراً رحیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 40 - 9

9 - ایجاد بیم در گنهکاران ، در عین امیدوار ساختن آنان به مغفرت الهی ، از روش های قرآن برای ترک گناه

یغذب من یشاء و یغفر لمن یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 102 - 6

6 - خطاکار نادم و پشیمان ، نیازمند روحیه امید برای خودسازی و تربیت

عسى الله يتوب عليهم إن الله غفور رحيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - كهف - 18 - 2 - 7

7- پیوستگی و توأم بودن بیم دهی و امیدبخشی ، در تربیت و هدایت انسان ، امری لازم است .

لینذر بأساً شدیداً . . . و یبشّر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

12 - فرقان - 25 - 6 - 11

11 - تشویق و ایجاد امید ، از روش های قرآن برای هدایت و تربیت کافران مخالف

ص: 118

وقال الذين كفروا إن هذا إلا إفك افتريه .. إنه كان غفوراً رحيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 13

13 - « بیم و امید » ، « بشارت و انذار » و « تهدید و تشویق » ، از روش های تربیتی قرآن

إنّ الخسرین .. لهم من فوقهم ظلل من النار ... لكن الذين اتّقوا ربّهم لهم غرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 28

28 - بشارت و انذار و ایجاد امید از سویی و خوف از سوی دیگر ، از روش های قرآن برای تربیت مؤمنان

و کلاً وعد الله الحسنی و الله بما تعملون خیر

وعده پاداش های برتر اخروی به مؤمنان از یک سو و هشدار به این که مواظب اعمال خود باشند از سوی دیگر ، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 12 - 4

4 - اخطار و بشارت و ایجاد خوف و رجا ، روش تربیتی و هدایتی قرآن کریم

وللذین كفروا ربّهم عذاب جهنّم .. إنّ الذین یخشون ربّهم بالغیب لهم مغفرة و أج

10- انبیا و تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 79 - 12

12 - رسالت انبیا ، تربیت انسانهایی خدایی

و لكن کونوا ربّانین

11- انذار در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 57 - 9

9 - وعد و وعید از روش های قرآن برای برانگیختن مردم به ایمان ، عمل صالح و پرهیز از کفر

انّ الذّین کفروا بایاتنا سوف ... و الذّین امنوا و عملوا الصّالحات سندخلهم

ص: 119

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 1, 2, 3

1 - بشارت دهی و انذار از روش های پیامبران برای تبلیغ رسالت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

2 - ضرورت مقدم داشتن تشویق بر تهدید در هدایت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

3 - بشارت روشی مؤثرتر از انذار برای هدایت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

تقدیم بشارت بر انذار می رساند که بشارت نقش مؤثرتری را در هدایت انسانها ایفا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 98 - 7

7 - انذار و تبشیر از روش های قرآن برای برانگیختن مردم به اجرای احکام الهی

اعلموا إنّ الله شدید العقاب و إنّ الله غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 13

13 - ضرورت به کارگیری انذار برای تربیت و اصلاح عقاید انسان

و أنذر به .. لعلهم یتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 2 - 8

8 - بشارت و انذار ، دو شیوه کارآمد در تربیت و هدایت انسان

أن أنذر الناس و بئّر الذین ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 103 - 6

6 - انذار و اخطار ، بشارت و نوید ، از روش های تربیتی - هدایتی قرآن

فهل ينتظرون إلا مثل أيام الذين خلوا من قبلهم . . . ثم ننجی رسلنا ... كذلك حقاً عل

برداشت فوق از ارتباط میان آیه قبل، که در آن مشرکان و کافران لجوج تهدید به عذاب شدند و این آیه که به مؤمنان حق جو، بشارت نجات و نوید یاری، داده شده است، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 59 - 20

20 - بیم و اخطار ، از هدف های تربیتی - هدایتی قرآن

ص: 120

و ما نرسل بالآیت إلا تخويفًا . . . ونخوفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 2 - 7

7- پیوستگی و توأم بودن بیم دهی و امیدبخشی ، در تربیت و هدایت انسان ، امری لازم است .

لینذر بأسًا شدیدًا . . . و یبشّر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 9

9- بشارت و انذار ، مکمل یکدیگر در روش تربیتی ادیان آسمانی

و لاتطغوا فیه فیحلّ علیکم غضبی . . . و ائی لغفار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 56 - 3، 2

2- بشارت و اخطار ، دوروش تربیتی - هدایتی و تبلیغی پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)

و ما أرسلنک إلا مبشّرًا و نذیرًا

3- لزوم توأم کردن بشارت و اخطار به هنگام تربیت و هدایت کردن مردمان

و ما أرسلنک إلا مبشّرًا و نذیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 4 - 4

4- بشارت و انذار ، دو ابزار کارآمد برای مبلغان دینی در هدایت و تربیت مردم

کتب . . . بشیرًا و نذیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 17، 18

17 - بشارت و انذار ، روش هدایتی و تربیتی قرآن

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَ ذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ

18 - تشویق به اصلاح ، مقدم بر انذار و بیم دادن از خطا در روش تربیتی قرآن

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَ ذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 11، 10

10 - قرار دادن نیروی ناظر و بهره گیری از بشارت و انذار ، عناصر و مراحل ضروری هدایت و تربیت

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَ مَبَشِّرًا

ص: 121

بنابراین که منظور از «شاهداً» نظارت برای حسن اجرا و گواهی نهایی باشد؛ برداشت بالا استفاده می شود.

11 - ارائه الگوی کامل و استفاده از بشارت و تهدید ، مراحل ضروری هدایت و تربیت *

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «شاهداً» ارائه الگوی کامل و ملاک واقعی ارزش ها باشد و نیز تقدم «شاهداً» و «مبشّرًا» بر «نذیراً»، اشاره به ترتب واقعی و عملی داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 28

28 - بشارت و انذار و ایجاد امید از سویی و خوف از سوی دیگر ، از روش های قرآن برای تربیت مؤمنان

و كَلَّا وَعَدَ اللَّهُ الْحَسَنَى وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

وعده پاداش های برتر اخروی به مؤمنان از یک سو و هشدار به این که مواظب اعمال خود باشند از سوی دیگر، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 12 - 4

4 - اخطار و بشارت و ایجاد خوف و رجا ، روش تربیتی و هدایتی قرآن کریم

و لِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ .. . إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ

12- اولویت در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 6 - 6

6 - خودسازی و اصلاح و تربیت خویشتن ، در اولویت نخست و مقدم در تربیت و اصلاح دیگران

قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

مطلب یاد شده، از تقدم ذکر «أنفسکم» بر «أهلیکم» به دست می آید.

13- اهمیت تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 8

8- عامل های رشد و تربیت انسان ، حقی بزرگ بر گردن او دارند .

وقضى ربك ألا تعبدوا إلا إياه وبالوالدين إحساناً

ذکر احسان به پدر و مادر پس از موضوع ربوبیت یگانه خدا (وقضى ربك . . .) می تواند از آن جهت باشد که آنان نیز در رشد و

ص: 122

تربیت انسان مؤثرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 11

11 - هدف رسالت پیامبران ، در مرحله نخست تربیت انسان های عادل و ساختن جامعه عدالت خواه بود ؛ نه اجرای اجباری عدالت در جامعه

و أنزلنا معهم الكتب و المیزان ليقوم الناس بالقسط

نسبت داده شدن «اقامه» به مردم - نه به پیامبران - و نیز غایت قرار گرفتن خیزش خود مردم برای رعایت عدل و انصاف (لقوم الناس بالقسط) می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

14- اهمیت تربیت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 80 - 7

7 - هدف از نزول قرآن ، تربیت انسان و حرکت دادن او به سوی کمال است .

تنزیل من ربّ العلمین

15- اهمیت تربیت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 8 - 6

6 - بعثت پیامبران ، مقتضای ربوبیت خداوند و در راستای تربیت و رشد و کمال انسان ها

و الرسول یدعوکم لتؤمنوا برّبکم

«ربّ»؛ یعنی، تربیت کننده و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است، تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب).

16- اهمیت تربیت خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خیرخواهی برای اعضای خانواده و تربیت دینی آنان ، تکلیفی بایسته برعهده سرپرست و مدیر خانواده

قوا .. أهلیکم نارًا

ص: 123

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که مصداق اصلی تلاش برای حفاظت اعضای خانواده از دوزخی شدن آنان، تربیت دینی آنان و گزینش راه و روش خیرخواهانه در این راستا است.

7- اصلاح و تربیت دینی اعضای خانواده، زیر بنا و خشت اول اصلاحات در جامعه

قوا أنفُسکم و أهلیکم نارًا

از فرمان خداوند به مؤمنان، مبنی بر تربیت و اصلاح اعضای خانواده خود - با آن که آنان وظیفه جهاد با کافران و منافقان را نیز برعهده دارند (آیه 9 همین سوره) - می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

17- اهمیت تربیت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 2

2- اهتمام پدر به ترتیب دینی و اصلاح فرزند خویش، امری بایسته و پسندیده است.

و إذ قال لقمن لابنه و هو یعظه

از این که خداوند، پند دادن لقمان به پسرش را، امری شایسته یادآوری می داند، استفاده می شود که چنین اهمی، عملی شایسته است.

18- اهمیت تربیت دینی خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 2

2- ضرورت پرداختن به تربیت دینی و معنوی خانواده و مراقبت بر آن

وَأمر أهلیک بالصلوه

19- اهمیت تربیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 11 - 11

11 - پرورش انسان های نیک کردار و رواج کار های شایسته در جامعه، فلسفه بهره مند شدن از امکانات مادی

و لقد آتینا داود مَنَّا فضلاً... و أَلتَّأ له الحدید . أن اعمل سبغت ... و اعملو

توصیه خداوند به انجام عمل صالح - پس اعطای نعمت ها و امکانات فراوان به داوود(ع) - در واقع جهت دهنده رفتار ایشان و بازگوکننده هدف و فلسفه این عطاها و بهره مندی ها است.

ص: 124

20- اهمیت تربیت فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 2

2- اهتمام پدر به ترتیب دینی و اصلاح فرزند خویش ، امری بایسته و پسندیده است .

و إذ قال لقمن لابنه و هو يعظه

از این که خداوند، پند دادن لقمان به پسرش را، امری شایسته یادآوری می داند، استفاده می شود که چنین اهمی، عملی شایسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 10، 8، 7

7- پدر و مادر با ایمان ، با تمام وجود ، نگران و دلواپس تربیت ایمانی فرزند خویش

و هما يستغيثان الله ويلك ءامن

تعبیر «یستغیثان» نگرانی عمیق و شدید والدین مؤمن را می رساند؛ زیرا استغاثه در مواردی صدق می کند که فریاد از جان برآید.

8- تلاش در جهت تربیت ایمانی فرزند ، وظیفه مشترک پدر و مادر *

و هما يستغيثان الله

لحن آیه شریفه گرچه گزارشی است؛ اما حمایت خداوند از والدین و تقبیح عمل فرزند، به آن بُعد دستوری می دهد. ضمیر «هما» و فعل «یستغیثان» اشاره به آن دارد که پدر و مادر مؤمن، هر دو در راستای تربیت فرزند، باید تلاش کنند.

10- لزوم اهتمام پدر و مادر ، به رشد معنوی فرزند خویش ، همپای پرورش جسمانی وی

حملته أمه کرها .. حتی إذا بلغ أشده ... و هما يستغيثان الله ويلك ءامن

در آیات پیشین، سخن از رنج مادر برای رشد جسمی فرزند بود و در این آیه سخن از تلاش پدر و مادر در گرایش دادن فرزند به ایمان است و چون خداوند هر دو را به عنوان ارزش یاد کرده، مطلب بالا استفاده می شود.

21- اهمیت تربیت کودکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 13

13 - هرگونه رفتاری که موجب تحریک جنسی فرزندان نابالغ و ممیز (بلوغ زودرس) شود، ممنوع است.

لیستندکم ... و الذین لم یبلغوا الحلم منکم ... من قبل صلوه العشاء ... لیس علیکم

با توجه به فلسفه و حکمت اذن گرفتن فرزندان نابالغ، برای ورود به محل خواب و خلوت پدر و مادرشان و نیز لزوم پرهیز والدین از ظاهر شدن با چنین وضعیتی در انظار فرزندان خویش، می توان گفت که هرگونه تحریک جنسی فرزندان (بلوغ زودرس) ممنوع است و مورد آیه خصوصیتی ندارد.

ص: 125

22- بشارت در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 57 - 9

9- وعد و وعید از روش های قرآن برای برانگیختن مردم به ایمان ، عمل صالح و پرهیز از کفر

انّ الذّین کفروا بایاتنا سوف . . . و الذّین امنوا و عملوا الصّالحات سندخلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 3

3 - بشارت روشی مؤثرتر از انذار برای هدایت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

تقدیم بشارت بر انذار می رساند که بشارت نقش مؤثرتری را در هدایت انسانها ایفا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 98 - 7

7 - انذار و تبشیر از روش های قرآن برای برانگیختن مردم به اجرای احکام الهی

اعلموا إنّ الله شدید العقاب و إنّ الله غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 2 - 8

8 - بشارت و انذار ، دو شیوه کارآمد در تربیت و هدایت انسان

أن أنذر الناس و بئّر الذّین ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 103 - 6

6 - انذار و اخطار ، بشارت و نوید ، از روش های تربیتی - هدایتی قرآن

فهل ينتظرون إلا مثل أيام الذين خلوا من قبلهم . . . ثم ننجي رسلنا ... كذلك حقاً عل

برداشت فوق از ارتباط میان آیه قبل، که در آن مشرکان و کافران لجوج تهدید به عذاب شدند و این آیه که به مؤمنان حق جو، بشارت نجات و نوید یاری، داده شده است، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 9

9 - بشارت و انذار ، مکمل یکدیگر در روش تربیتی ادیان آسمانی

و لاتطغوا فيه فيحلّ عليكم غضبي . . . وإني لغفار

ص: 126

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 56 - 3، 2

2 - بشارت و اخطار ، دوروش تربیتی - هدایتی و تبلیغی پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)

و ما أرسلنک إلا مبشراً و نذیراً

3 - لزوم توأم کردن بشارت و اخطار به هنگام تربیت و هدایت کردن مردمان

و ما أرسلنک إلا مبشراً و نذیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 13

13 - « بیم و امید » ، « بشارت و انذار » و « تهدید و تشویق » ، از روش های تربیتی قرآن

إنّ الخسرین ... لهم من فوقهم ظلل من النار ... لكن الذين اتقوا ربهم لهم غرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 4 - 4

4 - بشارت و انذار ، دو ابزار کارآمد برای مبلغان دینی در هدایت و تربیت مردم

کتب ... بشیراً و نذیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 17

17 - بشارت و انذار ، روش هدایتی و تربیتی قرآن

إنّ ربک لذو مغفره و ذو عقاب أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 6

6 - تشویق و بشارت ، شیوه ای کار آمد در زمینه هدایت و تربیت انسان

يَبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 10، 11

10 - قرار دادن نیروی ناظر و بهره گیری از بشارت و انذار ، عناصر و مراحل ضروری هدایت و تربیت

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا

بنابراین که منظور از «شاهداً» نظارت برای حسن اجرا و گواهی نهایی باشد؛ برداشت بالا استفاده می شود.

11 - ارائه الگوی کامل و استفاده از بشارت و تهدید ، مراحل ضروری هدایت و تربیت *

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

ص: 127

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «شاهداً» ارائه الگوی کامل و ملاک واقعی ارزش ها باشد و نیز تقدم «شاهداً» و «مبشراً» بر «نذیراً»، اشاره به ترتب واقعی و عملی داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 28

28 - بشارت و انذار و ایجاد امید از سویی و خوف از سوی دیگر ، از روش های قرآن برای تربیت مؤمنان

و کلاً وعد الله الحسنی و الله بما تعملون خیر

و عده پاداش های برتر اخروی به مؤمنان از یک سو و هشدار به این که مواظب اعمال خود باشند از سوی دیگر، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 12 - 4

4 - اخطار و بشارت و ایجاد خوف و رجاء ، روش تربیتی و هدایتی قرآن کریم

و للذین کفروا برّهم عذاب جهنّم . . . إنّ الذین یخشون ربّهم بالغیب لهم مغفرة و آج

23- پاداش در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 8

8 - لزوم بهره گیری از ابزار های تشویق (پاداش و . . .) در گرایش دادن انسان ها به اطاعت خدا و هر کار نیک

إن الله اشتری . . . بأن لهم الجنة

اینکه خداوند مؤمنان را با نوید بهشت، به جهاد تشویق کرده است، برداشت فوق به دست می آید.

24- تدریجی بودن تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 8

8 - ترسیم و ارائه آموزه های دین به صورت تدریجی و متناسب با شرایط و نیازها ، روشی مؤثر و کارآمد در هدایت و تربیت

كذلك لثبت به فؤادك ورتلنه ترتيلاً

برداشت ياد شده از آن جا است كه قرآن كريم - كه براي هدايت و تربيت انسان است - به صورت تدريجي و متناسب با شرايط و نيازها نازل شده بود.

ص: 128

25- تربیت آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 122 - 2،10

2 - خداوند ، برای تربیت و رشد آدم ، علاقه های غیر الهی را از او دور ساخت و وی را برای خود خالص گردانید .

ثم اجتبه ربّه فتاب علیه

10 - پذیرش توبه آدم و راهنمایی او برای حرکت به سوی خدا ، پرورش الهی برای آدم و جلوه ای از ربوبیت خداوند بود .

ثم اجتبه ربّه فتاب علیه و هدی

ارتباط واژه «ربّه» به فعل های «تاب» و «هدی»، گویای برداشت یاد شده است و مراد از هدایت - به قرینه «اجتباہ ربّه» - هدایت به سوی خداوند است.

26- تربیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 23

23- پرورش انبیا ، تبلور حکمت و علم الهی است .

یجتیبک ربک . . . إن ربک علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 20

20 - زندگی موسی (ع) ، نمونه ای از نظارت خداوند بر پرورش پیامبران از آغاز ولادت آنان است .

و لتصنع علی عینی

27- تربیت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 - 6

6- هدايت و تربيت تمامی انسان ها ، هدف از بعثت پیامبران و نزول کتب آسمانی

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ

28- تربيت انفاقگران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 129

15 - تربیت انسان های مؤمن به غیب ، پایبند به نماز و انفاق گر ، از اهداف قرآن

ذلک الکتب . . . هدی للمتقین. الذین یؤمنون ... و مما رزقنهم ینفقون

29- تربیت جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 128 - 10

10- تربیت انسان های مبتلا به رسوم و اخلاق جاهلی و نجات دادن آنان از آنها ، نیازمند رعایت مراحل تربیتی ویژه است .

وإن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به ولئن صبرتم لهو خیر . . . واصبر... إن الل

فراز «إن عاقبتهم . . .» برای ایجاد محدودیت در انتقام و مقابله به مثل است که شروع کار تربیتی است و سپس به صبرپیشگی و دست کشیدن از انتقام توصیه می کند و آن گاه به مرحله توصیه به تقوا و احسان می رسد. ذکر این نکته ها با این ترتیب می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

30- تربیت در جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 68 - 5

5 - جوانی ، بهترین و مفیدترین دوران زندگی برای تربیت و رشد جسمی و عقلی انسان

و من نعمره ننگسه فی الخلق

31- تربیت دینی فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 132 - 13، 12

12 - علاقه به ایجاد گرایش های صحیح دینی در فرزندان ، از خصلت های پیامبرانی ، چون ابراهیم و یعقوب (ع)

ووصی بها ابرهیم بنیه و یعقوب ینی

13 - ضرورت تلاش برای گرایش دادن فرزندان به انتخاب آیین الهی

ووصى بها إبراهيم بنيه ويعقوب يبنى . . . فلاتموتن إلا و أنتم مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 133 - 8

ص: 130

8 - ضرورت توجه به سرنوشت دینی فرزندان و لزوم احساس مسؤولیت درباره آن

إذ قال لبنیه ما تعبدون من بعدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 8

8 - گرایش دادن فرزند به بیش توحیدی ، از وظایف پدر است .

قال لقمن لابنه . . . بینی لا تشرك بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 9

9 - متوجه کردن فرزند به علم و قدرت مطلق خداوند ، با استفاده از شیوه آموزشی قابل فهم ، نمودی از حکمت لقمان است .

لقد آتینا لقمن الحکمه . . . إذ قال . . . بینی إنّها إن تک مثقال حبه . . . یأت به

32- تربیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 3

3 - رشد و تربیت عیسی (ع) ، در کنار مادر و تحت نظارت خداوند

و ءاوینها إلی ربوه

33- تربیت فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 4

4 - دعا برای نیل فرزندان به فراگیری معالم و احکام الهی و تربیت دینی امری نیکو و شایسته است .

ربنا و ابعث فیهم رسولا . . . و یزکیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - سرپرستی مادر ، فراهم سازنده مساعدترین شرایط برای تربیت فرزند

و لتصنع علی عینی . إذ تمشی ... فرجعنک إلی أمّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 131

9- پدر و مادر با ایمان ، در کنار استمداد از خداوند برای هدایت فرزند خویش ، رهنمود های لازم را به او ارائه می دهند .

و هما یستغیثان الله ویلک ءامن ان وعد الله حق

34- تربیت متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 2 - 4

4- توان قرآن بر هدایت و تربیت انسان های پرهیزگار ، دلیل و گواهی کافی بر اتقان و حقانیت آن است .

لاریب فیه هدی للمتقین

«هدی للمتقین» به منزله استدلال برای جمله «لاریب فیه» است.

35- تربیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 2 - 6

6- بنده نوازی و مهرورزی خداوند ، مایه برخورداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) از تربیت ها و الطاف او است .

ذکر رحمت ربک عبده

این که خداوند، رحمت بر بنده اش زکریا را با تعبیر «ربک» - خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) - بیان کرد، اشاره به این نکته دارد که او در راستای تربیت آن حضرت نیز از رحمت بر بنده خود دریغ نخواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 7

7- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تحت توجه ویژه و تربیت خداوند بود .

من ربک

«رب» در اصل، به معنای «تربیت» است (مفردات راغب). اضافه شدن «رب» به عنوان صفت خداوند به ضمیر مخاطب (ک) - که مراد از آن، پیامبر (صلی الله علیه و آله) است - می تواند مفید نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 2 - 4

4 - نزول وحی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای پرورش و تنظیم جهت گیری صحیح او بود .

و لا تطع الكفرین . . . و اتّبع ما یوحی إلیک من ربّک

ص: 132

10 - « عن أبي عبد الله (ع) قال: إنَّ الله أدب نبيَّه حتَّى إذا أقامه على ما أراد قال له: « وأمر بالعرف وأعرض عن الجاهلين » فلمَّا فعل ذلك له رسول الله (صلى الله عليه وآله) زكاه الله، فقال: « إنك لعلی خلق عظیم... »؛

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: خداوند پیامبر خود (محمد(صلى الله عليه وآله)) را تربیت کرد تا آن گاه که او را بر آنچه اراده کرده بود پابرجا داشت، به او فرمود: (و أمر بالعرف وأعرض عن الجاهلين) چون رسول خدا آن فرمان را برای او انجام داد، خداوند او را به پاکی ستود و فرمود: (إنك لعلی خلق عظیم)».

36- تربیت موسی(ع)

21 - حفظ جان موسی (ع) در کودکی، با طرح افکندن او به آب و القای محبتش در دل فرعونیان و نظارت بر تربیت و رشد او، نعمت هایی گران سنگ از جانب خداوند به آن حضرت

مننَّا علیک مرّه أُخری... أن اقدفیه... و لتصنع علی عینی

1 - موضع گیری فرعون، در قبال دعوت موسی (ع) با به رخ کشیدن دوران سرپرستی خویش بر او

قال ألم نربک فینا ولیداً

«تربیه» (مصدر «نربی») به معنای پروریدن است. «ولید» به نوزاد و نیز به کودکی گفته می شود که از وقت ولادتش زمانی زیادی نگذشته باشد؛ وگرنه طفل گفته می شود. «لبث» (مصدر «لبثت») به معنای ماندن و درنگ کردن است؛ یعنی، فرعون گفت: آیا تو را از کودکی در میان خود نپروریدم [مگر] سالیانی چند از عمرت را پیش ما نماندی.

2 - کودکی و بخشی از دوران عمر موسی (ع) و نیز رشد و پرورش جسمی او در خاندان فرعون گذشت.

قال ألم نربک فینا ولیداً و لبث فینا من عمرک سنین

37- تربیت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 6

6 - مثال های قرآن مایه تربیت و رشد مؤمنان است .

فيعلمون أنه الحق من ربهم

ص: 133

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 15

15- اندیشه و قلب مؤمنان راستین ، تحت تربیت و هدایت ویژه پروردگار

و الذین ءامنوا .. و أصلح بالهم

چنانچه واژه «بال» در «أصلح بالهم» به معنای قلب و فکر باشد؛ از این که خداوند اصلاح قلب و اندیشه مؤمنان را به خود نسبت داده است، تربیت و هدایت ویژه استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 3 - 5

5 - مؤمنان ، تحت تمرین و آزمون الهی ، برای رسیدن به رشد و مرتبه تقوا

أولئك الذين امتحن الله قلوبهم للتقوى

بدیهی است که امتحان و آزمون در مورد خداوند، به معنای حقیقی آن نیست. در نتیجه مراد از امتحان، پدید آوردن زمینه های رشد و تعالی است و لام «للتقوى» برای بیان هدف و نتیجه است.

38- تربیت نمازگزاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 3 - 15

15 - تربیت انسان های مؤمن به غیب ، پایبند به نماز و انفاق گر ، از اهداف قرآن

ذلک الکتب .. هدی للمتقین. الذین یؤمنون ... و مما رزقنهم ینفقون

39- ترس در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 57 - 10

10 - ایجاد بیم و امید ، روشی برای تربیت

انّ الذین کفروا .. و الذین امنوا

خداوند برای تربیت انسانها، آنان را از دوزخ بیم داده و به بهشت جاودان امیدوار می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 110 - 9

9 - طرح بیم و امید به همراه یکدیگر ، از روش های قرآن برای ارشاد و تربیت انسانها

فمن یجدل الله عنهم یوم القیمه . . . و من یعمل سوءاً . . . یجدالله غفوراً رحیماً

ص: 134

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 59 - 20

20- بیم و اخطار ، از هدف های تربیتی - هدایتی قرآن

و ما نرسل بالآیت إلاّ تخویفاً . . . و نخوفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 13

13 - « بیم و امید » ، « بشارت و انذار » و « تهدید و تشویق » ، از روش های تربیتی قرآن

إنّ الخسرین . . . لهم من فوقهم ظلل من النار . . . لكنّ الذین اتّقوا ربّهم لهم غرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 28

28 - بشارت و انذار و ایجاد امید از سویی و خوف از سوی دیگر ، از روش های قرآن برای تربیت مؤمنان

و کلاً وعد الله الحسنی و الله بما تعملون خبیر

وعده پاداش های برتر اخروی به مؤمنان از یک سو و هشدار به این که مواظب اعمال خود باشند از سوی دیگر ، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 12 - 4

4 - اخطار و بشارت و ایجاد خوف و رجا ، روش تربیتی و هدایتی قرآن کریم

و للذین کفروا برّبهم عذاب جهنّم . . . إنّ الذین یخشون ربّهم بالغیب لهم مغفرة و أج

40- تشویق در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 13

13 - توجّه انسان به علم خداوند نسبت به اعمال خیر ، مُشَوِّق او برای انجام آن

و ما تفعلوا من خیر فانّ اللّٰه به علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 18

18 - بهره گیری قرآن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، در تشویق آنان به اعمال نیک

و ما تنفقوا من خیر فلانفسکم . . . و ما تنفقوا من خیر یوفّ الیکم

ص: 135

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 11

11 - توجّه دادن به ثبوت کارهای نیک انسان، از روش های قرآن برای تشویق به نیکبها

لن تتالوا .. فانّ الله به علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 2

2 - ضرورت مقدم داشتن تشویق بر تهدید در هدایت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 8

8 - لزوم بهره گیری از ابزار های تشویق (پاداش و ...) در گرایش دادن انسان ها به اطاعت خدا و هر کار نیک

إن الله اشتری .. بأن لهم الجنة

اینکه خداوند مؤمنان را با نوید بهشت، به جهاد تشویق کرده است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 20

20 - استفاده از تهدید و تشویق، روش قرآن در تربیت و هدایت انسان

إنه كان حلیمًا غفورًا

«حلیمًا» در بردارنده تهدید و «غفورًا» نویدی است امیدبخش و مشعر به تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 6 - 11

11 - تشویق و ایجاد امید، از روش های قرآن برای هدایت و تربیت کافران مخالف

وقال الذين كفروا إن هذا إلا إفك افتريه .. إنه كان غفوراً رحيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 13

13 - « بیم و امید » ، « بشارت و انذار » و « تهدید و تشویق » ، از روش های تربیتی قرآن

إنّ الخسرین .. لهم من فوقهم ظلل من النار ... لكن الذين اتّقوا ربّهم لهم غرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 18

ص: 136

18 - تشویق به اصلاح ، مقدم بر انداز و بیم دادن از خطا در روش تربیتی قرآن

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 6

6 - تشویق و بشارت ، شیوه ای کار آمد در زمینه هدایت و تربیت انسان

يَبْشُرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 6

6 - ترغیب به کار خیر و وعده پاداش به آن ، مقدم بر تهدید در امر تربیت

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ . وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

41- تنبیه در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 41، 32

32 - استفاده از تنبیه بدنی در تربیت ، مشروط به کار آمد نبودن راه های مسالمت آمیز *

وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ

چون دستور زدن در آخرین مرحله آمده است، بنابراین با احتمال تأثیر راههای دیگر، نباید از تنبیه بدنی استفاده شود.

41 - لزوم پرهیز از به کارگیری شدت در تنبیه بدنی زن ، جهت جلوگیری از ناسازگاری وی

وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ . . . وَاضْرِبُوهُنَّ

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره آیه فوق فرمود: . . . و اضربوهن ضرباً غیر مبرح.

42- تهدید در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 12

12 - بشارت و انذار، از روش های کاربردی پیامبران برای تبلیغ و هدایت انسانها

فبعث الله النبيين مبشرين ومنذرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 137

20- استفاده از تهدید و تشویق ، روش قرآن در تربیت و هدایت انسان

إنه كان حليماً غفوراً

«حليماً» دربردارنده تهدید و «غفوراً» نویدی است امیدبخش و مشعر به تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 13

13 - «بیم و امید» ، «بشارت و انداز» و «تهدید و تشویق» ، از روش های تربیتی قرآن

إنّ الخسرین... لهم من فوقهم ظلل من النار... لكن الذين اتقوا ربهم لهم غرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 6

6 - ترغیب به کار خیر و وعده پاداش به آن ، مقدّم بر تهدید در امر تربیت

فمن يعمل مثقال ذرّة خیراً یره . و من يعمل مثقال ذرّة شرّاً یره

43- روش تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 3 - 6

6 - تدبیر و تربیت باید همراه با مهربانی و عطوفت باشد .

رب العلمین . الرحمن الرحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 17

17 - ارائه روش صحیح ، پس از طرد سنت های غلط ، از روش های تربیتی قرآن است .

لیس البر... و لكن البر من اتقى

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 196 - 22

22 - توجّہ بہ شدّت عقاب خداوند ، زمینہ ساز انجام کامل تکالیف الہی

و اتمّوا الحج و العمرة . . . و اعلموا انّ اللّٰه شديد العقاب

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 197 - 9

ص: 138

9 - توجّه به آگاهی خداوند از اعمال ، ترغیبی بر انجام اعمال نیک

فمن فرض فيهن الحج . . . و ما تفعلوا من خير يعلمه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 207 - 7

7 - تشویق مؤمنان به گذشتن از جان ، برای کسب رضایت خداوند

و من الناس من یشري نفسه ابتغاء مرضات الله

با توجّه به اینکه آیه مزبور در مقام مدح چنین انسانهایی است، تشویق از آن استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 17

17 - وعده الهی به مؤمنان نسبت به برتری آنان در قیامت ، عامل تسلی و مقاومت آنان در برابر استهزای کافران

و الذین اتقوا فوقهم يوم القیمه

به نظر می رسد جمله «و الذین اتقوا . . .»، پس از عنوان کردن تمسخر تقوایپیشگان از سوی کافران، به منظور تسلی آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 16

16 - امت های مؤمن گذشته ، الگویی مناسب برای تربیت مؤمنان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما یأتکم مثل الذین خلوا من قبلکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 223 - 15

15 - توجه به حضور در دادگاه الهی و ملاقات وی ، زمینه ساز رعایت تقوا و حفظ حدود الهی

و اتقوا الله و اعلموا انکم ملاقوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - تحریک احساسات خیرخواهانه، از روش های قرآن، جهت ایجاد انگیزه برای انجام وظایف

متَّعُوهُنَّ... حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ

معمولاً- جمله هایی نظیر «نیکوکاران چنین و چنان می کنند» که حکم، مستند به نیکوکاران و امثال آنان شده، برای تحریک حس خیرخواهی و نیکوکاری است که خداوند، از این روش استفاده کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها، از روش های قرآن برای تشویق آنان به انفاق در راه خداوند و کار های خیر

ص: 139

من ذا الذي يقرض الله .. فيضاعفه له اضعافاً كثيرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 21

21 - ارائه نمونه های عینی از جانب خداوند ، از راه های اثبات حق و هدایت الهی

فخذ اربعة من الطير .. يأتينك سعياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 262 - 6

6 - توجه به پاداش های الهی برای انفاق در راه خدا ، برانگیزنده آدمی به انفاق

لهم اجرهم عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 266 - 9

9 - نشان دادن عاقبت و فرجام اعمال نیک و بد ، از روش های قرآن برای تربیت آدمی و ترغیب وی به رعایت احکام و مقررات دینی

ايود احدكم .. فاحترقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 267 - 8

8 - به داوری گرفتن وجدان ، از روش های قرآن برای پرهیز از کار های ناروا و تربیت انسان ها و رعایت احکام و مقررات دینی

ولا تيمموا الخبيث منه تفقون و لستم باخديه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 6

6 - بهره گیری قرآن از نفع طلبی انسان ، برای عمل به نیکیها

و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خير لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 274 - 5

5 - نقش وعده به پاداش و تضمین آن ، در ترغیب به عمل خیر

فلهم اجرهم عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 6

ص: 140

6 - وعده پاداش به اهل ایمان دارای عمل صالح از روش های قرآن برای ایجاد انگیزه به ایمان و عمل صالح

لهم اجرهم عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 278 - 15

15 - زمینه سازی فکری با بیان مصالح و مفسدات از روش های تبلیغی و تربیتی قرآن

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ .

خداوند با بیان اینکه ربا جامعه را آشفته و فاسد می سازد (یتخبطه الشیطان) و اقتصاد مبتنی بر ربا رو به اضمحلال می رود (یمحق الله الربوا) و ایمان را از مؤمنان می زداید (ان کنتم مؤمنین)، فرمان ترک ربا را ابلاغ می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 41

41 - بیان فلسفه و حکمت احکام، از روش های قرآن برای ترغیب به انجام آن احکام

ان تضلّ احديهما .. . ذلكم اقسط عند الله واقوم للشهادة و ادنى الا تراتبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 284 - 13

13 - استفاده قرآن از روش خوف و رجا در تربیت انسانها

يحاسبكم به الله فيغفر لمن يشاء ويعذب من يشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 14 - 14

14 - تضعیف انگیزه های مادی و تقویت انگیزه های معنوی، از روش های قرآن برای تربیت انسان

زین للناس .. . والله عنده حسن المثاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 15

15 - تهدید خداوند نسبت به کافران ، برای بازداري آنان از کفر

و من يكفر بايات الله فانّ الله سريع الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 17

17 - آميختن بيم و اميد ، از روش هاي قرآن براي تربيت انسانها

و يحذركم الله . . . و الله رءوف بالعباد

ص: 141

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 31 - 10

10 - پیروی از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، عامل جلب محبت خداوند و آمرزش همه گناهان

فَاتَّبِعُونِي يَحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرَ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

جمع مضاف در «ذنوبکم»، افاده عموم می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 10

10 - برانگیختن وجدان ها از روش های قرآن در تربیت

افمن اتبع رضوان الله کمن بآء بسخط من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 5

5 - اصلاح اندیشه، از روش های قرآن برای نیل به عملکرد صحیح

و لا تحسبنّ الذّین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احياء عند ربّهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 171 - 6

6 - وعده پاداش و تضمین آن، از روش های قرآن برای ترغیب مردم به ایمان و عمل

انّ الله لا یضیع اجر المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 7

7 - بشارت و نوید، از روش های رسولان الهی برای تربیت انسانها

ما وعدتنا علی رسلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 4

4 - تحریک عواطف ، از روش های قرآن برای ترغیب به رعایت حقوق دیگران

ولیکش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً خافوا علیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 21 - 10، 5

5 - تحریک عواطف انسانی از روش های قرآن برای جلوگیری از ظلم و گناه

اثماً مبیناً. و کیف تأخذونه و قد افضی بعضکم الی بعض

ص: 142

10 - برانگیختن وجدان انسانی از روش های قرآن برای ایجاد تعهد نسبت به رعایت پیمان های زناشویی

و کیف تأخذونه . . . و اخذن منکم میثاقاً غلیظاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 22

22 - جهت صحیح دادن به انگیزه های درونی انسان ، از روش های تربیتی قرآن

و لا تتمنوا . . . و سئلوا الله من فضله

وجود آرزو و تمایل در آدمی انکارناپذیر است و قرآن، ضمن تحریم چشمداشت به اموال دیگران، خواسته های مردم را با فراخوانی آنان به جستجوی فضل خدا، جهتی صحیح داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 32

32 - استفاده از تنبیه بدنی در تربیت ، مشروط به کارآمد نبودن راه های مسالمت آمیز *

و الّتی تخافون نشوزهنّ فعظوهنّ و اهجروهنّ فی المضاجع و اضربوهنّ

چون دستور زدن در آخرین مرحله آمده است، بنابراین با احتمال تأثیر راههای دیگر، نباید از تنبیه بدنی استفاده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 40 - 11

11 - وعده پاداش ، از روش های قرآن برای برانگیختن مردم به نیکوکاری

و ان تک حسنه یضاعفها و یؤت من لدنه اجرأ عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 57 - 10، 9

9 - وعده و وعید از روش های قرآن برای برانگیختن مردم به ایمان ، عمل صالح و پرهیز از کفر

انّ الذّین کفروا بایاتنا سوف . . . و الذّین امنوا و عملوا الصّالحات سندخلهم

10 - ایجاد بیم و امید ، روشی برای تربیت

انّ الذّین کفروا . . . و الذّین امنوا

خداوند برای تربیت انسانها، آنان را از دوزخ بیم داده و به بهشت جاودان امیدوار می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 19

19 - ایجاد امید به دنبال توبیخ ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

اعرض عنهم و عظمهم . . . لوجدوا الله تواباً رحیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 143

32 - بهره برداری از سرشت سودجویی انسان ، از روش های قرآن برای ترغیب به انجام تکالیف

قل متاع الدنيا قليل و الاخره خير لمن اتقى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تکیه بر سرشت سودجوی انسان و جهت دادن به آن ، از روش های قرآن برای تربیت

تبتغون عرض الحيوه الدنيا فعند الله مغانم كثيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - ایجاد روحیه امید به آینده و زندگی برتر معنوی و مادی ، از روش های قرآن در ایجاد انگیزه برای عمل

و من يهاجر . . . يجد مراغماً كثيراً وسعه . . . فقد وقع اجره على الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - بهره برداری از انگیزه « محبوب شدن » ، از روش های قرآن در ارشاد و تربیت

إن الله لا يحب من كان خواناً أثيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - طرح بیم و امید به همراه یکدیگر ، از روش های قرآن برای ارشاد و تربیت انسانها

فمن يجدل الله عنهم يوم القيامة . . . و من يعمل سوءاً . . . يجد الله غفوراً رحيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - استفاده از گزینه سودخواهی و پاداش طلبی انسان ها برای نیل آنان به سعادت ، از روش های تربیتی قرآن

من كان يريد ثواب الدنيا فعند الله ثواب الدنيا والآخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 162 - 17

17 - استفاده از پاداش خواهی انسان از روش های قرآن برای ایجاد انگیزه برای تحصیل علم و گرایش به ایمان و عمل صالح

لكن الرسخون . . . أولئك سنؤتيهم أجراً عظيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 144

1 - بشارت دهی و انذار از روش های پیامبران برای تبلیغ رسالت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

2 - ضرورت مقدم داشتن تشویق بر تهدید در هدایت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

3 - بشارت روشی مؤثرتر از انذار برای هدایت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

تقدیم بشارت بر انذار می رساند که بشارت نقش مؤثرتری را در هدایت انسانها ایفا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 5 - 29

29 - ارائه راه حل صحیح به همراه نهی از راه های انحرافی ، از روش های تربیتی قرآن

محصنین غیر مسفحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 9 - 6

6 - نوید به پاداش نیک ، از روش های قرآن برای تربیت انسان ها و ترغیب آنان به اعمال صالح

وعد الله .. اجر عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 10 - 4

4 - انذار و تهدید ، از روش های قرآن برای بازداشتن انسان ها از کفر و انکار حقایق و تکذیب آیات الهی

و الذین کفروا و کذبوا بآیتنا أولئک اصحب الجحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ترغیب مؤمنان به انجام فرامین الهی با بیان آثار و فواید آن ، از روش های قرآن

یأیها الذین ءامنوا اتقوا الله .. و جهدوا فی سبیله لعلکم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ایجاد بیم در گنهکاران ، در عین امیدوار ساختن آنان به مغفرت الهی ، از روش های قرآن برای ترک گناه

یعذب من یشاء ویغفر لمن یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - ارائه برنامه صحیح در پی بر حذر داشتن مردمان از راه های نادرست ، از روش های کاربردی قرآن در هدایت

انما ولیکم اللّٰه ورسوله و الذین ءامنوا

خداوند پس از بر حذر داشتن مؤمنان از پذیرش ولایت و سرپرستی ناروای کافران، با جمله «انما ولیکم . . .» به معرفی افراد شایسته ولایت پرداخت و مؤمنان را به پذیرش ولایت آنان ارشاد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - بیان فلسفه احکام از روش های قرآن جهت زدودن شک و تردید و ایجاد انگیزه برای عمل به آن احکام

رجس من عمل الشیطن . . . فهل انتم منتهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - ارائه نمونه های تاریخی عبرت آموز، روشی در هدایت و تربیت

ألم یروا کم أهلكنا من قبلهم من قرن مکنهم فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - ترسیم صحنه های قیامت، از شیوه های قرآن در تربیت و هدایت است.

و لو تری إذ وقفوا علی ربهم قال ألیس هذا بالحق قالوا بلی و ربنا

تکرار جمله «لوتری» و همچنین بیان ویژگیهای قیامت در آیات متعدد گویای نکته فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - بیان مطلب به شیوه های گوناگون و متنوع، روشی کارساز در تعلیم و تربیت است.

انظر كيف نصرف الأيت لعلمهم يفقهون

«لعل» حرف ترجی و کاربرد آن در جایی است که امید به عملی شدن فعل وجود داشته باشد. در این بخش از آیه چون فعل «یفقهون» در پی حرف ترجی آمده، چنین بر می آید که «فهم» پس از بیان آیات به شیوه های مختلف متوقع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 7

7 - لزوم ارائه دلیل و برهان برای هدایت و تصحیح اندیشه دیگران

قل فله الحجه البلغه فلو شاء لهديكم أجمعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 146

15 - بینه ارائه شده به مردم مدین ، از ناحیه خداوند و برای تربیت و رشد آنان بوده است .

قد جاء تکم بینه من ربکم

برداشت فوق با توجه به کلمه «رب»، که به معنای رشد دهنده و تربیت کننده است، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 15

15 - لزوم بهره گیری از بیان روشن و مطالب قابل فهم ، در هدایت و تربیت انسانها

أتتهم رسلهم بالبینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 8

8 - لزوم بهره گیری از ابزار های تشویق (پاداش و . . .) در گرایش دادن انسان ها به اطاعت خدا و هر کار نیک

إن الله اشتری . . . بأن لهم الجنة

اینکه خداوند مؤمنان را با نوید بهشت، به جهاد تشویق کرده است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 2 - 8

8 - بشارت و انذار ، دو شیوه کارآمد در تربیت و هدایت انسان

أن أنذر الناس و بئّر الذین ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 103 - 6

6 - انذار و اخطار ، بشارت و نوید ، از روش های تربیتی - هدایتی قرآن

فهل ينتظرون إلا مثل آیام الذین خلوا من قبلهم . . . ثم نجی رسلنا ... كذلك حقاً عل

برداشت فوق از ارتباط میان آیه قبل، که در آن مشرکان و کافران لجوج تهدید به عذاب شدند و این آیه که به مؤمنان حق جو، بشارت نجات و نوید یاری، داده شده است، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 4 - 7

7- لزوم گوش سپاری به سخنان کودکان و اجازه نقل رخداد ها و دریافت ها به آنان

إذ قال يوسف لأبيه يأت إنى رأيت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 7 - 8

ص: 147

8- نوید اعطای پاداش برای عمل پسندیده و تهدید به کیفر برای اعمال ناپسند ، از شیوه های تربیتی قرآن

لئن شکرتم لأزیدنکم و لئن کفرتم إن عذابی لشدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 9 - 21، 7

7- استفاده از رخداد های مهم تاریخی ، روشی برای تربیت مردم و ابزاری جهت نجات آنان از ظلمتها

أخرج قومک من الظلمت إلى النور .. ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد

21- بیان تاریخ انبیا و سرگذشت اقوامشان ، از روش های هدایتی تربیتی قرآن برای نجات مردم از ظلمت ها و بردن آنان به سوی نور

أخرج قومک من الظلمت إلى النور .. ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 50 - 3، 2

2- ایجاد حالت خوف و رجا و بیم و امید در انسان ، از روش های هدایتی و تربیتی قرآن

تبیء عبادی انی أنا الغفور الرحیم . و أن عذابی هو العذاب الالیم

3- در نظام هدایتی و تربیتی ، امیدوار ساختن باید بر تهدید مقدم باشد .

تبیء عبادی انی أنا الغفور الرحیم . و أن عذابی هو العذاب الالیم

تقدیم ذکر دو صفت «غفور» و «رحیم» برای خداوند بر «عذاب الیم» در دو آیه فوق، می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 51 - 3

3- آگاه ساختن مردم از حقایق تاریخی مهم و بسیار سودمند ، از روش های هدایتی و تربیتی قرآن

و تبئهم عن ضیف إبرهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 32 - 19

19- ارائه نمونه و الگو از بدکاران و خوبان ، از روش های تربیتی قرآن کریم

الکفرین . الذین تتوفّهم الملئکه ظالمی انفسهم ... فادخلوا ابواب جهنّم ... فلبئس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 21

21- موعظه ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن برای بیداری و هوشیاری مردمان است .

يعظکم لعلکم تذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 148

10- تربیت انسان های مبتلا به رسوم و اخلاق جاهلی و نجات دادن آنان از آنها، نیازمند رعایت مراحل تربیتی ویژه است .

وإن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به ولئن صبرتم لهو خیر . . . واصبر . . . إن الل

فراز «إن عاقبتهم . . .» برای ایجاد محدودیت در انتقام و مقابله به مثل است که شروع کار تربیتی است و سپس به صبرپیشگی و دست کشیدن از انتقام توصیه می کند و آن گاه به مرحله توصیه به تقوا و احسان می رسد. ذکر این نکته ها با این ترتیب می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 6

6- تربیت اولاد توسط پدر و مادر ، بر اساس رحمت و محبت است .

ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

«کما ربیانی» صفت برای مصدر مقدّر (رحمت) است. بنابراین، عبارت چنین می شود: «رب ارحمهما مثل رحمتهما و تربیتهما لی» (خداوندا! همان گونه که آنان به من ترحم کردند تو بر آنان ترحم کن).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 20

20- استفاده از تهدید و تشویق ، روش قرآن در تربیت و هدایت انسان

إنه کان حلیماً غفوراً

«حلیماً» دربردارنده تهدید و «غفوراً» نویدی است امیدبخش و مشعر به تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 59 - 20

20- بیم و اخطار ، از هدف های تربیتی - هدایتی قرآن

و ما نرسل بالآیت إلاّ تخویفاً . . . و نخوفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- پیوستگی و توأم بودن بیم دهی و امیدبخشی، در تربیت و هدایت انسان، امری لازم است.

لیندر بأساً شدیداً .. و بیشتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بهره گیری قرآن از گرایش های انسان (گرایش به ابدیت) در ترغیب به ارزش های معنوی، بهره می گیرد.

يَسِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنْ لَهُمْ أُجْرًا حَسَنًا . مَكْتَبِينَ فِيهِ أَبَدًا

روشن است که تمایل به جاودانگی، در نهاد انسان ها وجود دارد و قرآن مجید، از همین علاقه ها، برای سوق دادن آدمی به سوی

ارزش ها، بهره برداری کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 46 - 9

9- استفاده از انگیزه امید و آرزو، از روش های قرآن برای هدایت و تربیت است .

و البقیة الصلحة خیر عند ربك ثواباً و خیر أملاً

«أمل» به معنای «آرزو و امید» است و «أملاً» تمیز برای «خیر» است؛ یعنی، «الباقیات الصالحات» از نظر امید داشتن به نتیجه آن، از دل بستن و امید داشتن به حیات دنیا و زینت های آن، بهتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 20

20- نوید برپایی قیامت، زمینه ساز تربیت های الهی است .

و كان وعد ربی حقاً

توجه به کلمه «رب» یادآور گفته بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 9

9- وادار ساختن مردم به تحقیق و تفکر با طرح پرسش، در باره عقیده ها و عملکرد های شان، روشی نیکو در تربیت و تبلیغ

لِمَ تعبد ما لا یسمع و لا یتبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 9

9- یاد و تجلیل از پیامبران و الگوهای صداقت و راستی، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

واذکر... واذکر... واذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - شناسایی و تربیت افراد مستعد از خردسالی و مراقبت مداوم از آنان برای هدف های بزرگ ، روشی است خداگونه و مطلوب .

إذ أوحينا إلى أمّك . . . وفتنك فتوناً . . . واصطنعتك لنفسي . . . اذهباً إلى فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - بشارت و انذار ، مکمل یکدیگر در روش تربیتی ادیان آسمانی

و لا تطغوا فيه فيحلّ عليكم غضبي . . . وإني لغفار

ص: 150

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 7

7- بهره گیری از انگیزه ها و تمایلات فطری و غریزی انسان ، از روش های هدایتی - تربیتی قرآن

فیه ذکرکم

برداشت یاد شده مبتنی بر دو نکته زیر است: 1- «ذکر» به معنای «ثنا» و «صیت» (آوازه) باشد. 2- اشتیاق به جاودانگی نام و بلندآوازه و آوازه گوی، امری غریزی و طبیعی برای همه انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 6 - 11

11 - تشویق و ایجاد امید ، از روش های قرآن برای هدایت و تربیت کافران مخالف

وقال الذین کفروا إن هذا إلا فک افتریه .. .إنه کان غفوراً رحیمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 8

8 - سنجش و مقایسه بین فرجام دو اندیشه و رفتار ، بهترین روش برای گزینش اندیشه و رفتاری درست و برتر

قل أذلک خیر أم جنّه الخلد التی وعد المتّقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 8

8 - ترسیم و ارائه آموزه های دین به صورت تدریجی و متناسب با شرایط و نیازها ، روشی مؤثر و کارآمد در هدایت و تربیت

کذلک لنتبّت به فؤادک و رتّلنه ترتیلاً

برداشت یاد شده از آن جا است که قرآن کریم - که برای هدایت و تربیت انسان است - به صورت تدریجی و متناسب با شرایط و نیازها نازل شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 56 - 3

3 - لزوم توأم کردن بشارت و اخطار به هنگام تربیت و هدایت کردن مردمان

و ما أرسلنک إلا مبشراً و نذیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 26 - 10

10 - احترام گذاشتن و ترتیب اثر دادن به نظرات و پیشنهاد های دختران ، رفتاری پسندیده برای پدر

قالت إحدیهما یأبت استئجره .. القویّ الأمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 151

3 - تکرار و گوشزد کردن پی در پی رهنمود ها ، روش تعلیم و تربیت قرآن

و لقد وصلنا لهم القول لعلهم يتذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 41 - 17، 12

12 - در تنبیهی که برای تنبّه است ، شایسته است که تنها ، به مجازات بخشی از خطا ها اکتفا شود .

ظهر الفساد في البرّ . . . ليديقهم بعض الذي عملوا لعلهم يرجعون

17 - در مجازات مجرمان ، باید به جهت های اصلاحی و تربیتی ، توجه شود .

ليديقهم . . . لعلهم يرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 9

9 - تبیین فلسفه مذمومیت رفتار های اخلاقی ، برای تفهیم دقیق آن از شیوه های تربیتی قرآن کریم است .

ولا تصعر خدك للناس ولا تمش في الأرض مرحاً إن الله لا يحب كل مختال فخور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 24 - 7

7 - استفاده از پرسش برای ایجاد ذهنیت مساعد جهت تفهیم حقیقت به مخاطب ، از روش های تربیتی قرآن کریم

قل من يرزقكم من السموت والأرض قل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 13 - 5

5 - مثل زدن و ارائه نمونه های تاریخی ، از روش های تربیتی - هدایتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القرية

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 6

6 - یادآوری سرگذشت انسان های شایسته همچون پیامبران ، از روش های تربیتی قرآن

و اذکر داود . . . إسمعیل و الیسع و ذالکفل و کلّ من الأخیار . هذا ذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 14، 7

7 - مقایسه کردن میان نیکان و بدان ، از روش های تربیتی قرآن

أمن هوقنت ءاناء الیل . . . ویرجوارحمه ربّه

ص: 152

14 - برانگیختن فکر و اندیشه و تشویق به تفکر و اندیشیدن ، از روش های تربیتی قرآن

قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 16 - 15، 9

9 - اخطار کردن و بیم دادن ، از شیوه های بازدارنده از گناه و تربیت مردم حق گریز

ذلک یخوِّف اللّٰه به عبادہ

15 - اخطار و بیم دادن ، باید از سر لطف و شفقت باشد .

ذلک یخوِّف اللّٰه به عبادہ یعباد فاتّقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 17 - 10

10 - « انذار و تبشیر » ، « بیم دادن و امیدبخشیدن » و « تشویق و تهدید » ، از روش های تربیتی قرآن

لهم من فوقهم ظلل من النار . . . ذلک یخوِّف اللّٰه به عبادہ ... لهم البشرى فبشّر عبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 13

13 - « بیم و امید » ، « بشارت و انذار » و « تهدید و تشویق » ، از روش های تربیتی قرآن

إنّ الخسرین . . . لهم من فوقهم ظلل من النار ... لكن الذین اتّقوا ربّهم لهم غرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 11

11 - مقایسه کردن میان نیکان و بدان ، از روش های تربیتی قرآن

أفمن شرح اللّٰه صدره للإسلام فهو علی نور من ربّه فویل للقسیه قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 24 - 4

4 - مقایسه کردن میان نیکان و بدان ، از روش های تربیتی قرآن

أفمن يتقى بوجهه سوء العذاب يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 27 - 6

6 - بیان انواع مثل ها ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

ولقد ضربنا للناس في هذا القرآن من كل مثل لعلهم يتذكرون

ص: 153

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 12

12 - مقایسه میان نیکان و بدان ، از روش های هدایتی و تربیتی قرآن

ضرب الله مثلاً رجلاً .. هل یستویان مثلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 9

9 - یاد کردن از نمونه های تاریخی ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

قد قالها الذین من قبلهم فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 8

8 - لزوم توکل و واگذاری کارها و نتایج و پیامد های آن به خدا ، پس از تلاش گسترده خیرخواهانه برای هدایت و تربیت مردم

وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 4 - 4

4 - بشارت و انذار ، دو ابزار کارآمد برای مبلغان دینی در هدایت و تربیت مردم

کتب ... بشیراً و نذیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 18، 17

17 - بشارت و انذار ، روش هدایتی و تربیتی قرآن

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَ ذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ

18 - تشویق به اصلاح ، مقدم بر انذار و بیم دادن از خطا در روش تربیتی قرآن

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 6

6 - تشویق و بشارت ، شیوه ای کار آمد در زمینه هدایت و تربیت انسان

يَسِّرُ اللَّهُ عِبَادَةَ الَّذِينَ ءَامَنُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 14 - 3

3- گرایش های طبیعی بشر ، ابزاری کارآمد در جهت سوق دادن او به کسب ارزش ها

ص: 154

أولئك أصحاب الجنة خلدین فیها

خداوند، تمایل انسان به بقا و جاودانگی را در جهت سوق دادن وی به ایمان و استقامت به کار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 72 - 4

4 - طرح سؤال و برانگیختن به اندیشه و خردورزی، از روش های هدایتی - تربیتی قرآن

أفرءیتم ما تمنون . ءأنتم تخلقونه أم نحن الخلقون... أفرءیتم النار ... ءأنتم أنشأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 10

10 - لزوم رعایت اصل تدریج در تربیت و ارشاد مردم

هو الذی ینزل . . . لیخرجکم من الظلمت

نزول تدریجی قرآن، با هدف خارج کردن تدریجی مردم از ظلمات به سوی نور، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 28

28 - بشارت و انذار و ایجاد امید از سویی و خوف از سوی دیگر، از روش های قرآن برای تربیت مؤمنان

و کلاً وعد اللّٰه الحسنی و اللّٰه بما تعملون خبیر

وعده پاداش های برتر اخروی به مؤمنان از یک سو و هشدار به این که مواظب اعمال خود باشند از سوی دیگر، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 8

8 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها، از روش های قرآن برای تشویق آنان به کار های خیر و انفاق در راه خداوند

و أقرضوا اللّٰه . . . یضعف لهم و لهم أجر کریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 6 - 3

3 - ارائه الگو برای تربیت و تکامل موحدان در مسیر ارزش ها ، از روش های تربیتی قرآن

لقد کان لکم فیهم أسوه حسنه

از تکرار این نکته که ابراهیم(ع) و همگامان آن حضرت برای مسلمانان الگو هستند؛ مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 12 - 4

4 - اخطار و بشارت و ایجاد خوف و رجا ، روش تربیتی و هدایتی قرآن کریم

ص: 155

و للذين كفروا ربّهم عذاب جهنّم . . . إنّ الذين يخشون ربّهم بالغيب لهم مغفرة وأج

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - قلم - 68 - 34 - 6

6 - مقرر کردن « کيفر و پاداش » و « تنبيه و تشويق » ، دوروش هدايتی و تربيتی قرآن

كذلك العذاب و لعذاب الآخره أكبر . . . إنّ للمتقين عند ربّهم جنّات النعيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - نوح - 71 - 9 - 3,4

3 - دعوت آشکارا ، كاملاً سرّی ، خصوصى و يا عمومى ، از روش های تبليغی ، تربيتی و هدايتی

ثمّ اّتی أعلنت لهم و أسررت لهم إسرارًا

4 - لزوم توجه به شرایط اجتماعی و زمان و مکان و نیز رعایت خصوصیات و حالات شخصی مخاطبان ، به هنگام تبليغ ، تربيت و هدايت

ثمّ اّتی دعوتهم جهارًا . . . و أسررت لهم إسرارًا

از این که نوح(ع)، گاهی مردم را به صورت مخفی و گاهی علنی دعوت می کرد و یا برخی از مردم را به شکل خصوصى و برخی دیگر را به صورت عمومى به سوى خداوند فرامی خواند؛ می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - مزمل - 73 - 20 - 38

38 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشويق آنان به انفاق در راه خدا و انجام دادن کار های خیر

و ءاتوا الزكوه . . . و ما تقدّموا لأنفسكم من خير تجدوه عند الله هو خيرًا و أعظم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند، با یادآوری پاداش بزرگ و فراوان، ایجاد انگیزه نموده و از خصلت نفع طلبی انسان ها بهره جسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - مدثر - 74 - 56 - 10

10 - هشدار و ترغیب ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

هو... أهل المغفرة

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این سوره، با فرمان انذار و اخطار آغاز گردیده (قم فأنذر..) و با مغفرت و آمرزش الهی، خاتمه یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 10

10 - بخشودن خطاها و بخشیدن عطاها ، شیوه خداوند برای رشد و تربیت انسان ها است .

ص: 156

«الکریم» وصفی است که «ربک» را توضیح داده و گوشه ای از ربوبیت خداوند را برجسته کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 6

6 - ترغیب به کار خیر و وعده پاداش به آن ، مقدم بر تهدید در امر تربیت

فمن يعمل مثقال ذره خیراً یره . و من يعمل مثقال ذره شراً یره

44- روش در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 12

12 - بشارت و انذار ، از روش های کاربردی پیامبران برای تبلیغ و هدایت انسانها

فبعث اللّٰه النبیّین مبشّریّین و منذرین

45- زمینه تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 14

14 - آزمون انسان ها با سختی ها ، برخاسته از مقام ربوبی خدا و در جهت رشد و تربیت آنان

وفی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 17

17 - امید بستن به هدایت و تربیت انسان ها ، پس از تأمین نیاز های ضروری آنان ، امیدی بجا و مناسب است .

والله جعل لکم .. لعلکم تسلمون

برداشت فوق، به خاطر این است که خداوند جمله «لعلکم تسلمون» را پس از به رخ کشیدن نعمتهای فراوان خویش به انسانها، مطرح

کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 15

15- غفران خطاکاران تائب از سوی خداوند ، در جهت تربیت و رشد آنان است .

رَبِّكُمْ ... كَانِ لِلأُوَّيُنِ غَفُورًا

ص: 157

در برداشت فوق «ربّ» به معنای تربیت کننده گرفته شده است که معنای اصلی آن است (مفردات راغب); یعنی، بخشایش خطاکاران در راستای ربوبیت و مقام مربی بودن خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 53 - 2

2- گستراندن و هموار ساختن زمین ، از نعمت های خداوند به انسان ها و در راستای تربیت و رشد آنان است .

الذی جعل لکم الأرض مهذاً

در برداشت بالا سه نکته ملحوظ است: 1- لام در «لکم» نعمت بودن را می فهماند. 2- «الذی» چه خبر باشد برای ضمیر محذوفی که به «ربّ» در آیه قبل برمی گردد و چه صفت برای آن، بیانگر وصفی از اوصاف ربوبی خداوند است که در راستای تدبیر امور انسان ها است. 3- «مهذاً» مصدر و به معنای ممهوده است; یعنی، مهیا و مسطح.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 68 - 5

5- جوانی ، بهترین و مفیدترین دوران زندگی برای تربیت و رشد جسمی و عقلی انسان

و من نعمره ننکسه فی الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 28 - 6

6- نقش تعیین کننده فصاحت و بلاغت و شفافیت بیان ، در هدایت و تربیت انسان ها

قرءاناً عربیاً غیر ذی عوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 4

4- آزمایش انسان با فقر و تنگدستی ، در راستای تربیت او و جلوه ربوبیت خداوند است .

ابتلیه فقدر علیه رزقه

ضمیر فاعلی در «ابتلاه»، به «ربّه» در آیه قبل برمی گردد.

46- زمينه تربيت محمد (صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 22 - 13

13- مسكوت گذاردن تعداد اصحاب كهف و احاله علم آن به خداوند ، تكليفى الهى برعهده پيامبر (صلى الله عليه و آله) و براى رشد و تربيت او است .

قل ربى أعلم بعدتهم

ص: 158

47- زمینه تربیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 40 - 17

17 - بازگشت موسی (ع) به آغوش مادر، زمینه ای مناسب جهت رشد و پرورش او تحت نظارت دقیق خداوند

و لتصنع علی عینی . إذ تمشی ... فرجعنک

«إذ» در «إذ تمشی» می تواند ظرف برای «لتصنع» باشد. در این صورت جملات پس از «إذ»، ظرف تحقق صنع الهی در مورد موسی (ع) را بیان کرده است.

48- سختی تربیت فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 12

12- احسان به مادر، پاسخی بایسته به سی ماه رنج و تلاش وی در رشد و تربیت فرزند

و وصینا الإنسن بولدیه إحسنًا . . و حمله و فصله ثلثون شهرًا

تذکر خداوند، به سی ماه رنج مادر به پای فرزند، از مراحل نخستین تکوّن و شکل گیری و رشد او - در پی سفارش به احسان نسبت به والدین - مطلب بالا را می رساند.

49- سرزنش در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 19

19 - ایجاد امید به دنبال توبیخ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

اعرض عنهم و عظمهم ... لوجدوا الله تواباً رحيمًا

50- شیوه های تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 37 - 8

8 - محفوظ ماندن از شر شیطان و نیز پرورش معنوی ، دو جنبه تربیت خداوند برای مریم

و آتی اعیذها بک و ذریتها من الشیطان الرجیم فتقبلها ربها . . . و انتها نباتاً

ص: 159

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 38 - 15

15 - ارائه الگو، از روش های قرآن برای تربیت انسان

کَلِّمُوا دَخَلَ عَلَيْهَا .. هُنَا لِكِ دَعَا زَكَرِيَّا رَبِّهٖ

با توجه به اینکه نقل این داستان به منظور هدایت و رشد انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 89 - 6

6 - باز گذاشتن راه توبه و اصلاح برای منحرفان، روشی برای هدایت آنان

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ .. اِلَّا الَّذِيْنَ تَابَوْا مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلِحُوْا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 11

11 - توجه دادن به ثبوت کارهای نیک انسان، از روش های قرآن برای تشویق به نیکیها

لَنْ تَنَالُوْا .. فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 12، 16

12 - نقش سازنده یادآوری گذشته ها و عبرت از آن، در تربیت انسانها

وَ اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَاءً فَاَلْفَ بَيْنَ قُلُوْبِكُمْ

16 - نگرش به تاریخ زمینه ساز تربیت و هدایت انسانها

وَ اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَاءً .. كَذٰلِكَ يَبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 104 - 12

12 - بیان فرجام و آثار مثبت اعمال خیر ، از شیوه های قرآن برای سوق دادن انسان ها به آن اعمال

و لتکن منکم امه . . . و اولئک هم المفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 105 - 13

13 - بیان فرجام و عاقبت شوم اعمال ناپسند ، از روش های قرآن برای بازداشتن انسان ها از آن اعمال

و لا تکنوا کالذین تفرّقوا . . . و اولئک لهم عذاب عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 160

3 - آل عمران - 3 - 116 - 12

12 - بیان فرجام اعمال و وعد و وعید ، از شیوه های قرآن برای اصلاح انسان ها و برحذر داشتن آنها از کفر

و ما یفعلوا من خیر فلن یکفروه . . . و اولئک اصحاب النار هم فیها خالدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 11

11 - یادآوری وضعیّت نابهنجار یک جامعه در هنگام رکود و انحطاط ، از روش های تربیتی قرآن در تصحیح حرکت آن جامعه

و اذ غدوت من اهلک . . . و اذ همّت طائفتان . . . و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 129 - 8

8 - واگذاردن بندگان میان عذاب و آمرزش (خوف و رجاء) ، از روش های قرآن برای تربیت انسانها

یغفر لمن یشاء و یعذب من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 131 - 10

10 - بیان فرجام عملکرد اشخاص ، از روش های قرآن برای تربیت انسانها

و اتقوا الله لعلکم تفلحون . و اتقوا النار الّتی اعدت للكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 134 - 10

10 - تحریک عواطف و احساسات ، از روش های قرآن برای برانگیختن اهل ایمان به نیکوکاری

یا ایّها الذّین امنوا . . . و الله یحبّ المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 136 - 6

6 - آمرزش گناه بندگان ، جنبه ای از تربیت خداوندی نسبت به آنان

اولئک جزاؤهم مغفره من ربهم

با توجه به اینکه آمرزش بندگان به «رب» نسبت داده شده و «رب» به معنای مدبر و مربی است، معلوم می شود که بخشش گناه آدمی از سوی خداوند، برای تربیت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 10

10 - نقش توجه دادن اهل ایمان به برتریشان بر دیگران ، در تقویت روحیه آنان

ولا تهنوا ولا تحزنوا و انتم الاعلون ان کنتم مؤمنین

ص: 161

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 23

23 - بهره‌گیری از عواطف انسانی، از روش‌های قرآن برای تربیت مردم

والله لا يحب الظالمين

خداوند با تذکر اینکه محبت الهی (که انگیزه‌ای عاطفی است)، شامل ستمگران نخواهد شد، بر آن است تا معتقدان به خود را از ظلم بازدارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 7

7 - یادآوری پایداری و مقاومت خداپرستان پیشین، از روش‌های قرآن برای ایجاد روحیه مقاومت در مبارزه با دشمنان دین

و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر . . . فی سبیل الله

51- عوامل تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 174 - 4,6

4 - دلیل و برهان دارای نقشی مؤثر در رشد و تربیت انسانها

يأیها الناس قد جاءکم برهن من ربکم

استناد برهان به «رب» می‌رساند که آمدن برهان در راستای ربوبیت خدا بر انسانهاست.

6 - تربیت تمامی انسان‌ها، هدف از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

يأیها الناس قد جاءکم برهن من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 11 - 11, 5

5 - نقش ارزنده مطالعه در تاریخ امته‌ها و آثار پیشینیان و عبرت گرفتن از آن در تربیت و هدایت انسان

قل سيروا فى الأرض ثم انظروا كيف كان عقبه المكذبين

بنابراین که مراد از سیر در زمین، مطالعه و سیر در تاریخ امتهها باشد.

11 - تحلیل و بررسی تاریخ گذشتگان و اندیشیدن در آن، سازنده و دارای نقش تربیتی است.

انظروا كيف كان عقبه المكذبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 106 - 6

6 - وحی برای تربیت انسانهاست.

ص: 162

اتبع ما أوحى إليك من ربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 15

15 - رسالت فرستادگان الهی برای تربیت و رشد آدمیان است .

لقد جاءت رسل ربنا بالحق

برداشت فوق با توجه به کلمه «رب» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 44 - 5

5 - وعده ها و وعید های خداوند ، برخاسته از ربوبیت او و برای رشد و تربیت انسانهاست .

قد وجدنا ما وعدنا ربنا حقاً فهل وجدتم ما وعد ربكم حقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 24

24- مشخص نبودن زمان وقوع قیامت و نزدیک شمردن آن ، دارای نقش تربیتی و هدایتی برای انسان

قل عسی أن یکون قریباً

مشخص نکردن زمان دقیق وقوع قیامت از سویی و یادآوری قریب الوقوع بودن آن از سوی دیگر، می تواند برای توجه دادن انسانها به آن باشد تا آنان خود را همواره برای وقوع قیامت آماده کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 68 - 6

6- رخداد های طبیعی مرگ آفرین ، وسیله ای برای تنبه انسان ها و عاملی در جهت تربیت آنان

أفأنتم أن یخسف بکم جانب البرّ أو یرسل علیکم حاصباً

از اینکه خداوند به کسانی که پس از رهیدن از خطر، از خدا اعراض می کنند، هشدار می دهد که هیچ گاه نباید احساس ایمنی کنند،

استفاده می شود که توجه به آن رخدادهای، می تواند عاملی باشد برای تنبه و تربیت انسانها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 5

5- تبیین حق و راستی برای انسان ها ، در جهت رشد و تربیت آنها است .

الحقّ من ربّکم

گزینش کلمه «ربّ» حاکی از نکته بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 25 - 9

ص: 163

9- دعا در رشد و تربیت پیامبران ، دارای نقش اساسی است .

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 18

18 - اوامر ، نواهی و هشدار های خداوند ، همواره در جهت رشد و تربیت انسان ها است .

رَبِّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 60 - 9

9- توحید و معاد ، دو عقیده محوری و انسان ساز

ان الذين هم من خشية ربهم مشفقون . . . انهم إلى ربهم رجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 12

12 - توجّه به محاسبه دقیق اعمال در آخرت ، در گرایش انسان به صلاح ، نقش سازنده ای دارد .

يَبْنِيْ اِيْتِهَآ اِنْ تَكْ مَثْقَالَ حَبَّةٍ . . . يَآتِ بِهَا اللّٰهُ

52- عوامل تربیت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 4

4 - هدف از فرمان خداوند به ابراهیم (لزوم تسلیم بودن در برابر او) رشد و تربیت وی بوده است .

اِذْ قَالَ لَهٗ رَبِّهِ اَسْلَم

برداشت فوق، با توجه به کلمه «رب» - که به معنای مدبر و مربی - استفاده شده است.

53- عوامل تربیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 16 - 2

2- وحی به موسی (ع) ، جلوه ربوبیت خداوند بر او و از عوامل رشد و تربیت آن حضرت برای انجام رسالت خویش بود .

إذ نادیه رَبّه

ص: 164

54- عوامل مؤثر در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 6

6 - مثال های قرآن مایه تربیت و رشد مؤمنان است .

فیعلمون أنه الحق من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 14

14 - آزمون انسان ها با سختی ها و نیز نعمت ها و آسایش ها برخاسته از مقام ربوبی خدا و در جهت رشد و تربیت آنان است .

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق با توجه به کلمه «رب» - که به معنای مربی و مدیر است - استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 5

5 - تسلیم خدا بودن و اطاعت کردن از فرمان های او ، موجب رشد و تربیت آدمی است .

إذ قال له ربه أسلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 10

10 - ایمان به خدا و قیامت ، زمینه پذیرش احکام و مواعظ الهی

ذلک یوعظ به من کان منکم یؤمن بالله و الیوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 15

15 - توجه اسلام به نقش سازنده مادر در تغذیه و پرورش کودک *

و الوالدات یرضعن اولادهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 13

13 - مواعظ و اندرز های خداوند ، تربیت کننده آدمیان

فمن جاء مواعظه من ربّه فانتهی

کلمه «رب» به معنای مدبّر و تربیت کننده، بیانگر این معناست که مواعظ الهی برای تربیت انسانها و تدبیر امور ایشان است.

ص: 165

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 30

30 - کارایی هر یک از آیات محکم و متشابه، در تربیت انسان

كُلُّ من عند ربنا

هر کدام از آیات محکم و متشابه، ناشی از مقام ربوبیت خدا (من عند ربنا) است؛ بنابراین هر دو دسته، برای تربیت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 37 - 3 - 4،6،9،10،12،13،14،21

4 - عنایت خاص خداوند نسبت به برخی از انسان ها، موجب رشد و تعالی ویژه آنان

فتقبلها ربّها .. و انبتها نباتاً حسناً

6 - رشد و شکوفایی استعداد های نهفته انسان، در پرتو ربوبیت خداوند

فتقبلها ربّها .. و انبتها نباتاً حسناً

9 - انسان برای رشد معنوی خویش، نیازمند پناه بردن به خدا از شر شیطان است.

و اتى اعیذها بك و ذریّتها .. و انبتها نباتاً حسناً

10 - تربیت انسان در گرو، زدودن آفات رشد و پرورش استعدادها

و اتى اعیذها بك و ذریّتها .. و انبتها نباتاً حسناً

پناه بردن از شیطان، منع آفات است و انبات حسن، پرورش استعداد.

12 - عنایت پروردگار، تربیت شایسته، پرستش خدا و تغذیه صحیح، از عوامل مؤثر در رشد معنوی انسان

و انبتها نباتاً حسناً و كفّلها زکریّا .. المحراب و جد عندها رزقاً

13 - نقش سرپرستی حضرت زکریا، در رشد و تعالی معنوی مریم (س)

و انبتها نباتاً حسناً و كفّلها زکریّا

تصریح خداوند به سپردن کفالت مریم به زکریا پس از «انبتها ..»، بیانگر ارتباط میان رشد معنوی مریم و کفالت زکریا است.

14 - نقش سرپرست و مربی صالح، در رشد و تعالی معنوی انسان

و انبتها نباتاً حسناً و کفلها زکریا

تصریح به سپردن کفالت به زکریا پس از «انبتها ..»، گویای نقش زکریا، به عنوان مربی صالح، در رشد معنوی کسی است که تحت تربیت اوست.

21 - رشد معنوی و تعالی انسان، در پرتو نظارت مستمر و همه جانبه مربی است.

انبتها .. کفلها ... کلما دخل علیها ... قال یا مریم ائی لک هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 4

4 - نقش معجزه در تربیت و هدایت انسانها

بایه من ربکم

با توجه به معنای «ربکم» (تربیت کننده شما انسانها)، معلوم می شود که معجزات انبیا برای تربیت و هدایت انسانهاست.

ص: 166

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 60 - 4

4 - تربیت و سازندگی ، در گرو بیان حقایق

الحق من ربّك

از آنجا که خداوند، «ربّ» (تربیت کننده) است، حق را بیان می کند. بنابراین ارتباط تربیت و حق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 23

23 - بهره گیری از عواطف انسانی ، از روش های قرآن برای تربیت مردم

والله لا يحب الظالمين

خداوند با تذکر اینکه محبت الهی (که انگیزه ای عاطفی است)، شامل ستمگران نخواهد شد، بر آن است تا معتقدان به خود را از ظلم بازدارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 8

8 - تلاوت آیات قرآن (ارائه نشانه های خدا و حقایق اسلام) زمینه ساز تربیت و تزکیه انسانها

یتلوا علیهم آیته و یزکیهم

تقدّم ذکری تلاوت قرآن بر تزکیه، دلالت بر تقدّم رتبه ای آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 1 - 3

3 - تربیت انسان ها ، هدف از فرمان الهی به رعایت تقوا *

اتّقوا ربّکم

آوردن کلمه «ربّ» (تربیت کننده و مدبّر)، می تواند اشاره به هدفی باشد که برای امر به تقوا منظور شده است. یعنی امر به تقوا به جهت

این است که شما را تربیت و هدایت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 15

15 - نقش همراه و همدم در جان و روح آدمی و در اعمال و کردار وی

و الذین ینفقوا أموالهم رءاء الناس . . . و من یکن الشیطان له قریناً فساء قریناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 27 - 6

6 - فرستادن آیات و معجزات برای مردم، به مقتضای ربوبیت الهی و برای تربیت آنان است.

فقالوا یلیتتنا نرد و لا نکذب بأیت ربنا

ص: 167

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 5

5 - نقش سختیها و کاستیها در سازندگی و تربیت انسان

فأخذنهم بالبأساء والضراء لعلهم يتضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 70 - 14

14 - یادآوری آثار زیانبار اعمال انسانها، روشی مؤثر در تربیت و تبلیغ است.

و ذکر به آن تبسل نفس بما کسبت

جمله «آن تبسل» مفعول له برای «ذکر» می تواند باشد، در این صورت چنین معنی می شود: «ذکر لأن لا تبسل نفس بما کسبت».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 4

4 - نقش اساسی ارائه آگاهی و بینش در تربیت و پرورش

قد جاءكم بصائر من ربكم

ذکر نام مقدس «رب»، با ضمیر خطاب «کم» پس از بیان ارائه بینشها، بیانگر این است که این کار از جمله شؤون ربوبیت، و بالطبع در تربیت و پرورش مؤثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 20

20 - جلوگیری نکردن از ستیز دشمنان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مظاهر ربوبیت الهی و موجب رشد و تربیت است.

ولو شاء ربك ما فعلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 117 - 3

3- تربیت، نیازمند علم و آگاهی ژرف است.

إن ربك هو أعلم

گزینش نام مقدس «رب» و اضافه آن به ضمیر خطاب و سپس توصیف آن به اعلمیت، بیانگر رابطه علم و ربوبیت می تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 165 - 8

8- آزمون انسانها از جانب خدا در راستای تربیت و رشد آنان است.

و هو رب كل شیء... لیلوكم فی ماء اتیکم

ص: 168

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 3 - 4

4 - تربیت انسانها و تدبیر امور آنان در تمامی مراحل حیات، از اهداف نزول قرآن است.

اتبعوا ما أنزل إليكم من ربكم

کلمه «ربکم» اشاره به این دارد که نزول قرآن برای تربیت و تدبیر امور مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 12

12 - اوامر، نواهی، هشدارها و توبیخهای خداوند همواره در جهت رشد و تربیت انسانهاست.

و ناديهما ربهما ألم أنهكما عن تلكما الشجره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 4

4 - یادآوری دوران سختی، دارای نقش سازنده در تربیت انسان

و اذكروا إذ أنتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 90 - 10

10 - مهربانی و محبت، دارای نقشی بسزا در تربیت و اصلاح خطاکاران

واستغفروا ربکم... إن ربی رحیم ودود

توصیف خداوند به مهربانی و محبت داشتن به بندگان، پس از توصیه به استغفار از گناهان، می تواند به برداشت فوق اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 38 - 3

3 - نهی خداوند از ناپسندی ها، در جهت تربیت، رشد و کمال آدمیان است.

كَلِّ ذَلِكْ كَانِ سَيِّئَةً عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًُا

خداوند، پس از نهی از چندین عمل ناپسند می فرماید: همه اینها در نزد پروردگارت ناپسند است. ذکر صفت «ربّ» به جای اسم ذات و یا هر صفت دیگری می تواند گویای این حقیقت باشد که آن در راستای پرورش انسانهاست، چه اینکه «ربّ» به معنای پرورش آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 57 - 2

2- تأثیر مثبت اعلام کردن نداشتن هیچ چشمداشت و درخواست مزدی، در هدایت و تربیت مردم

ص: 169

قل ما أسئلكم عليه من أجر

از فرمان خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله)، برای اعلام کردن نداشتن چشم داشتی در انجام رسالت خود - پس از بیان هدف اصلی و روش تبلیغی آن در آیه قبل - می توان برداشت فوق را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 74 - 8

8 - تأثیر مثبت و سازنده صلاح و نیکی همسر در تربیت و تکامل معنوی فرزندان

و الذین یقولون ربنا هب لنا من أزوجنا وذریّتنا قرّه أعین

برداشت فوق، از آن جا است که عبدالرحمان، دعا برای صلاح و نیکی همسرانشان را بر فرزندان خود مقدم داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 86 - 3

3 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان ، دارای تأثیر مثبت و سازنده در هدایت و تربیت مردم

قل ما أسئلكم عليه من أجر

از فرمان خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله)، برای اعلام نداشتن هیچ چشمداشتی از مردم در انجام رسالت خود، می توان برداشت فوق را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 29 - 11

11 - اظهار محبت و دلسوزی کردن ، دارای نقش سازنده در هدایت و تربیت

یقوم .. فمن ینصرنا من بأس اللّٰه إن جاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 15 - 6

6 - کیفر و پاداش و تشویق و تهدید ، دو عامل بهم پیوسته و ضروری ، برای هدایت و تربیت انسان

ذوقوا فنتنکم .. إن المتقین فی جنّات

خداوند، در کنار تهدید و کیفر کافران، به تشویق و پاداش مؤمنان تقوایبشہ پرداخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 43 - 3

3- شادی و حزن، دو رکن اصلی در مسیر تربیت انسان *

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ . وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكٌ وَأَبْكِي

برداشت یاد شده بدین احتمال است که ذکر «ربّ» و اسناد دادن شادی ها و غم های انسان به خداوند، بدان معنا باشد که انسان در شادی و غم، می تواند مسیر تربیت الهی را پیماید.

ص: 170

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 4 - 3

3 - نقش مؤثر الگوهای شایسته در تربیت و سازندگی انسان

قد کانت لکم أسوه حسنه فی إبرهیم و الذین معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 6 - 8

8 - نقش مثبت و سازنده اعتقاد به معاد، در تربیت آدمیان و اصلاح آنان

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

مطلب یاد شده از تذکر به آتش دوزخ - به جای موعظه و توصیه به تقوا و خودسازی و اصلاح خانواده - استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 44 - 4

4 - آگاه نساختن مردم - حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - از زمان وقوع قیامت، مؤثر در رشد و تربیت آنان

إلى ربك منتهيها

واژه «رب»، گواه این است که هدف از مسکوت گذاشتن زمان قیامت، تربیت و رشد دادن است و چون پوشیده ماندن آن، تنها ویژه پیامبر (صلی الله علیه و آله) نبوده است؛ می توان سودمندی آن را به همگان تعمیم داد.

55- عوامل مؤثر در تربیت خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 6 - 5

5 - سرپرست خانواده، دارای نقشی سازنده و سرنوشت ساز، در حیات معنوی و تربیت دینی اعضای خانواده

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

56- عوامل مؤثر در تربیت دینی

11 - باورهای دینی پدران، دارای تأثیری بسزا در گرایش فرزندان به آن باورها

نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَحَدًّا

فرزندان یعقوب با جمله ای همانند «نَعْبُدُ اللَّهَ إِلَهًا وَاحِدًا» می توانستند اعتقاد توحیدی و توحید عبادی خویش را اظهار دارند. بیان آن معنا در ضمن نام بردن از ابراهیم و... اشاره به نکاتی دارد که تأثیر پذیری فرزندان از باورهای پدران، از جمله آنهاست.

ص: 171

57- عوامل مؤثر در تربیت فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 6 - 3

3 - وجود پدر ، مأمّن و مأوایی مناسب برای مراقبت از فرزند

الم یجدک یتیمًا فاوی

به کسی «یتیم» گفته نمی شود؛ مگر در صورت نبود پدر. (العین)

58- فلسفه تربیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 41 - 3

3 - مراقبت و سرپرستی خداوند از موسی (ع) ، در جهت انجام خواسته ها و اجرای دستورات الهی در بین انسان ها بود .

واصطنعتک لنفسی

قید «لنفسی» گویای این نکته است که خداوند موسی(ع) را برای اهداف خویش پروراند و او را بر عملی کردن خواسته ها و دستورات آسمانی خود نیرومند ساخت. آیه - بعد که فرمان رفتن به سوی فرعون را می دهد - گواه این معنا است.

59- محبت در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 90 - 10

10- مهربانی و محبت ، دارای نقشی بسزا در تربیت و اصلاح خطاکاران

واستغفروا ربکم ... إن ربی رحیم ودود

توصیف خداوند به مهربانی و محبت داشتن به بندگان ، پس از توصیه به استغفار از گناهان ، می تواند به برداشت فوق اشاره داشته باشد.

60- محیط و تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 10

10 - تأثیر آلودگی های محیط کفر در انسان

ص: 172

و مطهّرك من الذین كفروا

نجات از میان کافران که به کلمه «تطهیر» تعبیر شده، مستلزم این است که آلودگی جامعه مؤثر بوده است.

61- مراحل تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 32، 30

30 - لزوم مراعات ترتیب در کاربرد موعظه، ترک همخوابگی و تنبیه بدنی در مورد زنان ناشزه

و الّتی تخافون نشوزهنّ فعظوهنّ و اهجروهنّ فی المضاجع و اضربوهنّ

32 - استفاده از تنبیه بدنی در تربیت، مشروط به کارآمد نبودن راه های مسالمت آمیز *

و الّتی تخافون نشوزهنّ فعظوهنّ و اهجروهنّ فی المضاجع و اضربوهنّ

چون دستور زدن در آخرین مرحله آمده است، بنابراین با احتمال تأثیر راههای دیگر، نباید از تنبیه بدنی استفاده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 11، 10

10 - قرار دادن نیروی ناظر و بهره گیری از بشارت و انذار، عناصر و مراحل ضروری هدایت و تربیت

إنا أرسلناك شهيداً و مبشّراً

بنابراین که منظور از «شاهداً» نظارت برای حسن اجرا و گواهی نهایی باشد؛ برداشت بالا استفاده می شود.

11 - ارائه الگوی کامل و استفاده از بشارت و تهدید، مراحل ضروری هدایت و تربیت *

إنا أرسلناك شهيداً و مبشّراً و نذیراً

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «شاهداً» ارائه الگوی کامل و ملاک واقعی ارزش ها باشد و نیز تقدم «شاهداً» و «مبشّراً» بر «نذیراً»، اشاره به ترتب واقعی و عملی داشته باشد.

62- مربی در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - نقش سرپرست و مربی صالح، در رشد و تعالی معنوی انسان

و انبتها نباتاً حسناً و کفلها زکریا

تصریح به سپردن کفالت به زکریا پس از «انبتها ..»، گویای نقش زکریا، به عنوان مربی صالح، در رشد معنوی کسی است که تحت تربیت اوست.

21 - رشد معنوی و تعالی انسان، در پرتو نظارت مستمر و همه جانبه مربی است.

انبتها .. کفلها ... کلما دخل علیها ... قال یا مریم انی لک هذا

ص: 173

63- مکان تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 11

11 - مسجد ، باید پایگاهی برای تربیت و تهذیب انسان های شایسته باشد .

لمسجد أسس .. فیه رجال یحبون أن یتطهروا

64- منشأ تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 43 - 6

6 - نزول قرآن ، در جهت تربیت بشر است .

تنزیل من ربّ العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 29 - 6

6 - تدبیر همه امور مردم و تربیت آنان ، به دست خداوند است .

ربّ العلمین

اختصاص «عالمین» به مردم در آیه «إن هو إلاّ ذکر للعالمین»، می رساند که مصداق برجسته آن در این آیه نیز، مردم است.

65- مهربانی در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 3 - 6

6 - تدبیر و تربیت باید همراه با مهربانی و عطوفت باشد .

رب العلمین. الرحمن الرحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- مهربانی و محبت ، دارای نقشی بسزا در تربیت و اصلاح خطاکاران

واستغفروا ربکم . . . إن ربی رحیم ودود

ص: 174

توصیف خداوند به مهربانی و محبت داشتن به بندگان ، پس از توصیه به استغفار از گناهان ، می تواند به برداشت فوق اشاره داشته باشد.

66- مهربانی در تربیت فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 6

6- تربیت اولاد توسط پدر و مادر ، بر اساس رحمت و محبت است .

ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

«کما ربّیانی» صفت برای مصدر مقدر (رحمت) است. بنابراین، عبارت چنین می شود: «رب ارحمهما مثل رحمتها و تربیتها لی» (خداوندا! همان گونه که آنان به من ترحم کردند تو بر آنان ترحم کن).

67- نظام تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 8 - 9

9 - عالمان ژرفنگر بیمناک از ابتلای به انحراف ، و امیدوار به رحمت و حفظ هدایت از جانب پروردگار

و الرّاسخون فی العلم یقولون .. ربّنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا و هب لنا من ل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 14 - 15، 14

14 - تضعیف انگیزه های مادی و تقویت انگیزه های معنوی ، از روش های قرآن برای تربیت انسان

زین للنّاس .. و الله عنده حسن المثاب

15 - تضعیف تمایلات مادی ، زمینه تقویت انگیزه های معنوی

ذلک متاع الحیوه الدّنیاه و الله عنده حسن المثاب

مستفاد از ترتیب ذکر تضعیف گرایش به مادیات (ذلک متاع الحیوه الدّنیاه) و تحریک به امور معنوی (و الله عنده حسن المثاب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - آمیختن بیم و امید ، از روش های قرآن برای تربیت انسانها

و يحذركم الله . . . و الله رءوف بالعباد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 175

10 - تربیت انسان در گرو، زدودن آفات رشد و پرورش استعدادها

و ائی اعیذها بک و ذریّتها .. و انبتھا نباتاً حسناً

پناه بردن از شیطان، منع آفات است و انبات حسن، پرورش استعداد.

68- نقش الگو در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ارائه الگو، از روش های قرآن برای تربیت انسان

کلّما دخل علیها .. هنا لک دعا زکریا ربّه

با توجه به اینکه نقل این داستان به منظور هدایت و رشد انسانهاست.

7- ترس

1- ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 8 - 9، 7

7 - نگرانی مستمر عالمان ژرفنگر، نسبت به منحرف شدنشان از هدایت الهی

و الزاسخون فی العلم یقولون .. ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

9 - عالمان ژرفنگر بیمناک از ابتلای به انحراف، و امیدوار به رحمت و حفظ هدایت از جانب پروردگار

و الزاسخون فی العلم یقولون .. ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا و هب لنا من ل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 17

17 - آمیختن بیم و امید، از روش های قرآن برای تربیت انسانها

و یحذركم الله .. و الله رءوف بالعباد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 131 - 1

1 - ضرورت پرهیز از عوامل گرفتاری به آتش دوزخ

و اتقوا النار الّتی اعدت للكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 2

2 - وحشت برخی مؤمنان صدر اسلام از مرگ و شهادت در راه خدا

و لقد .. فقد رایتموه و انتم تنظرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 4، 2، 1

1 - وعده الهی به القای رعب و هراس در دل های کفرپیشگان

سنلقى فی قلوب الذین کفروا الرعب

2 - ایجاد رعب و هراس در دل های کفرپیشگان ، نمونه ای از نصرت خداوند به پذیرندگان ولایت او

بل الله مولیکم و هو خیر التاصرین. سنلقى فی قلوب الذین کفروا الرعب

جمله «سنلقى . . .»، پس از جمله «والله خیر التاصرین»، بیانگر مصداقی از یاری خداوند است.

4 - خداوند با القای وحشت و دلهره در دل های کفرپیشگان تقویت کننده روحیه جامعه ایمانی در رویارویی با آنان

سنلقى فی قلوب الذین کفروا الرعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 23

23 - ترس مسلمانان خودگزمین و دنیاطلب احد از افشای موضع جاهلانته و شرک آمیزشان در برابر رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

و طائفه قد اهتمتهم انفسهم . . . یخفون فی انفسهم ما لاییدون لک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 17

17 - اعتقاد به مقدر بودن مرگ ، از میان برنده هراس و دلهره حضور در میدان نبرد

قالوا . . . لو اطاعونا ما قتلوا قل فادرؤا عن انفسکم الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 12

12 - شادمانی شهیدان از نبودن هیچ ترس و اندوهی برای مجاهدان راه خدا پس از شهادت

و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم الا خوف علیهم و لا هم یحزنون

استبشار به معنی شادمانی بر اثر دریافت بشارت است. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 17، 18

17 - توأم بودن بیم و امید (خوف و رجا) در خردمندان مؤمن

ربّنا و اتنا ما وعدتنا علی رسلک و لا تخزنا یوم القیمه

چون از یک سو به وعده های الهی دل بسته اند و از سوی دیگر نگران فرجام خویش در قیامت هستند.

18 - ارزش توأم بودن بیم و امید (خوف و رجا) در انسان

اتنا ما وعدتنا علی رسلک و لا تخزنا یوم القیمه

ص: 178

2- آثار ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 22،23

22 - توجّه به شدّت عقاب خداوند ، زمینه ساز انجام کامل تکالیف الهی

و اتمّوا الحج و العمرة .. و اعلموا انّ الله شديد العقاب

23 - توجّه به شدّت عقاب الهی ، زمینه ساز تقواست .

و اتقوا الله و اعلموا انّ الله شديد العقاب

بنابر اینکه «و اعلموا ..»، به منزله علّت برای «و اتقوا الله» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 229 - 13،15

13 - در صورت ترس از عدم اقامه حدود الهی در زندگی ، مرد می تواند مالی را که به زن داده است ، بازپس بگیرد و او را طلاق دهد .

و لا يحل لكم ان تأخذوا .. الا ان يخافا الا يقيما حدود الله

چنانچه حرمت بازپس گیری مهریه مانع طلاق میان زن و شوهر شود و در عین حال زندگی آن دو به نحوی است که حدود و احکام الهی بواسطه آن پایمال شود، پرداخت و گرفتن مهریه تجویز می شود تا طلاق صورت گیرد.

15 - ترس از عدم رعایت حدود الهی در خانواده ، مجوّز توافق زن و شوهر بر طلاق ، با بخشیدن مالی از سوی زن

فان خفتن الا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 16

16 - حالت خوف و رجاء در انسان ، زمینه ساز عمل به احکام الهی

و اعلموا انّ الله يعلم .. فاحذروه و اعلموا انّ الله غفور حلیم

در این قسمت از آیه، لزوم خوف از خداوند (فاحذروه) و نیز امید به بخشایش و بردباری او (غفور حلیم) مطرح شده است تا پس از بیان

احکام، زمینه عمل به آن را ایجاد کرده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 20

20 - ترس از هیبت سپاه دشمن ، از عوامل ایجاد تردید و سستی اراده در پیکار *

قالوا لا طاقة لنا اليوم بجالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 3

3 - ترس از فقر ، مانعی شیطنی برای انفاق

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ

ص: 179

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 8

8 - توجه به قیامت و خوف از آن ، بازدارنده آدمی از اعمال ناشایست (ربا و . . .) و ترغیب کننده او به اعمال شایسته (انفاق ، صدقه و . . .)

يا ايها الذين امنوا اتقوا الله و ذروا ما بقى من الربوا . . . و ان تصدقوا خير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 51

51 - تقوا و ترس از خدا پشتوانه عمل به احکام الهی ، در روابط اقتصادی و مبادلات

و لا یضار کاتب و لا شهید . . . و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 16

16 - ترس از خداوند ، موجب پرهیز از پذیرش ولایت کافران

لا یتخذ المؤمنون الکافرین اولیاء . . . و یحذركم الله نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 14

14 - ترس از خدا ، مایه ترک کردار بد

و ما عملت من سوء توذ . . . و یحذركم الله نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 14، 13

13 - خداترسی و تقوایبشگی ، موجب سزاوار شدن اهل ایمان ، برای نصرت و یاری خداوند

و لقد نصرکم الله ببدر و انتم اذله فاتقوا الله

تفریح جمله «فاتقوا الله»، بر بیان نصرت الهی در بدر «و لقد نصرکم الله ببدر»، نمایانگر علت سزاوار شدن مؤمنان به یاری خداوند است.

14 - پروا پیشگی و خدا ترسی ، زمینه نیل به سپاسگزاری از نعمت های الهی

فاتقوا الله لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 5

5 - دلهره و هراس ، از عوامل عمده شکست در رویارویی با مشکلات

و هو خیر التاصرین. سنلقى فی قلوب الذین کفروا الرعب بما اشركوا

ص: 180

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 8

8 - دلهره و ترس و گریز مسلمانان از مهلکه کارزار احد ، موجب بی توجهی در یاری رسانی به هم‌زمان خویش *

حتی اذ افشلتم .. اذ تصعدون و لا تلون علی احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 1,4

1 - شیطان با ایجاد ترس و وحشت ، دوستانش را از شرکت در جهاد بازمی دارد .

اتّما ذلکم الشّیطان یخوّف اولیاءه

4 - کسانی که به خاطر ترس از شرکت در جهاد خودداری می کنند ، از اولیاء و دوستان شیطان هستند .

اتّما ذلکم الشّیطان یخوّف اولیاءه

از «انّ النّاس قد جمعوا لکم فاخشوهم»، معلوم می شود که شیطان (ابلیس و یا جاسوس دشمن)، همه مؤمنان را می ترساند، ولی از «یخوّف اولیاءه» استفاده می شود که تنها دوستانش را می ترساند. بنابراین مراد از «یخوّف اولیاءه»، فعلیت و تحقق ترس می باشد که مخصوص دوستان شیطان است. پس کسانی که به خاطر ترس، از جهاد خودداری کنند، اولیای شیطانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 24

24 - ترس ، منشأ اعتراض گروهی از مسلمانان صدر اسلام به حکم جهاد

یخشون النّاس .. وقالوا ربّنا لم کتبت علینا القتال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 5,8,9

5 - خداترسی یوشع وکالب ، بر انگیزنده احساس مسؤولیت آنان در برابر فرمان های موسی (ع)

قال رجالان من الذین یخافون .. ادخلوا علیهم الباب

8 - ترس از خداوند ، موجب تسلیم شدن در برابر انبیای الهی و فرمانبری از آنان

قال رجالان من الذین یخافون انعم الله علیهما ادخلوا علیهم الباب

9 - ترس از خداوند ، شجاعت آفرین و خنثی کننده هراس از دشمن

قال رجالان من الذین یخافون .. ادخلوا علیهم الباب

بیان شجاعت یوشع و کالب - که از جمله «ادخلوا ..» به دست می آید - پس از توصیف آنان به خداترس، می رساند که شجاعت و نهراسیدن آنان از دشمن به سبب خداترسیشان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 44 - 24,42

24 - هراس از مردم ، مانعی در عمل به احکام و مقررات کتب آسمانی

ص: 181

یحکم بها . . . فلا تخشوا الناس

42- ترس از مردم و مال پرستی ، عامل کفر پیشگی و کتمان حقایق آسمانی

فلا تخشوا الناس . . . و من لم یحکم بما أنزل الله فأولئك هم الکفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 52 - 13,14

13 - داشتن پناهگاهی امن در صورت شکست اسلام ، انگیزه دوستی مسلمانان بیمار دل عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) با یهود و نصارا و پذیرش ولایت آنان

یقولون نخشی ان تصیینا دائره

14 - مصلحت اندیشی و ترس از پیشامد های ناگوار ، بهانه بیمار دلان برای دوستی با یهود و نصارا

یقولون نخشی ان تصیینا دائره

«دائرة» از مصدر «دوران» (چرخیدن) است ؛ که در برداشت فوق به معنای حادثه های ناگوار گرفته شده ؛ چون چرخش روزگار احیاناً موجب کمبودهایی نظیر قحطی، خشکسالی و دیگر حوادث تلخ می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 6

6 - ترس از عذاب قیامت، مانع از شرک و پذیرش ولایت غیر خدا

أغیر الله أتخذ ولیا . . . إنی أخاف إن عصیت ربی عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 47 - 12

12 - مشاهده منظره ناهنجار دوزخیان ، برانگیزنده اعرافیان به دعا به درگاه خداوند برای دور ماندن از ابتلا به سرنوشت آنها

إذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا لاتجعلنا مع القوم الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ترس از عقوبت های خدا، در عین امید به مغفرت و رحمت او، مایه تربیت انسان و رشد و تعالی اوست .

إن ربك لسريع العقاب وإنه لغفور رحيم

توصیف خداوند به «عقوبت کننده ای سریع» و «بخشایشگری مهربان»، پس از به کارگیری عنوان «رب»، می تواند بیانگر این باشد که توجه به این دو صفت در انسان ترس و امیدی ایجاد می کند که مایه تربیت و کمال او خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 6

6 - رعب و وحشت کافران در جنگ بدر، از عوامل شکست آنان در آن جنگ

سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب

ص: 182

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 56 - 8

8 - بیم منافقان از مؤمنان ، عامل مؤمن جلوه دادن خویش

و يحلفون بالله إنهم لمنكم . . . و لكنهم قوم يفرقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 12 - 2

2- هراس مردم از خشکسالی و امید آنان به نزول باران ، زمینه ساز پدید آمدن برق های آسمانی و نمایاندن آنها به ایشان است .

هو الذی یریکم البرق خوفاً و طمعاً

هر یک از دو کلمه «خوفاً» و «طمعاً» می تواند مفعول له حصولی باشد و می تواند مفعول له تحصیلی باشد. بر فرض نخست مفاد عبارت «هو الذی ...» چنین می شود: «چون هراس داشتید و نیز امیدوار بودید برقه های آسمانی را برای شما پدیدار می کنیم». و بر مبنای دوم مفاد «هو الذی ...» چنین می شود: «برای آنکه بهراسید و نیز امیدوار شوید، برقه های آسمانی را به شما می نمایانیم». برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 6

6- صرف ترس از وقوع ضرر و زیان ، مجوز گناه و خلاف کاری برای پیشگیری از آن نمی شود .

و لا تقتلوا أولدکم خشیه إملق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 11

11 - ترس و نگرانی شدید ، زمینه ساز افشای راز های درون

إن کادت لتبدی به لولا أن ربطنا علی قلبها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 16 - 6

6 - ترس و امید ، برانگیزاننده مؤمنان به تهجد و شب زنده داری است .

يدعون ربهم خوفاً و طمعاً

«خوفاً» و «طمعاً» بنابراین که مفعول لأجله باشند، مفید این معنایند که آنان به خاطر ترس و امیدی که در دل دارند، اقدام به نیایش می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 9، 7

7 - ترس زیاد، باعث می شود که چشم، از کارکرد عادی خارج شود و تیره شده و خیره گردد .

ص: 183

إذ جاءوكم . . . واذ زأغت الأبصر

9- ترس و وحشت زیاد ، ممکن است که انسان را به حال مرگ در آورد .

إذ جاءوكم . . . واذ زأغت الأبصر وبلغت القلوب الحناجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 4

4- ترس از حوادث و رخداد ها ، از جمله عوامل نامتعادل ساز روان آدمی است .

إذ جاءوكم . . . هنالك ... وزلزلوا زلزلاً شديداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 16

16- ترس و واهمه ، باعث می شود که از انسان در صورت محذور داشتن ، رفتاری غیر صادقانه سرزند .

يأهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا ويستنذون فريق منهم . . . يقولون إن بيوتنا عورة و م

از بهانه گیری منافقان برای فرار از جهاد، به دست می آید که آنان، از طرفی می ترسیدند و از طرفی نمی توانستند معرکه جنگ را ترک کنند. نفسِ بهانه گیری به جای موضع گیری صریح، رفتاری غیر صادقانه از روی ترس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 4,9

4- منافقان مدینه ، از شدت ترس از جنگ ، شبیه محتضر می شدند .

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

9- حالت روانی مانند ترس ، برخی از حواس انسان را ، از سیستم عادی خارج می سازد و حرکت آن را غیر متعادل می سازد .

فإذا جاء الخوف . . . تدور أعينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 7,8,12

7 - چیره شدن ترس بر یهود بنی قریظه ، موجب شد که آنان ، بدون هیچ گونه زحمتی از قلعه های مستحکم خارج شوند . *

و أنزل الذین ظهروهم . . . وقذف فی قلوبهم الرعب

ممکن است - چنان چه در کتاب های سیره و تاریخ آمده است - واقعیت امر ، چنین باشد که بر یهودیان ، ترس چیره شد و باعث گردید که آنها ، از قلعه های مستحکم خود بیرون بیایند و به راحتی در دست رس سپاه مسلمانان قرار بگیرند . بنابراین ، ذکر «أنزل» پیش از «قذف» ممکن است به خاطر اهمیت خارجی آن باشد .

8 - ترس ، از جمله عوامل و پایه های رفتار آدمی است .

و أنزل الذین ظهروهم من أهل الکتب من صیاصیهم وقذف فی قلوبهم الرعب

12 - چیره شدن ترس بر سپاه یهود بنی قریظه ، باعث از بین رفتن توان رزمی آنان شد و به راحتی ، به دست مسلمانان مدینه ، شکست خوردند .

وقذف فی قلوبهم الرعب فریقاً تقتلون و تأسرون فریقاً

ص: 184

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 16

16 - ترس ، از عوامل پنهان کاری است .

و تخفی فی نفسک . . . و تخشی الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 14 - 13

13 - نقش مهم آمیختگی خوف و رجا، در هدایت انسان ها

فإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا . . . يَغْفِرَ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا

خداوند، با این که کافران را به شدت تهدید کرده است، در عین حال راه توبه را بر آنان گشوده و امید به نجات را در آنان زنده ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 12 - 4

4 - اخطار و بشارت و ایجاد خوف و رجا، روش تربیتی و هدایتی قرآن کریم

و للذین کفروا برّهم عذاب جهنّم . . . إنّ الذین یخشون ربّهم بالغیب لهم مغفرة وأج

3- آثار ترس اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 43 - 2

2- ستمگران بر اثر وحشت روز قیامت ، از حرکت پلک های چشم ناتوان و دلشان تهی از تدبیر و چاره جویی خواهد بود .

یعمل الظلمون . . . لا یرتدّ الیهم طرفهم و أفندتهم هوآء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 4

4 - آثار ترس و دلهره ، آشکار در چهره ستمکاران و منکران معاد ، در قیامت

تری الظلمین مشفقین

واژه «تری» اشعار به مطلب یاد شده دارد.

ص: 185

4- آثار ترس اخروی مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 4

4- آثار ترس و دلهره، آشکار در چهره ستمکاران و منکران معاد، در قیامت

تری الظلمین مشفقین

واژه «تری» اشعار به مطلب یاد شده دارد.

5- آثار ترس از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 26 - 3

3- توجه به خداوند و دغدغه آخرت، در تمامی لحظات زندگی، عامل اصلی راهیابی متقین به بهشت

یتساءلون . قالوا إنا كنا ... مشفقین

در صورتی که «یتساءلون» سؤال از علت رهیابی به بهشت باشد، «إنّا کنّا...» بیانگر علت آن خواهد بود. از این که پارسایان در محیط پرشور خانواده از یاد آخرت غافل نشده اند، استفاده می شود که در سایر شرایط به طریق اولی غافل نبوده اند.

6- آثار ترس از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 7

7- ترس و هراس از جهاد در راه خدا، نشان بیمار دلی انسان

و ذکر فیها القتال رأیت الذین فی قلوبهم مرض ینظرون إلیک نظرالمغشی علیہ من الموت

7- آثار ترس از جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 74 - 3

3 - هراس از جهنم و عذاب طاقت فرسای آن ، مایه تحکیم ایمان در قلب ساحران فرعون

إِنَّمَا آمَنَّا بِرَبِّنَا .. إِنَّهُ مِنْ يَأْتِ رَبِّهِ مَجْرَمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ

جمله «إِنَّهُ مِنْ يَأْتِ ..» تعلیل برای محتوای آیه قبل است.

ص: 186

8- آثار ترس از حسابرسی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 18

18- آنان که از خدا ترسند و از حساب سخت و ناگوار قیامت هراس دارند ، به فرجامی نیک خواهند رسید .

و یخشون ربهم و یخافون سوء الحساب .. أولئک لهم عقبی الدار

9- آثار ترس از حشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 2،11

2 - بیمناکان از حشر و حضور در پیشگاه خداوند دارای زمینه مساعد برای پذیرش انذار و دعوت پیامبران هستند.

و أنذر به الذین یخافون أن یحشروا إلی ربهم

11 - سوق دادن بیمناکان از حشر و قیامت برای اجتناب از کفر و شرک از اهداف انذار است.

و أنذر به الذین یخافون أن یحشروا إلی ربهم .. لعلهم یتقون

«یتقون» در این آیه به معنای تقوای اصطلاحی نیست، بلکه با توجه به آیات این سوره - که بحث از کفر و تکذیب بود - مراد، اجتناب از کفر و تکذیب و گناهانی از این قبیل است.

10- آثار ترس از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 16

16 - هراس از خدا و ترسیدن از غیر او ، زمینه ساز پایبندی به عهد اوست .

أوفوا بعهدی .. و ایی فارهبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 14

14 - ترس از خداوند ، زمینه ساز عمل به احکام اوست .

فولوا وجوهکم شطره . . . فلا تخشوههم واخشونی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 28 - 7,9,10,11

7 - ترس هاییل از خداوند ، مانع اقدام وی به قتل برادر

ما إنا بباسط یدی إلیک لاقتلک انی اخاف اللّٰه رب العلمین

ص: 187

9 - ترس از خدا ، مانع ترس از دیگران *

لئن بسطت إلی یدک لتقتلنی . . . انی اخاف اللّٰه رب العلمین

10 - خداترسی ، جلوگیری آدمی از جنایت و آدمکشی

ما إنا بباسط یدی إلیک لاقتلک انی اخاف اللّٰه رب العلمین

11 - خداترسی ، تقویت کننده روحیه آدمی در برخورد با حادثه مرگ

لئن بسطت إلی یدک . . . انی اخاف اللّٰه رب العلمین

جمله «انی اخاف اللّٰه» تعلیل است برای «ما انا بباسط . . .» و می رساند که هابیل به خاطر ترس از خداوند، خطر مرگ را نادیده گرفته و از پیشدستی به کشتن قاییل خودداری کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 29 - 13

13 - خوف از خداوند و یا معاد ، مانع ظلم و گناه و گرفتار آمدن به عذاب دوزخ

انی اخاف اللّٰه رب العلمین. انی ارید ان تبوا بائمی . . . فتکون من اصحاب النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 37, 30, 28

28 - خشیت از خداوند (ترس برخاسته از عظمت او) ، وادار کننده عالمان به داوری بر اساس کتاب های آسمانی و خودداری از کتمان

احکام الهی

یحکم بها . . . و اخشون

30 - خداترسان ، دلیر و بی باک در برابر خشم مردم از اجرای دستورات خداوند

فلا تخشوا الناس و اخشون

37 - عالمان خداترسی ، وارسته از دین فروشی و تحریفگری

و اخشون و لاتشتروا بایتی ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 4

4 - رعایت تقوا و ترس از خدا ، ضامن ادای شهادت به درستی و راستی است .

ان یأتوا بالشهده علی وجهها .. و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 29 - 6،2

2 - رعایت تقوا و ترس از خداوند ، موجب بهره مند شدن از بصیرتی ویژه و خدادادی برای شناخت حق و باطل

یأیها الذین ءامنوا إن تتقوا الله یجعل لکم فرقانا

نکره آمدن کلمه «فرقانا» حکایت از آن دارد که این بصیرت خدادادی بصیرتی ویژه و غیر از عقل و فطرت و مانند آن است که خداوند به عموم انسانها عطا فرموده است.

ص: 188

6- رعایت تقوا و ترس از خدا، موجب زدایش گناهان و آمرزش آنهاست .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ .. يَكْفِرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ

تکفیر (مصدر یکفر) و غفران (مصدر یغفر)، هر دو به معنای پوشانیدن و مستور ساختن است و مراد از آن زدایش و آمرزش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 18

18- آنان که از خدا ترسند و از حساب سخت و ناگوار قیامت هراس دارند، به فرجامی نیک خواهند رسید .

وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ .. أُولَئِكَ لَهُمْ عَقِيبٌ الدَّارِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 5,6,11

5- رهایی از چنگال ظالمان با هلاک شدنشان و سکونت در جای آنان، تنها برای کسانی میسر است که از مقام و وعید خداوند بترسند .

لنهلكنّ الظالمين . ولنسكننكم الأرض من بعدهم ذلك لمن خاف مقامي و خاف وعيد

6- کسانی از امداد های ویژه خداوند برخوردار می شوند که از مقام الهی (حسابرسی) و وعید او ترس داشته باشند .

و لنسكننكم الأرض من بعدهم ذلك لمن خاف مقامي و خاف وعيد

«مقام» اسم مکان است و به قرینه ترس و وعیدی که به دنبال آن آمده است می تواند به معنای مکان قیام برای حسابرسی باشد.

11- انبیا به دلیل ترس از مقام خداوند از حمایت های خداوند برخوردار شدند .

فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبَّهُمْ لَنُهَلِكَنَّ الظالمين . ولنسكننكم الأرض ... ذلك لمن خاف مقامي و خ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 50 - 7

7- ترس از خداوند، زمینه ساز انجام فرمان های اوست .

يَخَافُونَ رَبَّهُمْ .. وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خشیت و خوف شدید از خداوند ، نشانه ایمان راستین

و بشرِ المخبِتین . الذین إذا ذکر اللّٰه وجلت قلوبهم

«الذین» در محل نصب و صفت برای «المخبِتین» می باشد. «وجل» (مصدر «وجلّت») به معنای ترسیدن است و چنان که در آیه پیش گفته شد، «مخبت» به کسی گفته می شود که دلی آرام و قلبی مطمئن دارد. مقصود از «مخبِتین» در این جا، مؤمنانی هستند که در توحید به جایی رسیده اند که جانشان از هرگونه شائبه شرک به دور بوده و دلشان آرام و قلبشان مطمئن است. آیه فوق در بیان آثار و نشانه های این مؤمنان راستین می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 189

12 - مؤمنون - 23 - 23 - 13

13 - گرایش به توحید ، نیازمند داشتن تقوا و بیم از خداوند .

ما لکم من إله غیره أفلا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 32 - 11

11 - گرایش به توحید ، نیازمند داشتن تقوا و بیم از خداوند

ما لکم من إله غیره أفلا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 58 - 4

4 - بیم از خدا و کیفر او ، زمینه ساز ایمان آوردن به آیات او است .

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشِيهِ رَبِّهِمْ ... وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ

تقدیم «خشیت» بر «ایمان» می تواند بیانگر برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 61 - 1,6

1 - ترس از خدا و قیامت ، بر انگیزاننده انسان ها به انجام کار های نیک

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشِيهِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ... أُولَئِكَ يَسْرِعُونَ فِي الْخَيْرِ

«أُولَئِكَ» اشاره به موحدان است که وصفشان در آیات پیش بیان شد. «مسارعه» (مصدر «یسارعون») به معنای شتاب کردن است.

6 - خدا ترسی و بیمناک بودن از روز رستاخیز ، بر انگیزاننده انسان به پیشتازی در انجام کار های نیک

و هم لها سبغون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 5

5 - سفارش به ترس از خداوند ، برای رشد و کمال انسان است .

اتَّقُوا رَبَّكُمْ

«ربّ» در اصل، به معنای «تربیت و ایجاد تدریجی چیزی تا رسیدن به کمال» است. (مفردات راغب) استفاده از این صفت خداوند، به خصوص با اضافه آن به ضمیر «کم»، برای سفارش به ترس از او، می تواند به منظور یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 70 - 3

3 - تقوا و ترس از خدا ، مانع ایذاء و اذیت پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) است .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَاذُوا مُوسَى . . . اتَّقُوا اللَّهَ

ص: 190

احتمال دارد که ذکر «اتَّقُوا اللَّهَ» پس از نهی از آزار پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به خاطر این باشد که تقوا و ترس از خدا، باعث می شود که نهی «لاتتکونوا..» جامه عمل بپوشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 71 - 1

1 - خدا ترسی و تقوای مؤمنان ، سبب می شود تا خداوند ، آنان را به اعمال صالح موفق کند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ .. يَصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالِكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 46 - 6

6 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عز وجل : « و لمن خاف مقام ربه جنتان » قال : من علم أنّ الله يراه و يسمع ما يقول . . . فيحجزه ذلك عن القبيح من الأعمال فذلك الذي خاف مقام ربه و نهى النفس عن الهوى ؛

از امام صادق (ع) روایت شده که درباره «و لمن خاف مقام ربه جنتان» فرمود: آن کس که بداند خداوند او را می بیند و کلام وی را می شنود. .. و این دانستن، او را از اعمال زشت بازدارد؛ این همان کسی است که از مقام خداوند ترسیده و نفس خود را از هواپرستی بازداشته است.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 21 - 2، 1

1 - صخره های ستبر کوه ، خاشع و فروتن از بیم خدا ، در صورت نزول وحی و آیات قرآن بر آن

لو أنزلنا هذا القرآن على جبل لرأيته خشعاً متصدعاً من خشية الله

2 - از هم پاشیده شدن صخره های کوه از بیم خداوند ، در صورت نازل شدن وحی و آیات قرآن بر آن

لو أنزلنا هذا القرآن .. و تلك الأمثل نضربها

«تصدّع» (مصدر «متصدّعاً») به معنای شکافته و از هم پاشیده شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 12 - 2، 3

2 - ترس از خدا - در عین پنهان بودن او از انظار - عامل جلب غفران و پاداش بزرگ الهی

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

«با» در «بالغیب» یا به معنای ملامت است و یا به معنای «فی». در صورت اول «بالغیب» حال برای «رَبَّهُم» و در صورت دوم متعلق به «یخشون» خواهد بود. گفتنی است برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست می باشد.

3 - ترس از خدا به دور از انظار مردمان و پیراسته از ریا، موجب جلب غفران و پاداش بزرگ او است.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 9

ص: 191

9- اهلیت خداوند به تقوای پیشگی و آمرزش گناهان ، مقتضی پذیرش بیدارباش ها و پند های او در قرآن

فمن شاء ذكره .. هو اهل التقوى و اهل المغفرة

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «هو اهل التقوى...»، در مقام تعلیل برای «فمن شاء ذكره» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 11

11 - ترس از خداوند ، بازدارنده انسان از سرکشی در برابر او است .

فأما من طغى .. و أما من خاف مقام ربّه

تقابل طغیان گران و خداترسان در فرجام خویش، گویای ناسازگاری خداترسی با طغیان گری است.

11- آثار ترس از عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 10

10 - ترس از عذاب های اخروی و امید به پاداش های جهان آخرت ، از انگیزه های آدمی برای عبادت خدا

ملک یوم الدین. اءیاک نعبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 95 - 6

6 - گریز باور داران به قیامت از مرگ و ناپسند شمردن آن ، به خاطر ارتکاب گناهان و ترس از عذاب اخروی است .

و لن یتمنوه أبداً بما قدمت أیدیهم

«باء» در «بما قدمت» سببیه است. بنابراین جمله «لن یتمنوه...» گویای این حقیقت است که گناهان از عوامل ترس از مرگ است. گفتنی است که چون جمله فوق درباره باورداران به خدا و قیامت است، علت یاد شده مخصوص آنان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 15

15- امید به رحمت خدا و بیم از عذاب او ، برانگیزاننده مقربان الهی به یافتن وسیله و راهی برای تقرب بیشتر

یبتغون إلی ربهم الوسیله . . . و یرجون رحمته و یخافون عذابه

برداشت فوق، بر این احتمال است که «أولئك» مبتدا و «الذین یدعون» خبر آن و «یرجون رحمته و یخافون عذابه» حال برای «الذین» باشد؛ یعنی، آنان در حالی که امید به رحمت خدا و بیم از عذاب او دارند، خدا را می خوانند و در جست و جوی وسیله تقرب به اویند و همین امید و ترس، انگیزه وسیله خواهی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 4

ص: 192

4- ایمان به روز قیامت و ترس از عذاب بزرگ آن روز، بازدارنده آدمی از هرگونه گناه و قانون شکنی است.

إِنِّي أَخَافُ إِنَّ عَصِيَّتَ رَبِّيَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 27 - 2

2- هراس و نگرانی از عذاب الهی، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در خلق و خوی بشر (حرص، بخل، ناشکیبایی و...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلِقًا هَلُوعًا... إِلَّا الْمَصْلُومِينَ... وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 35 - 4

4- انجام دادن دائم نماز، ادای حق سائلان و محرومان جامعه، تصدیق روز جزا و هراس از عذاب الهی، از موجبات ورود به بهشت

إِلَّا الْمَصْلُومِينَ... وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ... وَالَّذِينَ يَصَّدَّقُونَ يَوْمَ الدِّينِ... أُولَئِكَ

12- آثار ترس از عذاب اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 22

22- ترس از عذاب قیامت، بازدارنده آدمی از عصیان و سرپیچی از دستورهای الهی

إِنِّي أَخَافُ إِنَّ عَصِيَّتَ رَبِّيَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 74 - 3

3- هراس از جهنم و عذاب طاقت فرسای آن، مایه تحکیم ایمان در قلب ساحران فرعون

إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا... إِنَّهُ مِنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرَمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ

جمله «إِنَّهُ مِنْ يَأْتِ...» تعلیل برای محتوای آیه قبل است.

13- آثار ترس از فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 35 - 1

1 - ترک انفاق از سوی انسان ، نتیجه هراس از فرجام و آینده خویش

و أعطی قليلاً و أكدی . أَعْنَدَهُ علم الغیب فهو یری

استفهام توییخی در «أَعْنَدَهُ ..» می تواند اشاره به زمینه ذهنی ترک انفاق باشد؛ یعنی، انسان ها چون از آینده خویش نگران اند، از

ص: 193

انفاق خودداری می کنند.

14- آثار ترس از فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 12

12 - بیم از فرجام عمل ، نقطه آغازین حرکت انسان به سوی تعهد و حق پذیری

فذکر .. من یخاف وعید

از این که خداوند، پیامبر(صلی الله علیه و آله) را موظف کرده تا «من یخاف وعید» با قرآن تذکر دهد؛ استفاده می شود که اعتقاد به قیامت و بیم از فرجام عمل، نخستین مرحله ای است که فرد را مستعد پذیرش حق می سازد.

15- آثار ترس از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 11

11 - بیم از فقر و تنگدستی ، زمینه ابتلای انسان به نافرمانی خدا

یأیها الذین ءامنوا .. و إن خفتن عیله فسوف یغنیکم الله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 2، 1

1- کشتن فرزندان ، از بیم تنگدستی و فقر ، ممنوع و حرام است .

و لا تقتلوا أولدکم خشیه إملق

2- ترس از فقر و ناداری ، عامل روی آوردن اعراب جاهلی به کشتن فرزندان خود

و لا تقتلوا أولدکم خشیه إملق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 3، 9

3- مشرکان از ترس گرفتار شدن به فقر و فلاکت ، هر چند ثروت اختصاصی انبوه هم داشته باشند ، از آن انفاق نمی کنند .

قل لو أنتم تملكون خزائن رحمة ربِّي إذا لمسكتم خشية الإنفاق

9- ترس از تهی دستی ، ریشه بخل و خست است .

إذا لمسكتم خشية الإنفاق

ص: 194

16- آثار ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 12، 11، 8

8 - هراس از روزی که در آن جز خداوند یاور و شفیع نیست، زمینه پذیرش انذارهای انبیا

و أنذر به الذین یخافون أن یحشروا إلى ربهم لیس لهم من دونه ولی ولا شفیع

11 - سوق دادن بیمناکان از حشر و قیامت برای اجتناب از کفر و شرک از اهداف انذار است.

و أنذر به الذین یخافون أن یحشروا إلى ربهم . . . لعلهم یتقون

«یتقون» در این آیه به معنای تقوای اصطلاحی نیست، بلکه با توجه به آیات این سوره - که بحث از کفر و تکذیب بود - مراد، اجتناب از کفر و تکذیب و گناهانی از این قبیل است.

12 - هراس از قیامت، زمینه ساز اجتناب از کفر و تکذیب آیات الهی است.

و أنذر به الذین یخافون أن یحشروا . . . لعلهم یتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 61 - 6، 1

1 - ترس از خدا و قیامت، بر انگیزاننده انسان ها به انجام کار های نیک

إن الذین هم من خشیه ربهم مشفقون . . . أولئک یسرعون فی الخیرت

«أولئک» اشاره به موحدانی است که وصفشان در آیات پیش بیان شد. «مسارعه» (مصدر «یسارعون») به معنای شتاب کردن است.

6 - خدا ترسی و بیمناک بودن از روز رستاخیز، بر انگیزاننده انسان به پیشتازی در انجام کار های نیک

و هم لها سبغون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 38 - 16

16 - مردمانی که همواره به یاد خدا هستند، نماز به پا می دارند، زکات می پردازند و از قیامت می ترسند، از روزی فراوان و بی شمار

برخورداراند .

رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله . . . ليجزيهم الله أحسن ما عملوا ويزيد

«حساب» به معنای شمارش است و «بغیر حساب» (بی شمارش) می تواند کنایه از کثرت و فراوانی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 19

19 - یاد قیامت و بیم از آن ، دارای نقش مؤثر در اصلاح و خود سازی انسان

و تنذر یوم الجمع

از این که خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مأمور به انداز از قیامت می کند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 195

5- وفای به نذر و خوف از قیامت، از عوامل ورود به بهشت و بهره مندی از موهبت های آن

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ .. يوفون بالنذر و يخافون يومًا كان شره مستطيرًا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «یوفون بالنذر..» جمله ای است بیانیه که علت بهره مندی ابرار از مواهب بهشتی را بیان می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 3,4

3 - بیمناکی از قیامت، عامل انگیزش ابرار به اطعام و انفاق خالصانه و بی چشمداشت

لانريد منكم جزاء ولا شكورًا . إنا نخاف من ربنا يومًا عبوسًا قمطريرًا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إنا نخاف..» تعلیل برای «لانريد منكم...» است؛ یعنی، به این دلیل از شما انتظار پاداش و سپاس گزاری نداریم که چون از روز قیامت دل نگرانیم.

4 - ایمان به قیامت و بیم از آن، زمینه ساز گرایش و عامل انگیزش به نیکوکاری و نیک کرداری (اخلاص، ایثار، انفاق و...)

و يطعمون الطعام .. أسیرًا ... لانريد منكم جزاء ولا شكورًا . إنا نخاف من ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 11 - 3,4,5

3 - مصونیت ابرار از شرور و گزند های قیامت و شادابی رخسار و سرور دل آنان، به دلیل ایمان آنان به قیامت و خوف آنان از آن روز است.

إنا نخاف من ربنا يومًا .. فوقیهم الله شرّ ذلك اليوم

«فا» در «فوقهم» برای تفریح این آیه بر آیه قبل است؛ یعنی، مصونیت ابرار از شرور قیامت، به این دلیل است که آنان، از احوال آن روز در هراس بودند؛ روزی که چهره های کافران عبوس و دل های آنان محزون است.

4 - ایمان به قیامت و خوف از احوال آن روز، موجب مصونیت از شرور روز قیامت و خرمی رخسار و شادمانی دل

إنا نخاف من ربنا يومًا .. فوقیهم الله شرّ ذلك اليوم ولقیهم نضرة و سرورًا

5 - وفای به نذر ، ایثار و انفاق خالصانه به نیازمندان و بیم از روز قیامت ، موجب مصونیت از سختی های قیامت و شادمانی در آخرت است .

یوفون بالنذر و یخافون یومًا . . . إثمًا نطعمکم لوجه الله ... فقیهم الله ... و

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که آیه شریفه ناظر به مجموع آیات مربوط به ابرار و ویژگی های آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 12 - 3

3 - وفای به نذر ، ایثار و انفاق به نیازمندان جامعه بدون چشمداشتی و خوف از قیامت ، از موجبات ورود به بهشت و بهره مندی از موهبت های آن است .

یوفون بالنذر و یخافون یومًا . . . إثمًا نطعمکم لوجه الله ... و جزیهم بما صبروا ج

از مصادیق مورد نظر صبر در این آیه، موارد یاد شده است که در آیات پیش در وصف ابرار آمده است.

ص: 196

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 22 - 7

7 - وفای به نذر ، خوف از قیامت و دستگیری خالصانه از بینوایان ، یتیمان و اسیران ، موجب بهره مندی از پاداش های بهشتی و مورد ستایش و قدردانی خداوند

یوفون بالنذر و یخافون یومًا . . . إن هذا کان لکم جزاء و کان سعیکم مشکورًا

17- آثار ترس از کیفر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 58 - 4

4 - بیم از خدا و کیفر او ، زمینه ساز ایمان آوردن به آیات او است .

إنّ الذین هم من خشیه ربّهم . . . و الذین هم بأیت ربّهم یؤمنون

تقدیم «خشیت» بر «ایمان» می تواند بیانگر برداشت فوق باشد.

18- آثار ترس از مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 6 - 6

6 - ترس از مرگ ، نشان دروغ گویی مدعیان دوستی با خداوند

فتمنّوا الموت إنّ کنتم صدقین

19- آثار ترس بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 19

19 - وحشت و هراس بنی نضیر ، مایه اقدام آنان به تخریب خانه هایشان

وقذف فی قلوبهم الرعب یخربون بیوتهم بأیدیهم

20- آثار ترس جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 197

3- هراس از جهنم و عذاب طاقت فرسای آن، مایه تحکیم ایمان در قلب ساحران فرعون

إِنَّمَا آمَنَّا بِرَبِّنَا .. إِنَّهُ مِنْ يَأْتِ رَبِّهِ مَجْرَمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ

جمله «إِنَّهُ مِنْ يَأْتِ ..» تعلیل برای محتوای آیه قبل است.

21- آثار ترس حیوانات وحشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 5 - 2

2- شدت هول و هراس حیوانات از حوادث پایانی دنیا، جایی برای فکر تهاجم به یکدیگر در خیال آنان باقی نمی گذارد.

و إذا الوحوش حشرت

مراد از «حشر حیوانات» محسوس شدن آنها در قیامت و یا اجتماعشان هنگام ترس از حوادث آغازین قیامت است. ذکر این حادثه در میان حوادث پایانی دنیا و تقارن آن با «رها شدن شتران آبستن» (و إذا العشار عطلت)، شواهدی بر دومین احتمال است.

22- آثار ترس علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 38

38 - عالمان بیمناک از دشمنی مردم، در خطر ترجیح رفاه و آسایش بر دینداری و نگهبانی از کتاب خدا

فلا تخشوا الناس ... ولا تشتروا بآيتي ثمناً قليلاً

23- آثار ترس محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 26

26 - ترس پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از عذاب قیامت، عامل بازدارنده او از هر نافرمانی و گناه

إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 3

3 - خوف و هراس پیامبر (صلی الله علیه و آله) از عذاب بزرگ الهی ، بازدارنده آن حضرت از هرگونه عصیان و نافرمانی بود .

إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتَ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

ص: 198

24- آثار ترس ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 10

10- خوف فرشتگان از خداوند، آنان را به تسبیح و ستایش خداوند سوق می دهد .

و یسبح .. والملائکه من خیفته

«من» در «من خیفته» برای تعلیل است.

25- آثار ترس منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 13 - 4

4- عقب نشینی منافقان از همگامی با کافران، معلول ترس عمیق آنان از مؤمنان

لئن أخرجوا لا یخرجون معهم .. لأنتم أشد رهبة فی صدورهم من اللّٰه

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل و این که «لأنتم أشد رهبة» در مقام بیان علت عقب نشینی منافقان از یاری کافران باشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

26- ابتلا به ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 2,4

2- خداوند با مبتلا ساختن اهل ایمان به ترس و گرسنگی، آنان را می آزماید .

و لنبلونکم بشیء من الخوف و الجوع

4- مبتلا شدن به پیکار با دشمنان و پیامد های آن (ترس، گرسنگی، زیان های مالی و جانی و کم محصولی) از مشکلات راه ایمان است .

لا تقولوا لمن یقتل .. و لنبلونکم بشیء من الخوف

بیان کردن آزمون با ترس، گرسنگی و .. پس از مطرح کردن جهاد و کشته شدن در راه خدا، گویای این است که: مقصود از «الخوف و

«... ترسها و گرسنگی‌هایی است که از مبتلا شدن به دشمنان دین به وجود می‌آید؛ یعنی، ایمان به رسالت مستلزم پیکار با دشمنان دین است و پیامد پیکار ترس، گرسنگی و ... می‌باشد.

ص: 199

27- ارزش ترس از حسابرسی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 7

7- ترس از حسابرسی خداوند و وعید او ، امری ارزشمند و مورد تشویق خداوند

ذلک لمن خاف مقامی و خاف وعید

28- ارزش ترس از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 35 - 2

2 - ترس و خشیت از خدا ، خصلتی ارزشمند در بینش قرآنی

الذین إذا ذکر الله وجلت قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 3

3- هراس از مقام ربوبی خداوند و عظمت آن ، احساسی شایسته و ارزشی والا است .

و أمّا من خاف مقام ربّه

«مقام» اسم مکان است و «مقام ربّه»؛ یعنی، منزلت و مقامی که خداوند - به وصف ربوبیت - دارا است.

29- ارزش ترس از فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 26 - 2

2- ارزش توجه انسان به خداوند و آخرت و ترس داشتن از عاقبت کار خویش

قالوا إنا كنا قبل فی أهلنا مشفقین

30- ارزش ترس از وعیدهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 14 - 7

7- ترس از حسابرسی خداوند و وعید او ، امری ارزشمند و مورد تشویق خداوند

ذلک لمن خاف مقامی و خاف وعید

ص: 200

31- از عذاب ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 10، 3، 2، 1

1 - ترس پیامبر (صلی الله علیه و آله) از عذاب خداوند

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به اظهار ترس خویش از عذاب در صورت نافرمانی از پروردگار

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

3 - نقش سازنده بیان ترس پیشوایان دین از عذاب الهی، در هدایت مردم و بازداشتن آنها از گناه

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

10 - عذاب قیامت دهشتنا و سزاوار ترس بسیار

إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

توصیف روز قیامت به «عظیم»، بیان عظمت رخدادهای آن (عذاب و ..) نیز هست.

32- اعتدال در ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 8 - 19

19 - لزوم رعایت اعتدال در تهدید و ایجاد موازنه بین خوف و رجا، در کار تبلیغ و هدایت خلق

قل إن افتريته فلا تملكون لي من الله شيئاً .. وهو الغفور الرحيم

خداوند، همپای تهدید منکران رسالت، غفران گسترده خویش را نیز به رخ آنان می کشد و این خود گویای حقیقت یاد شده است.

33- القای ترس در دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 7

7- ضرورت ایجاد ترس در دشمنان دین و سلب روحیه نبرد از ایشان

سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب

ص: 201

34- القای ترس در فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 13

13 - فرعون در صدد ایجاد رعب و هراس در میان قوم خویش (قبطیان) *

قال يقوم أليس لي .. أفلا تبصرون

از یادکرد فرمانروایی مطلق و نیز ذکر در اختیار داشتن سرچشمه معیشت قبطیان بهوسیله فرعون، مطلب بالا قابل برداشت است.

35- القای ترس در کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 5

5 - ایجاد رعب و وحشت در دل های کافران ، وعده خداوند به فرشتگان حاضر در کارزار بدر

سألتي في قلوب الذين كفروا الرعب

36- امیدواری و ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 19

19 - ضرورت آمیختگی و همراهی ترس از خداوند ، با امید به آمرزش او

واعلموا .. فاحذروه واعلموا ان الله غفور حلیم

37- انبیا و ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 52 - 6

6- امکان عارض شدن ترس و اضطراب بر پیامبران الهی

قال إنا منكم وجلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 10 - 7

7 - رسولان الهی در پرتو حمایت خداوند ، مبرا از هرگونه ترس و هراس

إِنِّي لَأَيُّخَافُ لَدَى الْمَرْسَلُونَ

ص: 202

38- اولیاء الله و ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 62 - 5

5 - از امام باقر (ع) روایت شده که فرمود: « وجدنا فی کتاب علی بن الحسین (ع) «ألا إن أولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم یحزنون» قال: إذا أدوا فرائض الله وأخذوا بسنن رسول الله (صلی الله علیه و آله)، و توڑعوا عن محارم الله و زهدوا فی عاجل زهره الدنيا و رغبوا فیما عند الله و اكتسبوا الطیب من رزق الله لا یریدون به التفاخر و التکاثر ثم انفقوا فیما یلزمهم من حقوق واجبه فأولئك الذین بارک الله لهم فیما اكتسبوا و یتابون علی ما قدموا لأخرتهم؛

در نوشته امام علی بن الحسین (ع) یافتیم که به دنبال ذکر این آیه شریفه «ألا إن أولیاء الله ..» فرموده است: هر گاه [کسانی] واجبات خدا را انجام می دهند و به سنتهای رسول خدا (صلی الله علیه و آله) عمل کنند و از حرامهای خدا پرهیز نمایند و به زرق و برق دنیا بی اعتنا باشند و به آنچه نزد خداست روی آورند و روزی حلال و پسندیده خدا را کسب کنند و آن را وسیله تفاخر و تکاثر قرار ندهند؛ بلکه در مصارف لازمه و حقوق واجبه خود مصرف نمایند، اینانند که خداوند دستاوردهایشان را با برکت قرار می دهد برای آنچه پیش فرستاده اند برای آخرتشان، پاداش می گیرند».

39- اهمیت ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 11 - 8

8 - لزوم وجود خوف و رجا و بیم و امید در جان آدمی

و خشى الرحمن بالغیب

از توأم شدن ترس از خدا با صفت رحمانیت خدا - که مظهر لطف و مهربانی او است - برداشت یاد شده به دست می آید.

40- اهمیت ترس از حسابرسی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 8

8 - ضرورت بیم داشتن از حسابرسی اعمال

و أمّا من خاف مقام ربّه

41- اهمیت ترس از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 13

13 - ضرورت ترس از خدا و پرهیز از مخالفت با احکام او

واخشونی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 18

18 - لزوم ترس از خدا و نترسیدن از دشمنان دین

فلاتخشوهم و اخشون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 32

32 - ضرورت درس آموزی عالمان یهود از انبیا، احبار و ربانیون، در خداترسی و بی پروایی از مردم

یحکم بها النبیون .. فلاتخشوا الناس و اخشون

تفریع جمله «فلاتخشوا الناس» بر «یحکم بها النبیون» با کلمه «فاء»، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 14، 15

14 - لازمه ایمان راستین، بیم داشتن از خدا و نهرا سیدن از قدرت و سطوت غیر اوست.

أتخشونهم فالله أحق أن تخشوه إن كنتم مؤمنین

15 - سزاوارترین کسی که باید از او در ترس و هراس بود، خداوند است.

فאלله أحق أن تخشوه إن كنتم مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 18 - 8

8 - اقامه نماز، پرداخت زکات و بیم داشتن از خدا و نهراسیدن از غیر او، نشانه های ایمان راستین

من ءامن بالله و الیوم الآخر و أقام الصلوه و ءاتی الزکوه و لم یخس إلا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 5 - 11

11 - لزوم خوف و رجا و بیم و امید نسبت به خدا

ألا هو العزیز الغفّـر

تذکر به دو صفت عزت و آمرزندگی خدا در یک جمله، می تواند برای نکته یاد شده باشد.

ص: 204

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 13، 14

13 - ترس از خدا و امید به او ، بخشی از دعوت و تبلیغات مؤمن آل فرعون

و أنا أدعوکم إلى العزیز الغفّـر

یادآوری دو صفت عزت و آمرزندگی خداوند برای کسانی که هنوز دست از کفر بر نداشته اند - ولی امید به هدایتشان می رود - می تواند به منظور مطلب یاد شده باشد.

14 - لزوم دل بستن به لطف و گذشت خداوند ، در عین حساب بردن و وا همه داشتن از قدرت و عزت مندی او

و أنا أدعوکم إلى العزیز الغفّـر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 8

8 - ضرورت بیم داشتن از حسابرسی اعمال

و أمّا من خاف مقام ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 1

1 - انسان ، هرگز نباید خود را از جانب خداوند در امان کامل بیندارد و از عواقب کار های خود هراسی نداشته باشد .

يأئبها الإنسن ما عرّك برّبك الكریم

42- اهمیت ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 49 - 4

4- اهتمام به امر قیامت و ترس و نگرانی از آن ، از ویژگی های تقوایبندگان است .

و ذكرًا للمتّقین . . . و هم من الساعه مشفقون

واژه «اشفاق» از نظر بسیاری از مفسران و اهل لغت، به معنای ترس توأم با اعتنا و اهتمام است (مفردات راغب و ..).

43- اهمیت زمینه ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 50 - 2

2- ایجاد حالت خوف و رجا و بیم و امید در انسان ، از روش های هدایتی و تربیتی قرآن

نَبِيٌّ عِبَادِي أَنِي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . وَأَنْ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ

ص: 205

44- ایجاد ترس در محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 8

8 - ترسانیدن و به هراس افکندن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از ضربات دشمنان ، از روش های مبارزاتی مشرکان و کافران

و یخوفونک بالذین من دونه

45- پاداش ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 76 - 2

2 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، ترس از قیامت ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دعا ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، موجب ورود به بهشت جاودان و برخورداری از قرارگاه و اقامت نیکوی آن

الذین یمشون علی الأرض هوناً.. و الذین لایشهدون الزور... أولئک یجزون الغرفه

46- تبلیغ و ترس مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 12 - 5

5- استیحا ش مردم از برخی معارف و احکام دین و نبود زمینه پذیرش در آنان ، مجوز ترک ابلاغ آنها نیست .

إن هذا إلا سحر مبین... فلعلک تارک بعض ما یوحی إلیک

47- ترس آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 72 - 4,5

4 - آسمان ها و زمین و کوه ها ، از قبول امانت الهی ، می ترسیدند .

إنّا عرضنا الأمانه علی السموت و الأرض و الجبال فأبین أن یحملنها و أشفقن منها

5 - خودداری آسمان ها و زمین و کوه ها از قبول امانت الهی ، همراه با شفقت و ترس بود .

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا

ص: 206

48- ترس ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 2

2 - خوف از قیامت ، از ویژگی های ابرار است .

و یخافون یوماً کان شره مستطیراً

49- ترس ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 52 - 11، 3

3- ابراهیم (ع) و خانواده وی با مشاهده ورود مهمانان (فرشتگان) به محضر ایشان ، هراسناک و مضطرب شدند .

إذ دخلوا علیه .. قال إنا منکم و جلون

با اینکه ملائکه بر شخص حضرت ابراهیم (ع) وارد شدند (دخلوا علیه) اما آن حضرت هراس و اضطراب را به صورت جمع (إنا منکم و جلون) بیان کرده است و این نشان دهنده هراس خود او و خانواده اش می باشد. لازم به ذکر است که «وجل» به آن ترسی گفته می شود که سراپای وجود انسان را فراگیرد (مفردات راغب).

11- «... قال أبو جعفر (ع) : ... بعث الله رسلاً إلی ابراهیم ... فدخلوا علیه لیلاً ففزع منهم و خاف أن یكونوا سُرَّاقاً ، قال : فلما أن رأته الرسل فزعاً و جلاً « قالوا سلاماً » ... « قال إنا منکم و جلون قالوا لا توجل ... » ... ;

از امام باقر (ع) روایت شده است که فرمود: .. خداوند فرستادگانی را به سوی ابراهیم (ع) گسیل داشت ... پس شبانه بر او وارد شدند و او از آنان وحشت کرد و ترسید که دزد باشند. امام فرمود: پس چون فرستادگان آن حضرت را وحشت زده و هراسان دیدند، به او سلام کردند ... او [گفت]: قال إنا منکم و جلون...».

50- ترس ابراهیم (ع) از ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 70 - 4، 3

3- ابراهیم (ع) ، از فرشتگان حاضر در خانه خویش ، احساس ترس و دلهره کرد .

و أوجس منهم خیفه

ایجاس (مصدر أوجس) به معنای احساس کردن است.

4- خودداری فرشتگان از تناول غذا، عامل ترس ابراهیم (ع) از آنان شد.

فلما رأوا أیدیهم لاتصل إلیه نکرهم و أوجس منهم خیفه

ص: 207

51- ترس اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 1

1 - ناتوانی ، هراس و وحشت همه گروه ها و مجموعه ها ، در روز قیامت

و تری کلّ أمّه جائیه

«جُتُو» (مصدر «جائیه») به معنای به زانو نشستن است و در این جا می تواند کنایه از هراس ، دلهره و تسلیم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 21 - 3

3- هراس انسان در قیامت ، از حضور در دادگاه عدل الهی *

و جاءت کلّ نفس معها سائق

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «سائق» و مأمور پیش برنده، از آن جهت یاد شده باشد که بی رغبتی و هراس انسان را، از حضور اختیاری در محکمه عدل الهی بنمایاند.

52- ترس اخروی بی تقوایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 8

8 - ترس و اندوه در قیامت بر ناصالحان و بی تقوایان سایه گستر خواهد شد.

فمن اتقى و أصلح فلا خوف عليهم و لا هم يحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 68 - 7

7 - سیطره وحشت و هراس بر غیر متقین در قیامت

یعباد لا خوف علیکم الیوم و لا أنتم تحزنون

از این که خوف و حزن تنها از تقوای پیشگان نفی شده است، به دست می آید که غیر آنان گرفتار بیم و اندوه خواهند بود.

53- ترس اخروی دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 2

ص: 208

2- منکران رستاخیز و دنیامداران ، هراسناک از دستاورد های خود ، در قیامت

تری الظلمین

تعبیر «الظالمین» در آیه شریفه، عنوانی است که بر منکران معاد و دنیامداران مطرح در آیات پیشین اطلاق شده است.

54- ترس اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 42 - 6

6- خیره شدن چشمان ستمگران و مبهوت ماندن آنان از شدت ترس در روز قیامت

و لاتحسبنّ الله غفلاً عمّا يعمل الظلمون إنّما يؤخّروهم لیوم تشخص فیہ الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 43 - 1, 3

1- ستمگران ، در قیامت ، شتابان و با ترس و ذلت سر برافراشته و چشم دوخته ، محشور خواهند شد .

و لاتحسبنّ الله غفلاً عمّا يعمل الظلمون . . . مهطعین مقنعی رءوسهم

«اهطاع» به معنای حرکت سریع همراه با ترس است و «اقناع» به معنای سر برافراشتن و خیره شدن چشم به چیزی با حالت ذلت و خواری است (لسان العرب).

3- شدت وحشت و اضطراب و بهت زدگی غیر قابل توصیف ستمگران در قیامت

يعمل الظلمون . . . مهطعین مقنعی رءوسهم لایرتدّ إلیهم طرفهم و أفندتهم هوآء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 1

1 - ستم پیشگان ، هراسناک از عملکرد خویش در صحنه قیامت

تری الظلمین مشفقین ممّا کسبوا و هو واقع بهم

به قرینه ذیل این آیه - که در مورد قیامت است - به دست می آید که صدر آیه ترسیم کننده صحنه ای از قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 3،7

3 - خشوع و فروتنی ظالمان در قیامت ، خشوعی ذلیلانه و از سر ترس و هراس

و ترهیم . . . خشعین من الذلّ ینظرون من طرف خفیّ

7 - نگاه ترس آلود و مضطرب ستمکاران به جهنم ، در کناره آتش دوزخ

ینظرون من طرف خفیّ

نگاه زیر چشمی به جهنم ، کنایه از ترس و وحشت است .

ص: 209

55- ترس اخروی فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 8

8 - ترس و اندوه در قیامت بر ناصالحان و بی تقوایان سایه گستر خواهد شد.

فمن اتقى و أصلح فلا خوف عليهم و لا هم يحزنون

56- ترس اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 6

6- قیامت ، حادثه ای وحشت زا و دهشت آفرین برای کافران

و اقترب الوعد الحقّ فإذا هی شخصه أبصر الذین كفروا

خیره شدن دیدگان کافران و بهت زدگی آنان، ناشی از حوادث هولناک و دهشت آفرین قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 43 - 1

1 - ظهور و بروز ذلّت و ترس ، در دیدگان کافران و مشرکان در عرصه قیامت

خشعه أبصرهم

57- ترس اخروی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 49 - 3,4,5

3- در قیامت مجرمان ، هنگام مشاهده نامه عمل ، از کردار خود وحشت و دلهره پیدا می کنند .

فترى المجرمین مشفقین ممّا فیه

4- روز قیامت ، بیم و هراس و تأثر ، در چهره مجرمان ، ملموس و نمایان است .

«اشفاق» توجه و عنایتی است که آمیخته به ترس باشد و در صورتی که با «من» متعدی شود، معنای بیم و دلهره در آن آشکارتر است (مفردات راغب). پس عبارت «مشفقین ممّا فیه» دلالت دارد که مجرمان، از آنچه در نامه اعمال مشاهده می کنند، خائف و هراسناک اند و این ترس - به قرینه فعل «تری» - در چهره آنان قابل مشاهده و رؤیت است.

5- مجرمان رفاه مند و بی باک دنیا، بیم ناکان وحشت زده صحنه قیامت اند .

فتری المجرمین مشفقین ممّا فیه

با توجه به این که آیات قبل در مورد رفاه مندان مغرور بود، مصداق بارز «مجرمان هراسناک» در این آیات، همان دنیاپرستان مغرور خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 102 - 5

5 - برانگیخته شدن مجرمان در قیامت ، همراه با رنج و سختی و وحشت بسیار است .

و ساء لهم یوم القیمه حملاً .. نحشر المجرمین یومئذ زرقاً

«حملاً» و «زرقاً» بر وضعیت سخت و پریشان حالی منکران قرآن در قیامت دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 22 - 6

6 - وحشت مجرمان از ملائکه به هنگام رو در رویی با آنها ، به هنگام مرگ و روز رستاخیز

یوم یرون الملئکه لابیشری یومئذ للمجرمین و یقولون حجراً محجوراً

58- ترس اخروی مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 5

5- مجرمان رفاه مند و بی باک دنیا ، بیم ناکان وحشت زده صحنه قیامت اند .

فتری المجرمین مشفقین ممّا فیه

با توجه به این که آیات قبل در مورد رفاه مندان مغرور بود، مصداق بارز «مجرمان هراسناک» در این آیات، همان دنیاپرستان مغرور خواهد بود.

59- ترس اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 2

2- منکران رستاخیز و دنیامداران ، هراسناک از دستاورد های خود ، در قیامت

تری الظلمین

تعبیر «الظالمین» در آیه شریفه، عنوانی است که بر منکران معاد و دنیامداران مطرح در آیات پیشین اطلاق شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 211

1 - تکذیب گران روز جزا، در آن روز از شدت ترس دم برنخواهند آورد .

هذا يوم لا ينطقون

60- ترس اخروی مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 8 - 2

2 - صحنه برپایی قیامت برای منکران معاد ، صحنه ای هراس انگیز و اضطراب آور خواهد بود .

قلوب یومئذ واجفه

مراد از «قلوب» - به قرینه «يقولون أعتا لمردودون فی الحافره» در آیات بعد - قلب منکران معاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 9 - 1,2

1 - منکران معاد ، با چشمانی فروافتاده و در نهایت خواری و ذلت ، در صحنه قیامت ظاهر خواهند شد .

أبصرها خشعه

«خاشع» به شخصی گفته می شود که به زمین چشم دوخته باشد (لسان العرب). توصیف «أبصار القلوب» به آن، مجاز و حاکی از شدت ضعف و ذلت شخص است؛ تا آنجا که گویا قلب او که موجودی مستقل فرض شده است، دارای چشمانی است که خشوع و فروتنی، در آن جایگیر شده است.

2 - قیامت ، حادثه ای سنگین و با عظمت و صحنه سایه افکندن نگرانی و ترس بر منکران معاد

أبصرها خشعه

فروتنی و ذلت منکران معاد در صحنه قیامت، حاکی از عظمت و هول آور بودن آن است.

61- ترس اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 5

5- هراس و وحشت شدید موجودات آسمان ها و زمین ، در لحظه فروپاشی جهان و نیز روز رستاخیز

و یوم ینفخ فی الصور ففرع من فی السموت و من فی الأرض

مراد از «ینفخ فی الصور» می تواند مطلق نفخ صور و دربرگیرنده نفخه اولی - که فروپاشی جهان و مرگ موجودات را در پی دارد - و نفخه ثانیه - که منجر به برپایی رستاخیز می شود - باشد. گفتنی است که تعبیر «فرع من فی السماوات و من فی الأرض» بیانگر مطلب یاد شده است.

ص: 212

62- ترس اخروی موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 5

5- هراس و وحشت شدید موجودات آسمان ها و زمین ، در لحظه فروپاشی جهان و نیز روز رستاخیز

و یوم ینفخ فی الصور ففرع من فی السموت و من فی الأرض

مراد از «ینفخ فی الصور» می تواند مطلق نفخ صور و دربرگیرنده نفخه اولی - که فروپاشی جهان و مرگ موجودات را در پی دارد - و نفخه ثانیه - که منجر به برپایی رستاخیز می شود - باشد. گفتنی است که تعبیر «فرع من فی السماوات و من فی الأرض» بیانگر مطلب یاد شده است.

63- ترس اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 10

10 - نگرانی و هراس انسان ها حتی یکتاپرستان در قیامت

تتنزل علیهم الملئکه ألاتخافوا ولاتحزنوا

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه شریفه مربوط به قیامت بوده و نگرانی موحدان از ناحیه سرنوشت و دشواری های مراحل بعد پدید آمده باشد.

64- ترس از آدم ربایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 2

2 - ترس ربوده شدن از سرزمین مکه به وسیله مشرکان عرب (کوچ اجباری و از دست دادن ملک و خانه و اموال) ، بهانه شرک پیشگان مکه در نپذیرفتن دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وقالوا إن نتبع الهدی معك نتخطف من أرضنا

65- ترس از آینده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 13 - 1

1- یکتاپرستان استوار بر طریق ایمان ، ایمن از هر بیم و اندوه نسبت به گذشته و آینده

ص: 213

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا فَلَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

در معنای «لا خوف علیهم» گفته شده است که «خوف» نسبت به آینده و موضوعی است که در شرف وقوع می باشد؛ ولی در «ولا هم یحزنون» حزن و اندوه، همواره بر امری است که تحقق یافته و سپری شده است.

66- ترس از اجرای احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 13

13 - امکان ترس پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) از مردم به خاطر اجرای حکم الهی که زمینه اجتماعی ندارد .

و تخفی فی نفسک ما لله مبذیه و تخشی الناس

67- ترس از اخراج از وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 2

2 - ترس ربوده شدن از سرزمین مکه به وسیله مشرکان عرب (کوچ اجباری و از دست دادن ملک و خانه و اموال) ، بهانه شرک پیشگان مکه در نپذیرفتن دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وقالوا إن تتبع الهدی معک نتخطف من أرضنا

68- ترس از اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 18 - 13،14،15،16،19

13- آرمیدن اصحاب کهف در غار ، به گونه ای بود که اگر کسی به جایگاه آنان دست می یافت ، از ناحیه آنان احساس خطر می کرد و می گریخت .

لو اطلعت علیهم لولیت منهم فرارًا

به قرینه جمله «لبثنا یوماً أو بعض یوم» - در آیه بعد - که گویای پیدا نشدن تغییر عمده ای در جسم اصحاب کهف است، می توان دریافت که چهره آنان هول ناک نگردیده، بلکه کیفیت قرار گرفتن آنان در غار، منظره آنان را رعب انگیز ساخته بود.

14- منظره اصحاب كهف ، رعب آور و فرو برنده بينندگان در ترس و وحشتی فراگیر

لو اطلعت عليهم .. لملت منهم رعبًا

15- بيدارنمایی اصحاب كهف ، دارای نقشی به سزا در هول انگیز ساختن منظره آنان

و تحسبهم أيقاظًا .. لملت منهم رعبًا

ص: 214

16- منظره هراس انگیز اصحاب کهف ، در حالت خواب ، وسیله ای الهی برای حفاظت آنان

و نقلیهم . . . لو اطلعت علیهم لو لیت منهم فراراً و لملت منهم رعباً

ضمیر فاعلی در «نقلیهم . . .» قرینه است بر این که تمام ویژگی های یاد شده برای اصحاب کهف، عنایت و لطف خداوند بر آنان بوده است و به تناسب مورد می توان فهمید که هدف مورد نظر از آن الطاف، حفاظت آنان از خطرهای آسیب ها بوده است.

19- «عن أبي جعفر (ع) فی قول الله: « . . . لو لیت منهم فراراً و لملت منهم رعباً » قال: « إن ذلك لم یُعَنَ به النبی (صلی الله علیه و آله) . . . لکنه حالهم التي هم علیها ;

از امام باقر(ع) روایت شده که درباره این سخن خدا « . . . لو لیت منهم فراراً و لملت منهم رعباً» فرمود: همانا، در این آیه، پیامبر(صلی الله علیه و آله) قصد نشده . . . و مقصود، تجسم حالتی است که اصحاب کهف بر آن حالت بودند».

69- ترس از انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 13

13 - امکان ترس پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) از مردم به خاطر اجرای حکم الهی که زمینه اجتماعی ندارد .

و تخفی فی نفسک ما الله مبديه و تخشی الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 13 - 6, 3

3 - ترس از مردم و بیم نداشتن از خدا ، نشانه بارز نفاق است .

لأنتم أشد رهبة فی صدورهم من الله

6 - هراس از مردم و خدا ترسی منافقان ، معلول سطحی نگری و سبک مغزی آنان است .

لأنتم أشد رهبة فی صدورهم من الله ذلك بأنهم قوم لا یفقهون

70- ترس از بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 4

4- فرعون ، هامان و سپاهیان‌ش همواره از خطر بنی اسرائیل ، در هراس بودند .

و نری فرعون و همین . . . ما کانوا یحذرون

جمله «کانوا یحذرون» ماضی استمراری و بیانگر ترس دائمی فرعونیان از بنی اسرائیل است.

ص: 215

71- ترس از پیروزی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 67 - 6

6- « عن أمير المؤمنين ين (ع) : لم يوجس موسى (ع) خيفة على نفسه بل أشفق من غلبه الجهال ودول الضلال ;

از امیرالمؤمنین (ع): روایت شده است: موسی (ع) بر جان خویش نترسید، بلکه ترسید که مبادا جاهلان و حکومت های گمراه غلبه یابند».

72- ترس از تعالیم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 6

6- نگرانی و ترس اقوام کفرپیشه از گسترش و تأثیر تعالیم انبیا در صورت حضور آنان در جامعه

لنخرجنکم من أرضنا أو لتعودن فی ملتنا

73- ترس از تهمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 155 - 9

9- ترس موسی (ع) از متهم شدن به کشتن حاضران در میقات ، مایه اندوه فراوان بر هلاکت ایشان شد .

قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل

برداشت فوق توجیهی است احتمالی بر اینکه چرا موسی (ع) به خاطر هلاکت همراهانش به دور از چشمان بنی اسرائیل، اندوهناک شد.

74- ترس از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 24 - 2

2- هراس قوم موسی (ع) (بنی اسرائیل) از برخورد و رویارویی با زورگویان قدرتمند حاکم بر سرزمین مقدس

قالوا يموسىٰ انا لن ندخلها ابداً

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

7 - توبہ - 9 - 13 - 12

ص: 216

12 - مسلمانان صدر اسلام، از نبرد با شرک پیشگان پیمان شکن، در هراس بودند.

أتخشونهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 4

4 - منافقان مدینه، از شدت ترس از جنگ، شبیه محتضر می شدند.

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 17، 14، 25

14 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام به گونه ای از نبرد با دشمن هراسناک بودند که خدا ترسان از خدا می ترسند.

إذا فريق منهم يخشون الناس كخشية الله

برداشت فوق بر این مبناست که «کخشیه الله» حال برای فاعل «یخشون» باشد که در این صورت مضافی مقدر است و تقدیر کلام چنین خواهد بود: یخشون الناس مثل اهل خشیه الله.

17 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام، هراسشان از جنگ بیش از ترسشان از خداوند بود.

یخشون الناس كخشية الله او اشد خشية

25 - مسلمانان هراسناک از نبرد، خواهان لغو حکم جهاد شدند.

وقالوا ربنا لم کتبت علينا القتال لو لا اخرتنا الی اجل قریب

برخی برآند که مراد از «اجل قریب» زمان مرگ است. و تأخیر حکم جهاد تا زمان مرگ به معنای لغو آن است.

75- ترس از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 4

4 - وحشت شدید برخی از مؤمنان از حضور یافتن در جنگ بدر

10 - برخی از مؤمنان، بر خلاف منافقان، از جهاد و کشته شدن، ترسی ندارند.

و إن یأت الأحزاب یودّوا لو أنّهم بآدون فی الأعراب .. من المؤمنین رجال ... قضی ن

به قرینه مقابله، احتمال دارد که آیه، در صدد بیان روحیه مؤمنان در مقابل منافقان باشد. در آیات سابق، از منافقانی یاد شده است که از جهاد فرار می کردند و یا دوست داشتند که در صحنه جهاد، حضور نداشته باشند. در این آیه، از مؤمنانی یاد می کند که به عهد خود وفادار ماندند و تا پای جان ایستادند و این نشان می دهد که آنان، ترسی ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 13

13 - فرمان جهاد ، مایه ترس برخی از مدعیان جهاد و مبارزه در صدر اسلام

فلما كتب عليهم القتال اذا فريق منهم يخشون الناس كخشية الله او اشد خشية

76- ترس از جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 4,5

4 - پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم ، موجب هراسناکی و اضطراب شدید بندگان خالص خدا از سرنوشت اخروی شان

إنّ عذابهاکان غراماً

درخواست رهایی از عذاب و تعلیل آن به این که آن عذاب دائمی و گریزناپذیر است، برداشت فوق را می رساند.

5 - پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم ، مقتضی ترس ، اضطراب ، تضرع و دعا کردن به درگاه الهی برای رهایی از آن

ربّنا اصرف عتّا عذاب جهنّم إنّ عذابهاکان غراماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 66 - 3

3 - سرنوشت بد و اقامتگاه ناگوار انسان در جهنم ، مقتضی هراسان بودن ، اضطراب ، تضرع و دعا کردن به درگاه الهی است .

ربّنا اصرف عتّا عذاب جهنّم . . . إنّها ساءت مستقرّاً و مقاماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 7

7 - نگاه ترس آلود و مضطرب ستمکاران به جهنم ، در کناره آتش دوزخ

ینظرون من طرف خفیّ

نگاه زیر چشمی به جهنم ، کنایه از ترس و وحشت است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 131 - 1

1 - ضرورت پرهیز از عوامل گرفتاری به آتش دوزخ

و اتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

ص: 218

77- ترس از حسابرسی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 7,8

7- انسان ها باید از مواجه شدن با حساب سخت و ناگوار قیامت ، خائف و هراسان باشند .

و يخافون سوء الحساب

8- خشیت از خدا و هراس از حساب سخت و ناگوار قیامت ، از نشانه های خردمندان است .

إنما يتذكر أولوا الألباب .. الذين ... يخشون ربهم و يخافون سوء الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 21 - 3

3- هراس انسان در قیامت ، از حضور در دادگاه عدل الهی *

و جاءت كل نفس معها سائق

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «سائق» و مأمور پیش برنده، از آن جهت یاد شده باشد که بی رغبتی و هراس انسان را، از حضور اختیاری در محکمه عدل الهی بنمایاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 31 - 2

2 - پرهیز از طغیان گری ، ترس از حسابرسی اعمال و پذیرش آیات الهی ، مصداق تقوای پیشگی است .

للطَّغِينِ .. إِنَّهُمْ كَانُوا لَیْرَجُونَ حِسَابًا . وَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ... إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفْ

از تقابل بین متقین و طغیان گران، دانسته می شود که منزه بودن از صفات طغیان گران، تقوای پیشگی است.

78- ترس از حسابرسی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 6

6- کسانی از امداد های ویژه خداوند برخوردار می شوند که از مقام الهی (حسابرسی) و وعید او ترس داشته باشند .

ولنسكننكم الأرض من بعدهم ذلك لمن خاف مقامي و خاف وعيد

«مقام» اسم مکان است و به قرینه ترس و وعیدی که به دنبال آن آمده است می تواند به معنای مکان قیام برای حسابرسی باشد.

79- ترس از حشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 4

ص: 219

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به سرمایه گذاری بیشتر تبلیغی برای بیمناکان از حشر و قیامت

و أُنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخْفَوْنَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ

با اینکه انبیا باید همه مردم را انذار دهند، ولی معرفی یک دسته برای انذار بیانگر عنایت بیشتر به آنان در امر تبلیغ و انذار است.

80- ترس از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 15، 9

9 - ترسیدن از خدا و نهراسیدن از غیر او، توصیه و سفارش خداوند به بنی اسرائیل

و ایی فارهبون

«رهبه» به معنای ترسیدن است. «ارهبون» مرکب از فعل امر «ارهبوا» و نون و قایه مکسور است که حکایت از حذف «یای» متکلم دارد؛ یعنی: «و ایای فارهبونی».

15 - خداوند، تنها مقامی است که شایسته و بایسته هراس داشتن از اوست.

و ایی فارهبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 41 - 12

12 - خداوند تنها مقامی که شایسته و بایسته ترسیدن و پروا داشتن است.

و ایی فاتقون

روشن است که پروا داشتن و ترسیدن از خدا، به لحاظ عذابها و کیفرهایی است که او برای خاطیان و گنهکاران مقرر فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 5، 7

5 - تقوای الهی (ترس از خدا)، مانع سرکشی و افساد

و اذا تولی سعی فی الأرض . . . و اذا قیل له اتق الله

7 - خداترسی ، انتقاد و نصیحت پذیری ، شرط لازم برای انتخاب حاکم

و اذا قيل له اتق الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 39، 37

37 - خداترسی و توجه به نظارت او بر اعمال ، عامل رعایت حقوق متقابل مادر ، پدر و دایه

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله و اعلموا ان الله بما تعملون بصیر

39 - خداترسی و توجه به آگاهی او ، عامل رعایت مصالح نوزادان و مسائل مربوط به شیردهی آنان از سوی پدر ، مادر ، وارثان پدر و دایه

ص: 220

و الوالدات يرضعن . . . و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 12

12 - آگاهی همه جانبه خداوند بر اسرار انسان ، مقتضی ترس و پروا داشتن از او

و اعلموا ان الله يعلم ما فی انفسکم فاحذروه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 16,20

16 - ترس از خداوند ، موجب پرهیز از پذیرش ولایت کافران

لا يتخذ المؤمنون الكافرين اولياء . . . و يحذركم الله نفسه

20 - اعتقاد به بازگشت انسان به سوی خداوند ، مقتضی پرهیز از قهر او

و يحذركم الله نفسه و الى الله المصير

«الى الله المصير»، بیانگر احاطه قدرت خداوند بر انسان است؛ پس باید از قهر خداوند پرهیز کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 4

4 - توجه به علم و قدرت مطلق الهی ، مقتضی پرهیز از قهر او *

و يحذركم الله نفسه . . . قل ان تخفوا ما فی صدورکم ... يعلمه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 12

12 - اعتقاد به حضور اعمال نیک و بد آدمی در قیامت ، عامل پرهیز از قهر خداوند

يوم تجد كل نفس . . . و يحذركم الله نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - ترس از خدا و رعایت تقوا، زمینه ساز تسلیم دائمی و همه جانبه در برابر خداوند

اتقوا الله حقّ تقاته و لا تموتنّ الا و انتم مسلمون

جمله «و لا تموتنّ الا و انتم مسلمون»، دالّ بر دوام است و حذف متعلق «مسلمون»، دلالت بر همه جانبه بودن تسلیم دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 16، 14، 13، 12

12 - ضرورت تقوای پیشگی و خداترسی

فاتّقوا الله

ص: 221

13 - خداترسی و تقوایپیشگی ، موجب سزاوار شدن اهل ایمان ، برای نصرت و یاری خداوند

و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذّله فاتّقوا اللّٰه

تفریع جمله «فاتّقوا اللّٰه»، بر بیان نصرت الهی در بدر «و لقد نصرکم اللّٰه بیدر»، نمایانگر علت سزاوار شدن مؤمنان به یاری خداوند است.

14 - پرواپیشگی و خداترسی ، زمینه نیل به سپاسگزاری از نعمت های الهی

فاتّقوا اللّٰه لعلّکم تشکرون

16 - ضرورت خداترسی و پرواپیشگی اهل ایمان ، به شکرانه یاری خدا نسبت به آنان

و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذّله فاتّقوا اللّٰه لعلّکم تشکرون

متعلق «تشکرون»، به قرینه صدر آیه، می تواند همان پیروزی بر دشمن و نصرت الهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 16، 13

13 - ترس از خدا ، زمینه مسؤولیت پذیری ، و ترس از غیر خدا ، زمینه گریز از مسؤولیت

الذّین استجابوا .. فلا تخافوهم و خافون

16 - ترس از خدا و نترسیدن از دیگران ، لازمه ایمان است .

فلا تخافوهم و خافون ان کنتم مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 8 - 17

17 - لزوم رعایت تقوا و پرواداشتن از خداوند

و اتّقوا اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 23 - 24، 8، 9، 7، 5، 4

4 - یوشع و کالب از یاران خداترس موسی (ع)

قال رجلان من الذين يخافون انعم الله عليهما

بسیاری از مفسران بر آنند که مقصود از «رجلان»، یوشع و کالب می باشد.

5- خدا ترسی یوشع و کالب، بر انگیزنده احساس مسؤولیت آنان در برابر فرمان های موسی (ع)

قال رجلان من الذين يخافون... ادخلوا عليهم الباب

7- ترس از خدا و احساس مسؤولیت در برابر او، از نعمت های بزرگ خداوند

قال رجلان من الذين يخافون انعم الله عليهما

8- ترس از خداوند، موجب تسلیم شدن در برابر انبیای الهی و فرمانبری از آنان

قال رجلان من الذين يخافون انعم الله عليهما ادخلوا عليهم الباب

9- ترس از خداوند، شجاعت آفرین و خنثی کننده هراس از دشمن

قال رجلان من الذين يخافون... ادخلوا عليهم الباب

ص: 222

بیان شجاعت یوشع و کالب - که از جمله «ادخلوا . . .» به دست می آید - پس از توصیف آنان به خداترس، می رساند که شجاعت و نهراسیدن آنان از دشمن به سبب خداترسیشان بوده است.

24 - تبلیغات یاوران خداترس موسی (ع) (یوشع و کالب) به هدف برانگیختن و بسیج بنی اسرائیل برای هجوم به سرزمین مقدس و نبرد با زورگویان

قال رجلان . . . ان کنتم مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 28 - 6,15

6 - هابیل، انسانی خداترس و مؤمن به توحید ربوبی

انی اخاف الله رب العلمین

15 - توجه به ربوبیت فراگیر خداوند بر جهان هستی، موجب ترس از او و پرهیز از گناه

انی اخاف الله رب العلمین

توصیف «الله» به «رب العلمین»، پس از بیان خداترسی هابیل، می رساند که وی بدان جهت از خدا هراسان بوده که خداوند را پروردگار جهانیان می دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 57 - 14

14 - ایمان، مستلزم تقوایبشگی و پروا از خداوند

و اتقوا الله ان کنتم مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 7

7 - نقش مؤثر عالمان دینی و عابدان خداترس در بهبود و اصلاح آراء و افکار مردم

ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً

به عالمان دینی که عهده دار ریاست مذهبی مسیحیان هستند، قسیسین (کشیش) گفته می شود و رهبان جمع راهب است و راهب به کسی

گفته می شود که از ترس خدا بی اندازه عبادت می کند. و در اصطلاح به عابدان مسیحی اطلاق می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 94 - 6,7,9,14

6 - گروهی از مسلمانان عصر بعثت خداترس و گروهی دیگر بی باک و بی پروا در برابر خداونداند

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيُبَلِّغَنَّكُمْ .. لِيَعْلَمَ اللَّهُ يَخَافَهُ بِالْغَيْبِ

7 - جداسازی مؤمنان خداترس از گستاخان بی پروا، هدف آزمایش های الهی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. لِيَعْلَمَ اللَّهُ يَخَافَهُ بِالْغَيْبِ

مراد از علم خدوند به ترس و پروای انسانها، تحقق بخشیدن و ایجاد آن در خارج است، بنابراین «لِيَعْلَمَ مِنْ يَخَافَهُ» یعنی هدف از آزمایش مسلمانان این است که ترس و پروای آنان از خداوند تحقق خارجی یابد.

ص: 223

9 - ترس از خدا به دور از چشم مردم نشانه ایمان واقعی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. لِيَعْلَمَ اللَّهُ يَخَافَهُ بِالْغَيْبِ

خطاب به تمامی مؤمنان در صدر آیه می رساند که به مسلمانان محروم از ترس خدا نیز اطلاق مؤمن می شود، بنابراین تنها خدا ترسان از ایمان واقعی برخوردارند.

14 - ناسازگاری خوف از خداوند با تجاوز از حدود و احکام او

لِيَعْلَمَ اللَّهُ يَخَافَهُ بِالْغَيْبِ فَمَنْ اِعْتَدَىٰ بَعْدَ ذٰلِكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 108 - 6

6 - تسلیم بودن در برابر فرمان های الهی ، نمودی از تقوای پیشگی و نشان ترس از خداست .

وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اسْمَعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 81 - 3

3 - مشرکان سزاوار هراس از خداوند به سبب شریک پنداشتن برای او هستند.

وَ لَا تَخَافُونَ اَنْكُمْ اَشْرٰكُتُمْ بِاللّٰهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 154 - 6

6 - هیچ مقامی ، جز خدا ، شایسته آن نیست که آدمی در برابر آن هراسان شود .

لِلَّذِيْنَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُوْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 2 - 8

8 - ایمان ، توکل بر خدا و خدا ترسی ، از ارزش های متعالی

و جلت قلوبهم . . . و علی ربهم یتوکلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 4 - 1

1 - خشیت قلب از یاد خدا ، افزایش ایمان با تلاوت قرآن و تنها بر خدا توکل داشتن ، نشان ایمان حقیقی

أولئك هم المؤمنون حقا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 10، 5، 4

4- هراس و خوف فرشتگان از خداوند

ص: 224

و الملائکه من خیفته

5- هراس و خوف رعد از خداوند

و یسبح الرعد .. من خیفته

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «من خیفته» همان گونه که تعلیل برای تسبیح ملائکه است ، علت برای تسبیح رعد نیز باشد.

10- خوف فرشتگان از خداوند ، آنان را به تسبیح و ستایش خداوند سوق می دهد .

و یسبح .. والملائکه من خیفته

«من» در «من خیفته» برای تعلیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 50 - 8

8- ترس از خداوند و انجام بی چون و چرای فرمان های او ، اموری پسندیده و مطلوب است .

یخافون ربهم .. و یفعلون ما یؤمرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 51 - 6,8

6- تنها باید از خدای یگانه هراس داشت .

فای-ی فارهبون

«رهب» در لغت به معنای ترس همراه با اضطراب است.

8- یگانگی خداوند ، مستلزم اختصاص دادن ترس ، به ترس از او

إنما هو إله وحد فای-ی فارهبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 15

15- خشیت و ترس از خداوند ، از ویژگی های بندگان مقرب و از اوصاف پسندیده است .

بل عباد مکرمون . . . و هم من خشیتہ مشفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 57 - 2

2- ترس از خدا ، خصلتی ارجمند در نزد پروردگار

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشِيَةِ رَبِّهِمْ مَشْفِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 31 - 2

2- لزوم ترس از خدا و برپایی نماز و پرهیز از هرگونه شرک

ص: 225

و اتَّقوه و أقيموا الصلوة و لا تكونوا من المشركين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 14, 15

14 - شایسته است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تنها از خداوند بترسد .

و الله أحق أن تخشيه

15 - شایسته است که در عمل به احکام الهی ، افراد ، به جز ترس از خداوند ، هیچ ترسی به دل راه ندهند .

و تخشى الناس و الله أحق أن تخشيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 39 - 3, 5, 7, 8

3 - پیامبران ، از کسی جز خداوند ، ترس و هراسی نداشتند .

الذين يبلغون .. و يخشونه و لا يخشون أحداً إلا الله

5 - شایسته است که مبلغان ، در راه تبلیغ ، از هیچ کس جز خداوند ، نهراسند .

الذين يبلغون رسل الله و يخشونه و لا يخشون أحداً إلا الله

7 - ترس از خدا ، همراه با تعظیم و بزرگداشت ، امری ارزش مند و بایسته است .

الذين يبلغون رسل الله و يخشونه

«خشیه» در لغت، به معنای «ترس آمیخته با تعظیم» است (مفردات راغب).

8 - حسابرسی خداوند ، مستلزم اختصاص دادن ترس به او است .

و يخشونه و لا يخشون أحداً إلا الله و كفى بالله حسيباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 6

6 - لزوم خوف و رجا و بیم و امید نسبت به خداوند

يحذر الأخره ويرجوا رحمه ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 47 - 3

3- توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس به خاطر نیندیشیدن به نعمت بهشت ، بیم نداشتن از مقام پروردگار و تکذیب نعمت های او

و لمن خاف مقام ربّه جنتان . فبأیّ الآء ربکما تکذبان

لحن توبیخی آیه شریفه و تقابل تکذیب گران با بیم دارندگان از مقام پروردگار، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 60 - 4

ص: 226

4- خوف از مقام پروردگار و پرهیز از تکذیب و کفر ، از نمود های بارز احسان و نیک کرداری

و لمن خاف مقام ربّه جنتان .. هل جزاء الإحسن إلا الإحسن

در آیات پیشین مسأله خوف از مقام پروردگار و پرهیز از تکذیب و کفر به عنوان محور برخورداری از نعمت ها مطرح شده است. احسان اول در آیه شریفه می تواند نظر به آن دو داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 13 - 2

2- ترس منافقان از مؤمنان ، بیشتر و جدی تر از ترس آنان از خداوند

لأنتم أشد رهبة في صدورهم من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 13 - 6

6- « عن أبي جعفر (ع) في قوله : « لا ترجون لله وقاراً » قال : لا تخافون لله عظمه ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند: «لا ترجون لله وقاراً» روایت شده که فرمود: [یعنی] از عظمت خدا نمی ترسید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 5

5- خداوند ، سزاوار پروا داشتن از او و تقوایبشگی است .

هو أهل التقوى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 7

7- جایگاه حضور نزد خداوند ، مقامی رعب آور و شایسته دغدغه خاطر

و أمّا من خاف مقام ربّه

«مقام ربّه»، ممکن است به معنای «محضر پروردگار» باشد؛ یعنی، مقامی که خداوند برای حسابرسی بندگان، آنان را در آن مقام قرار می

دهد. این مقام، گرچه مستند به بندگان است؛ ولی چون آنان به فرمان خداوند در آن مقام قرار گرفته اند، عنوان «مقام ربّ» بر آن منطبق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 14, 15, 16, 17, 19

14 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام به گونه ای از نبرد با دشمن هراسناک بودند که خداترسان از خدا می ترسند .

إذا فریق منهم یخشون الناس کخشیه الله

برداشت فوق بر این مبناست که «کخشیه الله» حال برای فاعل «یخشون» باشد که در این صورت مضافی مقدر است و تقدیر کلام چنین خواهد بود: یخشون الناس مثل اهل خشیه الله.

15 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام، فزوتتر از ترس خداترسان، از رویارویی با دشمن هراسناک بودند .

ص: 227

إذا فریق منهم یخشون الناس . . . او اشدّ خشيةً

اُو در «او اشدّ خشیه» برای تنويع است و اشاره دارد به اینکه مسلمانان هراسناک از نبرد با دشمن، دو گروه بودند.

16 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام به گونه ای که از خدا، ترسان بودند، از رویارویی با دشمن می ترسیدند.

إذا فریق منهم یخشون الناس کخشیه الله

در برداشت فوق «کخشیه الله» صفت مفعول مطلق محذوف گرفته شده است و فاعل «خشیه» ضمیری است که به «فریق» بازمی گردد؛ یعنی یخشون الناس مثل خشیتهم من الله.

17 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام، هراسشان از جنگ بیش از ترسشان از خداوند بود.

یخشون الناس کخشیه الله او اشدّ خشیه

19 - خداترسی و نهراسیدن از دشمن، ویژگی بسیاری از مسلمانان صدر اسلام

إذا فریق منهم یخشون الناس کخشیه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 56 - 5

5 - هراس از مقام ربوبی خدا و تقمت او و امید داشتن به رحمت وی، از آداب دعا و نیایش به درگاه خداوند است.

و ادعوه خوفاً و طمعاً

هر یک از «خوفاً» و «طمعاً» مصدری است به معنای اسم فاعل و حال برای فاعل «ادعوه» می باشد. یعنی «ادعوه خائفین و طامعین». متعلق «طمعاً» به قرینه فراز بعد رحمت خداست و در مقابل، متعلق «خوفاً» تقمت خدا و دوری از رحمت او خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 2

2 - خشوع در برابر خدا و هراس از مقام ربوبی او، از آداب توجه به خدا و یاد کردن اوست.

و اذکر ربک فی نفسک تضرعاً و خیفه

«تضرع» به معنای خشوع و اظهار کوچکی است و «خیفه» به معنای ترسیدن و هراس داشتن است. «تضرعاً» و «خیفه» مصدر و در آیه شریفه به معنای اسم فاعل (متضرعاً) و (خائفاً) می باشند. یعنی: یاد کن پروردگارت را با حالت خشوع و هراس.

81- ترس از خشکسالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 12 - 2

2- هراس مردم از خشکسالی و امید آنان به نزول باران ، زمینه ساز پدید آمدن برق های آسمانی و نمایاندن آنها به ایشان است .

هو الذی یریکم البرق خوفاً و طمعاً

هر یک از دو کلمه «خوفاً» و «طمعاً» می تواند مفعول له حصولی باشد و می تواند مفعول له تحصیلی باشد. بر فرض نخست مفاد عبارت «هو الذی ...» چنین می شود: «چون هراس داشتید و نیز امیدوار بودید برقه‌های آسمانی را برای شما پدیدار می کنیم». و

ص: 228

بر مبنای دوم مفاد «هو الذی...» چنین می شود: «برای آنکه بهراسید و نیز امیدوار شوید، برقههای آسمانی را به شما می نمایانیم». برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

82- ترس از دشمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 13

13 - خداوند ، مسلمانان صدر اسلام را به خاطر هراسشان از سطوت دشمن و خودداری از نبرد با آنان ملامت کرد .

آتشونهم

83- ترس از دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 10،11،12

10 - اهل ایمان نباید از دشمنان دین در هراس بوده و از آنان بترسند .

فلا تخشوهم

11 - مسلمانان نباید به خاطر هراس از دشمنان دین و به بهانه احساس خطر از ناحیه آنها ، در اجرای احکام الهی کوتاهی کنند .

فولوا وجوهکم شطره ... إلا الذین ظلموا منهم فلا تخشوهم

12 - مسلمانان در عمل به احکام الهی و مواضع به حق خویش ، نباید از تبلیغات و جار و جنجال دشمنان هراسی به خود راه دهند .

فلا تخشوهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 19

19 - ترساندن مؤمنان از تجمع دشمن پس از جنگ احد ، توسط نعیم بن مسعود

الذین قال لهم التّاس انّ التّاس قد جمعوا لکم

امام باقر و امام صادق (ع) درباره «التّاس» اول در آیه فوق فرمودند: انّه نعیم بن مسعود الاشجعی .

مجمع البيان، ج 2، ص 889؛ تفسير تبيان، ج 3، ص 52.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 12

12 - مؤمنان نباید از دشمنان دین - هر چند لشگری انبوه باشند - هراسناک شوند .

انّ الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم .. فلاتخافوهم

ص: 229

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 101 - 7, 13, 4, 5

4 - احتمال کمین و فتنه گری دشمن ، مجوز نماز قصر (شکسته)

ان تقصروا من الصلوه ان خفتم ان یفتنکم الذین کفروا

جمله «ان خفتم» به این معناست که در جواز نماز شکسته، حمله یقینی دشمن لازم نیست؛ بلکه ترس از حمله و یا احتمال آن نیز کافی است.

5 - لزوم اهتمام به نماز و برپایی آن ، حتی در صورت ترس از کمین دشمن

فلیس علیکم جناح ان تقصروا من الصلوه ان خفتم ان یفتنکم الذین کفروا

7 - مسلمانان صدر اسلام ، کاستن از نماز را ، هر چند به هنگام سفر و ترس از دشمن ، گناه می پنداشتند .

و إذا ضربتم فی الارض فلیس علیکم جناح ان تقصروا من الصلوه ان خفتم ان یفتنکم الذین

«الاجناح» و «فلیس علیکم جناح»، غالباً در مواردی به کار می رود که پندار جرم و گناه بر انجام و یا ترک کاری وجود داشته باشد.

13 - وجوب شکسته خواندن نماز در سفر به هنگام ترس از فتنه دشمن

و إذا ضربتم فی الارض فلیس علیکم جناح .. ان یفتنکم الذین کفروا

امام باقر(ع) در پاسخ سؤال از چگونگی نماز مسافر فرمودند: ان الله عز و جل یقول: و اذا ضربتم فی الارض .. فصار التقصیر فی السفر واجباً کوجوب التمام فی الحضر ...

من لایحضره الفقیه، ج 1، ص 278، ح 1، باب 59؛ نورالثقلین، ج 1، ص 542، ح 527

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 103 - 5

5 - وجوب برپایی نماز با تمام شرایط و آداب آن ، پس از رفع ترس از ناحیه دشمن

فاذا اطمأنتم فاقیموا الصلوه

اقامه نماز به معنای انجام نماز است با تمام شرایط و آداب آن. و از اینکه در نماز خوف تعبیر به اقامه نماز نشده و فرموده: «فلیصلوا»، این معنا تأیید می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 18

18 - لزوم ترس از خدا و نترسیدن از دشمنان دین

فلاتخشوهم و اخشون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 12، 13

12 - یوشع و کالب، در عین ترس از دشمن، مردم را برای یورش به سرزمین مقدس فرا خواندند.

ص: 230

قال رجالان من الذين يخافون

برداشت فوق مبنی بر این است که مفعول محذوف «یخافون»، «جبارین» باشد.

13 - لزوم مبارزه با دشمنان ، علی رغم ترس از نیرو و قدرت آنان

قال رجالان من الذين يخافون .. ادخلوا عليهم الباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 54 - 25

25 - گریز از جهاد و ترس از ملامت دشمنان دین ، از نشانه های بیماری دل و ضعف ایمان

فتري الذين في قلوبهم مرض .. يجهدون في سبيل الله ولا يخافون لومه لائم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 15, 16, 21, 31

15 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام ، فروتر از ترسِ خدا ترسان ، از رویارویی با دشمن هراسناک بودند .

إذا فريق منهم يخشون الناس .. أو اشدّ خشيةً

اَوْ در «او اشدّ خشیه» برای تنويع است و اشاره دارد به اینکه مسلمانان هراسناک از نبرد با دشمن ، دو گروه بودند.

16 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام به گونه ای که از خدا ، ترسان بودند ، از رویارویی با دشمن می ترسیدند .

إذا فريق منهم يخشون الناس كخشية الله

در برداشت فوق «كخشية الله» صفت مفعول مطلق محذوف گرفته شده است و فاعل «كخشية» ضمیری است که به «فريق» بازمی گردد ;

يعني يخشون الناس مثل خشيتهم من الله.

21 - سرزنش مسلمانانی که از رویارویی با دشمنان در هراسند .

فلما كتب عليهم القتال إذا فريق منهم يخشون الناس

31 - تسلیم نبودن در برابر احکام الهی و هراس از رویارویی با دشمن ، نشانه بی تقوایی

وقالوا ربنا لم كتبت علينا القتال لولا اخرتنا الى اجل قريب والآخره خير لمن ات

مفعول «اتقی» می تواند مسائلی باشد که در آیه به متخلفان از جهاد نسبت داده شد ; همانند اعتراض به حکم خدا و ترس از جنگ.

84- ترس از دین موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 6

6- وحشت و احساس خطر فرعون ، هامان و قارون از گسترش آیین موسی و قوت گرفتن پیروان آن حضرت

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

از فرمان فرعون و .. به قتل ایمان آورندگان به موسی(ع)، برداشت یاد شده استفاده می شود.

ص: 231

85- ترس از ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 50 - 4

1- فرشتگان ، همواره ، از مقام ربوبیت و قهاریت خداوند ، در خوف و هراسند .

و الملئکه ... یخافون ربهم من فوقهم

«من فوقهم» حال برای «رب» است و دلالت بر علو و برتری خدا می کند که حاکی از قهاریت اوست و فعل مضارع «یخافون» دلالت بر تداوم می کند.

4- مقام ربوبیت و قهاریت خداوند ، شایسته ترس و هراس است .

یخافون ربهم من فوقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 2

2- توجه به وحدانیت خداوند ، زمینه ترس از ربوبیت او است .

و لئن سألتهم من خلق .. ليقولنَّ الله ... ألم تر أن الله يولج ... ألم تر أن

سفارش به تقوا، پس از آیات اثبات کننده توحید، می تواند نکته یاد شده را برساند.

86- ترس از رد عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 60 - 10

10 - « قال أبو عبد الله (ع) معناه [و الذين يؤتون مائة وقلوبهم وجله] خائفه أن لا يقبل منهم ... » ;

امام صادق(ع) فرمود: معنای آیه این است که می ترسند آنچه انجام داده اند، از آنان قبول نشود. «...». مجمع البیان، ج 7، ص 174.

87- ترس از رسالت موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- فرعون ، تأثیر رسالت موسی (ع) را بر دیگران پیش بینی کرده و از آن وحشت داشت .

فحشر فنادی

ص: 232

88- ترس از زیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 6

6- صرف ترس از وقوع ضرر و زیان، مجوز گناه و خلاف کاری برای پیشگیری از آن نمی شود.

و لا تقتلوا أولادکم خشیه إملق

89- ترس از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 14

14 - مصلحت اندیشی و ترس از پیشامد های ناگوار، بهانه بیمار دلان برای دوستی با یهود و نصارا

يقولون نخشی ان تصیبا دائره

«دائره» از مصدر «دوران» (چرخیدن) است؛ که در برداشت فوق به معنای حادثه های ناگوار گرفته شده؛ چون چرخش روزگار احیاناً موجب کمبودهایی نظیر قحطی، خشکسالی و دیگر حوادث تلخ می شود.

90- ترس از شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 13

13 - داشتن پناهگاهی امن در صورت شکست اسلام، انگیزه دوستی مسلمانان بیمار دل عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) با یهود و نصارا و پذیرش ولایت آنان

يقولون نخشی ان تصیبا دائره

91- ترس از شکنجه های اشراف بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 4

4 - مؤمنان به موسی (ع)، از رؤسا و اشراف قوم خود و از اذیت و شکنجه های فرعون در وحشت شدیدی به سر می بردند.

فما آمن لموسى إلا ذرية من قومه على خوف من فرعون و ملائهم أن يفتنهم
تکیر «خوف» دلالت بر شدت آن می کند و از معانی فتنه عذاب و شکنجه است.

ص: 233

92- ترس از شکنجه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 4

4- مؤمنان به موسی (ع)، از رؤسا و اشراف قوم خود و از اذیت و شکنجه های فرعون در وحشت شدیدی به سر می بردند .

فما آمن لموسى إلا ذرية من قومه على خوف من فرعون و ملائهم أن يفتنهم

تکبیر «خوف» دلالت بر شدت آن می کند و از معانی فتنه عذاب و شکنجه است.

93- ترس از طعمه گرگ شدن یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 13 - 9

9- «عن علی بن الحسین (ع) : . . . قال یعقوب (ع) «إني ليحزنني أن تذهبوا به و أخاف أن يأكله الذئب» فانتزعه حذراً عليه من أن تكون البلوى من الله عزوجل علی یعقوب فی یوسف خاصّه . . . ;

از امام سجاده (ع) روایت شده است: . . . یعقوب [به فرزندان] گفت: «بردن شما یوسف را مرا غمگین می کند و می ترسم که او را گرگ بخورد»؛ پس یوسف را از دست آنان گرفت، چون می ترسید آن بلایی که قرار بود از طرف خدا بر او وارد شود، در مورد یوسف بالخصوص باشد».

94- ترس از ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 13

13 - ترک نهی از منکر در برابر ستمگران، از سوی علمای اهل کتاب، به انگیزه حفظ منافع شخصی - تأمین شده از ناحیه آن ستمگران - و یا ترس از تهدیداتشان

لولا ينهيهم الربنيون و الاحبار

از امام حسین (ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: . . . و انما عاب الله ذلك عليهم لانهم كانوا يرون من الظلمه الذين بين اظهرهم المنكر و الفساد فلا ينهيهم عن ذلك رغبه فيما كانوا ينالون منهم و رهبه مما يحذرون . . .

تحف العقول، ص 137؛ بحار الانوار، ج 100، ص 79، ح 37.

95- ترس از عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 234

2 - آل عمران - 3 - 16 - 3

3 - نگرانی دائمی متقین ، از کردار خویش و عذاب الهی

لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا... يَقُولُونَ رَبَّنَا... فاغفر لنا ذنوبنا و قنا عذاب النار

استمرار و دوام، از فعل مضارع «يقولون» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 167 - 17

17 - ترس از عقوبت های خدا ، در عین امید به مغفرت و رحمت او ، مایه تربیت انسان و رشد و تعالی اوست .

إن ربك لسريع العقاب و إنه لغفور رحيم

توصیف خداوند به «عقوبت کننده ای سریع» و «بخشایشگری مهربان»، پس از به کارگیری عنوان «رب»، می تواند بیانگر این باشد که توجه به این دو صفت در انسان ترس و امیدی ایجاد می کند که مایه تربیت و کمال او خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 11، 13، 9

9- معبود های مشرکان ، خود ترسان از عذاب خدا و امیدوار به رحمت او هستند .

یرجون رحمته و يخافون عذابه

11- لزوم امیدواری به رحمت خدا در عین بیم داشتن از عذاب و کیفر او

أولئك... یرجون رحمته و يخافون عذابه

13- دعوت کنندگان به تعالیم الهی ، در عین تلاش برای کسب وسیله و راهی جهت تقرب به خداوند ، به رحمت او امیدوار و از عذابش بیمناکند .

یبتغون إلی ربهم الوسیله ائهم أقرب و یرجون رحمته و يخافون عذابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 87 - 4

4- بیم داشتن از عذاب خدا، توصیه ای الهی به انسان ها

أَفَلَا تَتَّقُونَ

«إِتْقَاء»، به معنای ترسیدن است و «أَفَلَا تَتَّقُونَ» به تقدیر «أَفَلَا تَتَّقُونَ عَذَابَهُ» می باشد؛ یعنی، «آیا از عذاب او بیم ندارید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 3

3- خوف و هراس پیامبر (صلی الله علیه و آله) از عذاب بزرگ الهی، بازدارنده آن حضرت از هرگونه عصیان و نافرمانی بود.

إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتَ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 6

ص: 235

6 - سرگذشت قوم لوط ، عبرتی برای بیمناکان از عذاب دردناک کفر و گناه

و ترکنا فیها ءایه للذین یخافون العذاب الالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 27 - 3، 1

1 - ترس و نگرانی از عذاب پروردگار ، از ویژگی های مؤمنان و مسلمانان راستین

و الذین هم من عذاب ربهم مشفقون

3 - هراس و نگرانی از عذاب الهی ، خصلتی شایسته و عملی بایسته

و الذین هم من عذاب ربهم مشفقون

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام تمجید از مؤمنانی است که دارای چنین خصلت ها و اوصافی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 16

16 - شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد .

ینی اری ما لاترون ینی أخاف الله

مراد از خوف خدا (ینی أخاف الله) به دلیل «ینی اری ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

96- ترس از عذاب اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 10

10 - ترس از عذاب های اخروی و امید به پاداش های جهان آخرت ، از انگیزه های آدمی برای عبادت خدا

ملک یوم الدین. اءیاک نعبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 95 - 6

6- گریز باور داران به قیامت از مرگ و ناپسند شمردن آن ، به خاطر ارتکاب گناهان و ترس از عذاب اخروی است .

و لن یتمنوه أبداً بما قدمت أیدیهم

«باء» در «بما قدمت» سببیه است. بنابراین جمله «لن یتمنوه ...» گویای این حقیقت است که گناهان از عوامل ترس از مرگ است. گفتنی است که چون جمله فوق درباره باورداران به خدا و قیامت است، علت یاد شده مخصوص آنان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 10، 3، 2، 1

1 - ترس پیامبر (صلی الله علیه و آله) از عذاب خداوند

ص: 236

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به اظهار ترس خویش از عذاب در صورت نافرمانی از پروردگار

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

3 - نقش سازنده بیان ترس پیشوایان دین از عذاب الهی، در هدایت مردم و بازداشتن آنها از گناه

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

6 - ترس از عذاب قیامت، مانع از شرک و پذیرش ولایت غیر خدا

أغیر الله أتخذ ولیا .. إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

10 - عذاب قیامت دهشتنا و سزاوار ترس بسیار

إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

توصیف روز قیامت به «عظیم»، بیان عظمت رخدادهای آن (عذاب و ..) نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 2

2- عذاب آخرت، عذابی سخت و سزاوار هراسیدن است.

لمن خاف عذاب الآخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 5

5- ترس از عذاب اخروی، خصیلتی ارزشمند و مورد توصیه خداوند

يأيتها الناس اتقوا ربكم إنّ زلزله الساعة شيء عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در خوف و هراس از عذاب قیامت، در صورت عصیان و نافرمانی کردن

إِنِّي أَخَافُ إِنَّ عَصِيَّتَ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

97- ترس از عذابهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 56 - 5

5- هراس از مقام ربوبی خدا و نعمت او و امید داشتن به رحمت وی ، از آداب دعا و نیایش به درگاه خداوند است .

و ادعوه خوفاً و طمعاً

هر یک از «خوفاً» و «طمعاً» مصدری است به معنای اسم فاعل و حال برای فاعل «ادعوه» می باشد. یعنی «ادعوه خائفین و طامعین». متعلق «طمعاً» به قرینه فراز بعد رحمت خداست و در مقابل، متعلق «خوفاً» نعمت خدا و دوری از رحمت او خواهد

ص: 237

بود.

98- ترس از عصای موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 21 - 2

2- موسی (ع) از گرفتن عصای مار شده خویش در بیم و هراس بود .

قال خذها و لاتخف

99- ترس از عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 3

3- در قیامت مجرمان ، هنگام مشاهده نامه عمل ، از کردار خود وحشت و دلهره پیدا می کنند .

فترى المجرمين مشفقين مما فيه

100- ترس از غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 16

16 - هراس از خدا و ترسیدن از غیر او ، زمینه ساز پایبندی به عهد اوست .

أوفوا بعهدى . . . و ائبى فارهبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 41 - 17

17 - پروا داشتن از خدا و نهراسیدن از غیر او ، مستلزم ایمان به قرآن و پرهیز از دین فروشی است .

ءامنوا بما أنزلت . . . و لاتشتروا بآئتى ثمناً قليلاً و ائبى فاتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لازمه ایمان راستین ، بیم داشتن از خدا و نهراسیدن از قدرت و سطوت غیر اوست .

أتخشونهم فالله أحق أن تخشوه إن كنتم مؤمنين

ص: 238

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 18 - 8,9

8 - اقامه نماز ، پرداخت زکات و بیم داشتن از خدا و نهرا سیدن از غیر او ، نشانه های ایمان راستین

من ءامن بالله و الیوم الآخر و أقام الصلوه و ءاتی الزکوه و لم یخس إلا الله

9 - ایمان به خدا و روز رستاخیز ، اقامه نماز و پرداخت زکات و نترسیدن از غیر خدا ، زمینه ساز ره یابی به صراط مستقیم و قرار گرفتن در زمره ره یافتگان

من ءامن بالله و الیوم الآخر .. فعسی أولئک أن یکونوا من المهتدین

101- ترس از فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 8 - 98 - 16

16 - مؤمنان دارای عمل صالح ، هراسان از فرجام خویش و نگران از کوتاهی در برابر عظمت خداوند

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. ذلک لمن خشی ربّه

ترس از خداوند، به معنای نگرانی و هراس از فرجام خویش هنگام رویه رو شدن با او است.

102- ترس از فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 30 - 41 - 9

9 - موحدان راستین ، در خوف و هراس نسبت به سرنوشت اخروی خویش و اندوهناک از خطاها و لغزش های خود

إنّ الذین قالوا ربّنا الله ثمّ استقموا .. ألاّ تخافوا و لاتحزنوا

بنابراین نکته که نزول ملائکه در دنیا و یا به هنگام مرگ باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 5

5 - مؤمنان ، نسبت به فرجام اخروی خود بیمناک و نگران اند .

والذین ءامنوا مشفقون منها

ص: 239

103- ترس از فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 55 - 3

3 - ترسیدن و حساب بردن مردم عصر فرعون از خشم و غضب او و تحریک شدنشان علیه کسانی که باعث خشم او می شدند .

فَأرسل فرعون في المدائن حشرين . . . وإتهم لنا لغائظون

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إتهم لنا لغائظون» در مقام تعلیل برای تعقیب بنی اسرائیل است؛ یعنی، چون آنان ما را به خشم آوردند، پس سزاوار است که شما آنان را تعقیب کنید.

104- ترس از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 21 - 1

1 - فرار موسی (ع) از مصر، در پی کشتن مرد قبطی و ترس از انتقام فرعونیان

ففررت منكم لَمَّا خفتكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 33 - 3

3 - ترس موسی از کشته شدن به دست فرعونیان به تقاص قتل مرد قبطی

إني قتلت منهم نفسًا فأخاف أن يقتلون

105- ترس از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 34

34 - « انه قيل يا رسول الله (صلى الله عليه و آله) ما « آتى المال على حبه » فكلنا نحبه ؟ قال رسول الله (صلى الله عليه و آله) : تؤتیه حين تؤتیه و نفسك حين تحدثك بطول العمر و الفقر ؛

از رسول خدا(صلى الله عليه و آله) سؤال شد که: مراد از «آتى المال على حبه» چیست؟ همه مال خود را دوست می داریم. رسول

خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: مراد این است که مال خود را در راه خدا می دهی، در حالی که نفست تو را از عمر دراز و فقر می ترساند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 1,3

1 - شیطان ، انسان را از فقر می ترساند و مانع انفاق می شود .

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ

ص: 240

3 - ترس از فقر ، مانعی شیطنی برای انفاق

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 14

14 - رسیدن به پاداش نیک خدا در گرو انفاق از مال با وجود علاقه به آن و ترس از فقر

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تَحِبُّونَ

از رسول الله (صلی الله علیه و آله) درباره آیه فوق سؤال شد آن حضرت فرمود: هو ان ینفق العبد المال و هو شحیح یأمل الدنیا و یخاف الفقر.

مجمع البیان، ج 2، ص 793؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 298، ح 7.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 5

5- ترس از فقر و تهی دستی ، مجوز ارتکاب قتل فرزند نمی شود .

و لا تقتلوا أولادکم خشیه إملق

106- ترس از قتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 14 - 4

4 - بیم موسی (ع) از اقدام فرعونیان مبنی بر قتل او به خاطر رفتار گذشته اش (قتل مرد قبطی)

فأخاف أن یقتلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 16 - 6

6 - منافقان حاضر در غزوه احزاب ، برای نجات از مرگ و یا کشته شدن ، تصمیم به فرار از جهاد گرفتند .

إن يريدون إلاّ فرارًا .. إن فررتم من الموت أو القتل

107- ترس از قدرت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 6

6 - وحشت و احساس خطر فرعون ، هامان و قارون از گسترش آیین موسی و قوت گرفتن پیروان آن حضرت

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

ص: 241

از فرمان فرعون و .. به قتل ایمان آورندگان به موسی(ع)، برداشت یاد شده استفاده می شود.

108- ترس از قهاریت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 50 - 1،4

1- فرشتگان ، همواره ، از مقام ربوبیت و قهاریت خداوند ، در خوف و هراسند .

و الملئکه .. یخافون ربهم من فوقهم

«من فوقهم» حال برای «رب» است و دلالت بر علو و برتری خدا می کند که حاکی از قهاریت اوست و فعل مضارع «یخافون» دلالت بر تداوم می کند.

4- مقام ربوبیت و قهاریت خداوند ، شایسته ترس و هراس است .

یخافون ربهم من فوقهم

109- ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 8

8 - توجه به قیامت و خوف از آن ، بازدارنده آدمی از اعمال ناشایست (ربا و ..) و ترغیب کننده او به اعمال شایسته (انفاق ، صدقه و ..)

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله و ذروا ما بقی من الربوا .. و ان تصدقوا خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 109 - 7

7 - ضرورت ترس از قیامت و صحنه های حسابرسی در آن روز .

یوم یجمع الله الرسل

برداشت فوق بر این است که «یوم» بدل اشتمال برای «الله» در آیه قبل «اتقوا الله» گرفته شود و یا مفعول باشد. برای فعلی همانند: «اتقوا و یا احذروا و .. که به قرینه «اتقوا الله» حذف شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به سرمایه گذاری بیشتر تبلیغی برای بیمناکان از حشر و قیامت

و أنذر به الذین یخافون أن یحشروا إلی ربهم

با اینکه انبیا باید همه مردم را انذار دهند، ولی معرفی یک دسته برای انذار بیانگر عنایت بیشتر به آنان در امر تبلیغ و انذار است.

ص: 242

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 61 - 4

4 - موحدانِ بیمناک از پروردگار و روز قیامت ، پیشتاز در انجام کار های نیک

و هم لها سبفون

«لها» متعلق به «سابقون» است که مفعول آن محذوف می باشد. پس تقدیر آن چنین می شود: «و هم سابقون غیرهم لها». «سبق» به معنای پیشی گرفتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 1،15

1 - مردمان الهی و والا مقامی که تجارت و داد و ستد ، آنان را از ذکر خدا ، اقامه نماز و پرداخت زکات باز نمی دارد ، همواره ترسان از روز قیامت اند .

رجال لاتلهیهم تجره و لایبع عن ذکر الله و اقام الصلوه و ایتاء الزکوه یخافون یوم

برداشت یاد شده بر این اساس است که «رجال» مبتدا و «یخافون» خبر آن باشد.

15 - مردان الهی ، همواره از قیامت ترسان اند .

رجال .. یخافون یومًا تتقلب فیہ القلوب و الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 1،6

1 - خداوند ، فراخوان مردمان به تقوا و ترس از روز قیامت

یاأیها الناس اتقوا ربکم و اخشوا یومًا

6 - قیامت ، روزی هول انگیز است و شایسته است که انسان ، از آن نگران باشد .

و اخشوا یومًا لایجزی والد عن ولده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - عبادت شبانه با سجده و قیام ، دغدغه خاطر داشتن از روز قیامت و امید به رحمت الهی ، از اوصاف و نشانه های مؤمنان راستین

أَمَّنْ هُوَ قَنْتَ ءَانَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ

آیه شریفه به قرینه مقابله با آیه قبل - که درباره انسان های کافر بود - درصدد بیان اوصاف و نشانه های مؤمنان راستین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 3

3 - مؤمنان ، دارای بیم و نگرانی همراه با مراقبت ، نسبت به رستاخیز

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَشْفُقُونَ مِنْهَا

ص: 243

«اشفاق» (مصدر «مشفقون») به معنای هراس داشتن توأم با عنایت و مراقبت نسبت به چیزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 2

2 - خوف از قیامت ، از ویژگی های ابرار است .

و يخافون يومًا كان شره مستطيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 1

1 - ترس از احوال روز قیامت ، از ویژگی های ابرار

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 45 - 4

4 - حوادث قیامت ، هولناک و سزاوار ترس و نگرانی است .

من يخشيها

110- ترس از کیفر اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلام هراس داشتن خود از پیامد های ناگوار اخروی عصیان و نافرمانی خدا به مردم

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

111- ترس از کیفرهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 165 - 13

13 - آدمی در هر حال باید از عقوبت‌های الهی ترسان و به رحمت او امیدوار باشد.

إن ربك سريع العقاب وإنه لغفور رحيم

ص: 244

112- ترس از گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 116 - 7

7 - گنهکار باید بیمناک از گناه خویش و امیدوار به مغفرت الهی باشد .

إِنَّ اللَّهَ ... وَيَغْفِرَ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ

خداوند با اشاره به اینکه آمرزش گناهان حتمی نخواهد بود و تنها مشیت الهی آن را رقم خواهد زد، خواسته است انسانها را از یکسو امیدوار به رحمت و آمرزش کند (رجاء) و از سوی دیگر آنان را نسبت به گناهان بیمناک سازد (خوف).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 98 - 11

11 - انسان باید همواره بیمناک از گناهان خویش و امیدوار به رحمت و مغفرت الهی باشد .

اعلموا إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

113- ترس از مخالفت با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 33 - 2

2 - متقین ، در عین اعتقاد به رحمانیت خداوند ، بیمناک از مخالفت با او *

من خشى الرحمن بالغيب

از این که وصف «الرحمان» مفعول «خشى» قرار گرفته است، می توان به مطلب فوق ره برد؛ زیرا در نظر ابتدایی، وصف «منتقم، قهار و...» متناسب با خشیت است و این که وصف «رحمت» به کار گرفته شده است، می رساند که رجای متقین آنان را به گناه نمی کشاند.

114- ترس از مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 243 - 1

1 - فرار هزاران تن از اقوام گذشته از دیار خویش به خاطر ترس از مرگ ، و میرانده شدن و دوباره زنده شدن آنان پس از مدتی از سوی

خداوند

الم تر الى الذين . . . ثم احياهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 252 - 1

ص: 245

1 - میراندن و زنده کردن خداوند ، جمعیتی را که به سبب ترس مرگ از دیارشان گریختند ، از آیات الهی

الم تر الى الذین خرجوا .. تلک آیات اللّٰه

کلمه «تلک» علاوه بر اینکه اشاره به داستان طالوت و جالوت است، می تواند اشاره به قصه سابق بر آن نیز باشد؛ یعنی قصه آنان که از مرگ گریختند و ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 28 - 11

11 - خدا ترسی ، تقویت کننده روحیه آدمی در برخورد با حادثه مرگ

لئن بسطت إلی یدک .. انی اخاف اللّٰه رب العلمین

جمله «انی اخاف اللّٰه» تعلیل است برای «ما انا بباطل ..» و می رساند که هابیل به خاطر ترس از خداوند، خطر مرگ را نادیده گرفته و از پیشدستی به کشتن قاییل خودداری کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 16 - 6

6 - منافقان حاضر در غزوه احزاب ، برای نجات از مرگ و یا کشته شدن ، تصمیم به فرار از جهاد گرفتند .

إن یریدون إلاّ فرارًا .. إن فررتم من الموت أو القتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 20 - 5

5 - منافقان مدینه ، به شدت از کشته شدن و آسیب دیدن ، واهمه داشتند .

وإن یأت الأحزاب یودّوا لو أنّهم بادون فی الأعراب

این که می فرماید: «دوست داشتند در بیابان باشند» کنایه از این است که نمی خواستند در مدینه باشند تا از جنگ، آسیبی به آنها برسد و یا کشته شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 3

3 - ترس از مرگ ، عامل اصلی تخلف اعراب از همراهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در سفر حدیبیه

بل ظننتم أن لن ينقلب الرسول والمؤمنون إلى أهليهم أبدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 7 - 3، 1

1 - یهود ، قومی هراسان از مرگ و غیر مشتاق برای لقای الهی

و لا يتمنونه أبدًا

3 - ظالمان ، در هراس از مرگ و گریزان از آن

و لا يتمنونه . . . و الله عليم بالظلمين

ص: 246

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 2

2 - قوم یهود ، مردمی هراسان از مرگ

قل إنَّ الموت الذی تفرّون منه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 11

11 - ترس از مواجهه با مرگ در مسیر هجرت ، نباید مانع اقدام به آن گردد .

و من ینخرج من بیته مهاجراً الی اللّٰه ورسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع اجره علی اللّٰه

115- ترس از معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 81 - 1

1 - نترسیدن از پیامد شرک به خدای یگانه و در هراس بودن از شریکان موهوم او، کاری شگفت و نابخردانه است.

و کیف أخاف ما أشركتم و لاتخافون أنکم أشركتم باللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 51 - 9

9- معتقدان به خدایان متعدد (مشرکان) ، از معبود های خویش هراسان بودند .

لاتتخذوا إلهین اثنین . . . فای-ی فارهبون

«فا» در «فایای» جواب شرط مقدر است و آوردن آن بر سر مفعول مقدم - که مفید حصر است - می تواند حکایت از نکته یاد شده بکند.

116- ترس از معجزه موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 22 - 5

5- فرعون با مشاهده معجزه موسی (ع)، وحشت زده از آن روی برتافت و شتابزده گریزان شد. *

ثمّ أدبر یسعی

«إدبار» فرعون، - در یک احتمال - به معنای فرار او از ترس معجزه موسی (ع) است که در شکل مار عظیم ظاهر شده بود.

ص: 247

117- ترس از ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 22 - 6

6 - وحشت مجرمان از ملائکه به هنگام رو در رویی با آنها، به هنگام مرگ و روز رستاخیز

یوم یرون الملائکه لالبشری یومئذ للمجرمین و یقولون حجراً محجوراً

118- ترس از موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 14، 13

13 - ابراهیم(ع) ترس مفروض از پدیده های جهان را به خواست و مشیت خداوند دانست، نه تأثیر مستقل پدیده ها و ربوبیت آنها

و لا أخاف ما تشركون به إلا أن یشاء ربی شیئاً

14 - خوف انگیز بودن برخی پدیده ها و رخدادهای جهان به مشیت خداوند است، نه ربوبیت پدیده ها و تأثیر آنها.

و لا أخاف ما تشركون به إلا أن یشاء ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 81 - 9

9 - ترس از آسیب رسانی برخی موجودات، از عوامل شریک پنداشتن آنها برای خداوند است.

و کیف أخاف ما أشركتم .. فأی الفریقین أحق بالأمن

119- ترس از مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 13 - 4، 2

2 - ترس منافقان از مؤمنان، بیشتر و جدی تر از ترس آنان از خداوند

لأتتم أشدّ رهبة فی صدورهم من اللّٰه

4 - عقب نشینی منافقان از همگامی با کافران ، معلول ترس عمیق آنان از مؤمنان

لئن أُخرجوا لا يخرجون معهم . . . لأنتم أشد رهبة في صدورهم من الله

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل و این که «لأنتم أشد رهبة» در مقام بیان علت عقب نشینی منافقان از یاری کافران باشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

ص: 248

120- ترس از نفخ صور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 2

2- دمیده شدن در صور، دارای پی آمد های سنگین و وحشت بار برای همه موجودات هستی

و یوم ینفخ فی الصور ففرع من فی السموت و من فی الأرض

تعبیر «السموات و الأرض» دربرگیرنده همه هستی است.

121- ترس از وعیدهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 5,6

5- رهایی از چنگال ظالمان با هلاک شدنشان و سکونت در جای آنان، تنها برای کسانی میسر است که از مقام و وعید خداوند بترسند.

لنهلكنّ الظلمین . و لنسکنتکم الأرض من بعدهم ذلک لمن خاف مقامی و خاف وعید

6- کسانی از امداد های ویژه خداوند برخوردار می شوند که از مقام الهی (حسابرسی) و وعید او ترس داشته باشند .

و لنسکنتکم الأرض من بعدهم ذلک لمن خاف مقامی و خاف وعید

«مقام» اسم مکان است و به قرینه ترس و وعیدی که به دنبال آن آمده است می تواند به معنای مکان قیام برای حسابرسی باشد.

122- ترس اشراف قوم فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 127 - 3

3 - اشراف دربار فرعون بیمناک از برچیده شدن نظام فرعونی و به قدرت رسیدن موسی (ع) و قوم او

أتذر موسی و قومه لیفسدوا فی الأرض و یذکر وءالهتک

123- ترس اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

33- اصحاب كهف ، از پي بردن مردم به مخفي گاه شان نگران و بيم ناك بودند و براي پيش گيري از افشاي آن ، تلاش مي كردند .

ص: 249

و لا يشعرون بكم أحدًا

124- ترس اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 13 - 6

6- نگرانی و ترس اقوام کفرپیشه از گسترش و تأثیر تعالیم انبیا در صورت حضور آنان در جامعه

لنخرجنکم من أرضنا أو لتعودن فی ملتنا

125- ترس امام حسن (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، وفاکنندگان به نذر خویش و بیم داران از قیامت بودند.

یوفون بالنذر و یخافون یومًا کان شره مستطیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، مظهر بیم داری از قیامت و ایمان به روز جزا

إنّا نخاف من ربّنا یومًا عبوسًا قمطریرًا

126- ترس امام حسین (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، وفاکنندگان به نذر خویش و بیم داران از قیامت بودند.

یوفون بالنذر و یخافون یومًا کان شره مستطیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، مظهر بیم داری از قیامت و ایمان به روز جزا

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا

ص: 250

127- ترس امام علی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 6

6 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، وفاکنندگان به نذر خویش و بیم داران از قیامت بودند .

یوفون بالنذر و یخافون یومًا کان شره مستطیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 6

6 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، مظهر بیم داری از قیامت و ایمان به روز جزا

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا

128- ترس انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 21 - 7

7 - ترس از غیر خدا ، منافاتی با مقام نبوت ندارد .

لاتخف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 39 - 3

3 - پیامبران ، از کسی جز خداوند ، ترس و هراسی نداشتند .

الذین یبْلِغُونَ... و یخشونه و لایخشون أحدًا إلاّ الله

129- ترس انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 16

16 - انسان ها ، طبیعتاً ، نگران از دست رفتن حقوق خویش از سوی همسانان خودند .

تخافونهم كخيفتكم انفسكم

ص: 251

130- ترس انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 4 - 1

1 - مردم در قیامت ، مانند پروانه های ریز و پراکنده در هوا ، هراسان و بی سامان به هر طرف روی خواهند آورد .

یوم یكون الناس كالفرش المبتوث

«فَرَّاشَه» (مفرد «فَرَّاش»); یعنی، آنچه بال زده و در حرارت چراغ سقوط کرده و خود را می سوزاند (تاج العروس) «فَرَّاء» آنها را ملخ هایی می داند که روی زمین گسترده و در هم می لولند (مجمع البیان). تشبیه مردم در قیامت به آن حشرات، نشانگر سردرگمی، ترس و اضطرابی است که انسان ها را به هر سو خواهد کشاند.

131- ترس اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 1، 15

1 - مردمان الهی و والا مقامی که تجارت و داد و ستد ، آنان را از ذکر خدا ، اقامه نماز و پرداخت زکات باز نمی دارد ، همواره ترسان از روز قیامت اند .

رجال لاتلهیهم تجره و لایبع عن ذکر اللّٰه و اقام الصلوه و ایتاء الزکوه یخافون یوم

برداشت یاد شده بر این اساس است که «رجال» مبتدا و «یخافون» خبر آن باشد.

15 - مردان الهی ، همواره از قیامت ترسان اند .

رجال .. یخافون یومًا تتقلّب فیہ القلوب و الأبصر

132- ترس بازماندگان اهل عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 47 - 4

4- به هلاکت رساندن گروهی از مردم و به دنبال آن ایجاد بحران روانی در بازماندگان ، از جمله عذاب های دنیوی خداوند

أو یأخذهم علی تخوّف

133- قرس بدكاران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 47 - 2

ص: 252

2- بدکاران ، به هلاکت در حال وحشت و هراس تهدید شدند .

أفأمن الذين مكروا السيئات .. أو يأخذهم على تخوف

134- ترس بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 109 - 5

5- بندگان شایسته خدا ، همواره معترف به ایمان و بیمناک از کاستی اعمال خویش

إنّهم كان فريق من عبادي يقولون ربّنا ءامنّا فاغفر لنا و ارحمنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 4

4- پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم ، موجب هراسناکی و اضطراب شدید بندگان خالص خدا از سرنوشت اخروی شان

إنّ عذابها كان غراماً

درخواست رهایی از عذاب و تعلیل آن به این که آن عذاب دائمی و گریزناپذیر است، برداشت فوق را می رساند.

135- ترس بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 22 - 2

2- هراس قوم موسی (بنی اسرائیل) از برخورد و رویارویی با زورگویان قدرتمند حاکم بر سرزمین مقدس

قالوا یموسی ان فیها قوماً جبارین و انا لن ندخلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 24 - 2

2- هراس قوم موسی (ع) (بنی اسرائیل) از برخورد و رویارویی با زورگویان قدرتمند حاکم بر سرزمین مقدس

قالوا یموسی انا لن ندخلها ابداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 171 - 2

2 - قوم موسی هراسان از سقوط کوه برافراشته شده بر سر آنان

و ظنوا أنه واقع بهم

ص: 253

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 61 - 2

2 - اظهار نگرانی و وحشت همراهان موسی از گرفتار آمدن در کمند سپاه فرعون

قال أصحاب موسى إنا لمدركون

«ادراک» (مصدر مجهول «مدرکون») به معنای گرفتار شدن است «إنا لمدركون»؛ یعنی، ما قطعاً گرفتار خواهیم شد.

136- ترس بیمار دلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 8

8- نگاه بیمار دلان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پس از نزول آیات جهاد، نگاهی وحشت زده و محتضرگونه

ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت

137- ترس پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 41 - 12

12 - خداوند تنها مقامی که شایسته و بایسته ترسیدن و پروا داشتن است .

وإي فاتقون

روشن است که پروا داشتن و ترسیدن از خدا، به لحاظ عذابها و کیفرهایی است که او برای خاطیان و گنهکاران مقرر فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 14

14 - ترس از خداوند، زمینه ساز عمل به احکام اوست .

فولوا وجوهكم شطره... فلا تخشوههم واخشوني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - احتمال و ترس معقول و متعارف از مراعات نکردن حدود الهی در خانواده، مُجَوِّز طلاق خُلَع *

فان خفتم ألاّ یقیمما حدود اللّٰه

با توجه به اینکه «ان خفتم»، خطاب به عموم مردم است، معلوم می شود نگرانی زن و شوهر باید به نحوی باشد که عموم مردم نیز در صورت آگاهی، این نگرانی را داشته باشند.

ص: 254

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 37,39

37 - خداترسی و توجه به نظارت او بر اعمال ، عامل رعایت حقوق متقابل مادر ، پدر و دایه

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله و اعلموا ان الله بما تعملون بصیر

39 - خداترسی و توجه به آگاهی او ، عامل رعایت مصالح نوزادان و مسائل مربوط به شیردهی آنان از سوی پدر ، مادر ، وارثان پدر و دایه

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 12

12 - آگاهی همه جانبه خداوند بر اسرار انسان ، مقتضی ترس و پروا داشتن از او

و اعلموا ان الله يعلم ما فی انفسکم فاحذروه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 8

8 - توجه به قیامت و خوف از آن ، بازدارنده آدمی از اعمال ناشایست (ریا و . . .) و ترغیب کننده او به اعمال شایسته (انفاق ، صدقه و . . .)

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله و ذروا ما بقی من الربوا . . . و ان تصدقوا خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 16 - 3

3 - نگرانی دائمی متقین ، از کردار خویش و عذاب الهی

للذین اتقوا . . . یقولون ربنا . . . فاغفر لنا ذنوبنا و قنا عذاب النار

استمرار و دوام، از فعل مضارع «یقولون» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 16

16 - ترس از خداوند ، موجب پرهیز از پذیرش ولایت کافران

لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ . . . وَيَحذَرُكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 14

14 - ترس از خدا ، مایه ترک کردار بد

و ما عملت من سوء تودّ . . . ويحذركم الله نفسه

ص: 255

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 6

6 - ترس از خدا و رعایت تقوا، زمینه ساز تسلیم دائمی و همه جانبه در برابر خداوند

اتقوا الله حَقَّ تَقَاتِهِ وَ لَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

جمله «و لا تموتنَّ الا و انتم مسلمون»، دالّ بر دوام است و حذف متعلق «مسلمون»، دلالت بر همه جانبه بودن تسلیم دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 12، 13

12 - ضرورت تقوایبشگی و خداترسی

فَاتَّقُوا اللَّهَ

13 - خداترسی و تقوایبشگی، موجب سزاوار شدن اهل ایمان، برای نصرت و یاری خداوند

وَ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَ اَنْتُمْ اِذْ لَهٗ فَاتَّقُوا اللَّهَ

تفریح جمله «فاتقوا الله»، بر بیان نصرت الهی در بدر «و لقد نصرکم الله ببدر»، نمایانگر علت سزاوار شدن مؤمنان به یاری خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 13، 16

13 - ترس از خدا، زمینه مسؤولیت پذیری، و ترس از غیر خدا، زمینه گریز از مسؤولیت

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا .. فَلَا تَخَافُوهُمْ وَ خَافُونَ

16 - ترس از خدا و نترسیدن از دیگران، لازمه ایمان است .

فَلَا تَخَافُوهُمْ وَ خَافُونَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 14

14 - هراس خردمندان مؤمن از خواری و خذلان در روز قیامت

و لا تخزنا يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 22

22 - ترس و خشیت ، تنها سزاوار مقام بلند و رفیع خداوند است .

اذا فريق منهم يبخشون الناس كخشية الله او اشد خشية

ترس آمیخته با تعظیم را «خشیه» می گویند. یعنی اگر عظمت کسی یا چیزی باعث ترس از او شود، می گویند از او خشیت دارد. و نکوهش خداوند از ترسیدن از غیر او دلالت می کند که تنها باید از او خشیت داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 256

18 - لزوم ترس از خدا و نترسیدن از دشمنان دین

فلاتخشوهم و اخشون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 2,8

2 - بیمناکان از حشر و حضور در پیشگاه خداوند دارای زمینه مساعد برای پذیرش انذار و دعوت پیامبران هستند.

و أنذر به الذین یخافون أن یحشروا إلی ربهم

8 - هراس از روزی که در آن جز خداوند یاور و شفیع نیست، زمینه پذیرش انذارهای انبیا

و أنذر به الذین یخافون أن یحشروا إلی ربهم لیس لهم من دونه ولی ولا شفیع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 81 - 3

3 - مشرکان سزاوار هراس از خداوند به سبب شریک پنداشتن برای او هستند.

ولا تخافون أنکم أشرکتکم بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 154 - 6

6 - هیچ مقامی، جز خدا، شایسته آن نیست که آدمی در برابر آن هراسان شود.

للذین هم لربهم یرهبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 2 - 8

8 - ایمان، توکل بر خدا و خداترسی، از ارزش های متعالی

وجلّت قلوبهم... و علی ربهم یتوکلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 67 - 4

4 - نگرانی از فریفته شدن مردم با تبلیغات سوء و مشتبه شدن حق و باطل بر آنان ، امری بایسته و هراسی نیکو است .

فأوجس فی نفسه خیفه موسی

نهی از خوف که در آیه بعد آمده است، موسی(ع) را به خاطر نگرانی اش، تخطئه نکرده است؛ بلکه جمله «إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى» از فرجام کار و این که پیروزی با موسی(ع) خواهد بود، خبر می دهد و نگرانی موسی(ع) را زایل می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 4

ص: 257

4- ترس از خدا و نگرانی از دست نیافتن به ترکیه نفس ، ترسی به سزا و حالتی مطلوب در پیشگاه خداوند

و هو یخشی

138- ترس خانواده ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 52 - 3

3- ابراهیم (ع) و خانواده وی با مشاهده ورود مهمانان (فرشتگان) به محضر ایشان ، هراسناک و مضطرب شدند .

إذ دخلوا علیه .. قال إنا منكم و جلون

با اینکه ملائکه بر شخص حضرت ابراهیم(ع) وارد شدند (دخلوا علیه) اما آن حضرت هراس و اضطراب را به صورت جمع (إنا منكم و جلون) بیان کرده است و این نشان دهنده هراس خود او و خانواده اش می باشد. لازم به ذکر است که «وجل» به آن ترسی گفته می شود که سراپای وجود انسان را فراگیرد (مفردات راغب).

139- ترس داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 22 - 3

2- داوود (ع) ، برخوردار از روحیات و خصوصیات بشری (مانند ترس و . . .) در برخورد ناگهانی با خطرات

إذ دخلوا علی داود ففزع منهم

3- پی بردن نزاع کنندگان و شاکیان به وحشت داوود (ع) از ورودشان و دلداری دادن آنان به آن حضرت

إذ دخلوا علی داود ففزع منهم قالوا لاتخف

140- ترس در برزخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 170 - 16، 18

16 - عالم پس از مرگ (برزخ) ، جایگاه ترس و اندوه برای برخی از انسانها

و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم الا خوف علیهم و لا هم یحزنون

اگر در عالم برزخ برای هیچ کس، هیچ حزن و اندوهی نبود، سرور و شادمانی شهیدان بر اینکه نه خود و نه دیگر همزمانشان که با شهادت به آنان ملحق می شوند، حزن و اندوهی ندارند، بی مورد خواهد بود.

18 - وجود شادمانی، ترس و اندوه (حالات روحی) برای انسان در عالم برزخ

فرحین بما آتیهم الله من فضله... الا خوف علیهم ولا هم یحزنون

ص: 258

141- قرس در تبليغ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 48 - 4

4 - ايجاد بيم و اميد، از روشهاي اساسي در تبليغ

و ما نرسل المرسلين الا مبشرين و منذرين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - احقاف - 8 - 46 - 19

19- لزوم رعايت اعتدال در تهديد و ايجاد موازنه بين خوف و رجا، در كار تبليغ و هدايت خلق

قل ان افتريته فلا تملكون لي من الله شيئاً .. و هو الغفور الرحيم

خداوند، همپاي تهديد منكران رسالت، غفران گسترده خویش را نیز به رخ آنان می کشد و این خود گویای حقیقت یاد شده است.

142- قرس در تربيت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 57 - 10

10 - ايجاد بيم و اميد، روشی برای تربيت

ان الذین كفروا .. و الذین امنوا

خداوند برای تربيت انسانها، آنان را از دوزخ بيم داده و به بهشت جاودان امیدوار می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 110 - 9

9 - طرح بيم و اميد به همراه يکديگر، از روش های قرآن برای ارشاد و تربيت انسانها

فمن يجدل الله عنهم يوم القيمة .. و من يعمل سوءاً ... يجادل الله غفوراً رحيماً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20- بیم و اخطار، از هدف های تربیتی - هدایتی قرآن

و ما نرسل بالآیت إلا تخويفاً .. و نخوفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 259

13 - « بیم و امید » ، « بشارت و انذار » و « تهدید و تشویق » ، از روش های تربیتی قرآن

إِنَّ الْخٰسِرِينَ... لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظِلَلٌ مِنَ النَّارِ... لَكِنَّ الَّذِیْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غَرْفٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 28

28 - بشارت و انذار و ایجاد امید از سویی و خوف از سوی دیگر ، از روش های قرآن برای تربیت مؤمنان

و كَلَّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحَسَنٰی وَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِیْرٌ

وعده پاداش های برتر اخروی به مؤمنان از یک سو و هشدار به این که مواظب اعمال خود باشند از سوی دیگر، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 12 - 4

4 - اخطار و بشارت و ایجاد خوف و رجا ، روش تربیتی و هدایتی قرآن کریم

و لِلَّذِیْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ عَذَابٌ جَهَنَّمُ... اِنَّ الَّذِیْنَ یَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَیْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَّ اَجْرٌ

143- ترس در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 12

12 - سستی و هراس در هنگامه های دشوار (همانند جنگ) و تصمیم به نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به تنهایی ، موجب خروج از ولایت و حمایت الهی نیست .

اِذْ هَمَّتْ... وَ اللّٰهُ وَلِیُّهُمَا

جمله «و الله ولیهما»، در عین اعتراض به گروههایی که قصد انحراف از جنگ و نافرمانی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) را داشتند، بیانگر این است که این تصمیمشان، باعث نشد که ولایت الهی از آنان منقطع شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - اعتقاد به مقدر بودن مرگ ، از میان برنده هراس آدمی برای سفر و حضور در میدان نبرد (صحنه های دشوار زندگی)

قالوا .. ما ماتوا و ما قتلوا ... و الله یحیی و یمیت

جمله «و الله یحیی و یمیت»، می تواند به منظور زدودن هراس از شرکت در پیکار ایراد شده باشد.

ص: 260

144- ترس در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 2

2 - شایعه پراکنانی که مردم را از جهاد می ترسانند ، شیطانند .

قال لهم الناس انّ الناس قد جمعوا لكم .. ائما ذلكم الشيطان يخوف اولياءه

بنابر اینکه «ذلکم»، اشاره به همان مردمی باشد که مؤمنان را از جنگ می ترسانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 1

1 - توجه به حاکمیت خداوند در حیات و مرگ ، برطرف کننده ترس آدمی برای پیکار در راه او

الم تر الى الذين .. وقاتلوا في سبيل الله

145- ترس در دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 56 - 10

10 - نیایش کنندگان به درگاه خدا با حالت بیم و امید ، از زمره محسانند .

و ادعوه خوفاً و طمعاً ان رحمت الله قريب من المحسنين

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله «ان ال---له ..» بیانگر علت «فادعوه ...» باشد یعنی توصیه ما به دعا و نیایش بدان جهت است که شما را مشمول رحمت خویش قرار دهیم بر این مبنا آیه دلالت می کند که دعا و نیایش مصداق احسان و نیایش کنندگان از زمره محسانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 16 - 3.5

3 - نیایش مؤمنان راستین به درگاه خدا در دل شب ، همراه با بیم و امید است .

يدعون ربهم خوفاً و طمعاً

5- توأم بودن بیم و امید در دعا و نیایش ، امری بایسته و لازم است .

یدعون ربّهم خوفاً و طمعاً

146- ترس در قضاوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 44 - 23

ص: 261

23 - ترس از مردم در قضاوت بر اساس کتاب های آسمانی ، ناروا و مورد نهي خداوند

يحکم بها .. فلا تخشوا الناس

147- ترس در قيامت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

2 - بقره - 2 - 274 - 8

8 - اتفاق کنندگان در راه خداوند ، ترس و اندوهی در رستخیز نخواهند داشت .

و لا خوف عليهم و لا هم يحزنون

بنابراینکه عدم «خوف» و «حزن» تنها مربوط به آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 10

10 - مؤمنان دارای عمل صالح ، ترس و اندوهی در رستخیز ندارند .

انّ الذين امنوا .. و لا خوف عليهم و لا هم يحزنون

بنابراینکه عدم «خوف» و «حزن» مربوط به آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 42 - 10

10- قيامت ، روز خيره شدن چشم ها از شدت ترس و هولناکی آن

ليوم تشخص فيه الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - انبياء - 21 - 97 - 7

7- نمود حالت ترس و وحشت انسان در دیدگان وی در قيامت

فإذا هي شخصه أبصر الذين كفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 13

13- هراس سخت و سهمگین مردم در عرصه رستاخیز ، جلوه ای از عذاب قهر خداوند

و لکنّ عذاب الله شدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 7 - 1

ص: 262

1 - در آستانه برپایی قیامت ، چشمان انسان ها از ترس و اضطراب ، به گردش در می آید .

فإذا برق البصر

فعل «بَرَقَ» وقتی به چشم نسبت داده شود، به معنای اضطراب و به گردش آمدن چشم از ترس است (مفردات راغب). گفتنی است آیه شریفه در مقام بیان حوادثی است که در آستانه برپایی قیامت و لحظه های نخستین رستاخیز رخ خواهد داد.

148- ترس در مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 2

2 - مسلمانان تا پیش از هجرت به مدینه ، همواره هراسان از گرفتار آمدن به چنگ دشمنان و نابود شدن به دست آنان

تخافون أن يتخطفكم الناس

«تخطف» به معنای گرفتن با سرعت است و در آیه می تواند کنایه از غلبه و نابودی باشد. فعل مضارع «تخافون» حکایت از استمرار این وضعیت دارد.

149- ترس در مناجات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 16 - 5

5 - توأم بودن بیم و امید در دعا و نیایش ، امری بایسته و لازم است .

يدعون ربهم خوفاً وطمعاً

150- ترس در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 14 - 5

5 - انذار و ایجاد ترس در مردم ، شیوه ای لازم و دارای سهمی وافر در هدایت آنان

إنّ علينا للهدى . . . فأندرتكم نارا تلظى

151- ترس دشمنان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 6،7

ص: 263

6- وحشت دشمن از توان رزمی مسلمانان، تعیین کننده مرز قدرت نظامی ضروری در جامعه ایمانی

و أعدوا لهم ما استطعتم .. ترهبون به عدو الله

جمله «ترهبون ..» به منزله تفسیر و توضیحی است برای «ما استطعتم». یعنی توان نظامی باید به حدی رسد که دشمن را به وحشت اندازد، نه کمتر از آن؛ هر چند جامعه اسلامی بر بیشتر از این مقدار توانمند باشد.

7- اهل ایمان باید توان رزمی برتر خویش را به دشمنان دین بنمایانند.

ترهبون به عدو الله

وحشت دشمن از توان نظامی مستلزم این است که آنان بر توان نظامی اهل ایمان آگاه شوند. بنابراین مسلمانان باید توان خویش را به گونه ای به آنان بنمایانند.

152- ترس دشمنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 47 - 1

1- توطئه گران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به هلاکت در حال وحشت و هراس تهدید شدند.

أفأمن الذين مكروا السيئات .. أو يأخذهم على تخوف

«أخذ» (گرفتن) کنایه از هلاکت و «علی تخوف» حال برای مفعول «یأخذ» است. «تخوف» ممکن است از ریشه «خوف» به معنای ترس باشد.

153- ترس دنیاپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 23

23- ترس مسلمانان خودگزین و دنیاطلب احد از افشای موضع جاهلان و شرک آمیزشان در برابر رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

و طائفه قد اهتمتهم انفسهم .. يخفون في انفسهم ما لا يبذون لك

154- ترس دنیوی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- وحشت مجرمان از ملائکه به هنگام رود رویی با آنها، به هنگام مرگ و روز رستاخیز

یوم یرون الملائکه لابیشری یومئذ للمجرمین و یقولون حجراً محجوراً

ص: 264

155- ترس ذاکران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 38 - 11

11 - مردمانی که دایم به یاد خدا هستند ، همواره در حال خوف و رجایند .

رجال لاتلهیهم تجره ولا یبع عن ذکر اللّٰه . . . یخافون یوماً . . . لیجزیهم اللّٰه أحس

برداشت یاد شده از آن جاست که مردمان الهی، در عین هراس داشتن از وضعیت خود در قیامت (بخافون یوماً ..)، چشم به پاداش فراوان خداوند و فضل او دوخته اند.

156- ترس رعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 5

5- هراس و خوف رعد از خداوند

و یسبّح الرعد . . . من خیفته

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «من خیفته» همان گونه که تعلیل برای تسبیح ملائکه است ، علت برای تسبیح رعد نیز باشد.

157- ترس رهبری دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 3

3 - نقش سازنده بیان ترس پیشوایان دین از عذاب الهی، در هدایت مردم و بازداشتن آنها از گناه

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظیم

158- ترس زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 3 - 6

6- بیم زکریا (ع) از افشا شدن محتوای دعایش، نزد مردم *

نادی رَبِّهِ نَدَاءً خَفِيًّا

«خَفِيًّا» به قرینه «إِثْنِي خَفْتِ الْمَوَالِي» (در آیات بعد) می تواند اشاره به نگرانی زکریا از پی بردن مردم به دعای وی باشد.

ص: 265

159- ترس زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 72 - 4,5

4- آسمان ها و زمین و کوه ها ، از قبول امانت الهی ، می ترسیدند .

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا

5- خودداری آسمان ها و زمین و کوه ها از قبول امانت الهی ، همراه با شفقت و ترس بود .

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا

160- ترس شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 16

16 - شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد .

إِنِّي أُرِي مَا لَا تَرُونَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ

مراد از خوف خدا (اینی أخاف الله) به دلیل «اینی اری ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

161- ترس ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 54 - 3

3 - ترس و وحشت ستمگران ، به هنگام نزول عذاب قیامت ، تا درجه ای است که اگر از هر یک از آنان به اندازه تمام آنچه در زمین است برای رهاییشان درخواست شود ، اگر می داشتند ، بی درنگ نثار می کردند .

و لو أن لكل نفس ظلمت ما فی الأرض لافتدت به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 12 - 3

3- وحشت و اضطراب شدید و ناگهانی جوامع ستمگر، هنگام ظهور علایم و نشانه های عذاب الهی

فلما أحسّوا... إذا هم منها یرکضون

مطلب یاد شده از «إذا»ی فجائیه - که دلالت بر امر ناگهانی و به دور از انتظار می کند - استفاده شده است؛ زیرا فرار ناگهانی دلیل بر وجود نوعی اضطراب و وحشت است.

ص: 266

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 7 - 3

3 - ظالمان ، در هراس از مرگ و گریزان از آن

و لا یتمنّونه .. و اللّٰه علیم بالظلمین

162- ترس عاقلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 14

14 - هراس خردمندان مؤمن از خواری و خذلان در روز قیامت

و لا تخزنا یوم القیمه

163- ترس علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 25

25 - امتناع عالمان تحریفگر یهود از رویارویی با رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، از ترس افشای دروغ ها و تحریفهایشان *

سمعون لقوم ءاخیرین لم یأتوک یحرفون الکلم من بعد مواضعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 22

22 - عالمان یهود در عصر بعثت ، بیمناک از مردم خویش در حکم و قضاوت بر اساس تورات

و الرّبّیون و الاحبار بما استحفظوا من کتب اللّٰه .. فلا تخشوا الناس

164- ترس فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 7 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، وفاکنندگان به نذر خویش و بیم داران از قیامت بودند.

یوفون بالنذر و یخافون یومًا کان شره مستطیرًا

ص: 267

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 6

6 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، مظهر بیم داری از قیامت و ایمان به روز جزا

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا عَبَّوَسًا قَمَطِرِيرًا

165- ترس فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 4

4 - فرعون ، هامان و سپاهیان همواره از خطر بنی اسرائیل ، در هراس بودند .

و نری فرعون و همن . . . ما کانوا یحذرون

جمله «کانوا یحذرون» ماضی استمراری و بیانگر ترس دائمی فرعونیان از بنی اسرائیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 6

6 - وحشت و احساس خطر فرعون ، هامان و قارون از گسترش آیین موسی و قوت گرفتن پیروان آن حضرت

قالوا اقتلوا أبناء الذین ءامنوا معه

از فرمان فرعون و . . . به قتل ایمان آورندگان به موسی (ع)، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 4

4 - بیم و نگرانی فرعون از گسترش و تأثیر پیام موسی (ع) در میان مردم مصر

و نادى فرعون . . . أفلا تبصرون

تبلیغات فرعون، در جهت جلوگیری از نفوذ پیام موسی (ع)، نشانگر نگرانی فرعون از گسترش آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- فرعون با مشاهده معجزه موسی (ع)، وحشت زده از آن روی برتافت و شتابزده گریزان شد. *

ثم ادبر یسعی

«إدبار» فرعون، - در یک احتمال - به معنای فرار او از ترس معجزه موسی (ع) است که در شکل مار عظیم ظاهر شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- فرعون، تأثیر رسالت موسی (ع) را بر دیگران پیش بینی کرده و از آن وحشت داشت.

ص: 268

166- ترس فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 110 - 3

3- فرعونیان ، هراسان از قدرت یابی موسی (ع) و بنی اسرائیل و از دست دادن حکومت و سرزمین خویش

یرید أن یخرجکم من أرضکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 112 - 4

4- فرعونیان ، مرعوب عظمت و شگفتی معجزات موسی (ع) شدند .

يأتوك بكل سحر عليم

احضار همه ساحران زبردست مصر برای مقابله و مبارزه با موسی(ع)، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 4

4- فرعون ، هامان و سپاهیان همواره از خطر بنی اسرائیل ، در هراس بودند .

و نرى فرعون و هممن . . . ما كانوا يحذرون

جمله «كانوا يحذرون» ماضی استمراری و بیانگر ترس دائمی فرعونیان از بنی اسرائیل است.

167- ترس قایل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 28 - 18

18 - قایل ، فاقد ترس از خداوند و غافل از ربوبیت گسترده او

انى اخاف الله رب العلمين

چون خدا ترسی هاییل مانع از اقدام به قتل شده، معلوم می شود قاییل به دلیل تصمیمش بر برادرکشی، هیچ ترسی از خدا در دل نداشته است.

ص: 269

168- ترس قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 6

6 - وحشت و احساس خطر فرعون ، هامان و قارون از گسترش آیین موسی و قوت گرفتن پیروان آن حضرت

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

از فرمان فرعون و .. به قتل ایمان آورندگان به موسی(ع)، برداشت یاد شده استفاده می شود.

169- ترس کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 1،2،4

1 - وعده الهی به القای رعب و هراس در دل های کفرپیشگان

سنلقى فی قلوب الّذین کفروا الرّعب

2 - ایجاد رعب و هراس در دل های کفرپیشگان ، نمونه ای از نصرت خداوند به پذیرندگان ولایت او

بل اللّهُ مولیکم و هو خیر النّاصرین. سنلقى فی قلوب الّذین کفروا الرّعب

جمله «سنلقى ...» ، پس از جمله «و اللّهُ خیر النّاصرین» ، بیانگر مصداقی از یاری خداوند است.

4 - خداوند با القای وحشت و دلهره در دل های کفرپیشگان تقویت کننده روحیه جامعه ایمانی در رویارویی با آنان

سنلقى فی قلوب الّذین کفروا الرّعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 10

10- کافران ، به هنگام مرگ دچار وحشت و ترس می شوند .

الکفرین . الذین تتوفّهم الملائکه ... فألقوا السلم

تسلیم شدن کافران به هنگام مرگ به قرینه «ما کنا نعمل من سوء» - که در مقام دفاع بیان شده است - می تواند مشعر به نکته یاد شده

باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 13 - 7

7- کافران و عناصر سست ایمان ، دارای آینده ای پر بیم و هراس

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا فَلَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

از مفهوم آیه شریفه، استفاده می شود که دو گروه در معرض بیم و هراس اند: 1- کافران، 2- آنان که اظهار ایمان کرده ولی در طریق ایمان استقامت نورزند.

ص: 270

170- ترس کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 26 - 3

3 - وحشت کافران مکه ، از تأثیر شگفت قرآن و پیام وحی در شنوندگان

لاتسمعوا لهذا القرآن والغوا فيه

171- ترس کوه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 72 - 4,5

4 - آسمان ها و زمین و کوه ها ، از قبول امانت الهی ، می ترسیدند .

إِنَّا عرضنا الأمانة على السموت والأرض والجبال فأبين أن يحملنها وأشفقن منها

5 - خودداری آسمان ها و زمین و کوه ها از قبول امانت الهی ، همراه با شفقت و ترس بود .

إِنَّا عرضنا الأمانة على السموت والأرض والجبال فأبين أن يحملنها وأشفقن منها

172- ترس گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 40 - 9

9 - ایجاد بیم در گناهکاران ، در عین امیدوار ساختن آنان به مغفرت الهی ، از روش های قرآن برای ترک گناه

يعذب من يشاء ويغفر لمن يشاء

173- ترس مادر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 7 - 9

9 - توصیه مادر موسی از سوی خدا به دور کردن ترس و اندوه از خود نسبت به سرنوشت فرزندش

174- ترس مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 13

13- دعوت کنندگان به تعالیم الهی ، در عین تلاش برای کسب وسیله و راهی جهت تقرب به خداوند ، به رحمت او امیدوار و از عذابش بیمناکند .

بیتغون إلی ربهم الوسيله ایهم أقرب و یرجون رحمته و یخافون عذابه

175- ترس متخلفان از مسافرت به حدیبیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 3

3- ترس از مرگ ، عامل اصلی تخلف اعراب از همراهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در سفر حدیبیه

بل ظننتم أن لن ینقلب الرسول و المؤمنون إلی أهلهم أبداً

176- ترس متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 28 - 19

19 - تقواییشگان ، خدا ترسند .

انما یتقبل الله من المتقین . . . انی اخاف الله رب العلمین

خداوند، هابیل را از زمره تقواییشگان شمرده و سپس او را به خدا ترسی توصیف نمود.

177- ترس محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 2، 1

1 - ترس پیامبر (صلی الله علیه و آله) از عذاب خداوند

قل إنی أخاف إن عصیت ربی عذاب یوم عظیم

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به اظهار ترس خویش از عذاب در صورت نافرمانی از پروردگار

قل إنی أخاف إن عصیت ربی عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 272

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از ترس مردم، حقایقی را درباره مطلقه زید، پنهان می کرد.

و تخفی فی نفسک ما الله مبديه و تخشی الناس

به قرینه ذیل آیه (فلما قضی زید منها وطراً زوّجناکها) احتمال قوی این است که آنچه پیامبر (صلی الله علیه و آله) مخفی می کرده، فرمان خداوند به ازدواج با زینب، مطلقه زید، بوده است.

14 - شایسته است که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها از خداوند بترسد.

و الله أحق أن تخشيه

33 - «عن الرضا (ع) فی قول الله عزوجل «و تخفی فی نفسک ما الله مبديه و تخشی الناس»: «إن الله عزوجل عرف نبيّه أسماء أزواجه . . . وإحديهنّ من سمی له زینب بنت جحش و هی یومئذ تحت زید بن حارثه فأخفی إسمها فی نفسه و لم یبده لکیلا یقول أحد من المنافقین: إنه قال فی إمرأه فی بیت رجل أنّها إحدى أزواجه . . . و خشی قول المنافقین . . .»

از امام رضا(ع) درباره این سخن خدای عزوجل: «و تخفی فی نفسک ما الله مبديه» روایت شده که خدای عزوجل به پیغمبر خود نام های همسران اش را اعلام کرده بود و یکی از آنان، کسی بود که برای پیغمبر، به نام زینب بنت جحش معرفی شده بود و زینب، در آن زمان همسر زید بن حارثه بود. پس پیغمبر، نام او را مخفی می داشت و آن را اظهار نمی کرد تا از منافقان کسی نگوید: پیغمبر درباره زنی که در خانه دیگری است، گفته است که وی، یکی از همسران او است! ... رسول خدا، از گفته منافقان می ترسید...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 39 - 6

6 - خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را، برای هراس راه ندادن به خود در راه انجام دادن رسالت اش، دلداری داده است.

الذین یبلغون رسلت الله و یخشونه و لا یخشون أحدًا

ذکر این آیه در لابه لای آیاتی که در آن از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و برخوردهای دیگران با آن حضرت و در تنگنا قرار گرفتن اش سخن می گوید، می تواند اشعار به این نکته داشته باشد که «ای رسول خدا! با توجه به سنت رفتاری پیامبران پیشین، عمل کن و هراسی به خود راه نده».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 2، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور اعلام هراس داشتن خود از پیامد های ناگوار اخروی عصیان و نافرمانی خدا به مردم

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در خوف و هراس از عذاب قیامت ، در صورت عصیان و نافرمانی کردن

إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

178- ترس محمد (صلی الله علیه و آله) از عذاب اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 273

26 - ترس پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از عذاب قیامت ، عامل بازدارنده او از هر نافرمانی و گناه

إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتَ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

179- ترس مردم دوران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 55 - 3

3 - ترسیدن و حساب بردن مردم عصر فرعون از خشم و غضب او و تحریک شدنشان علیه کسانی که باعث خشم او می شدند .

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنَ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ . . . وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ» در مقام تعلیل برای تعقیب بنی اسرائیل است؛ یعنی، چون آنان ما را به خشم آوردند، پس سزاوار است که شما آنان را تعقیب کنید.

180- ترس مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 18 - 2

2- مریم (س) با وحشت از حضور مرد ناشناس نزد وی ، به خداوند پناه برد و او را از خشم خداوند برحذر داشت .

قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا

مریم (س) به جای «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ» مرد ناشناس را مخاطب ساخت تا ترس از خشم خداوند را در دل او ایجاد کند. «تقوی» ؛ یعنی قرار دادن خویش در وقایه (مانع) از هر چیز ترسناک (مفردات راغب) و «تقیّاً»؛ یعنی پرهیزکننده از خطر. به قرینه کلام مریم (س) که مخاطب خود را از خداوند ترساند، مراد خطر خشم خداوند است.

181- ترس مسلمانان سست ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 13 - 7

7- کافران و عناصر سست ایمان ، دارای آینده ای پر بیم و هراس

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا فَلَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

از مفهوم آیه شریفه، استفاده می شود که دو گروه در معرض بیم و هراس اند: 1- کافران، 2- آنان که اظهار ایمان کرده ولی در طریق ایمان استقامت نورزند.

ص: 274

182- ترس مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 12، 13

12 - مسلمانان صدر اسلام، از نبرد با شرک پیشگان پیمان شکن، در هراس بودند.

آتشونهم

13 - خداوند، مسلمانان صدر اسلام را به خاطر هراسشان از سطوت دشمن و خودداری از نبرد با آنان ملامت کرد.

آتشونهم

183- ترس مسلمانان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 5، 8، 11

5 - هجوم احزاب متحد به سوی مدینه، باعث وحشت و نگرانی مسلمانان شد.

إذ جاءوكم .. و إذ زاغت الأبصر

«زاغت الأبصار» می تواند کنایه از به وجود آمدن آن چنان وحشتی باشد که چشم شخص، قدرت دید و تشخیص را از دست می دهد.

8 - هجوم احزاب متحد به مدینه، برای درهم شکستن مسلمانان، مسلمانان را به قدری وحشت زده کرد که همانند افراد محتضر شدند.

إذ جاءوكم .. و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

مراد از به حنجره رسیدن قلب ها، خفگی و به حال مرگ افتادن است.

11 - ایام هجوم احزاب متحد به مدینه، روزهایی بس سخت و نگران کننده برای مسلمانان بود.

إذ جاءوكم .. و إذ زاغت الأبصر و بلغت القلوب الحناجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 2

2 - مسلمانان مدینه، با هجوم احزاب متحد به آنان، دچار اضطراب و تزلزل شدید شدند.

و زلزلوا زلزالاً شديداً

184- قرس مشركان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 275

5 - انعام - 6 - 81 - 3

3 - مشرکان سزاوار هراس از خداوند به سبب شریک پنداشتن برای او هستند.

و لاتخافون انکم اشرکتکم بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 51 - 9

9- معتقدان به خدایان متعدد (مشرکان) ، از معبود های خویش هراسان بودند .

لاتتخذوا الیهین اثنین . . . فای-ی فارهبون

«فا» در «فایای» جواب شرط مقدر است و آوردن آن بر سر مفعول مقدم - که مفید حصر است - می تواند حکایت از نکته یاد شده بکند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 3

3- مشرکان از ترس گرفتار شدن به فقر و فلاکت ، هر چند ثروت اختصاصی انبوه هم داشته باشند ، از آن انفاق نمی کنند .

قل لو اتمتم تملکون خزائن رحمة ربی إذا لأمسکتکم خشية الإنفاق

185- ترس معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 9

9- معبود های مشرکان ، خود ترسان از عذاب خدا و امیدوار به رحمت او هستند .

یرجون رحمتہ و یخافون عذابه

186- ترس مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 49 - 2

2 - ترس و اندوه، عذاب دنیوی تکذیب کنندگان آیات الهی

فمن آمن وأصلح فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون. والذين كذبوا بآياتنا يمسهم العذاب

مطرح شدن عذاب برای تکذیب کنندگان، پس از نفی ترس و اندوه برای مؤمنان، اشاره به این است که عذاب دنیوی تکذیب کنندگان همان ترس و اندوه دنیوی آنان است.

ص: 276

187- ترس مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 51 - 2

2 - روی گردانی کافران مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از سخن بیداربخش و پندآموز قرآن، همراه با ترس و نگرانی از آینده خویش بود.

فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ

از تشبیه اعراض کافران از قرآن، به فرار گورخران از شیر ژیان - که همراه با ترس و اضطراب شدید است - برداشت یاد شده استفاده می شود.

188- ترس ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 4

4- هراس و خوف فرشتگان از خداوند

و الملائکه من خیفته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 50 - 1

1- فرشتگان، همواره، از مقام ربوبیت و قهاریت خداوند، در خوف و هراسند.

و الملائکه .. یخافون ربهم من فوقهم

«من فوقهم» حال برای «رب» است و دلالت بر علو و برتری خدا می کند که حاکی از قهاریت اوست و فعل مضارع «یخافون» دلالت بر تداوم می کند.

189- ترس ممنوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 41 - 15

15 - نهراسیدن از پیامد های التزام به حقایق تورات و انجیل و ایمان به قرآن ، از توصیه های خداوند به بنی اسرائیل

و لا تشتروا بأیتی . . . و ایّی فانقون

حصر در جمله «ایای فانقون» - پس از بیان لزوم ایمان و پرهیز از دین فروشی - به این اشاره دارد که: ایمان به قرآن و التزام به حقایق تورات و انجیل، ممکن است برای شما یهودیان و نصرانیان مشکلاتی را به همراه داشته باشد - که نباید از آنها در هراس باشید - و فقط از عذابهای الهی بترسید.

ص: 277

190- ترس منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 56 - 8، 7

7 - منافقان ، گرفتار بیم و اضطراب درونی

و لکنهم قوم یفرقون

«فَرَقَ» (مصدر یفرقون) به معنای ترس و اضطراب شدید است ؛ یعنی، منافقان در ترس و اضطراب سختی به سر می برند، گفتنی است که آیه بعد، بیان تفصیلی همین جمله است.

8 - بیم منافقان از مؤمنان ، عامل مؤمن جلوه دادن خویش

و یحلفون بالله إنهم لمنکم . . . و لکنهم قوم یفرقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 10

10 - برخی از مؤمنان ، بر خلاف منافقان ، از جهاد و کشته شدن ، ترسی ندارند .

و إن یأت الأحزاب یؤدوا لو أنهم بادون فی الأعراب . . من المؤمنین رجال ... قضی ن

به قرینه مقابله، احتمال دارد که آیه، در صدد بیان روحیه مؤمنان در مقابل منافقان باشد. در آیات سابق، از منافقانی یاد شده است که از جهاد فرار می کردند و یا دوست داشتند که در صحنه جهاد، حضور نداشته باشند. در این آیه، از مؤمنانی یاد می کند که به عهد خود وفادار ماندند و تا پای جان ایستادند و این نشان می دهد که آنان، ترسی ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 13 - 2

2 - ترس منافقان از مؤمنان ، بیشتر و جدی تر از ترس آنان از خداوند

لأنتم أشد رهبة فی صدورهم من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 8، 9

8- منافقان ، همواره در وحشت و اضطراب اند .

يَحْسِبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ

9- منافقان ، هر فریادی را علیه خود و هر حرکتی را به ضرر خویش می پندارند .

يَحْسِبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ

191- ترس منافقان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 3,4

ص: 278

3 - منافقان مدینه ، به هنگام خیردار شدن از وقوع جنگ احزاب ، به قدری می ترسیدند که چشمان شان بی اختیار ، به چرخش می افتاد .

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

مراد از «الخوف» به قرینه بحث جهاد و هجوم دشمن، خیر جنگ و قتال است که برای منافقان بسیار ترس آور بود.

4 - منافقان مدینه ، از شدت ترس از جنگ ، شبیه محتضر می شدند .

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 20 - 6, 5

5 - منافقان مدینه ، به شدت از کشته شدن و آسیب دیدن ، واهمه داشتند .

وإن يأت الأحزاب يودّوا لو أنّهم بادون في الأعراب

این که می فرماید: «دوست داشتند در بیابان باشند» کنایه از این است که نمی خواستند در مدینه باشند تا از جنگ، آسیبی به آنها برسد و یا کشته شوند.

6 - منافقان مدینه ، در عین ترس از حضور در مدینه ، به هنگام حمله دشمن ، دوست داشتند از اخبار مربوط به مسلمانان آگاه باشند .

وإن يأت الأحزاب يودّوا لو أنّهم بادون في الأعراب يستلون عن أنبائكم

192- ترس موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 1

1 - وحشت و هراس شدید موجودات آسمان ها و زمین در روز نفخ صور

و يوم ينفخ في الصور ففرع من في السموت و من في الأرض

193- ترس موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 1

1 - وحشت و هراس شديد موجودات آسمان ها و زمين در روز نفخ صور

و يوم ينفخ فى الصور ففرع من فى السموت و من فى الأرض

ص: 279

194- ترس موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 51 - 9

9- مؤمنان و موحدان راستین ، دارای خوف و رجا در پیشگاه خداوند

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتِنَا

ساحران از سویی خود را خطاکار می دانستند و به همین جهت از عذاب الهی در هراس بودند. از سوی دیگر به خاطر پیشتازی در ایمان آوردن به موسی(ع)، امیدوار بودند که خداوند آنان را ببخشد.

195- ترس موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 12

12- « عن الصادق جعفر بن محمد (ع) إنه قال : في قول الله عز وجل لموسى (ع) « فاخلع نعليك » قال : يعني إرفع خوفيك ، يعني خوفه من ضياع أهله و قد خلفها تمخض ، و خوفه من فرعون ؛

از امام صادق(ع) در باره سخن خدا که به موسی فرمود: «فاخلع نعليك» روایت شده که فرمود: یعنی دو ترس خود را کنار بگذار؛ یعنی ترس او از تلف شدن همسر خویش که وی را در حال زایمان بر جای گذاشته بود و ترس او از فرعون».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 21 - 2

2- موسی (ع) از گرفتن عصای مار شده خویش در بیم و هراس بود .

قال خذها و لاتخف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 12 - 2

2- اقدام موسی (ع) مبنی بر بیان ترس و نگرانی خویش به خداوند .

قال ربّ إني أخاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 14 - 4

4 - بیم موسی (ع) از اقدام فرعونیان مبنی بر قتل او به خاطر رفتار گذشته اش (قتل مرد قبطی)

فأخاف أن يقتلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 21 - 1

ص: 280

1- فرار موسی (ع) از مصر، در پی کشتن مرد قبطی و ترس از انتقام فرعونیان

ففررت منکم لَمَّا خفتکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 10 - 4,5

4- ترس و گریز بی تأمل موسی (ع)، با مشاهده تبدیل عصای دست خویش به ماری چالاک

فلَمَّا رءَاهَا تَهتَّرَ كَأَنَّهُمَا جَانٌّ وَلِيٌّ مَدْبِرًا

5- موسی، برخوردار از روحیات و خصوصیات بشری (مانند ترس و گریز) در برخورد ناگهانی با خطرات

فلَمَّا رءَاهَا تَهتَّرَ... وَلِيٌّ مَدْبِرًا وَلَمْ يَعْقَبْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 18 - 3

3- درنگ موسی (ع) تا بامداد روز بعد در شهر، همراه با هراس و انتظار پیشامد حادثه ای ناگوار برای خویش

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ

«ترَقَّب» (مصدر «يتَرَقَّب») معادل «انتظار» است؛ یعنی، «ينتظر وقوع المکروه به». مفعول «يتَرَقَّب» نیز حذف شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 31 - 4

4- ندا و فرمان خدا به موسی (ع) مبنی بر پیش آمدن و ترسیدن از عصای مار شده خویش

يَمُوسَى أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 33 - 3

3- ترس موسی از کشته شدن به دست فرعونیان به تقاص قتل مرد قبطی

إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 34 - 7

7 - ترس موسی از رویه رو شدن با تکذیب فرعونیان و عدم توانایی وی در دفاع از رسالت خویش

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُون

196- ترس موسی (ع) در میقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 281

9- ترس موسی (ع) از متهم شدن به کشتن حاضران در میقات، مایه اندوه فراوان بر هلاکت ایشان شد.

قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل

برداشت فوق توجیهی است احتمالی بر اینکه چرا موسی(ع) به خاطر هلاکت همراهانش به دور از چشمان بنی اسرائیل، اندوهناک شد.

197- ترس مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 6

6 - پیشه ساختن صبر و برپایی نماز، دو وسیله کارساز برای تحمل ترس ها، گرسنگی ها، زیان های مالی و جانی و کمبود های به وجود آمده برای سالکان راه ایمان

يأيها الذين ءامنوا استعينوا بالصبر والصلوة .. و لنبلونكم بشيء من الخوف ... و ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 2

2 - وحشت برخی مؤمنان صدر اسلام از مرگ و شهادت در راه خدا

و لقد .. فقد رايتموه و انتم تنظرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 19

19 - ترساندن مؤمنان از تجمع دشمن پس از جنگ احد، توسط نعیم بن مسعود

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدِ جَمَعُوا لَكُمْ

امام باقر و امام صادق (ع) درباره «النَّاسِ» اول در آیه فوق فرمودند: انَّه نعیم بن مسعود الاشجعی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 3

3 - ترساندن مؤمنان از دشمن و بازداشتن آنان از جهاد ، عملی است شیطانی .

إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ .. أَلَمْ تَرَ أَنَّ الشَّيْطَانَ يَلْمِزُ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا جَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 16

ص: 282

16 - مؤمنان ، باید همواره نسبت به ثمردهی ایمان و عمل خویش در مرز بیم و امید باشند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ .. جَهْدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

کلمه «لعل» رسای به این حقیقت است که مؤمنان، هر چند مراحل تقوا و تقرب به خدا و جهاد را گذرانده باشند، نباید رستگاری و فلاح را برای خویش حتمی بشمارند و در نتیجه به عمل خویش مغرور شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 4

4 - وحشت شدید برخی از مؤمنان از حضور یافتن در جنگ بدر

كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 11

11 - مؤمنان ، همواره باید میان بیم و امید به سر برند و به اعمال نیک مغرور نشوند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا .. لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 51 - 9

9 - مؤمنان و موحدان راستین ، دارای خوف و رجا در پیشگاه خداوند

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتِنَا

ساحران از سویی خود را خطاکار می دانستند و به همین جهت از عذاب الهی در هراس بودند. از سوی دیگر به خاطر پشتتازی در ایمان آوردن به موسی(ع)، امیدوار بودند که خداوند آنان را ببخشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 2

2 - عبادت شبانه با سجده و قیام ، دغدغه خاطر داشتن از روز قیامت و امید به رحمت الهی ، از اوصاف و نشانه های مؤمنان راستین

أَمَّنْ هُوَ قِنْتُ ءَانَاءِ الْبَلِّ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ

آیه شریفه به قرینه مقابله با آیه قبل - که درباره انسان های کافر بود - درصدد بیان اوصاف و نشانه های مؤمنان راستین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 3,5

3 - مؤمنان ، دارای بیم و نگرانی همراه با مراقبت ، نسبت به رستخیز

و الذین ءامنوا مشفقون منها

«اشفاق» (مصدر «مشفقون») به معنای هراس داشتن توأم با عنایت و مراقبت نسبت به چیزی است.

5 - مؤمنان ، نسبت به فرجام اخروی خود بیمناک و نگران اند .

ص: 283

و الذین ءامنوا مشفقون منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 27 - 1

1 - ترس و نگرانی از عذاب پروردگار ، از ویژگی های مؤمنان و مسلمانان راستین

و الذین هم من عذاب ربهم مشفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 28 - 4

4 - اطمینان نداشتن نسبت به ایمنی خود از عذاب الهی ، دلیل هراسناکی مؤمنان راستین از عذاب پروردگار

انّ عذاب ربهم غیر مأمون

جمله «انّ عذاب ربهم...» اعتراضی و پاسخ از سؤال مقدر است که: چرا مؤمنان راستین از عذاب خداوند در هراس اند؟ پاسخ این است که چون هیچ کس نسبت به رهایی خویش از عذاب پروردگار اطمینان کامل ندارد.

198- ترس مؤمنان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 4

4 - مؤمنان به موسی (ع) ، از رؤسا و اشراف قوم خود و از اذیت و شکنجه های فرعون در وحشت شدیدی به سر می بردند .

فما ءامن لموسی إلا ذریه من قومه علی خوف من فرعون و ملایهم ان یقتنهم

تکثیر «خوف» دلالت بر شدت آن می کند و از معانی فتنه عذاب و شکنجه است.

199- ترس مؤمنان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 17

17 - زندگی مؤمنان نیکوکار صدر اسلام در بیشترین دوران بعثت ، همراه با ترس و ناامنی از سوی دشمنان بود .

وعد الله الذين آمنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و ليبدلنهم من بعد خوفهم أمناً

مقصود از خوف و ناامنی در آیه شریفه - به قرینه وعده جایگزین شدن آنان به جای کافران حاکم - ناامنی و ترسی است که از ناحیه کافران و دشمنان به وجود آمده بود و چون این آیات، در سال های پایانی دوران بعثت نازل گردیده بود، می رساند که مؤمنان، بیشترین دوران بعثت را به حالت ترس و اضطراب گذرانده اند.

ص: 284

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 10،12

10 - اهل ایمان نباید از دشمنان دین در هراس بوده و از آنان بترسند .

فلا تخشوه

12 - مسلمانان در عمل به احکام الهی و مواضع به حق خویش ، نباید از تبلیغات و جار و جنجال دشمنان هراسی به خود راه دهند .

فلا تخشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 20

20 - ترس از هیبت سپاه دشمن ، از عوامل ایجاد تردید و سستی اراده در پیکار *

قالوا لا طاقة لنا اليوم بجالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 1،3

1 - شیطان ، انسان را از فقر می ترساند و مانع انفاق می شود .

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ

3 - ترس از فقر ، مانعی شیطانی برای انفاق

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 5،7

5 - دلهره و هراس ، از عوامل عمده شکست در رویارویی با مشکلات

و هو خیر النَّاصِرِينَ . سنلقی فی قلوب الذّین کفروا الرّعب بما اشركوا

7 - شرک به خدا ، از عوامل گرفتاری آدمی به دلهره و هراس

سنلقی فی قلوب الذین کفروا الرعب بما اشركوا باللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 8

8 - دلهره و ترس و گریز مسلمانان از مهلکه کارزار احد ، موجب بی توجهی در یاری رسانی به هم‌زمان خویش *

حتّٰی اذا فشتتم .. اذ تصعدون ولا تلون علی احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 17

ص: 285

17 - نهراسیدن از کثرت دشمن و توکل بر خدا در رویارویی با آنان ، از نشانه های مؤمنان پیرو خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ . . . وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 3،4،5،6،8،9،13،16

3 - ترساندن مؤمنان از دشمن و بازداشتن آنان از جهاد ، عملی است شیطانی .

إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ . . . إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

4 - کسانی که به خاطر ترس از شرکت در جهاد خودداری می کنند ، از اولیاء و دوستان شیطان هستند .

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

از «إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ»، معلوم می شود که شیطان (ابلیس و یا جاسوس دشمن)، همه مؤمنان را می ترساند، ولی از «يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ» استفاده می شود که تنها دوستانش را می ترساند. بنابراین مراد از «يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ»، فعلیت و تحقق ترس می باشد که مخصوص دوستان شیطان است. پس کسانی که به خاطر ترس، از جهاد خودداری کنند، اولیای شیطانند.

5 - دوستی شیطان ، زمینه ساز ترس از غیر خدا

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

6 - شیطان مؤمنان را از رویارویی با دوستانش می ترساند .

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

بنابر اینکه مفعول اول از فعل «يُخَوِّفُ»، یعنی «کُم»، در تقدیر باشد. یعنی شیطان شما را از دوستانش می ترساند. جمله «فلا تخافوهم»، این احتمال را تأیید می کند.

8 - ایجاد ترس از دشمن در دل های مؤمنان مجاهد ، کار شیطان است .

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

9 - ایجاد ترس ، از شگرد های شیطانی برای جلوگیری مردم از گرایش به حق

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

13 - ترس از خدا ، زمینه مسؤولیت پذیری ، و ترس از غیر خدا ، زمینه گریز از مسؤولیت

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا .. فلا تخافوهم و خافون

16 - ترس از خدا و نترسیدن از دیگران ، لازمه ایمان است .

فلا تخافوهم و خافون ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 45 - 10

10 - مؤمنان با اعتماد به ولایت و نصرت الهی ، نباید از دشمنی مخالفان ضعف و ترسی به خود راه دهند .

و الله اعلم باعدائكم و كفى بالله ولياً و كفى بالله نصيراً

هدف از بیان ولایت و نصرت الهی پس از معرفی یهودیان به عنوان دشمن ، این است که مبادا با تصور دشمنی یهود از آنان بهراسید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 21، 20، 14

ص: 286

14 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام به گونه ای از نبرد با دشمن هراسناک بودند که خدا ترسان از خدا می ترسند .

إذا فریق منهم یخشون الناس کخشیه اللّٰه

برداشت فوق بر این مبناست که «کخشیه اللّٰه» حال برای فاعل «یخشون» باشد که در این صورت مضافی مقدر است و تقدیر کلام چنین خواهد بود: یخشون الناس مثل اهل خشیه اللّٰه.

20 - ترس از غیر خدا ، از عوامل بازدارنده مردم از جهاد

یخشون الناس کخشیه اللّٰه

21 - سرزنش مسلمانانی که از رویارویی با دشمنان در هراسند .

فلما کتب علیهم القتال اذا فریق منهم یخشون الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 11

11 - ترس از مواجهه با مرگ در مسیر هجرت ، نباید مانع اقدام به آن گردد .

و من ینخرج من بیته مهاجراً الی اللّٰه و رسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع اجره علی اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 18

18 - لزوم ترس از خدا و نترسیدن از دشمنان دین

فلاتخشوهم و اخشون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 38، 23

23 - ترس از مردم در قضاوت بر اساس کتاب های آسمانی ، ناروا و مورد نهی خداوند

یحکم بها .. فلاتخشوا الناس

38 - عالمان بیمناک از دشمنی مردم ، در خطر ترجیح رفاه و آسایش بر دینداری و نگهبانی از کتاب خدا

فلا تخشوا الناس . . . ولا تشعروا بايتي ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 81 - 9, 1

1 - نترسيدن از پيامد شرک به خدای يگانه و در هراس بودن از شريکان موهوم او، کاری شگفت و نابخردانه است.

و كيف أخاف ما أشركتم و لاتخافون أنكم أشركتم بالله

9 - ترس از آسیب رسانی برخی موجودات، از عوامل شريك پنداشتن آنها برای خداوند است.

و كيف أخاف ما أشركتم . . . فأى الفريقين أحق بالأمن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 125 - 6, 7, 8

ص: 287

6- باور به معاد و بازگشت به خدا پس از مرگ، عامل نه‌راسیدن ساحران مؤمن از مجازات‌ها و شکنجه‌های فرعون

إنا إلی ربنا منقلبون

7- تهدید‌ها و شکنجه‌ها، بی‌تأثیر در بازداري مؤمنان راستین از طریق ایمان و باور‌های دینی

إنا إلی ربنا منقلبون

8- ضرورت بی‌باکی و بی‌پروایی از تهدید‌ها و شکنجه‌ها در طریق ایمان

إنا إلی ربنا منقلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 4

4- با وجود تضمین همراهی و یاری خداوند، نگرانی و ترس از عواقب کارها، فاقد توجیه است.

لاتخافا إئتیی معکما

«إئتیی معکما» تعلیل برای «لاتخافا» می‌باشد؛ یعنی، نترسید چون من با شما هستم پس آن‌جا که تضمین یاری الهی در کار باشد، ترس و نگرانی بی‌مورد خواهد بود.

201- ترس نکوهیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 14

14 - رسیدن به پاداش نیک خدا در گرو انفاق از مال با وجود علاقه به آن و ترس از فقر

لن تنالوا البر حتی تنفقوا ممّا تحبون

از رسول الله (صلی الله علیه و آله) درباره آیه فوق سؤال شد آن حضرت فرمود: هو ان ینفق العبد المال و هو شحیح یأمل الدنیا و یخاف الفقر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 5,8,2

2 - سستی و ترس دو گروه از مسلمانان شرکت کننده در جنگ احد ، مورد ملامت خداوند

اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا و اللّٰه وليّهما

«فشل» به معنای ضعف به همراه ترس است. (مفردات راغب).

5 - دسیسه منافقان (عبدالله بن ابی سلول) ، برای ایجاد سستی و هراس در مسلمانان ، هنگام روانه شدن آنان به سوی احد

اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا

در مجمع البیان آمده است که عبدالله بن ابی سلول، دو طایفه از مسلمانان (برخی از مهاجر و انصار) را از رویارویی با مشرکان برحذر می داشت.

8 - یاری خداوند در از بین بردن هراس آن دو گروه از مسلمانان که در جنگ احد ، به سستی مبتلا شدند .

ص: 288

اذ همت طانفتان منكم ان تفشلا و الله وليهما

جمله «اذ همت» می رساند که قصد سستی داشتند، ولی از این قصد منصرف شدند و به کار جنگ پرداختند. جمله «و الله وليهما»، ظاهراً بیانگر علت انصراف آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 17

17 - هراس و سستی در رویارویی با دشمنان دین و عدم اتکا و توکل بر خداوند، نشانه بی تقوایی *

اذ همت طانفتان منكم ان تفشلا .. فاتقوا الله لعلكم تشكرون

جمله «فاتقوا الله»، می تواند تفریح برای تمامی مطالب سابق باشد؛ یعنی از سستی در جنگ و بی اعتقادی به ولایت خداوند و عدم توکل بر او بر حذر باشید که با تقوای الهی سازگار نیست.

202- ترس و امید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 284 - 13

13 - استفاده قرآن از روش خوف و رجا در تربیت انسانها

يحاسبكم به الله فيغفر لمن يشاء و يعذب من يشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 102 - 4

4 - خداوند، خواهان خارج نشدن انسان از حالت خوف و رجا

عسى الله يتوب عليهم

خداوند، به طور قطع نفرموده است که توبه آنان پذیرفته می شود؛ بلکه فرموده: امید است که پذیرفته شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 47 - 11

11- ایجاد حالت خوف و رجا در انسان ها ، از روش های تبلیغی قرآن کریم

أو يأخذهم على تخوّف فإن ربّكم لرءوف رحيم

آوردن عبارت «فإن ربّكم لرءوف رحيم» - که دلالت بر مهر و رحمت خداوند می کند - پس از تهدید بدکاران، می تواند مشعر به نکته فوق باشد.

ص: 289

203- ترس و امیدواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 48 - 9

9- لزوم قرین ساختن خوف و رجا در ابلاغ مغفرت الهی به مردم

و یغفر ما دون ذلک لمن یشاء

چون خداوند در عین امیدوار ساختن مردم به آمرزش، آن را مشروط به مشیت کرده تا حالت خوف به طور کلی زایل نشود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 110 - 9

9- طرح بیم و امید به همراه یکدیگر ، از روش های قرآن برای ارشاد و تربیت انسانها

فمن یجدل الله عنهم یوم القیمه . . . و من یعمل سوءاً ... یجدالله غفوراً رحیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 98 - 11

11 - انسان باید همواره بیمناک از گناهان خویش و امیدوار به رحمت و مغفرت الهی باشد .

اعلموا ان الله شدید العقاب و ان الله غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 165 - 13

13 - آدمی در هر حال باید از عقوبتهای الهی ترسان و به رحمت او امیدوار باشد.

ان ربک سریع العقاب و انه لغفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 21 - 4

4 - ایجاد حالت ترس و امید در انسان ها ، از روش های هدایتی قرآن است .

يَعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ

این که عذاب و رحمت را خداوند، بسته به مشیت خود دانسته است، احتمال دارد به منظور یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 45 - 4

4 - به وجود آوردن خوف و رجا، در دل مردمان، از جمله مسؤولیت های پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بود.

أرسلنک .. مبشراً و نذیراً

ص: 290

204- ترس هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 4

4- فرعون، هامان و سپاهیان همواره از خطر بنی اسرائیل، در هراس بودند.

و نری فرعون و همن... ما کانوا یحذرون

جمله «کانوا یحذرون» ماضی استمراری و بیانگر ترس دائمی فرعونیان از بنی اسرائیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 6

6- وحشت و احساس خطر فرعون، هامان و قارون از گسترش آیین موسی و قوت گرفتن پیروان آن حضرت

قالوا اقتلوا أبناء الذین ءامنوا معه

از فرمان فرعون و... به قتل ایمان آورندگان به موسی(ع)، برداشت یاد شده استفاده می شود.

205- ترس هنگام ولادت موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 7 - 1

1- تولد موسی(ع)، در فضایی آکنده از خوف و خطر و به دور از چشم دیگران

یذبح أبناءهم... و أوحینا إلی أم موسی أن أرضعیه

206- ترس یعقوب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 13 - 5

5- ترسیدن بر جان یوسف(ع) از حمله گرگها، از دلایل مخالفت یعقوب(ع) با فرستادن یوسف به همراه فرزندان

قال إنی... أخاف أن یأکله الذئب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 7 - 1

1 - یهود، قومی هراسان از مرگ و غیر مشتاق برای لقای الهی

ص: 291

208- ترس یهود از مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 96 - 3,4

3 - روش و منش یهود ، نمایانگر حرص شدید آنان بر زندگانی دنیا و ترس از مرگ است .

و لتجدنهم أحرص الناس على حيوة

«لتجدن» مرکب از فعل تجد (می یابی)، لام قسم و نون تأکید است؛ یعنی، البته و بدون هیچ تردید می یابی که یهود حریص ترین مردمند. تأکید بر اینکه مخاطب، دلبستگی یهود را بر زندگی دنیا می یابد، گویای این معناست که عملکرد یهود نمایانگر علاقه شدید آنان به حیات دنیاست.

4 - نمایان بودن علاقه یهود به زندگی دنیا ، مانع آنان از اظهار اشتیاق به حیات اخروی و تظاهر به نهرا سیدن از مرگ

و لتجدنهم أحرص الناس على حيوة

جمله «لتجدنهم . . .» استشهادی است برای جمله «لن یتمنوه»؛ یعنی، این حقیقت که یهود تمنای مرگ و رسیدن به آخرت را ندارند، از زندگی آنان به خوبی معلوم می شود؛ به گونه ای که حتی خود آنان نیز نمی توانند آن را انکار کنند.

209- ترس یهود بنی قریظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 12، 7، 6، 3

3 - دل های یهودیان بنی قریظه ، آکنده از ترس و وحشت از مسلمانان مدینه شده بود .

وقذف فی قلوبهم الرعب

«رعب» در لغت، بریدن و لاعلاج شدن ناشی از ترسی است که همه جان را فراگرفته است (مفردات راعب).

6 - خداوند ، بر دل های یهود بنی قریظه ، ترس و وحشت افکند .

وقذف فی قلوبهم الرعب

7 - چیره شدن ترس بر یهود بنی قریظه ، موجب شد که آنان ، بدون هیچ گونه زحمتی از قلعه های مستحکم خارج شوند . *

و أنزل الذين ظهروهم . . . وقذف في قلوبهم الرعب

ممکن است - چنانچه در کتاب های سیره و تاریخ آمده است - واقعیت امر، چنین باشد که بر یهودیان، ترس چیره شد و باعث گردید که آنها، از قلعه های مستحکم خود بیرون بیایند و به راحتی در دست رس سپاه مسلمانان قرار بگیرند. بنابراین، ذکر «أنزل» پیش از «قذف» ممکن است به خاطر اهمیت خارجی آن باشد.

12 - چیره شدن ترس بر سپاه یهود بنی قریظه، باعث از بین رفتن توان رزمی آنان شد و به راحتی، به دست مسلمانان مدینه، شکست خوردند.

وقذف في قلوبهم الرعب فریقاً تقتلون و تأسرون فریقاً

ص: 292

210- تشویق به ترس از حسابرسی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 7

7- ترس از حسابرسی خداوند و وعید او ، امری ارزشمند و مورد تشویق خداوند

ذلک لمن خاف مقامی و خاف وعید

211- تشویق به ترس از وعیدهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 7

7- ترس از حسابرسی خداوند و وعید او ، امری ارزشمند و مورد تشویق خداوند

ذلک لمن خاف مقامی و خاف وعید

212- جایگاه ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 7

7- « دل » کانون عواطف و احساسات آدمی و مرکز بیم ، اندوه ، امید و شادمانی وی

و أصبح فؤاد أم موسى فرغاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 9

9- جایگاه ترس ، قلب آدمی است .

وقذف فی قلوبهم الرعب

213- خدا و ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 17

17 - خداوند ، هیچ گونه ترسی از بندگان خود ندارد .

ص: 293

ضرب لكم مثلاً... تخافونهم كخيفتكم أنفسكم

این که در مثل، برای نفی شریک از خداوند، موضوع ترس انسان ها را از هم و نترسیدن آنها را از بردگان شان مطرح کرده است، می تواند رساننده نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 15 - 2,3,4

2- خداوند، از آثار هلاکت ثمودیان پروایی نداشته و ترسی از پیامد های آن ندارد.

و لایخاف عقیبها

3- خداوند، بر همه حوادث هستی، مسلط است و از هیچ پیشامدی نمی هراسد.

و لایخاف عقیبها

4- خداوند، از نابود ساختن جامعه های بزرگ آلوده به گناه، نمی هراسد و بر آثار و پیامد های آن سلطه کامل دارد.

و لایخاف عقیبها

214- رفع ترس ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 70 - 7

7- فرشتگان مهمان بر ابراهیم (ع)، با معرفی خود و مأموریتشان، ترس و دلهره را از ابراهیم (ع) زدودند.

قالوا لاتخف إنا أرسلنا إلی قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 74 - 5

5- جدال و چون و چرای ابراهیم (ع) درباره قوم لوط، پس از برطرف شدن ترس او و دریافت بشارت (فرزنددار شدن) بود.

فلما ذهب عن إبرهیم الروح و جاءته البشری یجدلنا فی قوم لوط

215- رفع ترس از بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 1

1 - اقدام قاطع موسی (ع) برای زدودن وحشت همراهان خویش و (ترس آنان از گرفتار شدن در کمند سپاه فرعون)

قال أصحاب موسی إنا لمدركون . قال كلاً

ص: 294

216- رفع ترس از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 14

14 - تبدیل و جایگزین کردن ترس و اضطراب به امنیت و آرامش ، وعده خداوند به مؤمنان دارای عمل صالح

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و ليبدلنهم من بعد خوفهم أمناً

217- رفع ترس از مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 14

14 - تبدیل و جایگزین کردن ترس و اضطراب به امنیت و آرامش ، وعده خداوند به مؤمنان دارای عمل صالح

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و ليبدلنهم من بعد خوفهم أمناً

218- رفع ترس ساره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 71 - 5

5- احساس امنیت ساره پس از ترس و وحشت از فرشتگان ، مایه شادی و خرسندی وی گردید .

قالوا لاتخف إنا أرسلنا إلى قوم لوط. وامرأته قائمه فضحكت

برداشت فوق، بر این اساس است که جمله «فضحكت» تفریح بر «لاتخف إنا أرسلنا إلى قوم لوط» باشد.

219- رفع ترس مادر موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 2

2- دل مادر موسی ، فارغ از ترس و اندوه نسبت به فرجام نوزادش پس از دریافت وحی الهی

و أوحينا إلى أم موسى . . . أن لاتخافي . . . و أصبح فؤاد أم موسى فرغاً

220- رفع ترس موسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 295

1 - دل قوی داشتن و نگران نبودن از پی آمد های سحر ساحران فرعون ، مفاد وحی خداوند به موسی (ع) در میدان مقابله با ساحران

فأوجس . . قلنا لاتخف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 25 - 9

9 - اقدام شعیب به دلداری موسی (ع) رفع نگرانی و ترس از وی و اعلام نجات یافتنش از شر فرعونیان

قال لاتخف نجوت من القوم الظلمین

221- زمینه ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 92 - 3

3 - پیامد های شوم نافرمانی خدا و رسول ، سزاوار بیم و هراس

و اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اذروا

متعلق «واذروا» به قرینه صدر آیه می تواند مخالفت با خدا و رسول باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 66 - 3

3 - سرنوشت بد و اقامتگاه ناگوار انسان در جهنم ، مقتضی هراسان بودن ، اضطراب ، تضرع و دعا کردن به درگاه الهی است .

ربنا اصرف عنا عذاب جهنم . . . إنها ساءت مستقرًا و مقامًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 23 - 14

14 - پدید آوردن حالت « خوف و رجا » ، « ترس و آرامش » و « بیم و امید » در انسان ، از آثار قرآن است .

کتبًا . . . تقشعر منه جلود الذین یخشون ربهم ثم تلین جلودهم و قلوبهم إلی ذکر ا

لرزش یا آرامش اندام و قلب، از آثار توجه به قرآن کریم است و این دو نشانه وجود دو حالت خوف و رجا در انسان است.

222- زمینه ترس اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 49 - 8

ص: 296

8- گناه، زمینه ساز هراس و نگرانی انسان در قیامت است.

فتري المجرمين مشفقين مآفيه

223- زمینه ترس از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 94 - 11

11 - باور به قیامت و عذاب دردناک آن موجب ترس از خداوند و عمل به احکام او

ليعلم الله يخافه بالغيب

«باء» در بالغیب می تواند سببیه باشد بر این مبنا مراد از غیب اموری است که از نظر شخص خائف و حواس وی پنهان می باشد و از مصادیق بارز غیب و نهانی که سبب خوف آدمی از خدا می شود قیامت و عذاب آخرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 6

6 - یاد قیامت و صحنه های بررسی اعمال در آن، زمینه ساز رعایت تقوا و ترس از خداوند

و اتقوا الله .. يوم يجمع الله الرسل

چنانچه «یوم» مفعول برای «اذکروا» باشد، جمله «اذکروا یوم ..» پس از «اتقوا الله» می تواند اشاره به علتی از علل لزوم تقوا و ترس از خدا داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 2 - 16

16- اعتقاد به یگانگی خداوند، زمینه ساز تقوایبیشگی و ترس و پروا داشتن از او

أن أنذروا أنه لا إله إلا أنا فاتقون

فاء در «فاتقون» فای تفریع است. بنابراین این مطلب به دست می آید که: اگر کسی به توحید و یگانگی خداوند معتقد شد، به دنبال آن زمینه تقوایبیشگی برای او حاصل می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - توجه به ربوبیت خداوند، زمینه ساز ترس از او است .

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُم

اضافه «رب» به ضمیر «کم» می تواند برای رساندن این نکته باشد که خداوند، چون پروردگار شما است، از او بترسید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 16 - 13

ص: 297

13 - اعتقاد به قیامت و عذاب دوزخ ، سبب ترس از خدا و تقوای پیشگی

لهم من فوقهم ظلل من النار . . . ذلك يخوف الله به عباده يعباد فاتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 13 - 7

7 - برخورداری از درک عمیق ، مستلزم بیم از خدا است و نه خلق .

لأنتم أشد رهبة في صدورهم من الله ذلك بأنهم قوم لا يفقهون

برداشت یاد شده با توجه به مفهوم آیه شریفه است که هراس از مردم و خدانترسی را، به عدم درک عمیق (فقاہت) مستند کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 5

5 - توجه به ربوبیت خداوند ، مایه هراس از فرجام مخالفت با او است .

و أمّا من خاف مقام ربّه

224- زمینه ترس از عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 14

14- امید به رحمت خداوند و ترس از عذابش ، مقتضای ربوبیت اوست .

إلى ربّهم الوسيله . . . و يرجون رحمته و يخافون عذابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 57 - 1

1 - اعتقاد راستین به ربوبیت یگانه خداوند ، مستلزم بیم داشتن از عذاب او و نگران بودن از فرجام کار خویش

إنّ الذين هم من خشية ربّهم مشفقون

«خشیه» به معنای ترس، بیم و هراس است. عبارت «من خشیه ربّهم»، به تقدیر «من خشیه عذاب ربّهم» می باشد. «إشفاق» (مصدر

«مشفقون») نیز به معنای نگرانی، پریشانی، تشویش خاطر، اضطراب و در بیم و امید بودن است.

225- زمینه ترس از عذاب اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 40 - 12

ص: 298

12 - اعتقاد به مواجهه شدن با کردار خویش در قیامت ، زمینه ساز پذیرش انذار های خداوند و بیمناکی از عذاب قیامت

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ

226- زمینه ترس از فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 10

10 - توجه به وابستگی همه چیز به تدبیر خداوند ، زمینه ساز ترس و نگرانی از فرجام کارها است .

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ

227- زمینه ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 16

16 - توجه و اعتقاد به صحنه های دشوار و سخت قیامت ، مقتضی ترس از آن روز است .

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

228- زمینه ترس خدا ترسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 10 - 6

6 - عاقبت اندیشان و اهل خشیت ، تأثیر پذیر از تذکرات و پند های قرآن

فَذَكِّرْ... سَيَذَكِّرُ مَنْ يَخْشَى

229- زمینه ترس فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 2

2 - سخنان نرم موسی و هارون (ع) ، زمینه ای مناسب برای پی بردن فرعون به حقیقت و یا پیدایش باور های خویش

فقولا له قولاً لئِنَّا لعلَّه يتدكّر أو يخشى

«خشیه» ترسی است که آمیخته با احساس عظمت طرف مقابل باشد (مفردات راغب). حرف «أو» فرعون را بین دو واکنش احتمالی ترسیم کرده است. بنابراین جمله «لعلّه...» بیان می‌دارد که امید است فرعون یا حقیقت را فهمیده و به آن یقین یابد و

ص: 299

یا لا اقل احتمال صداقت موسی و هارون(ع) را بدهد و در نتیجه خطر را بزرگ دیده و از آن هراسان شود.

230- سرزنش ترس از غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 52 - 8

8- ترس از غیر خداوند ، امری نکوهیده و مذموم است .

أفغیر الله تتقون

«تقوا» در اصل به معنای حفظ خود از چیزی است که مایه نگرانی و ترس باشد و به معنای خود ترس نیز آمده است. برداشت فوق، بر اساس معنای دوم است.

231- سرزنش ترس از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 11

11- بخل از انفاق ، به خاطر ترس از فقر و تهی دستی ، امری مذموم و نکوهیده است .

لو أنتم تملکون . . . لاأمسکتکم خشیه الإنفاق

از اینکه آیه در مقام مذمت و توبیخ انسانها و یا مشرکان به خاطر داشتن روحیه خست و بخل است؛ نکته فوق قابل استفاده است.

232- شقاوت محرومان از ترس خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 11 - 4

4 - محرومان از خشیت الهی ، شقی ترین افراداند .

من یخشی . . . الأثقی

تقابل دو گروه «اهل خشیت» و «اهل شقاوت»، بیانگر این است که در نگاه قرآن، «شقاوت» نیز مانند «خشیت»، حالتی نفسانی و هر یک ملازم با نبود دیگری است.

233- شگفتی ترس از غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 52 - 9

ص: 300

9- واهمه داشتن از غیر خداوند - با توجه به وحدانیت و مالکیت انحصاری او بر جهان - امری شگفت آور و غیر منطقی است .

إنما هو إله وحده .. و له ما فى السموت و الأرض ... أفعیر الله تتقون

همزه «أفعیر الله»، استفهام انکاری بوده و متضمن معنای تعجب است و تعجب در جایی رخ می دهد که کاری غیر طبیعی و غیر متداول باشد. اینکه پس از یادآوری «إنما هو إله واحد» و «له ما فى السماوات و الأرض» با شگفتی اظهار می دارد: «أفعیر الله تتقون»، نکته فوق قابل استفاده است.

234- عمومیت ترس در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 10

10 - نگرانی و هراس انسان ها حتی یکتاپرستان در قیامت

تتنزل علیهم الملئکه ألاتخافوا و لاتحزنوا

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه شریفه مربوط به قیامت بوده و نگرانی موحدان از ناحیه سرنوشت و دشواری های مراحل بعد پدید آمده باشد.

235- عوامل ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 12

12 - کفر به خدا، انکار قیامت و نداشتن عمل صالح، موجب غلبه ترس و اندوه بر آدمی است .

من ءامن بالله و الیوم الآخر و عمل صالحاً .. و لا خوف علیهم و لاهم یحزنون

مفهوم جمله «من آمن ..» گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 12

12 - آگاهی همه جانبه خداوند بر اسرار انسان، مقتضی ترس و پروا داشتن از او

واعلموا انّ الله یعلم ما فى انفسکم فاحذروه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 5

5 - دسیسه منافقان (عبدالله بن ابی سلول) ، برای ایجاد سستی و هراس در مسلمانان ، هنگام روانه شدن آنان به سوی احد

اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا

در مجمع البیان آمده است که عبدالله بن ابی سلول، دو طایفه از مسلمانان (برخی از مهاجر و انصار) را از رویارویی با مشرکان

ص: 301

برحذر می داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 7، 14

7 - شرک به خدا، از عوامل گرفتاری آدمی به دلهره و هراس

سنلقى فی قلوب الّذین کفروا الرّعب بما اشركوا باللّٰه

14 - دلهره و تزلزل روحی، پیامد اندیشه های دینی عاری از منطق و برهان *

سنلقى فی قلوب الّذین کفروا الرّعب بما اشركوا باللّٰه ما لم ینزل به سلطاناً

به نظر می رسد شرک از آن نظر که پنداری بدون برهان است - به دلیل توصیف آن به «ما لم ینزل به سلطاناً» - سبب رعب و دلهره شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 13

13 - فرمان جهاد، مایه ترس برخی از مدعیان جهاد و مبارزه در صدر اسلام

فلما کتب علیهم القتال اذا فریق منهم یخشون الناس کخشیه اللّٰه او اشدّ خشیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 1

1 - نکوهش خداوند از افشاکنندگان اخباری که موجب احساس امنیت از هجوم دشمن و یا موجب ترس و وحشت از دشمن می شود. (اخبار امنیتی).

و اذا جاءهم امر من الامن او الخوف اذاعوا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 10

10 - عذاب قیامت دهشتنا و سزاوار ترس بسیار

إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

توصیف روز قیامت به «عظیم»، بیان عظمت رخدادهای آن (عذاب و ..) نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 2 - 1

1 - دل مؤمنان راستین ، لرزان و بیمناک به هنگام یاد خدا

إنما المؤمنون الذين إذا ذكر الله وجلت قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 12 - 6, 3

ص: 302

3- برق های آسمانی مایه هراس مردم و نیز موجب امید آنان است .

هو الذی یریکم البرق خوفاً و طمعاً

برداشت فوق بر این اساس است که هر یک از «خوفاً» و «طمعاً» مفعول له تحصیلی باشد.

6- «قال الرضا (ع) فی قول الله عزوجل : « هو الذی یریکم البرق خوفاً و طمعاً » قال : خوفاً للمسافر و طمعاً للمقیم ;

از امام رضا(ع) درباره سخن خدا: «هو الذی یریکم البرق خوفاً و طمعاً» روایت شده است که فرمود: مایه ترس برای مسافر و مایه امید برای مقیم در وطن می باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 3 - 6

6- لزوم خداترسی و هراس از فرجام مخالفت با تعالیم قرآن

إلا تذکره لمن یخشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 4,5

4 - پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم ، موجب هراسناکی و اضطراب شدید بندگان خالص خدا از سرنوشت اخروی شان

إنّ عذابهاکان غراماً

درخواست رهایی از عذاب و تعلیل آن به این که آن عذاب دائمی و گریزناپذیر است، برداشت فوق را می رساند.

5 - پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم ، مقتضی ترس ، اضطراب ، تضرع و دعا کردن به درگاه الهی برای رهایی از آن

ربّنا اصرف عنّا عذاب جهنّم إنّ عذابهاکان غراماً

236- عوامل ترس ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 70 - 4

4- خودداری فرشتگان از تناول غذا ، عامل ترس ابراهیم (ع) از آنان شد .

فلما رءآ أیدیهم لاتصل إلیه نکرهم و أوجس منهم خیفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 28 - 2

2- خودداری میهمانان از خوردن غذا، مایه بیم و نگرانی حضرت ابراهیم (ع)

قال ألا تأکلون . فأوجس منهم خیفه

«أوجس» معادل دو فعل «أحسّ و أضمر» می باشد و تنوین «خیفه» برای تنوین است؛ یعنی، ابراهیم(ع) در درون خویش از آنان احساس نوعی ترس کرد.

ص: 303

237- عوامل ترس اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 6

6- شرک و دنیاپرستی و مغرور شدن به مال و فرزند ، گناه و مایه دلهره و وحشت در آخرت است .

فتري المجرمين مشفقين ممّا فيه

آیات گذشته، در باره دنیاپرستی و شرک بود، لذا مصداق مورد نظر از «مجرمین» همان مشرکان سرمست به مواهب دنیوی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 5

5- بیم و هراس انسان ها در قیامت ، از عملکرد و دستاورد خود آنان است .

تری الظلمین مشفقین ممّا کسبوا

238- عوامل ترس از حشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 51 - 10

10 - توجه به نبودن هیچ یاور و شفیع جز خداوند در قیامت، موجب هراس از حشر

الذین یخافون . . . لیس لهم من دونه ولی ولا شفیع

239- عوامل ترس از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 52 - 10

10- در انحصار خداوند بودن جزا (کیفر و پاداش) ، مقتضی اختصاص دادن ترس ، به ترس از او

وله الدین واصبأً أفعیر الله تتقون

به تناسب موضوع (توبیخ ترس از غیر خدا)، احتمال دارد مراد از «الدین» جزا باشد. اینکه ترس از غیر خدا مورد سرزنش قرار گرفته ممکن

است به خاطر این باشد که جزاً منحصرأ در اختیار خداوند است و در این صورت، جایی برای ترس از غیر خدا نمی ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 53 - 2

ص: 304

2- سرمنشأ بودن خداوند برای تمامی نعمت ها ، مقتضی اختصاص دادن ترس ، به ترس از او

أفغير الله تتقون . و ما بكم من نعمه فمن الله

از اینکه آیات دارای یک سیاق بوده و در صدد بیان نکاتی است که انسانها را تحریص به ترس از خداوند می کند، بیان «و ما بكم من نعمه. ..» پس از توییح ترس از غیر خدا، می تواند به منظور یاد شده باشد.

240- عوامل ترس از عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 17

17- شدت عذاب الهی ، عامل ترس و بیم دعوت کنندگان تعالیم الهی از آن است .

و يخافون عذابه إن عذاب ربك كان محذورا

«إن عذاب ربك» تعلیل برای «یخافون عذابه» است؛ یعنی، به این دلیل از عذاب خداوند در هراس هستند که عذاب پروردگار بس سخت و دهشت بار است.

241- عوامل ترس از عصیان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 3

3- احاطه کامل خداوند بر انسان ، مقتضی ترس از نافرمانی اوست .

و ما نرسل بالآیت إلا تخويفا . . . إن ربك أحاط بالناس ... و نخوفهم

242- عوامل ترس از قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 4

4 - توجه به نزدیک بودن قیامت و اندک بودن فاصله آن با زندگانی دنیا ، افزایش دهنده ترس و نگرانی درباره گرفتاری های آن *

إنما أنت منذر من يخشيها . كأنهم يوم يرونها لم يلبثوا إلا عشية أو ضحیها

243- عوامل ترس از مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعہ - 62 - 7 - 5

ص: 305

5- دستاورد زشت و ظلم و ستم یهودیان ، سبب ترس و هراس آنان از مرگ

و لا یتمتونه أبداً بما قدمت أیدیهم و الله علیم بالظلمین

244- عوامل ترس بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 66 - 2

2- بد و ناگوار بودن جهنم برای انسان ، موجب هراسناکی و دست به دعا برداشتن بندگان خالص خدا به درگاه الهی برای رهایی از آن

ربنا اصرف عنا عذاب جهنم .. إنها ساءت مستقرًا و مقامًا

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که جمله «إنها ساءت..» تعلیل برای جمله «و الذین یقولون ربنا اصرف...» است؛ یعنی، چون جهنم جایگاه بدی است، بندگان خدا برای نجات خود از آن، دست به دعا برمی دارند.

245- عوامل ترس لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 33 - 10

10 - لوط (ع) ، با ورود ملائکه به محضرش ، نگران شد و ترسید .

و قالوا لاتخف و لاتحزن

246- عوامل ترس مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 57 - 17

17- شدت عذاب الهی ، عامل ترس و بیم دعوت کنندگان تعالیم الهی از آن است .

و یخافون عذابه إن عذاب ربک کان محذورًا

«إن عذاب ربک» تعلیل برای «یخافون عذابه» است؛ یعنی، به این دلیل از عذاب خداوند در هراس هستند که عذاب پروردگار بس سخت و دهشت بار است.

247- عوامل ترس منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 306

6- هراس از مردم و خدا نترسی منافقان ، معلول سطحی نگری و سبک مغزی آنان است .

لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

248- عوامل ترس موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 9

9- موحدان راستین ، در خوف و هراس نسبت به سرنوشت اخروی خویش و اندوهناک از خطاها و لغزش های خود

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا.. . أَلا تَتَخَفُوا وَلا تَحْزَنُوا

بنابراین نکته که نزول ملائکه در دنیا و یا به هنگام مرگ باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

249- عوامل ترس موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 32 - 5

5- پیش آمدن ناگهانی حادثه طور (مکالمه خدا ، تبدیل عصا به اژدها و ید بیضا) باعث به هم ریختن آرامش موسی (ع) و چیره شدن ترس بر وی

فَلَمَّا أَتَيْهَا نَوَدَى . . . وَاضْمَمَ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

250- عوامل رفع ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 62 - 3

3- دوستی خدا ، مایه رفع اندوه و ترس انسان است .

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلا هُمْ يَحْزَنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- ایمان و تقوایشگی ، موجب رفع اندوه و ترس انسان است .

ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون الذين ءامنوا وكانوا يتقون

ص: 307

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 64 - 4

4 - بشارت های خداوند به مؤمنان متقی ، موجب رفع ترس و اندوه آنان است .

ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون. الذين ءامنوا وكانوا يتقون. لهم

جمله «لهم البشرى» می تواند تعلیل برای جمله «لا خوف عليهم ولا هم يحزنون» باشد ; یعنی، چون اولیای خدا در دنیا دریافت بشارت می کنند، خوف و حزن از آنان رخت بر می بندد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 4

4 - توکل بر خداوند و تسلیم شدن به او ، نجات دهنده انسان از دلهره و ترس از دشمنان

على خوف من فرعون و ملایهم أن یفتنهم . . . فعليه توكلوا إن كنتم مسلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 15

15 - ایمان و عمل صالح ، (حاکمیت دین) موجب زدایش ترس و اضطراب و عامل امنیت و آرامش

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و لیبدلنهم من بعد خوفهم أمناً

251- عوامل رفع ترس ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 1

1- ترس و دلهره ابراهیم (ع) ، با پی بردن به ماهیت مهمانان خویش (فرشته بودن آنان) برطرف شد .

فلما ذهب عن إبرهیم الروح

«الروح» به معنای ترس و دلهره است و «ال» در آن عهد ذکری است و اشاره به ترسی دارد که به خاطر تناول نکردن فرشتگان از طعام ابراهیم(ع)، بر وی عارض شد.

252- عوامل رفع ترس قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 11

11 - شکست اصحاب فیل ، از میان برنده زمینه تهاجم دیگران به مکه و برطرف سازنده ترس شدید قریش از دشمن

و ءامنهم من خوف

نکره بودن «خوف»، بر شدت آن دلالت دارد.

ص: 308

253- فلسفه ترس موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 67 - 6

6 - « عن أمير المؤمنين ين (ع) : لم يوجس موسى (ع) خيفة على نفسه بل أشفق من غلبه الجهال ودول الضلال ;

از امیرالمؤمنین (ع): روایت شده است: موسی (ع) بر جان خویش نترسید، بلکه ترسید که مبادا جاهلان و حکومت های گمراه غلبه یابند».

254- فلسفه ترس یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 7 - 5

5- دستاورد زشت و ظلم و ستم یهودیان ، سبب ترس و هراس آنان از مرگ

و لا يتمونه أبداً بما قدمت أيديهم و الله عليهم بالظلمين

255- مبارزه با ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 1

1 - توجه به حاکمیت خداوند در حیات و مرگ ، برطرف کننده ترس آدمی برای پیکار در راه او

الم تر الى الذين ... وقاتلوا في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 248 - 9

9- فرستادن آرامش خاطر به سوی بنی اسرائیل از جانب خداوند ، به منظور استقامت و کاستن دلهره و اضطراب آنان در پیکار با دشمنان

ابعث لنا ملكاً نقاتل .. ان ياتيكم التابوت فيه سكينه

مراد از «سکینه» به مناسبت آیات قبل که درباره جهاد و نبرد با دشمنان بود، یا خصوص آرامش و رفع نگرانی و دلهره در رویارویی با متجاوزان است و یا مصداق بارز و مورد نظر از آرامش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 309

8 - اتفاق کنندگان در راه خدا، نه ترسی از آینده و ناداری بر آنان مستولی می گردد، و نه اندوهی از گذشته خویش و آنچه داده اند، دارند.

و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

بنابراینکه عدم «خوف» و «حزن»، مربوط به دنیا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - اتفاق کنندگان در راه خدا، نه ترسی (از آینده و ناداری) بر آنان مستولی خواهد گردید و نه اندوهی (از گذشته خویش و آنچه داده اند) دارند.

و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

بنابراینکه نفی «خوف» و «حزن» مربوط به دنیا باشد: خوف نسبت به آینده و حزن نسبت به گذشته. یعنی خداند زندگی آنان را به گونه ای تأمین می کند که بر داده های خویش محزون نباشند و هیچ ترسی از فقر و ناداری نسبت به آینده، احساس نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - اعتقاد به مقدر بودن مرگ، از میان برنده هراس و دلهره حضور در میدان نبرد

قالوا... لو اطاعونا ما قتلوا قل فادرؤا عن انفسکم الموت

256- محسنان و ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - آنان که تسلیم خدا باشند و اعمال نیک انجام دهند، هرگز نه ترسی ایشان را فرا می گیرد و نه بر امری محزون می شوند.

من أسلم... و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

برخی «لا خوف علیهم...» را مخصوص قیامت دانسته و جمله «فله أجره» را - که ظرف تحقق آن قیامت است - شاهد بر آن می دانند و برخی بر آنند که مقتضای تسلیم خدا بودن این است که ترس و اندوه از زندگی شخص تسلیم شده برافکنده شود و لذا ظرف «لاخوف

عليهم...» هم دنياست و هم آخرت.

257- مراتب قرس

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - انبياء - 21 - 103 - 2

ص: 310

2- برپایی قیامت ، اندوه زا و همراه با وحشت و فزع و جزع بزرگ است .

لا یحزنهم الفزع الأكبر

258- مراتب ترس اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 43 - 3

3- شدت وحشت و اضطراب و بهت زدگی غیر قابل توصیف ستمگران در قیامت

یعمل الظلمون ... مهطعین مقنعی رءوسهم لایرتد إلیهم طرفهم و أفندتهم هوآء

259- مصونیت از ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 13 - 1

1- یکتاپرستان استوار بر طریق ایمان ، ایمن از هر بیم و اندوه نسبت به گذشته و آینده

إنّ الذین قالوا ربّنا الله ثمّ استقموا فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون

در معنای «لاخوف علیهم» گفته شده است که «خوف» نسبت به آینده و موضوعی است که در شرف وقوع می باشد؛ ولی در «ولا هم یحزنون» حزن و اندوه، همواره بر امری است که تحقق یافته و سپری شده است.

260- مصونیت از ترس اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 68 - 4

4 - بشارت خداوند به تقوایبندگان ، مبنی بر مصونیت آنان از هرگونه خوف و اندوه در قیامت

یعباد لا خوف علیکم الیوم و لا أنتم تحزنون

261- مصونیت از ترس نفخ صور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- برخی از انسان ها و نیز برخی از موجودات آسمان ها ، ایمن از هراس و وحشت ناشی از نفخ صور

ففرع من فی السموت و من فی الأرض إلا من شاء الله

ص: 311

من شاء الله

7- تعلق مشیت الهی بر ایمنی برخی موجودات از وحشت نفخ صور

ففرع... إلا من شاء الله

262- منافقان و ترس از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 13 - 6

6- هراس از مردم و خدا ترسی منافقان ، معلول سطحی نگری و سبک مغزی آنان است .

لأنتم أشد رهبة في صدورهم من الله ذلك بأنهم قوم لا يفقهون

263- منشأ ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 175 - 5,8,9

5- دوستی شیطان ، زمینه ساز ترس از غیر خدا

إنما ذلكم الشيطان يخوف أولياءه

8- ایجاد ترس از دشمن در دل های مؤمنان مجاهد ، کار شیطان است .

إنما ذلكم الشيطان يخوف أولياءه

9- ایجاد ترس ، از شگرد های شیطانی برای جلوگیری مردم از گرایش به حق

إنما ذلكم الشيطان يخوف أولياءه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نساء - 4 - 78 - 16

16 - خداوند ، منشأ تمام نعمت ها (مانند سلامتی ، امنیت و گشایش روزی) و تمام بلا ها (از قبیل بیماری ، ترس و گرسنگی)

و ان تصبهم حسنة يقولوا هذه من عند الله و ان تصبهم سيئة يقولوا هذه من عندك قل

از ائمه معصومین (ع) در معنای حسنات و سیئات در آیه فوق روایت شده است: .. الصحة والسلامة والامن والسعة في الرزق وقد سمّاها الله حسنات ... یعنی بالسیئه هاهنا المرض والخوف والجوع

تفسیر قمی، ج 1، ص 144؛ نورالثقلین، ج 1، ص 519، ح 416.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 13

13 - ابراهیم (ع) ترس مفروض از پدیده های جهان را به خواست و مشیت خداوند دانست، نه تأثیر مستقل پدیده ها و ربوبیت آنها

ص: 312

و لا أخاف ما تشركون به إلا أن يشاء ربي شيئاً

264- منشأ ترس ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 52 - 4

4- حضرت ابراهیم (ع) ترس و اضطراب خویش را که ناشی از حضور مهمانان (فرشتگان) در محضر او بود، به آنان اظهار کرد.

إذ دخلوا عليه .. قال إنا منكم وجلون

265- منشأ ترس از عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 28 - 4

4- اطمینان نداشتن نسبت به ایمنی خود از عذاب الهی، دلیل هراسناکی مؤمنان راستین از عذاب پروردگار

إنّ عذاب ربّهم غیر مأمون

جمله «إنّ عذاب ربّهم ..» اعتراضی و پاسخ از سؤال مقدر است که: چرا مؤمنان راستین از عذاب خداوند در هراس اند؟ پاسخ این است که چون هیچ کس نسبت به رهایی خویش از عذاب پروردگار اطمینان کامل ندارد.

266- منشأ ترس بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 14

14 - پیدایش بیم و هراس در قلب یهودیان بنی نضیر، به اراده الهی

وقذف فی قلوبهم الرعب

267- منشأ ترس کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 16

16 - ایجاد وحشت در قلب کافران ، از ابزار الهی در حمایت از جهادگران مسلمان

هو الذی أخرج .. . وقذف فی قلوبهم الرعب

از این که خداوند، پس از بیان شکست یهود - به رغم برخورداری آنان از تجهیزات و استحکامات - موضوع ایجاد وحشت را مطرح

ص: 313

کرده است؛ مطلب یاد شده استفاده می شود.

268- منشأ رفع ترس قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 8

8 - خداوند ، قریش را در سفر و حضر ، از امنیت کامل برخوردار ساخته و هراس آنان را از میان برد .

و ءامنهم من خوف

به قرینه آیات پیشین، مراد امنیت در مراحل کوچ و نیز رفع خطر فیل داران و نظایر آنها، در شهر مکه است.

269- منشأ رفع ترس موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 4

4 - اقدام خداوند به اطمینان بخشیدن به موسی (ع) و برطرف ساختن نگرانی وی (ترس او از کشته شدن به تقاص قتل مرد قبطی)

قال ربّ اِنّی قتلت منهم نفسًا .. و نجعل لکما سلطناً فلا یصلون اِلیکما

270- موانع ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 2

2 - ایمان واقعی به خدا و قیامت و انجام اعمال صالح ، شرط دور ماندن مسلمانان ، یهودیان ، نصارا و صابئان از هرگونه ترس و اندوه

إن الذین ءامنوا .. و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

تکرار «ایمان» در «ان الذین آمنوا» و «من آمن» حکایت از آن دارد که: مراد از ایمان در جمله «من آمن» ایمان واقعی و راستین است نه ایمان صوری و اسمی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 112 - 6,9

6- آنان که تسلیم خدا باشند و اعمال نیک انجام دهند، هرگز نه ترسی ایشان را فرا می گیرد و نه بر امری محزون می شوند.

من أسلم . . . ولا خوف علیهم ولا هم یحزنون

ص: 314

برخی «لا خوف علیهم...» را مخصوص قیامت دانسته و جمله «فله أجره» را - که ظرف تحقق آن قیامت است - شاهد بر آن می دانند و برخی بر آنند که مقتضای تسلیم خدا بودن این است که ترس و اندوه از زندگی شخص تسلیم شده برافکننده شود و لذا ظرف «لا خوف علیهم...» هم دنیاست و هم آخرت.

9- تسلیم خدا بودن بدون انجام اعمال نیک و انجام نیکی ها بدون تسلیم خدا بودن، تضمین کننده پاداش الهی نبوده و مانع از روی آوردن ترس و اندوه نخواهد شد.

من أسلم... ولا خوف علیهم ولا هم یحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 13

13 - اعتقاد به مقدر بودن مرگ، از میان برنده هراس آدمی برای سفر و حضور در میدان نبرد (صحنه های دشوار زندگی)

قالوا... ما ماتوا و ما قتلوا... و اللّٰه یحیی و یمیت

جمله «و اللّٰه یحیی و یمیت»، می تواند به منظور زدودن هراس از شرکت در پیکار ایراد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 9

9- ترس از خداوند، شجاعت آفرین و خنثی کننده هراس از دشمن

قال رجالان من الذین یخافون... ادخلوا علیهم الباب

بیان شجاعت یوشع و کالب - که از جمله «ادخلوا...» به دست می آید - پس از توصیف آنان به خداترس، می رساند که شجاعت و نهراسیدن آنان از دشمن به سبب خداترسیشان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 28 - 9

9- ترس از خدا، مانع ترس از دیگران*

لئن بسطت إلی یدک لتقتلنی... انی اخاف اللّٰه رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - آرامش خاطر و ترس نداشتن از آینده ، در گرو ایمان به خدا و قیامت و عمل صالح

من ءامن بالله و الیوم الآخر . . . فلاخوف علیهم و لا هم یحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 125 - 6

6 - باور به معاد و بازگشت به خدا پس از مرگ ، عامل نهرا سیدن ساحران مؤمن از مجازات ها و شکنجه های فرعون

إنا إلی ربنا منقلبون

ص: 315

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 196 - 6

6 - توجه صالحان به ولایت و سرپرستی خدا بر ایشان ، عامل مقاومت آنها در مبارزه با اهل شرک و نهرا سیدن از توطئه های ایشان

ثم کیدون فلا تنظرون . . . هویتولی الصلحین

از اهداف بیان ولایت خدا بر صالحان، پس از طرح توطئه مشرکان، این است که صالحان همواره توجه به یاری خدا داشته باشند و هرگز از مکرهای مشرکان نهرا سند.

271- موانع ترس از دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 4,6

4- شناخت خداوند و ربوبیت فراگیرش ، موجب توکل کردن بر او و نهرا سیدن از دشمنان دین

ثم لاتنظرون. إنی توکلت علی الله ربی وربکم

توصیف خداوند به ربوبیت (ربی و ربکم) ، پس از بیان توکل بر او ، می رساند که: خداوند رب همگان است ، شایسته و بایسته این است که بر او توکل شود.

6- مبلغان دین ، باید با توکل بر خدا و وانهادن امور خویش به خداوند ، از مخالفان دین نهرا سند و وظیفه خویش را قاطعانه به انجام رسانند

فکیدونی جمیعاً ثم لاتنظرون. إنی توکلت علی الله ربی و ربکم

272- موانع ترس از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 8

8- توجه به تضمین روزی همگان از سوی خداوند ، مانع بیمناک شدن از تهی دستی آینده خویش یا فرزندان

و لاتقتلوا أولدکم خشیه إملق نحن نرزقهم و إیاکم

273- موانع ترس موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 31 - 2

2- توجه به پشتیبانی مداوم فرشتگان ، مانع راه یابی هراس و اندوه در دل های موحدان

تَنْزِلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا .. نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

ص: 316

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 14 - 7

7- توجه یکتاپرستان استوار بر ایمان به جاودانگی در بهشت ، زداینده هر گونه بیم و اندوه از ایشان

فلاخوف علیهم و لا هم یحزنون . أولئک أصحاب الجنّہ خلدین فیها

با توجه به ارتباط این آیه با «فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون» در آیه قبل، توجه به وعده خداوند به بهشتی بودن موحدان نیک کردار، می تواند زداینده ترس و اندوه آنان باشد.

274- موجبات ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 54 - 26

26 - دوستداران اهل کفر ، رویگردان از جهاد در راه خدا و هراسان و درمانده در برابر سرزنش دشمنان

من یرتد منکم عن دینه فسوف یأتی اللّٰه یقوم یحبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 69 - 11

11 - کفر به خدا و قیامت و نداشتن عمل صالح ، موجب غلبه ترس و اندوه بر آدمی

من ءامن باللّٰه و الیوم الآخر و عمل صالحاً فلاخوف علیهم و لا هم یحزنون

275- موجبات ترس از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 6

6 - شناخت خداوند ، موجب تقوایبشگی و پروا داشتن از او است .

هو أهل التقوی

برداشت یاد شده، از معرفی شدن خداوند به «أهل تقوا»، استفاده می شود.

276- موجبات ترس موسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 155 - 9

ص: 317

9- ترس موسی (ع) از متهم شدن به کشتن حاضران در میقات، مایه اندوه فراوان بر هلاکت ایشان شد.

قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل

برداشت فوق توجیهی است احتمالی بر اینکه چرا موسی(ع) به خاطر هلاکت همراهانش به دور از چشمان بنی اسرائیل، اندوهناک شد.

277- موجبات نجات از ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 69 - 1

1 - ایمان به خدا و قیامت و انجام عمل صالح، شرط رهایی مسلمانان، یهودیان، صائبی ها و نصارا از هرگونه ترس و اندوه

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصِرَى... وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

«صائبی» که مفرد «صابئون» است به کسی گفته می شود که آیین خویش را رها کرده و به آیینی دیگر گرویده باشد؛ با توجه به این معنا می توان گفت مصداق مورد نظر از «الصَّبِئُونَ» در این آیه - به قرینه وقوع آن بین «الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا» «وَالنَّصِرَى»، کسانی هستند که با ترک اسلام و یا یهودیت پذیرای آیین نصارا شده باشند.

278- مؤمنان و ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 11

11 - مؤمنان به خدا و قیامت و دارندگان عمل صالح، در قیامت هیچ ترس و اندوهی نخواهند داشت.

مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا... وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

به قرینه «فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ» می توان گفت: ظرف «لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ...» قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 48 - 5,6

5 - کسانی که ایمان آورند و کار شایسته انجام دهند، نه از آینده خویش بیمناک و نه بر گذشته خویش غمناک هستند.

فَمَنْ ءَامَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

غالباً «خوف» در مورد ترس از آینده و «حزن» در مورد اندوه بر گذشته به کار می رود.

6 - مؤمنانی که کار شایسته انجام دهند، نه ترس بر آنان مسلط گردد و نه اسیر اندوه دایم شوند.

فمن ءامن و أصلح فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون

از معانی حرف «علی» استیلا و غلبه است. در این جمله استیلائی ترس بر مؤمنان نفی شده است، نه اینکه هیچگاه در معرض آن قرار نمی گیرند. همچنین «لا یحزنون»، بیانگر نفی استمرار حزن بر آنان است نه تلقی مطلق حزن.

ص: 318

279- مؤمنان و ترس از غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 7

7 - مؤمنان باید تسلیم خدا و متکی به او بوده و از هیچ قدرتی نهراسند .

إن كنتم ءامنتم بالله فعليه توكلوا إن كنتم مسلمين

280- نبوت و ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 28 - 4

4 - عدم منافات ترس از چیز های هراسناک ، با مقام نبوت *

فأوجس منهم خيفة قالوا لا تخف

281- نجات از ترس در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 112 - 8

8 - نجات آدمی از ترس و اندوه صحنه قیامت ، در گرو تسلیم شدن در برابر خدا و انجام دادن اعمال نیک در دنیاست .

من أسلم . . . ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون

282- نشانه های ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 7

7- نمود حالت ترس و وحشت انسان در دیدگان وی در قیامت

فإذا هی شخصه أبصر الذین كفروا

283- نشانه های ترس از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 319

9- انفاق در راه خدا و تأمین نیازهای مالی جهاد، نشانه تقوای پیشگی و خداترسی است.

واتقوا الله .. و أنفقوا في سبيل الله

بیان مسأله انفاق پس از امر به تقوا، می تواند اشاره به این معنا باشد که از مصادیق تقوا، انفاق کردن در راه خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 94 - 10

10 - عمل به احکام الهی حتی در نهان و به دور از چشم مردم نشانه ترس از خدا می باشد.

ليعلم الله يخافه بالغيب

برداشت فوق بر این اساس است که «باء» در بالغیب به معنای «فی» باشد که در نتیجه «غیب» به معنای نهان از چشم مردمان خواهد بود.

284- وعده رفع ترس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 16

16 - وعده خداوند به مؤمنان نیکوکار صدر اسلام، به تبدیل و دگرگون کردن ترس و اضطراب آنان به امنیت و آرامش

وعد الله الذين آمنوا منكم و عملوا الصلحت .. و ليبدلنهم من بعد خوفهم أمناً

ترس و امیدواری

285- ترس و امیدواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 48 - 9

9 - لزوم قرین ساختن خوف و رجا در ابلاغ مغفرت الهی به مردم

و يغفر ما دون ذلك لمن يشاء

چون خداوند در عین امیدوار ساختن مردم به آمرزش، آن را مشروط به مشیت کرده تا حالت خوف به طور کلی زایل نشود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 110 - 9

9 - طرح بیم و امید به همراه یکدیگر ، از روش های قرآن برای ارشاد و تربیت انسانها

فمن یجدل الله عنهم یوم القیمه . . . و من یعمل سوءاً . . . یجد الله غفوراً رحیماً

ص: 320

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 98 - 11

11 - انسان باید همواره بیمناک از گناهان خویش و امیدوار به رحمت و مغفرت الهی باشد .

اعلموا إنّ الله شديد العقاب و إنّ الله غفور رحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 165 - 13

13 - آدمی در هر حال باید از عقوبت‌های الهی ترسان و به رحمت او امیدوار باشد.

إن ربك سريع العقاب و إنه لغفور رحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 21 - 4

4 - ایجاد حالت ترس و امید در انسان ها ، از روش های هدایتی قرآن است .

يَعَذِّبُ مَن يَشَاءُ و يَرْحَمُ مَن يَشَاءُ

این که عذاب و رحمت را خداوند، بسته به مشیت خود دانسته است، احتمال دارد به منظور یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 45 - 4

4 - به وجود آوردن خوف و رجا ، در دل مردمان ، از جمله مسؤولیت های پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بود .

أرسلنک .. مبشراً و نذیراً

ص: 321

8- ترشروئی

1- آثار ترشرویی با یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 2 - 4

4 - ترش رویی در برابر یتیمان ورد خواسته های آنان ، دورسازنده انسان از قرب به خداوند است .

فذلک

«ذلک»، اسم اشاره ای است که برای دور به کار می رود و در آیه شریفه یا برای تحقیر به کار رفته و یا نشانگر دوری از خداوند است.

2- اجتناب از ترشرویی با موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 11 - 1

1 - تأکید خداوند بر ضرورت ترک ترش رویی با اندرز خواهان ؛ هر چند آنان ، جسمی معلول داشته و از طبقات اشراف نباشند .

کلاً

کلمه «کلاً» برای ممنوع ساختن ورد مطالبی است که پیش از گفتن این کلمه، مطرح شده بود.

3- ترشرویی اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 24 - 1

ص: 322

1 - کافران ، دارای چهره ای گرفته و عبوس در قیامت

و وجوه یومئذ باسره

«بسر» (مصدر «باسره») به معنای گرفتگی چهره است.

4- ترش رویی با عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 1 - 4

4 - « روی عن الصادق (ع) انّها [أى «عبس و تولّى . . .»] نزلت فى رجل من بنى امیّه كان عند النبى (صلی الله علیه و آله) فجاءه ابن امّ مکتوم فلما رآه تقدّر منه و جمع نفسه و عبس و أعرض بوجهه عنه فحكى الله سبحانه ذلک و أنکره علیه ;

از امام صادق(ع) روایت شده که آیه «عبس و تولّى» درباره مردی از بنی امیه نازل شده است. آن مرد نزد پیامبر(صلی الله علیه و آله) بود که ابن امّ مکتوم هم به حضور ایشان رسید. آن مرد وقتی ابن امّ مکتوم را دید، از او بدش آمد و خود را جمع کرد و چهره در هم کشید و روی از او برتافت. پس خداوند سبحان داستان وی را حکایت کرده، آن را بر وی ناپسند دانسته است.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 2 - 2

2 - عبدالله بن امّ مکتوم ، نابینای مسلمانی که گرفتار ترش رویی و اعراض یکی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد .

أن جاءه الأعمى

برخی از مفسران، نام شخصی را که «اعمی» بود و آیه شریفه درباره حضور او نازل شده، «عمرو» و اکثریت «عبدالله» نوشته اند؛ ولی همگان بر این اتفاق دارند که او فرزند نابینای «ام مکتوم» بود. در شأن نزول آیه شریفه آمده است که وی در حال ورود به مجلسی که پیامبر(صلی الله علیه و آله)، در آن حضور داشت، مورد اسائه ادب فردی از بنی امیه - که گفته می شود عثمان بن عفان بوده است - قرار گرفت.

5- سرزنش ترش رویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 2 - 4

4 - آگاه نشدن شخص از اظهار انزجار و ناراحتی دیگران ، مجوّز چنین رفتاری با وی نیست و از زشتی آن نمی کاهد .

عبس و تولی . أن جاءه الأعمی

با آن که فرد نابینا، گرفتگی چهره را مشاهده نمی کرد؛ ولی آیه شریفه آن رفتار را نکوهیده خوانده و فاعل آن را مذمت کرده است.

ص: 323

6- عوامل ترشروی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 24 - 2

2 - دل بستن به دنیا و غفلت از آخرت ، موجب اندوه شدید و گرفتگی چهره ها در قیامت

كلاً بل تحبّون العاجله . و تذرون الآخره ... و وجه يومئذ باسره

ص: 324

9- ترک اولی

1- کیفر ترک اولی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 49 - 4

4 - هشدار خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از گرفتار شدن به مجازات ترک اولی، همچون یونس (ع)

و لا تکن کصاحب الحوت . . . لنبذ بالعرء و هو مذموم

این که خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) هشدار داد که مانند یونس مباش؛ اشاره به ترک اولی و مجازات آن دارد که یونس (ع) گرفتار آن شده بود.

2- معرضان از ترک اولی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 50 - 7

7 - اجتناب صالحان و برگزیدگان الهی، از ترک اولی

فجعلہ من الصالحین

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند یونس (ع) را - پس از توبه و پشیمانی او از ترک اولی - به مقام صالحان رساند.

ص: 325

1- آثار تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 8

8 - رسیدن امت ها به مقام تسلیم در گرو بعثت پیامبران ; آموزش کتاب آسمانی و معارف و احکام دینی و پاک شدن از آلودگیهاست .

من ذریتنا امة مسلمة لك . . . ربنا وبعث فیهم رسولا منهم یتلوا ... یركیهم

به نظر می رسد درخواست ابراهیم (ع) و اسماعیل (ع) برای بعثت پیامبری از میان ذریه آنها در پی درخواست تشکیل «امت مسلمة» بدین جهت باشد که: بعثت و هدفهای آن، از ضروریات بنیادی برای تشکیل «امت مسلمة» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 39 - 5

5 - معافیت قانونی سارق از حد سرقت در صورت توبه و اصلاح (خودسازی) *

فمن تاب . . . و اصلح فإن الله یتوب علیه

یادآوری پذیرش توبه سارق پس از بیان حد سرقت، می تواند اشاره به سقوط حد از وی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 43 - 4

4 - مبارزه با طغیان گران ، نیازمند مردانی خودساخته و فراهم آوردن مقدمات و ابزار مناسب

أوحینا إلی أُمك . . . واصطنعتك لنفسی ... اذهبأ إلی فرعون إنّه طغی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 16 - 10

10- اصلاح اندیشه و اعتقاد ، نیازمند اصلاح نفس *

بل هم فی لبس من خلق جدید . . . و نعلم ما توسوس به نفسه

این آیات، در مقام اصلاح اندیشه منکران معاد است. خداوند، در پایان ادله عقلی بر امکان معاد مسأله وسوسه های نفسانی را مطرح کرده است. این می تواند از آن جهت باشد که منکران معاد، برای اصلاح عقیده، همواره گمان نکنند که مشکلشان عقلی و برهانی است؛ زیرا چه بسا عقیده نادرست، تکیه بر وسوسه های نفس داشته باشد که در این صورت، اصلاح عقیده نیازمند اصلاح نفس خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 9 - 15

15 - تهذیب نفس و ریشه کن ساختن رذایل نفسانی ، گامی مهم در مسیر رستگاری *

و من یوق شح نفسه فأولئك هم المفلحون

با توجه به این که واژه «شح» اشاره به پدیده نفسانی دارد از کاربرد آن، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 2 - 8

8 - طهارت و پاکی نفس ، زمینه لازم برای فراگیری معارف و احکام دین

و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

تقدم ذکری «یزکیهم» بر «یعلمهم»، می تواند اشاره به مطلب بالا داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 4 - 4

4 - طهارت و پاکیزگی جسم و جان ، از شرایط بایسته برای رهبران و مبلغان جامعه اسلامی و تأثیرگذار در موفقیت آنان

و ثيابک فطهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 9

9- تزکیه و خودسازی ، از راه های پیشگیری از طغیان و کفر

إِنَّهُ طَغَى . فَقَلَّ هَلْ لَكَ إِلَىٰ أَنْ تَزَكَّىٰ

این آیه از طرفی ناظر به آیه قبل است و راه دفع طغیان را ارائه می دهد و از سویی دیگر، ناظر به آیه بعد است و زمینه هدایت به خداوند و دوری از کفر را بیان کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 19 - 5

5- تزکیه و دوری از پلیدی و طغیان ، هموارسازنده راه هدایت و خشیت الهی

إِنَّهُ طَغَى . . . أَنْ تَزَكَّىٰ . وَأَهْدِيكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ

ص: 327

- ترکیه و دوری از پلیدی و طغیان، هموارسازنده راه هدایت و خشیت الهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 7، 1

1 - تلاش برای ترکیه نفس و درست کاری، مایه ارجمندی انسان و شایستگی او برای احترام افزون تر

و مایدربیک لعلّه یزگی

«زکاه» در معانی «صلاح»، «پاکیزگی»، «نمو»، «برکت» و «مدح» استعمال شده است (لسان العرب). در این آیه - به قرینه مقام - مراد صلاح (درست کاری) و پاکسازی درون است.

7 - مداومت بر تصفیه درون و پاکسازی باطن، مؤثر و سودمند در بهره گیری از مجالس پند و اندرز

آن جاءه الأعمی . و مایدربیک لعلّه یزگی

فعل مضارع «یزگی» - نظیر هر مضارع دیگری که از حالت های شخص خبر دهد - بر استمرار دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 14 - 4

4 - خودسازی و پاک سازی خویش از وابستگی به دنیا، مایه نجات و صلاح است .

قد أفلح من تزگی

ترکیه در آیه - به قرینه «بل تؤثرون الحیاه الدنیا» در آیه بعد - شامل پاکی از علاقه به دنیا نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 15 - 7، 2

2 - ذکر اوصاف خداوند و توجه همیشگی به آنها، از آثار ترکیه است .

تزگی . و ذکر اسم ربّه فصلی

شناخت اسم، بدون شناخت مسمی حاصل نمی شود (مفردات راغب) و نمی توان تکلم به الفاظی را که ذهن برای آن معنایی تصور نکرده است، «ذکر اسم» نامید. بنابراین یاد نام های خداوند، ملازم با یاد محتوای آنها است که بر ویژگی های او دلالت دارند. عطف این آیه بر «تزگی» در آیه قبل، بیانگر مقدمه بودن ترکیه برای «ذکر اسم» است.

7 - نمازگزاران ، در صورتی رستگارانند که از تزکیه و یاد خدا برخوردار باشند .

قد أفلح من تزكى . و ذکر اسم ربّه فصلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 18 - 3

3 - کتاب های آسمانی امت های گذشته ، رستگاری را در گرو تزکیه ، یادِ نام خدا و ادای نماز دانسته ، از ترجیح زندگانی دنیا بر آخرت نکوهش کرده اند .

قد أفلح .. إن هذا لفی الصحف الأولى

مشارالیه «هذا» می تواند آیه قبل (و الآخره خیر و أبقى) باشد و ممکن است آن را اشاره به مفاد آیات «قد أفلح ..» به بعد بدانیم. برداشت یاد شده، ناظر به احتمال دوم است.

ص: 328

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 19 - 3

3 - برتری آخرت بر زندگانی دنیا و توقف رستگاری بر تزکیه ، یاد نام خدا و ادای نماز ، از معارف یاد شده در کتاب های آسمانی ابراهیم و موسی (ع)

قد اُفْلِح . . . بل تُؤثِرُونَ . . . صحف ابرهیم و موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 9 - 2

2 - خودسازی و پاک ساختن روح خویش از گناه و پلیدی و سوق دادن آن به تقوا ، مایه نجات و کامیابی است .

فألهمها فجورها و تقویها. قد اُفْلِح من زکیها

مراد از «تزکیه نفس» - به قرینه آیه قبل - پاک سازی آن از «فجور» (گناه، فسق، دروغ و ..) و رشد دادن آن به وسیله تقوا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 5 - 4

4 - انفاق ، پرهیز از ثروت اندوزی ، تزکیه خواهی ، سخاوت مندی و اخلاص ، از نشانه های تقوایی است .

أعطی و اتقی

فعل «اتقی» در مقابل فعل «استغنی» (در آیات بعد)، قرار گرفته و نقطه مقابل استغنا (ثروت اندوزی) را «تقوا» نامیده است. از طرف دیگر عطف «اتقی» بر «أعطی» - که با عطف تفسیری یا سبب بر مسبب و یا عکس آن سازگار است - انفاق را نشانه تقوا قرار داده است. آیات آخر سوره - که از عنوان «من أعطی و اتقی» با نامی دیگر (الأتقی . الذی یؤتی ماله یتزکی ...) یاد کرده - مصادیق دیگر تقوا را بر شمرده است.

2- آثار تزکیه پدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 8

8- لزوم تصفیه درونی و اعتلای روحی پدر ، هنگام انعقاد نطفه فرزند

قال رب اجعل لی آیه قال آیتک ألا تکلم الناس ثلاث لیل سوياً

نشانه ای که زکریا درخواست کرد، اگر برای تشخیص زمان انعقاد نطفه بوده، چنین درخواستی می تواند نشانه حساسیت خاص مسأله باشد و آن حضرت برای مراعات مسائلی خاص و نیز آدابی لازم، زمان آن را خواهان گردید تا با تهیه و تدارک مقدمات روحی لازم، اقدام به انجام مرحله انعقاد نطفه نماید.

ص: 329

3- آثار علاقه به تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 2

2 - احتمال علاقه مندی افراد به تزکیه نفس ، کافی در لزوم احترام آنان و استقبال از حضورشان در مجالس وعظ و ارشاد

و مایدریک لعلّه یزّگی

کلمه «لعلّ»، بر رجا و امیدواری دلالت دارد و جمله «لعلّه یزّگی» امید به وجود تزکیه را در لزوم پذیرش مستمعان کافی می داند.

4- اجتناب از هدایت اهل تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 11

11 - خودداری از ارشاد کسانی که در مسیر خودسازی قرار دارند و استتکاف از راهنمایی پندپذیران ، کرداری نکوهیده و ناروا است .

عبس . . . و ما یدریک لعلّه یزّگی . او یدّگر

5- ارزش تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 9

9 - آموزش کتاب آسمانی ؛ یادگیری حکمت ، احکام و معارف الهی و زدودن آلودگی ها و ناپاکی ها از خویشان ، دارای جایگاهی رفیع

و ارجمند در دیدگاه پیامبران الهی

ربنا وبعث فیهم رسولا منهم یتلوا . . . یزّگیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 10

10 - زدودن آلودگی ها و ناپاکی ها از خویشان ، فراگیری قرآن و آموختن حکمت ، احکام و معارف دین ، دارای جایگاهی رفیع و

ارزشمند

كما أرسلنا فیکم رسولا . . . و یعلمکم الکتب و الحکمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 4

4 - زدودن کینه و عداوت از سینه ها ، ارزش الهی است .

ص: 330

و نزعنا ما فی صدورهم من غل

6- ارزش علاقه به تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 12

12 - اشتیاق به خودسازی و تمایل به پاک سازی روح و اندیشه ، ارزشی والا در بینش الهی

فیه رجال یحبون أن یتطهروا و اللّٰه یحب المطهرین

7- اعراض از تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 16 - 4

4 - تکذیب حکم انفاق و خودداری از صرف مال در راه تزکیه نفس ، بالاترین درجه شقاوت است .

الأشقی . الذی کذب و تولّی

ارتباط این آیه با نقطه مقابل آن در آیات بعد (الذی یؤتی ماله یتزکّی) ، بیانگر برداشت یاد شده است.

8- امکان تزکیه طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 10

10 - تزکیه و خودسازی ، حتی برای سرکشانی چون فرعون ، امکان پذیر است .

إنّه طغی . فقل هل لک إلی أن تزکّی

- تزکیه و خودسازی ، حتی برای سرکشانی چون فرعون ، امکان پذیر است.

9- امکان تزکیه فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 10

10 - تزکیه و خودسازی، حتی برای سرکشانی چون فرعون، امکان پذیر است.

إنّه طغی . فقل هل لك إلى أن تزکی

- تزکیه و خودسازی، حتی برای سرکشانی چون فرعون، امکان پذیر است.

ص: 331

10- امیدواری در تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 102 - 6

6 - خطاکار نادم و پشیمان ، نیازمند روحیه امید برای خودسازی و تربیت

عسى الله يتوب عليهم إن الله غفور رحيم

11- اهتمام مؤمنان به تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 13

13 - اهتمام مؤمنان واقعی به خودسازی ، قبل از پرداختن به اصلاح جامعه *

التَّابُونَ الْعِبَادُونَ الْحَمْدُونَ .. الأُمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ

تقدم لفظی صفات فردی (توبه، عبادت و ..) بر صفات اجتماعی (امر به معروف و نهی از منکر) می تواند اشاره به تقدم حقیقی و رتبی آن داشته باشد.

12- اهمیت تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 19

19 - هدف قرآن انسان سازی است نه مجرد تبیین مفاهیم نیکو و بیان رفتار های ناپسند

و لكن البر من ءامن

توضیح برداشت پیشین، بیانگر استفاده برداشت فوق از جمله «و لكن البر من ءامن» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 7

7 - گرفتن صدقه (زکات) از خطاکاران نادم از سوی حاکم اسلامی باید به منظور تطهیر روح و تکامل معنوی آنان باشد .

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزكيتهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 105 - 6

ص: 332

6- هشدار خداوند به انسان ها ، برای مراقبت از اعمال و حرکات نهان و آشکار خویش و سرباز نزدن از فرمان های او در خفا و علن

و ستردون إلى علم الغیب و الشهده فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 76 - 11

11- لزوم اصلاح جامعه بشری ، بر مبنای عدالت و اکتفا نکردن به خودسازی

و من یأمر بالعدل و هو علی صرط مستقیم

برداشت فوق، برای این است که خداوند در عین اهمیت دادن به خودسازی با بیان «و هو علی صرط مستقیم»، موضوع دعوت به عدل و اصلاح جامعه را مطرح فرمود و حتی آن را مقدم آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 24 - 8

8 - خودسازی بر ارشاد دیگران ، مقدم است .

فاعبدنی و أقم الصلوه . . . فلا یصدنک . . . اذهب إلى فرعون إنه طغی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 15

15 - تقدم خودسازی بر ارشاد دیگران

و اصطنعتک لنفسی . . . اذهب أنت و أخوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 7

7 - انسان متعهد ، علاوه بر پرداختن به خود ، باید به اصلاح دیگران نیز همت بگمارد .

بینی أقم الصلوه و أمر بالمعروف و انه عن المنکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- لزوم پرداختن به اصلاح خویش ، قبل از اصلاح دیگران

و استغفر لذنبک و للمؤمنین

از تقدم «لذنبک» بر «للمؤمنین و ..» می توان به مطلب بالا ره برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 6 - 6

6 - خودسازی و اصلاح و تربیت خویشتن ، در اولویت نخست و مقدم در تربیت و اصلاح دیگران

قوا أنفسکم و أهلیکم نارًا

ص: 333

مطلب یاد شده، از تقدم ذكری «أنفسکم» بر «أهلکم» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 4 - 3

3 - طهارت و پاکیزگی جسم و جان ، برخوردار از اهمیت ویژه در سلسله تعالیم قرآن

و ثيابک فطهر

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که توصیه به طهارت، در ردیف توصیه های بزرگی (همچون تکبیر خداوند) قرار گرفته است که در مرحله نخست رسالت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ابلاغ شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 8

8 - ضرورت پرداختن به تزکیه خویش و پاکسازی خود از هر گونه فساد و طغیان

فقل هل لک إلی أن تزکی

- ضرورت پرداختن به تزکیه خویش و پاکسازی خود از هر گونه فساد و طغیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 13

13 - پاکسازی خویش از آلودگی ها ، دارای اهمیتی بیشتر از آموختن پند و اندرز است .

لعلّه یزکی . أو یدکر

تقدیم «تزکیه» بر «تذکر»، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 18 - 6

6 - انفاق ، در صورتی نشان تقوایی پیشگی است که به قصد تزکیه نفس و پاک سازی ثروت انجام گیرد .

الأتی . الذی یؤتی ماله یتزکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 9

9- اصلاح جامعه در کنار اصلاح خویشتن ، ضرورتی اجتناب ناپذیر در ثمربخشی وجود انسان

لفی خسر. إلاّ الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و تواصوا بالحقّ و تواصوا بالصبر

13- اهمیت تزکیه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 334

6 - تلاوت آیات الهی ، تزکیه نفوس و تعلیم کتاب و حکمت ، اصول و محور های برنامه رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت خلق

یتلوا علیهم آیته و یرزقهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

14- اهمیت تزکیه رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 12

12 - لزوم مبارزه با هوای نفس ، برای رهبران و داوران جامعه الهی

یداود إنا جعلنک خلیفه فی الأرض فاحکم بین الناس بالحقّ و لا تتبع الهوی

15- اهمیت تزکیه قاضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 12

12 - لزوم مبارزه با هوای نفس ، برای رهبران و داوران جامعه الهی

یداود إنا جعلنک خلیفه فی الأرض فاحکم بین الناس بالحقّ و لا تتبع الهوی

16- اهمیت رستگاری اهل تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 9 - 3

3 - خداوند ، در تأکید بر رستگاری اهل تزکیه ، به « خورشید و نور آن » ، « ماه » ، « روز و شب » ، « آسمان و زمین » ، « روح » و « ذات خویش » ، سوگند یاد کرده است .

و الشمس . . . قد أفلح من رزقها

جمله «قد أفلح . . .» جواب قسم هایی است که از آغاز سوره مطرح شده بود. برخی آن را جمله معترضه دانسته، جواب قسم را جمله «كذبت ثمود...» و یا محذوف دانسته اند.

17- تزكیه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 11، 7

ص: 335

7 - تلاوت آیات الهی بر مردم و پاکسازی آنان از آلودگی ها (شرک و . . .) از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از اهداف رسالت اوست .

یتلوا علیکم ءایتنا و یزکیکم

11 - پیراستن مردم از آلودگی ها و تعلیم قرآن ، احکام و معارف دین ، از وظایف اساسی مبلغان دین و از رؤوس برنامه های آنان است .

یتلوا علیکم ءایتنا و یزکیکم و یعلمکم الکتب و الحکمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 4 ، 1

1 - مسلمانان برای تزکیه کسانی که خود را از تعالیم الهی بی نیاز می پندارند ، هیچ تکلیف و مسؤولیتی ندارند .

و ما علیک الا یتزکی

ما در «و ما علیک الا یتزکی» می تواند نافیه باشد که با تقدیر مبتدای محذوف معنای آیه چنین می شود: «نیست بر تو باکی در مورد اقدام نکردن او به تزکیه خویش» و نیز ممکن است استفهامیه و مفاد آن چنین باشد: «چيست بر تو در مورد اقدام نکردن او به تزکیه خویش»؟ در هر صورت مراد این است که بی توجهی شخص کافر به تزکیه خویش، برای تو مسؤولیت آفرین نیست که هدایت او را بر پذیرش مؤمن مقدم می داری!

4 - وظیفه تزکیه و پاکسازی دیگران از آلودگی های معنوی ، تکلیفی سنگین و نیازمند برخورداری از کمالاتی ویژه است .

و ما علیک الا یتزکی

نهی تکلیف از مخاطب، در مورد تزکیه کافرانی که در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) حضور داشتند، بیانگر آن است که وی در مقامی نبود که این تکلیف از او ساخته باشد و خداوند، از چنین افرادی انجام دادن آن را نخواست است.

18- تزکیه انفاقگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 18 - 1

1 - اهل سخاوت و انفاق که با گذشت از ثروت خویش ، به تزکیه نفس می پردازند ، با تقواترین مردم اند .

الأتقی . الذی یؤتی ماله یتزکی

جمله «یتزکی» حال است و فعل «زکا»؛ یعنی، نمو کرد و صالح شد و نیز به خالص هر چیز و آنچه به منظور پاک کردن ثروت پرداخته می

شود، زکات گفته می شود (قاموس). بنابراین باب تفعّل آن - که بر تکلف دلالت دارد، یا به معنای با زحمت خود را رشد دادن و شایسته ساختن است و یا مراد از آن پرداختن زکات مال با جدیت تمام است. برداشت یاد شده، ناظر به معنای اول است.

19- تزکیه سخا و تمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 336

1 - اهل سخاوت و انفاق که با گذشت از ثروت خویش، به تزکیه نفس می پردازند، با تفاوتین مردم اند.

الأتقی . الذی یؤتی مالہ یتزکی

جمله «یتزکی» حال است و فعل «زکا»؛ یعنی، نمو کرد و صالح شد و نیز به خالص هر چیز و آنچه به منظور پاک کردن ثروت پرداخته می شود، زکات گفته می شود (قاموس). بنابراین باب تفعّل آن - که بر تکلف دلالت دارد، یا به معنای با زحمت خود را رشد دادن و شایسته ساختن است و یا مراد از آن پرداختن زکات مال با جدیت تمام است. برداشت یاد شده، ناظر به معنای اول است.

20- تزکیه علمای متعهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 18

18 - عالمان متعهد از تزکیه الهی برخوردار شده و در قیامت با خداوند هم سخن خواهند بود .

إن الذین یتقون ما أنزل اللّٰه .. لا یکلمهم اللّٰه یوم القیمه ولا یتزکیهم

21- تزکیه قاضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 106 - 2

2 - ضرورت نیایش قاضیان به درگاه خداوند، برای دوری نفس آنان از تمایل به خیانتکاران

ولا تکن للخائنین خصیماً . واستغفر اللّٰه

22- تزکیه قبل از بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 5

5 - وجود برخی از کینه ها در سینه مؤمنان قبل از ورود به بهشت و زدودن آن با ورود به بهشت *

ونزعنا ما فی صدورهم من غل

23- تزکیه مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 337

7 - تلاوت آیات خدا، تعلیم کتاب آسمانی، آموزش حکمت و پاکسازی مردم از آلودگی ها، از وظایف پیامبران و از اهداف بعثت ایشان است.

یتلوا علیهم آیتک و یعلمهم الکتب و الحکمه و یزکیهم

24- تزکیه موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 144 - 11

11 - تصفیه موسی (ع) با مناجات چهل شبه، مقدمه ای برای دریافت تورات بود.

یموسی إنی اصطفیتک .. فخذ ما ءاتیتک

چون خداوند در پایان داستان مواعده خویش با موسی (ع) و مناجات چهل شبه وی، اعطای پیامهای خویش را، که همان تورات باشد، مطرح ساخته، معلوم می شود آن مواعده و مناجات به سبب اعطای تورات بوده است.

25- تزکیه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 3

3- احسان به والدین، شکر، صلاح جویی، توبه و تسلیم، از جمله برترین اعمال مؤمنان

و وصینا الإنسن بولدیه إحسنًا .. نتقبّل عنهم أحسن ما عملوا

ارتباط این آیه با آیه پیشین، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 6

6 - مؤمن، درصدد جبران لغزش های خویش، قبل از توجه به کاستی های دیگران *

يقولون ربّنا اغفر لنا ولإخواننا

تقدم «لنا» بر «لإخواننا» می تواند از آن جهت باشد که انسان، قبل از طلب بخشش برای خطاهای دیگران، باید خطاهای خویش را به یاد

آورده و طلب استغفار كند.

26- تزكیه نسل ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 338

2- تلاوت آیات الهی، تعلیم کتاب آسمانی، آموزش حکمت (معارف و احکام دین و...) و پاکسازی نسل ابراهیم و اسماعیل (ع) از آلودگی ها و ناخالصی ها، از ویژگی های پیامبری که ابراهیم و اسماعیل (ع) خواستار بعثت او بودند.

ربنا وبعث فیهم رسولا منهم یتلوا علیهم آیتک و یعلمهم الکتب و الحکمه و یزکیهم

27- تزکیه نسل اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- تلاوت آیات الهی، تعلیم کتاب آسمانی، آموزش حکمت (معارف و احکام دین و...) و پاکسازی نسل ابراهیم و اسماعیل (ع) از آلودگی ها و ناخالصی ها، از ویژگی های پیامبری که ابراهیم و اسماعیل (ع) خواستار بعثت او بودند.

ربنا وبعث فیهم رسولا منهم یتلوا علیهم آیتک و یعلمهم الکتب و الحکمه و یزکیهم

28- تشویق به تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - خداوند، ترغیب کننده ستمکاران و گنهکاران به توبه و اصلاح خویش (خودسازی)

فمن تاب... فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

توجه دادن ستمکاران به مغفرت، رحمت و توبه پذیری خداوند می تواند به منظور ترغیب آنان به توبه و اصلاح باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - موسی (ع) از جانب خداوند، مأمور راهنمایی فرعون به راه تکامل و درست کاری و ترغیب او به پاکسازی خویش از آلودگی ها

فقل هل لک إلی أن تزکی

زکات به دو معنا است: 1. نمو. 2. طهارت (مقایس اللغه) و به کسی که صالح و درست کار شود، می گویند «تزکیه» شده است.

(قاموس)

29- توصیه به تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 339

1 - توصیه خداوند ، به مؤمنان ، مبنی بر خودسازی و صیانت خویش از عوامل و موجبات بدبختی و دوزخی شدن

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ . . . نَارًا

بنا به گفته مفسران، مقصود از محافظت خود از آتش، صیانت خویش از موجبات و عواملی است که منجر به آتش دوزخ می شود؛ مانند ترک واجبات و یا انجام محرمات.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - پاکدامنی و طهارت نفس از هر گونه آلودگی ها و گناهان ، از توصیه های نخستین خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ثيابك فطهر

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که طهارت لباس، کنایه از طهارت نفس و روح و جان باشد (مانند پاکدامنی، پاکدلی و ..).

30- ثروتمندان و تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - ثروتمندان ، در خطر محرومیت از تزکیه و تصفیه باطن *

أَمْ مِّنْ اسْتَغْنَىٰ . . . أَلَا يَرْكَبُ

برداشت یاد شده براساس احتمالی است که در معنای «استغنی» داده شده که مراد غنی و ثروتمند بودن است.

31- دعوت به تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - مبارزه با هوای نفس ، در رأس دعوت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوِيَهُ

32- رستگاری اهل تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 9 - 1

ص: 340

1 - پاک سازندگان و رشد دهندگان روح خویش ، اهل نجات اند و به هدف اصلی دست یافته و همواره در خوبی خواهند ماند .

قد أفلح من زكّيتها

«زکاه» در لغت عرب، در اصل به معنای «طهارت»، «نمو»، «برکت» و «ستودن» است (نهایه ابن اثیر) معنای اول و دوم، با آیه شریفه تناسب بیشتری دارد. «فلاح»؛ یعنی، پیروزمندی و رسیدن به مقصود (مفردات) و به معنای نجات و باقی ماندن در خوبی (قاموس) نیز آمده است.

33- زمینه تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 8

8 - پرداخت صدقه و زکات ، مایه تطهیر (پاکی روح از آلودگی) و تزکیه (رشد معنوی) انسان است .

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزکیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 7

7 - توبه ، نخستین گام انسان در طریق خودسازی

التّوبون العبدون

صفاتى که در آیه ذکر شده به دو دسته فردى و اجتماعى قابل تقسیم است که نخست صفات فردى ذکر شده و داراى جنبه خودسازی است. مقدم شدن صفت توبه بر سایر صفات، مى تواند بدان جهت باشد که توبه نقش نخستین را داراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 59 - 9

9- اهتمام به نماز و ضایع نساختن آن ، زمینه ساز مبارزه با هوا های نفسانى و شهوت پرستى

أضاعوا الصلوة و اتبعوا الشهوت

تقديم عبارت «أضاعوا الصلاه» بر «اتبعوا الشهوات» گویای نقش تضییع نماز، در بازشدن راه شهوات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18- توفیق در ره یابی به صلاح و خودسازی ، نیازمند امداد و الهام الهی

قال ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک . . . وأن أعمل صلحًا

«أوزعنی» (از مصدر «ایزاع») به معنای الهام کردن و توفیق و بازداشتن از انحراف است. این خود می رساند که توفیق شگرگزاری و خودسازی را نیز، باید از خداوند طلب کرد و از او الهام گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 341

7 - خداشناسی، زمینه لازم برای تزکیه و تعلیم کتاب و حکمت

یتلوا علیهم آیته و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

تقدم ذکری «یتلوا علیهم آیاته» بر «یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه» احتمالاً اشاره به مطلبی دارد که در این برداشت آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 3,7

3 - تذکرات دینی برای انسان، سودمند است و آموختن آن او را برای تزکیه آماده می سازد.

لعلّه یزکی . او یدگر فتنفعه الذکری

«فاء» در «فتنفعه»، انتفاع را نتیجه تذکرپذیری قرار داده است؛ یعنی، چنانچه با حضور در مجلس پند و اندرز تذکر حاصل شود، نافع بودن آن حتمی است. ارتباط این آیه با آیه قبل، گویای این است که نافع بودن تذکر، در رساندن انسان به تزکیه است.

7 - تنها کسانی شایسته حضور در مجالس وعظ و ارشادند، که خود را در مسیر خودسازی قرار داده یا افرادی توصیه پذیر و نصیحت خواه باشند.

یزکی . او یدگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 17 - 4

4 - آخرت گرایی، زمینه ساز تزکیه، یاد خدا و ادای نماز است.

من تزکی . و ذکر اسم ربّه فصلی ... و الآخره خیر و ابقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 9 - 4

4 - برخوردارى انسان، از آگاهی لازم برای تزکیه و تطهیر نفس

فألهمها فجورها و تقویها. قد أفلح من زکیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 18 - 4

4 - جود و انفاق و صرف اموال شخصی خود برای رضای خداوند ، زمینه ساز پاک سازی نفس و مایه پاکی ثروت است .

الذی یؤتی ماله یتزکی

آیات بعد، انگیزه انفاق گران با تقوا را، جلب رضایت خداوند معرفی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 19 - 1

1 - انفاق در صورتی مایه تزکیه نفس بوده و نشانه درجه والای تقوا است که انفاق گر مدیون کسی نبوده و حق نعمتی از دیگران

ص: 342

بر ذمه نداشته باشد .

الأَتَقَى . الذی یؤتی ماله یتزکی . و ما لأحد عنده من نعمه تجزی

«واو» در «و ما لأحد»، حالیه است و مفاد این آیه را به منزله قید برای «یتزکی» و اوصاف پیشین قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 6

6 - تزکیه نفس ، در گرو نیت خالص و قصد قربت است .

یتزکی . . . ابتغاء وجه ربّه

34- زمینه محرومیت از تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 8

8 - ثروتمندان ، در خطر محرومیت از تزکیه و تصفیه باطن *

أَمَّا من استغنی . . . أَلَا یزکی

برداشت یاد شده براساس احتمالی است که در معنای «استغنی» داده شده که مراد غنی و ثروتمند بودن است.

35- عوامل تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 11

11 - شناخت خدا و صفات او ، مایه نادیده انگاشتن خویش در پیشگاه خداوند است .

الحمد لله . . . إیاک نعبد و إیاک نستعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 138 - 2

2 - خداوند ارائه کننده بهترین معارف و دستورات برای پاک سازی بشر از آلودگیها

و من أحسن من الله صبغه

جمله «و من أحسن . . .» چه کسی در رنگ آمیزی کردن (تطهیر) از خدا بهتر است.» به دلیل وقوع آن پس از مطرح ساختن ایمان و فرستادن احکام و معارف قرآن و ... اشاره به این دارد که: احکام و معارفی که خداوند نازل کرده و مردم را بدان فراخوانده، بهترین معارف و دستورات برای پاک سازی و تطهیر آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 343

12 - نماز دارای نقشی بسزا در پاکسازی روحيات آدمی برای پرهیز از سوگند های دروغ و خیانت در شهادت

تحبسونهما من بعد الصلوه فيقسمان بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 5

5 - نقش سختیها و کاستیها در سازندگی و تربیت انسان

فأخذنهم بالبأساء والضراء لعلهم يتضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 7

7 - توجه به شدت حرارت آتش دوزخ ، عامل خشنودی اندک انسان و گریه طولانی وی در دنیا و بیم او بر فرجام خویش

قل نار جهنم أشد حراً .. فليضحكوا قليلا وليبكوا كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 24,26

24 - از امام جواد (ع) روایت شده که فرمود: «... ان موالی أسئل الله صلاحهم او بعضهم قصر او فيما يجب عليهم فعلمت ذلك فاحببت ان اطهرهم و ازکیهم بما فعلت فی عامی هذا من امر الخمس قال الله تعالی « خذ من اموالهم صدقه تطهرهم و تزکیهم بها... »

... دوستان ما - که از خدا صلاح آنان را مسألت می کنم - یا بعضی از آنان در تکلیف واجب خود کوتاهی کردند و من آگاه شدم. پس دوست داشتم با برنامه ای که این سال در مورد خمس اجرا کردم، آنان را تطهیر و تزکیه کنم. خداوند فرموده است: از اموال آنان صدقه بگیر تا بدین وسیله آنها را تطهیر و تزکیه کنی...».

26 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: « من زعم انّ الامام يحتاج الی ما فی ایدی الناس فهو کافر انما الناس یحتاجون ان یقبل منهم الامام قال الله عز و جل : « خذ من اموالهم صدقه تطهرهم و تزکیهم بها » ;

کسی که گمان کند، امام به آنچه در دست مردم است نیاز دارد، او کافر است؛ بلکه مردم نیاز دارند که امام صدقه را از آنها قبول کند. خدای عز و جل فرمود: از اموال آنان صدقه بگیر، تا بدین وسیله آنان را تطهیر و تزکیه کنی.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 13

13 - نماز و ذکر خدا ، عامل خودسازی و پاکی روح و اندیشه

لمسجد . . . فیه رجال یحبون أن یتطهروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 76 - 7

7 - ایمان و عمل صالح ، راه تزکیه نفس و رشد آدمی است .

ص: 344

و من یأته مؤمن اقد عمل الصلحت . . و ذلک جزاء من تزگی

«تزکیه» به معنای «تطهیر» است. به نظر می رسد مراد از آن در این آیه، به قرینه آیات پیشین (که سخن از ایمان و عمل صالح و دوری از کفر و شرک سخن گفته بود) تحصیل ایمان و عمل صالح برای طهارت از کفر و گناه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 4 - 6

6 - پرداخت زکات ، مایه طهارت جان و سلامت روان است .

و الذین هم للزکوه فعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 19

19 - یاد قیامت و بیم از آن ، دارای نقش مؤثر در اصلاح و خود سازی انسان

و تنذر یوم الجمع

از این که خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مأمور به انداز از قیامت می کند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 12 - 7،9

7 - صدقه ، مؤثرترین کار برای تطهیر نفس و پالایش روح از آلودگی است .

ذلک خیر لکم و أطهر

مقصود از طهارت در «و أطهر»، طهارت معنوی است و به کارگیری اسم تفضیل، بیانگر تأثیرگذاری برتر صدقه در تطهیر نفس می باشد.

9 - اقدام به انجام بهترین عمل و مؤثرترین کار برای طهارت نفس ، حکمت واجب شدن صدقه ، پیش از نجوا و گفتوگوی محرمانه با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

فقدّموا بین یدی نجویکم صدقه ذلک خیر لکم و أطهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - دعا و نیایش به درگاه خداوند، دارای تأثیر در تزکیه قلب ها از کینه و بدخواهی

يقولون ربنا .. و لاتجعل في قلوبنا غلا

تمجید خداوند از دعای مؤمنان، نشانگر تأثیر آن است؛ زیرا در صورتی که دعا و تمنا لغو و بی تأثیر باشد، مجالی برای تمجید نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 4 - 8

8 - توبه، موجب زدایش زنگار از قلب و روح می شود.

ص: 345

إن تتوبا إلى الله فقد صغت قلوبكما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 2

2- بذل مال در صورتی نشانه برترین تقوا و مایه تزکیه نفس و نجات از آتش است که تنها به نیت دستیابی به لطف خداوند باشد .

الأتقی . الذی یؤتی ماله ... إلا ابتغاء وجه ربّه

36- محرومان از تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 7

7- فرعون ، طغیان گری محروم از هرگونه پاکی و صلاح

هل لك إلى أن تزکی

سؤال موسی (ع) نشان می دهد که وی در وجود فرعون، به دنبال یافتن تمایلی - هر چند اندک - به سوی خیر و صلاح بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 6

6- بی نیاز دیدن خویش از تعالیم دین ، مصداق بارز ناپاکی و محرومیت از تزکیه است .

أما من استغنی . . . و ما علیک إلا یرزگی

37- محرومیت از تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 4

4- ترس از خدا و نگرانی از دست نیافتن به تزکیه نفس ، ترسی به سزا و حالتی مطلوب در پیشگاه خداوند

و هو یخشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - مردم باگزینش دنیا به جای آخرت ، خود را از تزکیه ، یاد خدا و ادای نماز دور نگه داشته ، از رستگاری محروم می سازند .

قد أفلح . . . بل تؤثرن الحیوه الدنيا

ص: 346

38- مسؤول تزکیه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 2

2 - کسانی که شایستگی ارشاد دیگران را ندارند ، مسؤول ناپاکی آنان نیز نیستند . *

و ما علیک الا یرزگی

این احتمال وجود دارد که مفاد جمله «و ما علیک..» ، بستن راه عذر بر اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم باشد. با این بیان که اگر خود را در برابر ناپاکی کافران مسؤول می دانی خطا کرده ای؛ زیرا همین برخوردی که با آن ناپاکی داشتی، نشان می دهد که نمی توانی عهده دار مقام ارشاد دیگران باشی و این تکلیف از تو بر نمی آید.

39- مکان تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 11، 15

11 - مسجد ، باید پایگاهی برای تربیت و تهذیب انسان های شایسته باشد .

لمسجد أسس . . . فیه رجال یحبون أن یتطهروا

15 - مکان و محیط مناسب ، از زمینه های لازم برای طهارت و خودسازی و کمال معنوی

لمسجد أسس علی التقوی . . . فیه رجال یحبون أن یتطهروا

40- موانع تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 4

4 - اندام ناقص ، مانع تزکیه نفس و پیدایش صلاح و درست کاری در افراد نیست .

أن جاءه الأعمی . و ما یدریک لعلّه یرزگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 16 - 3

3 - بخل و ثروت اندوزی حاصل از آن و تکذیب پاداش های الهی ، زمینه ساز تکذیب حکم انفاق و خودداری از صرف مال در راه تزکیه نفس

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ .. الذی کذَّب و تولَّى

ارتباط این آیه با آیات پیشین، بیانگر اتحاد «من بخل..» با «الذی کذَّب...» است و ارتباط آن با آیات بعد - که از اعطای مال به قصد تزکیه سخن گفته است - قرینه بر این است که علاوه بر تکذیب هدایت و انذار، تکذیب حکم انفاق نیز مراد است.

ص: 347

11- تسبیح

1- آثار تسبیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 41 - 13

13 - کثرت یاد خدا و تسبیح او ، سپاس نعمت اوست .

ایتک . . . و اذکر ربک کثیراً و سبح

پس از بشارت به اعطای فرزند و قرار علامت برای الهی بودن بشارت، زکریا مأمور به ذکر خدا می شود؛ لذا به نظر می رسد دستور ذکر، برای شکر آن نعمتها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 8

8 - کمال عبادت ، تحقق پذیر در پرتو تنزیه حق از هر کاستی و ستایش او به جهت صفات کمال *

و سبح بحمد ربک

در صورتی که باء در «بحمد» برای مصاحبت باشد، استفاده می شود که کمال عبادت، متوقف بر دو پایه است: تنزیه حق از کاستی ها و ستایش او بر صفات وجودی و کمالی.

2- آثار تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 22، 19، 9

9 - انسان در شرایط سخت ، برای کسب تحمل بیشتر ، به تسبیح و یاد خدا نیازمند است .

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربک

ص: 348

توصیه به تسبیح، پس از فرمان به «صبر»، نشانگر نقش تسبیح در توانمند شدن بر صبر است.

19 - پذیرش مقدرات الهی با دیده رضایت و خشنودی، بازتاب شکیبایی و بی‌عیب و نقص خواندن خداوند در ساعات شبانه روز

و لولا کلمه سبقت من ربک... و سبح بحمد ربک... لعلک ترضی

متعلق کلمه «ترضی» به قرینه آیه قبل - سنت امهال کافران است و مفاد آیه این است که به وسیله صبر و تسبیح و مداومت بر ثنای خداوند، محبت کارهای او در نفس انسان رسوخ می‌کند. در نتیجه مهلتی که به کافران داده می‌شود و نیز دیگر سنت‌های الهی را خواهد پسندید. حرف «لعل» نیز بیانگر به وجود آمدن زمینه رضایت، پس از تسبیح مکرر است.

22 - نیل پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مقام رضا، درگرو صبر، تسبیح و حمد مداوم پروردگار

فاصبر... و سبح... لعلک ترضی

24 - رضایت خاطر و آرامش درون، از ثمرات تسبیح و تحمید خداوند در فرصت‌های مختلف شبانه روز*

و سبح بحمد ربک... لعلک ترضی

ممکن است رضایت مطرح شده در این آیه، مقابل دل‌گیری حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) از سخنان کافران باشد که در صدر آیه مطرح بود. در این صورت مقصود، رضایت خاطر و آرام یافتن درون خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 11

11 - خانه‌هایی که در آنها همواره ذکر و تسبیح خدا گفته می‌شود، مرکز نور خدا است.

مثل نوره کمشکوه... فی بیوت أذن الله أن ترفع و يذكر فيها اسمه يسبح له فيها با

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 17 - 2

2 - تسبیح خداوند و تنزیه او از هر عیب و نقصی، نجات‌دهنده انسان از عذاب الهی است.

و أما الذین كفروا... فی العذاب... فسبحن الله

«فاء» در «فسبحن الله» فصیحه و یا تقریع است. بنابراین، معنای عبارت، با توجه به دو آیه پیش، چنین می‌شود: «حال که مشخص شد فرجام مؤمنان و کافران چیست، پس تسبیح کنید که جزء گروه نخست بشوید و از عذاب‌های پابید.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 43 - 5

5 - دعا و تحیت فرشتگان به مؤمنان ، به سبب فراوانی ذکر و تسبیح خدا از سوی آنان است .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ . . . وَ سَبِّحُوهُ ... هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَ مَلَائِكَت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 8

8 - تسبیح و تنزیه خداوند ، نوعی شکر و سپاس گزاری نسبت به او است .

تذکروا نعمه ربکم . . . وَ تَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا

ص: 349

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 6

6 - تسبیح و ستایش (عبادت) پروردگار، زمینه استواری روح و دستیابی به صبر در برابر ناگواری ها *

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربک

از ارتباط «سبح بحمد ربک» با «فاصبر...»، می توان تأثیر عبادت در تکامل روح و استواری اراده را نتیجه گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 49 - 3

3 - تسبیح و حمد پروردگار، در تکاپوی روزانه و آرامش شب و سحرگاهان، شکیبایی آفرین برای مؤمنان *

و اصبر... و سبح بحمد ربک حین تقوم. و من الیل فسبحه و ادبر النجوم

برداشت یاد شده با توجه به نکات زیر است: 1- «حین تقوم» اشاره به تلاش های روزانه «و من الیل...» نظر به لحظه های آرام شب داشته باشد. 2- آیه شریفه را با «واصبر...» - که در آیه قبل آمده - ملاحظه کنیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 9

9 - تسبیح و یاد خدا، برانگیزاننده آدمی به انفاق و دستگیری از مستمندان و مانع بخل و مال دوستی

قال اوسطهم ألم اقل لکم لولا تسبحون

توصیه به تسبیح و یاد خداوند، درباره ادای سهم فقیران (لولا تسبحون)، می رساند که آن دو در برانگیختن آدمی به انفاق و دوری از بخل، مؤثر است و نقش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 6 - 9

9 - تسبیح خداوند، زمینه ساز شایستگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای دریافت قرآن و حفظ آن

سبح اسم ربک... سنقرنک فلا تنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 8 - 4

4 - تسبیح خداوند ، زمینه ساز امداد های ویژه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فراهم آورنده تسهیلات برای عمل کردن آن حضرت به تکلیف الهی خویش

سَبِّح . . . و نِسِّرْکَ لِّلِیْسْرِی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 3 - 17،22

17 - توبه استغفارکنندگانی که خداوند را تسبیح و حمد کنند ، در پیشگاه خداوند پذیرفته است .

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّکَ وَ اسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ کَانَ تَوَّابًا

ص: 350

22 - تسبیح ، حمد و استغفار ، زمینه ساز جلب عنایت و توجّه خداوند

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

توابع بودن خداوند، ممکن است به معنای رجوع به بندگان باشد؛ به این معنا که به آنان تفضل کرده آنان را بپذیرد. (برگرفته از قاموس)

3- آثار تسبیح داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 19 - 4

4 - تمامی کوه ها و پرندگان به خاطر تسبیح داود (ع) همراه او به تسبیح می پرداختند .

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ . . . وَ الطَّيْرَ مُحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ

برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است که واژه «کَلٌّ» شامل «جبال» (کوه ها) هم بشود.

4- آثار تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 12

12 - تسبیح مظاهر هستی به درگاه خداوند ، تذکری به انسان غافل از یاد آفریدگار

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ . . . لَه الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَ

ارتباط این آیه با آیات پیشین و هماهنگی سیاق آنها گویای این نکته است که اگر انسان در غفلت از یاد حق به سر می برد، همه هستی - حتی جمادات - در حال تسبیح حق اند.

5- آثار تسبیح یونس(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 144 - 2، 1

1 - یونس (ع) اگر به تسبیح خدا در شکم ماهی نمی پرداخت ، تا قیامت در آنجا می ماند .

فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ . لَلْبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

2- تسييح مستمر يونس (ع) ، تنها وسيله نجات او از دل ماهی شد .

فلولا أنه كان من المسبّحين . للبت في بطنه إلى يوم يبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 351

5- دعا و تسبیح یونس (ع)، موجب برخوردار شدن او از لطف و امداد خداوند

إِنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمَسْبُوحِينَ . . . وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجْرَهٗ مِنْ يَقْطِينٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- « عن أبي عبد الله (ع) الأنبياء والمرسلون على أربع طبقات . . . ونبي يري في منامه ويسمع الصوت ويعاين الملك وقد أرسل إلى طائفه قتلوا أو كثروا كيونس . قال الله ليونس « وأرسلناه إلى مائه ألف أو يزيدون » . . . »

از امام صادق(ع) روایت شده که: پیامبران و رسولان بر چهار طبقه اند . . . و پیامبری است که در خواب می بیند و صدا را می شنود و فرشته را می بیند و به سوی گروهی از مردم - خواه کم یا زیاد - فرستاده می شود، مانند یونس که خدا درباره اش می فرماید: «و أرسلناه إلى مائه ألف أو يزيدون» . . .».

6- آثار دوام تسبیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- دعا و تسبیح مستمر خداوند، مایه نجات از گرفتاری و غم و اندوه

فلولا أنه كان من المسبوحين . للبت في بطنه إلى يوم يبعثون

7- آداب تسبیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- امر خداوند به زکریا، مبنی بر کثرت یاد و تسبیح او، به هنگام صبح و شام

و اذکر ربک کثیراً و سبح بالعشی و الابکار

15- سه روز روزه سکوت (سخن نگفتن جز با رمز و اشاره)، کثرت ذکر خدا و تسبیح او، دستورالعمل خدا به زکریا برای دستیابی به خواسته خویش (فرزند صالح) *

قال ایتک الا تکلم . . . و اذکر ربک کثیراً و سبح

در برداشت فوق، فعل «الا تکلم» که به صیغه نفی است، به معنای نهی گرفته شده است؛ به قرینه فعل امر «اذکر» که بر آن عطف شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 9 - 9

ص: 352

9- آغاز و پایان هر روز ، مناسب ترین لحظات برای یاد خدا و تسبیح او

و تسبیح بکره و اصبیلاً

اختصاص یافتن «بکره» و «اصیلاً» به ذکر، ممکن است کنایه از همه لحظات نباشد، بلکه تأکیدی بر این دو مجال به حساب آید.

8- آداب تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 13

13 - تسبیح خداوند همراه با ستایش ، روشی نیکو در تسبیح اوست .

و نحن نسبح بحمدک

«باء» در «بحمدک» به معنای مصاحبت بوده و نیز می تواند برای استعانت باشد. برداشت فوق بر اساس وجه اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 8

8- تسبیح خداوند همراه ستایش او ، روشی نیکو در تسبیح خدا

و یسبح الرعد بحمده والملائکه من خیفته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 108 - 3

3- مطلوبیت تسبیح پروردگار همراه با خضوع و سجده برای او ، با مشاهده آیات بحق او

إذا یتلی علیهم ینخرون للأذقان سجداً . و یقولون سبحن ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 15

15- سپیده دم و پسین گاه ، زمان های مناسب برای تسبیح خداوند

أن سبّحوا بکره و عشیاً

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، موظف به تسبیح و حمد پروردگار، پیش از طلوع و غروب خورشید

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

«باء» در «بحمد ربّک» یا برای مصاحبت است و یا استعانت. در هر صورت، فرمان به حمد و تسبیح با هم است. خطاب «سَبِّحْ» گرچه مربوط به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشد، ولی آیات بعد، قرینه ای بر منحصر نبودن این تکالیف به آن حضرت است.

11 - تسبیح و ستایش پروردگار، پیش از طلوع و غروب آفتاب، دارای ارزش و آثاری ویژه است.

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

12 - تسبیح و ستایش پروردگار ، در پاره هایی از شب و نزدیک صبح و پس از غروب ، دارای آثار و ارزشی ویژه است .

و من ءانآی الیل فسبِّح و اطراف النهار

مراد از «اطراف روز» آغاز و پایان آن است و جمع آمدن آن، یا به خاطر توافق لفظی با «آناء اللیل» است و یا برای شمول لحظات متعددی از اول و آخر روز است تا توسعه وقت را برساند؛ یعنی، ذکر و دعا در لحظه های اول و آخر روز، مخصوص اولین لحظه روز و آخرین لحظه آن نیست.

14 - تسبیح خداوند (منزّه دانستن او از هر نقص) ، سزاوار است همواره با ستایش او و آراسته دانستن او به هر کمال همراه باشد .

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

چنانچه «بحمد ربّک» حال برای فاعل «سبّح» باشد، مفاد جمله چنین می شود: خدا را تسبیح کن، در حالی که او را حمد و ستایش می کنی.

15 - تسبیح خداوند به وسیله ستایش او بر صفات کمالی اش ، روشی نیکو در تسبیح است .

فسبِّح بحمد ربّک

در برداشت یاد شده «باء» در «بحمد ربّک» برای استعانت گرفته شده است.

17 - تسبیح و تنزیه پروردگار ، باید با ستایش هایی باشد که او خود را با آنها ستوده است .

فسبِّح بحمد ربّک

در باره اضافه «حمد» به «ربّ»، دو وجه ادبی احتمال می رود: 1- حمد به فاعل خود اضافه شده باشد. 2- حمد به مفعول خود اضافه شده باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر وجه اول است و مفاد آن این است که خدای خویش را، با حمدی که او خود را به آن ستوده است تسبیح کن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 18 - 6

6 - شبانگاه و بامداد ، بهترین وقت برای تسبیح پروردگار جهان

یسبِّحن بالعشیّ و الاشرّاق

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که تصریح به شبانگاه و بامداد به خاطر خصوصیت ویژه ای باشد که در آن دو زمان وجود دارد

وقهراً این خصوصیت می تواند حاکی از برتری و امتیاز آن دو وقت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 2

2- قرین و همراه کردن تسبیح و تنزیه خداوند با حمد و ستایش او، امری نیکو و پسندیده است.

یسَّبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ

«با» در «بحمد» برای مصاحبت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 2

ص: 354

2 - همراه ساختن تسبیح و تنزیه خداوند با حمد و ستایش او، امری نیکو و پسندیده

یسَّبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ

«با» در «بحمد» برای مصاحبت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 13

13 - همراه کردن تسبیح خداوند با حمد و ستایش او، توصیه الهی

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَرِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 10

10 - شب هنگام، وقت مناسب برای عبادت، تسبیح و ستایش خداوند

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 3 - 5

5 - لزوم همراه ساختن تسبیح با حمد خداوند

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

«باء» در «بحمد ربك» ممکن است برای مصاحبه باشد.

9- اخلاص در تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 5

5 - اخلاص کامل فرشتگان، در تسبیح و عبادت خداوند

فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

از این که به جای «یسبحونه»، عبارت «یسبحون له» آمده و «لام» برای اختصاص می باشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

10- ارزش اخلاص در تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 10

10 - اخلاص در تسبیح و عبادت ، امری شایسته و ارزشمند است .

ص: 355

فالدین عند ربک یسبحون له

از آمدن عبارت «یسبحون له» به جای «یسبحونه»، اخلاص فرشتگان فهمیده می شود و از این که خداوند اخلاص فرشتگان را به رخ انسان ها می کشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

11- ارزش تداوم تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 14

14 - تداوم بخشیدن به تسبیح و حمد خداوند در تمامی اوقات شب و روز، کاری ارزشمند و پسندیده

و سبح بحمد ربک بالعشی و الإبر

تسبیح و حمد خداوند در شب و روز می تواند کنایه از تداوم و استمرار بخشیدن به آنها در همه اوقات باشد.

12- ارزش تسبیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 41 - 12

12 - کثرت یاد خداوند و تسبیح او در صبح و شام (همه گاه) ، مطلوب اوست .

و اذکر ربک کثیراً و سبح بالعشی و الابکار

13- ارزش تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 12

12 - ارزش والای ذکر نام خدا و تسبیح و تقدیس او

آن ترفع و یذکر فیها اسمہ یسبح له فیها بالغدو و الأصال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 143 - 2

2 - تسبیح خداوند ، عبادتی بس ارزشمند

فلولا أنه كان من المسبِّحين

پرداختن به تسبیح از میان دیگر مظاهر عبادت، می تواند گویای برداشت بالا باشد.

ص: 356

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 166 - 3

3 - تسبیح و تنزیه خداوند ، دارای جایگاهی والا در میان مجموعه عبادت ها و اعمال

وإِنَّا لَنَحْنُ الْمَسْبُوحُونَ

توصیف فرشتگان و یا بندگان خالص خدا به «تسبیح گویان» (در آیه ای که که در مقام تمجید از آنان است) می تواند گویای برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 9 - 10

10 - یاد خدا و تسبیح و تقدیس او ، بایسته و ارزشمند در همه لحظات زندگی

و تَسْبِيحُوهُ بَكْرَهُ وَأَصْيَالًا

برداشت بالا بنابراین نکته است که «بکره» و «أصیالاً» کنایه از همه لحظه های تلاش و بیداری انسان باشد که از «بکره» شروع شده و تا «أصیالاً» ادامه دارد.

14- اهمیت تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 3، 1

1 - موسی (ع) تسبیح فراوان و تبرئه مکرر خداوند را از پندار های باطل مشرکان ، در گرو همراهی هارون با او می دانست .

کی نَسْبِحُكَ كَثِيرًا

مراد از تسبیح - به قرینه مأموریت موسی (ع) برای هدایت فرعون - تنزیه خداوند از داشتن شریک و هرگونه محدودیتی در الوهیت و ربوبیت است. فاعل «نَسْبِحُكَ» موسی و هارون (ع) می باشد و «کی نَسْبِحُكَ» تعلیل برای جمله های اخیر است که درخواست همراهی هارون رامطرح کرده بود؛ یعنی با پشتیبانی هارون، دعوت به توحید - که متضمن تنزیه خداوند از داشتن شریک است - افزایش خواهد یافت.

3 - روی آوردن عموم مردم به تسبیح خداوند ، از اهداف رسالت موسی و هارون (ع) بود .

یفقهوا قولی . . . کی نَسْبِحُكَ كَثِيرًا

ممکن است مراد از تسبیح کثیر، کثرت تسبیح کنندگان باشد. در این صورت فاعل «نَسَبِحَک» منحصر به موسی و هارون (ع) نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 8

8 - لزوم ذکر و تسبیح خداوند و توجه به او در همه اوقات

فَسَبِّحْ . . . قَبْلَ طُلُوعِ . . . ءِانَائِیِ اللَّیْلِ . . . أَطْرَافِ النَّهَارِ

هر چند که در این آیه، اوقات خاصی در شبانه روز برای تسبیح پروردگار معین شده است؛ ولی با توجه به کثرت این موارد، به نظر

ص: 357

می رسد هدف، به یاد خدا بودن و تسبیح او گفتن در همه فرصت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 8

8 - تسبیح و تنزیه مستمر خداوند ، والاترین مرتبه عبودیت و بندگی است .

فإن استكبروا فالذين عند ربك يسبحون له بالليل والنهار

خداوند در برابر استکبار مشرکان از عبادت او، به بیان عبادت مستمر و مداوم فرشتگان می پردازد. از این مطلب فهمیده می شود که استمرار و تداوم تسبیح و تنزیه، بالاترین مرتبه بندگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 3 - 1

1 - لزوم تسبیح و حمد خداوند و طلب بخشش گناهان از پیشگاه او

فسبِّح بحمد ربِّك و استغفره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 6، 1

1- توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تسبیح همراه با حمد و ستایش خداوند .

فسبِّح بحمد ربِّك و كن من السجدين

«باء» در «بحمد» برای مصاحبت است؛ یعنی، تسبیح باید با حمد و ستایش پروردگار قرین و همراه باشد.

6- لزوم تسبیح و عبادت خداوند در برابر هرگونه سخن ناروا و شرک آمیز درباره او

و لقد نعلم . . . بما يقولون . فسبِّح بحمد ربِّك

تفریع «فسبِّح» به آیه قبل می تواند به معنای این باشد که: حال که آنان سخنان ناروا درباره خدا می گویند و به تنقیص پروردگار می پردازند، تو به تسبیح و حمد و عبادت او پرداز.

15- بهشتیان و تسبیح خدا

2- بهشتیان، نیایش خود را با تسبیح و تنزیه خدا آغاز می کنند .

فی جنت النعیم. دعویهم فیها سبحانک اللهم

جمله «آخر دعواهم ..» قرینه است بر اینکه مراد از «دعواهم فیها سبحانک» «أول دعواهم ...» می باشد؛ یعنی، آغاز نیایش اهل بهشت تسبیح خدا و پایان بخش آن، حمد و ستایش اوست.

16- پاداش تسبیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 17 - 5

5- پاداش سجده و تسبیح همراه با حمد خداوند و عبادت های شبانه و انفاق های مؤمنان ، فوق حد شمارش است .

إِنَّمَا يُؤْمِنُ . . . سَجَّدًا وَسَبَّحًا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ . . . تَتَجَافَى جُنُوبَهُمْ . . . وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ

«فاء» در «فلا تعلم نفس» تفریع بر آیات پیش است که در آنها صفات نیکوی مؤمنان شمرده شده است. بنابراین، معنا، چنین می شود: «مؤمنانی که دارای صفات یاد شده اند، پاداشی مخفی دارند». با توجه به تفریع احتمال دارد که اختفای پاداش، کنایه از فوق شمارش بودن باشد.

17- تداوم تسبیح بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 4،6

4- فرشتگان و بندگان مخلص حق ، در شب و روز همواره تسبیح گوی خداوند هستند .

فَالذِّينَ عِنْدَ رَبِّكَ يَسْبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

تعبیر «باللَّيْلِ وَالنَّهَارِ» کنایه از استمرار و تداوم است.

6- فرشتگان و بندگان مخلص خدا ، در تسبیح و عبادت او خستگی ناپذیراند .

فَالذِّينَ عِنْدَ رَبِّكَ يَسْبِّحُونَ لَهُ . . . وَهُمْ لَا يَسْتَمُونَ

«السَّامَهُ» (مصدر «لا یستمون») به معنای خستگی و ملالت از ادامه کار است.

18- تداوم تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 15

15 - ربوبیت خداوند ، مقتضی تسبیح و حمد پیوسته او است .

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَرِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 2

2- تسبیح گویی موجودات برای خداوند ، تداوم داشته و هرگز قطع نمی شود .

يَسْبِحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

به کارگیری فعل مضارع «يسبِّح» به جای فعل ماضی، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

ص: 359

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 3

3 - تسبیح و تنزیه موجودات عالم برای خداوند ، مستمر و دایمی است .

يَسْبِحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

آمدن فعل مضارع «يسبِّح»، دلالت بر استمرار دارد.

19- تداوم تسبیح داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 18 - 3

3 - داوود (ع) به طور مستمر به تسبیح خدا می پرداخت .

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

تسبیح کوه ها همراه داوود(ع)، بیانگر این حقیقت است که خود آن حضرت نیز به این کار می پرداخت. گفتنی است که ذکر صبح و شام می تواند کنایه از استمرار عمل تسبیح باشد.

20- تداوم تسبیح مخلصان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 6، 4

4 - فرشتگان و بندگان مخلص حق ، در شب و روز همواره تسبیح گوی خداوند هستند .

فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

تعبیر «باللَّيْلِ وَالنَّهَارِ» کنایه از استمرار و تداوم است.

6 - فرشتگان و بندگان مخلص خدا ، در تسبیح و عبادت او خستگی ناپذیراند .

فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ ... وَهُمْ لَا يَسْتَمُونَ

«السَّامَهُ» (مصدر «لايسئمون») به معنای خستگی و ملالت از ادامه کار است.

21- تداوم تسبیح مخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 166 - 2

2- تسبیح و تنزیه مستمر خداوند ، از اوصاف بندگان مخلص خدا

إلّا عباد الله المخلصین . . . وإنا لنحن المسبّحون

ص: 360

22- تداوم تسبیح مقربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 20 - 2, 1

1- تسبیح مداوم و شبانه روزی مقربان درگاه الهی

و من عنده ... یسبحون الیل والنهار

2- سستی ناپذیری مقربان الهی (فرشتگان) در تسبیح مستمر خداوند

و من عنده ... یسبحون الیل والنهار لایفترون

«فتر» (مصدر «یفترون») به معنای ضعف و سستی است.

23- تداوم تسبیح ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 20 - 2

2- سستی ناپذیری مقربان الهی (فرشتگان) در تسبیح مستمر خداوند

و من عنده ... یسبحون الیل والنهار لایفترون

«فتر» (مصدر «یفترون») به معنای ضعف و سستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 4, 6

4- فرشتگان و بندگان مخلص حق، در شب و روز همواره تسبیح گوی خداوند هستند.

فالذین عند ربک یسبحون له باللیل والنهار

تعبیر «باللیل والنهار» کنایه از استمرار و تداوم است.

6- فرشتگان و بندگان مخلص خدا، در تسبیح و عبادت او خستگی ناپذیراند.

فالذین عند ربک یسبحون له ... و هم لایسئمون

«السَّامَهُ» (مصدر «لایسئمون») به معنای خستگی و ملالت از ادامه کار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 5

5 - فرشتگان ، همواره در حال ستایش ، تسبیح و تنزیه پروردگار خویش

و الملائکه یسبِّحون بحمد ربِّهم

فعل مضارع «یسبِّحون» افاده استمرار می کند.

ص: 361

24- تداوم تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 2

2- تسبیح گویی موجودات برای خداوند، تداوم داشته و هرگز قطع نمی شود.

یسَّبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

به کارگیری فعل مضارع «یسَّبِّحُ» به جای فعل ماضی، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

25- تسبیح آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 1

1- همه موجودات جهان (آسمان ها، زمین و...)، به تسبیح و تنزیه خداوند مشغول اند.

یسَّبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

«تسبیح»، به معنای تنزیه است.

26- تسبیح آسمان های هفتگانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 1

1- آسمان های هفتگانه و زمین و ساکنان آنها، همواره در حال تسبیح و تنزیه خداوندند.

تَسْبِيحٌ لَهُ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ

27- تسبیح انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 79 - 10، 9

9- هم آوایی موجودات طبیعت (کوه ها، پرندگان و...) با پیامبران در تسبیح خداوند

و سَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

تعبیر «کُنَّا فَاعِلِينَ» (ما در گذشته این کار را انجام می دادیم) برای بیان این حقیقت است که کوه ها و پرندگان تنها با داوود و سلیمان هم آوا نشدند؛ بلکه پیش از این نیز با پیامبران الهی هم آوا بودند.

ص: 362

10- هم آوایی موجودات طبیعت با پیامبران برای تسبیح خداوند، جلوه ای از قدرت الهی است.

و سَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يَسْبِحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

28- تسبیح پرندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 79 - 6,9

6- کوه ها و پرندگان، به تسخیر الهی همراه با داوود (ع) به تسبیح خدا می پرداختند.

و سَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يَسْبِحْنَ وَالطَّيْرَ

9- هم آوایی موجودات طبیعت (کوه ها، پرندگان و...) با پیامبران در تسبیح خداوند

و سَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يَسْبِحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

تعبیر «كُنَّا فَاعِلِينَ» (ما در گذشته این کار را انجام می دادیم) برای بیان این حقیقت است که کوه ها و پرندگان تنها با داوود و سلیمان هم آوا نشدند؛ بلکه پیش از این نیز با پیامبران الهی هم آوا بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 10 - 10,8,7

7- فرمان خداوند به پرندگان، برای هم صدایی با داوود (ع) در تسبیح گویی

و لَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا... وَالطَّيْرَ

بنابراین احتمال که نصب «الطير» به خاطر منادا بودن باشد، نکته یاد شده به دست می آید. لازم به ذکر است که با احتمال یاد شده، «الطير» عطف به محل «جبال» خواهد بود.

8- هم صدایی پرندگان با داوود (ع) در تسبیح گویی خداوند، فضیلتی اعطا شده از جانب خدا به او

و لَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا... وَالطَّيْرَ

10- هم آوایی کوه ها به همراهی پرندگان با داوود (ع) در تسبیح گویی خداوند

و لَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَجِبَالٌ أُوْبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ

برداشت یاد شده بنابراین احتمال است که «الطیر» عطف به ضمیر مجرور «معه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 19 - 2,4

2- تمامی پرندگان به خاطر تسبیح داوود (ع) ، پیوسته به او مراجعه می کردند و با ایشان به تسبیح می پرداختند .

و الطیر محشوره کلّ له أوّاب

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که لام در «له» برای تعلیل و ضمیر آن به داوود بازگردد و نیز با توجه به این نکته است که آیه شریفه عطف بر آیه قبل بوده و در آن سخن از تسبیح کوه ها با داوود(ع) به میان آمده است. قهراً مقصود از رجوع بسیار پرندگان به آن حضرت (له أوّاب) رفت و آمد بسیار با ایشان، برای همراهی با او جهت تسبیح خواهد بود.

4- تمامی کوه ها و پرندگان به خاطر تسبیح داوود (ع) همراه او به تسبیح می پرداختند .

ص: 363

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ . . . و الطير محشوره كلّ له أواب

برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است که واژه «کلّ» شامل «جبال» (کوه ها) هم بشود.

29- تسبیح حاملان عرش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 1

1 - فرشتگان حامل عرش و پیرامون آن ، به تسبیح و تنزیه خداوند همراه با ستایش او می پردازند .

الذین یحملون العرش و من حوله یسبحون بحمد ربهم

30- تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 10،12

10 - فرشتگان ، تسبیح کننده ، ستایشگر و تقدیس کننده خدا هستند .

و نحن نسبح بحمدک و تقدس لک

12 - خلوص فرشتگان در تسبیح و ستایش خداوند

نحن نسبح بحمدک و تقدس لک

«لک» علاوه بر تعلقش به «تقدس»، متعلق به «نسبح» نیز می باشد. خلوص از لام «لک» استفاده شده است؛ یعنی: تقدسک لک لا لغیرک.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 7

7- فرشتگان و رعد های آسمانی به وسیله حمد و ستایش خدا او را تسبیح می کنند .

و یسبح الرعد بحمده

«باء» در «بحمده» می تواند برای مصاحبت باشد و ممکن است برای استعانت باشد. برداشت یاد شده بر اساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 1

1- خداوند از هر کاستی و نقصی منزّه است .

سبحن الذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 364

7- موجودات هستی ، بدون استثنا در حال تسبیح خداوند یکتا ، همراه با ستایش اویند .

وإن من شیء إلا یسبح بحمده

بنابر اینکه بای «بحمده» برای مصاحبت باشد، استفاده می شود که موجودات، همراه با تسبیح، ثناگوی خداوندند.

11- با وجود تسبیح و ثناگویی تمامی موجودات آفرینش برای خداوند ، شرک به او و تنقیصش ، کاری ناروا و غیر منطقی است .

أفأصفاکم ربکم بالبنین . . . تسبیح له السموات السبع والأرض

ذکر «تسبح له السماوات والأرض» پس از «أفأصفاکم ربکم بالبنین و اتخذ من الملائکه إناثاً» به این معناست که: وقتی تمامی موجودات تسبیح گوی خداوندند، شریک گرفتن برای او عملی ناشایست است.

21- «عن الباقر (ع) : . . . دخل علیه رجل فقال : . . . يقول الله فی کتابه «وإن من شیء إلا یسبح بحمده و لكن لاتفقهون تسبیحهم» فقال : نعم ، أما سمعت خشب البیت کیف ینقض ؟ و ذلك تسبیحه . . .»

از امام باقر(ع) روایت شده است که شخصی وارد بر آن حضرت شد و گفت: .. خداوند در کتابش می فرماید: «وإن من شیء إلا یسبح بحمده و لكن لاتفقهون تسبیحهم» حضرت فرمود: آری، آیا شکسته شدن چوب خانه را شنیده ای؟ آن صدا همان تسبیح اوست...».

22- «عن أبی الصباح عن أبی عبدالله (ع) قال : قلت له : قول الله «وإن من شیء إلا یسبح بحمده» قال : کل شیء یسبح بحمده و أنا لنری أن ینقض الجدر هو تسبیحها ;

ابی الصباح گوید: به امام صادق(ع) گفتم: مراد از سخن خداوند «وإن من شیء إلا یسبح بحمده» چیست؟ حضرت جواب فرمود: تمام موجودات با سپاس و ستایش، تسبیح خدا می کنند و همانا ما شکستن دیوار را تسبیح او می بینیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 14

14- باور به وجود خداوند ، پرستش و تسبیح او ، دارای گذشته ای دیرین در تاریخ بشر است .

قومه . . . أن سبّحوا بکره و عشیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 79 - 6،9

6- کوه ها و پرندگان ، به تسخیر الهی همراه با داوود (ع) به تسبیح خدا می پرداختند .

و سَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ

9- هم آوایی موجودات طبیعت (کوه ها، پرندگان و . . .) با پیامبران در تسبیح خداوند

و سَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

تعبیر «کُنَّا فَاعِلِينَ» (ما در گذشته این کار را انجام می دادیم) برای بیان این حقیقت است که کوه ها و پرندگان تنها با داوود و سلیمان هم آوا نشدند؛ بلکه پیش از این نیز با پیامبران الهی هم آوا بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 16 - 6

6 - خداوند، از هر عیب و نقصی منزّه است .

ص: 365

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 1,2,3,6,9,10,11

1 - همه موجودات با شعور آسمان ها و زمین ، تسبیح گوی خدا هستند .

ألم تر أن الله يسبح له من في السموت والأرض

«من» برای موجودات دارای شعور به کار می رود.

2 - تسبیح خداوند به وسیله موجودات با شعور آسمان ها و زمین ، قابل درک و فهم برای انسان است .

ألم تر أن الله يسبح له من في السموت والأرض

برداشت یاد شده، از استفهام در «ألم تر» - که از نوع تقریری است - استفاده می شود؛ زیرا استفهام تقریری در جایی به کار می رود که مورد آن، برای مخاطب روشن و شناخته است.

3 - تمامی موجودات با شعور آسمان ها و زمین ، معترف به وجود خداوند و تنزیه گوی او از هر گونه نقص و ناروایی

ألم تر أن الله يسبح له من في السموت والأرض

6 - تسبیح گویی همه موجودات عالم برای خداوند ، جلوه ای از هدایت گری او نسبت به آنها است .

الله نور السموت والأرض . . . یهدی الله لنوره من یشاء . . . ألم تر أن الله یسب

9 - همه موجودات عالم ، آگاه و آشنا به نیایش خویش در برابر خداوند و تسبیح و تنزیه او

أن الله یسبح له من . . . و الطیر صفت کلّ قد علم صلاته و تسبیحه

«صلاه» در اصل به معنای دعا است و دعا به معنای نیایش و مسألت است.

10 - همه موجودات عالم ، آگاه به شایستگی خداوند برای نیایش و تسبیح

کلّ قد علم صلاته و تسبیحه

11 - آگاهی آدمیان از نیایش و تسبیح همه موجودات عالم برای خداوند ، راهی برای هدایت آنان به سوی او است .

ألم تر أن الله یسبح له من في السموت والأرض و الطیر صفت کلّ قد علم صلاته

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه با بیان تسبیح موجودات برای خدا و آگاهی آنان از این عمل، در صدد هدایت انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 2, 1

1 - اعتراف معبود های مشرکان به روز رستاخیز و در پیشگاه خداوند ، به منزله بودن او از داشتن هر گونه شریک

و یوم یحشرهم و ما یعبدون من دون الله . . . قالوا سبحنک

2 - تسبیح و تنزیه خدا ، از آداب سخن گفتن با او

قالوا سبحنک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 58 - 8, 9

8 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تسبیح و تنزیه همراه با حمد و ستایش خداوند

ص: 366

و سَبِّحْ بِحَمْدِهِ

(باء) در «بحمد» برای مصاحبت است.

9- قرین و همراه کردن تسبیح و تنزیه خداوند به حمد و ستایش او، امری نیکو و پسندیده

و سَبِّحْ بِحَمْدِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 8 - 8

8 - بیان تسبیح و تنزیه خداوند، در نخستین مکالمه او با موسی

نودی . . . و سَبِّحْ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 18 - 4, 3

3 - اختصاص همه حمد ها به خداوند، دلیل لزوم تسبیح او است .

فَسَبِّحْ لِلَّهِ . . . وَلِلَّهِ الْحَمْدُ . . . عَشِيًّا

جمله «و له الحمد» معترضه و «عشياً» عطف به محل «حين تمسون» است. لذا این دو آیه درصدد توصیه به تسبیح گویی خداوند در وقت های چهارگانه یاد شده است. ذکر جمله معترضه در بین توصیه بالا، می تواند اشاره به این نکته داشته باشد.

4 - تسبیح خداوند در همه لحظه ها و فرصت ها، لازم است .

فَسَبِّحْ لِلَّهِ حِينَ تَمْسُونَ وَ حِينَ تَصْبِحُونَ . . . وَ عَشِيًّا وَ حِينَ تَطْهَرُونَ

احتمال دارد ذکر اوقات یاد شده - که وقت های ممتاز شبانه روز است - کنایه از همه لحظه های مناسب شبانه روز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 42 - 2, 1

1 - مؤمنان، موظف به تسبیح خداوند در هر صبح و شام اند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا . . . وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً

2- تسبیح همواره خداوند ، مقتضای ایمان مؤمنان است .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَ سَبِّحُوهُ بَكْرَةً وَأَصِيلاً

بنابراین احتمال که «بکره» و «أصیلاً» کنایه از شبانه روز باشد، معنای یاد شده فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 43 - 3

3- رحمت ویژه خداوند برای مؤمنان ، مقتضی ذکر و تسبیح فراوان او از سوی آنان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا . وَ سَبِّحُوهُ... هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 10 - 4

ص: 367

4- فرمان خداوند به کوه ها ، جهت هم صدا شدن با داوود (ع) در تسبیح خداوند

یجبال أویی معه

«أویی» (از مصدر «اوب») در اصل به معنای نوعی از بازگشت است (مفردات راغب) و مراد از آن - چنان که مفسران نیز گفته اند - تکرار و رجوع در تسبیح گوئی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 36 - 1

1 - ساحت خداوند ، از هرگونه نقص و کاستی منزّه و مبرا است .

سبحن الذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 144 - 3

3 - دعا و تسبیح مستمر خداوند ، مایه نجات از گرفتاری و غم و اندوه

فلولا أنه كان من المسبّحين . للبت في بطنه إلى يوم يبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 166 - 1

1 - فرشتگان ، پیوسته به تسبیح و تنزیه خداوند مشغول اند .

وإنا لنحن المسبّحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 18 - 2,3,5

2 - کوه ها ، در هر صبح و شام با داوود (ع) به تسبیح خدا می پرداختند .

إنا سنخرنا الجبال معه يسبحن بالعشي والإشراق

3 - داوود (ع) به طور مستمر به تسبیح خدا می پرداخت .

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

تسبیح کوه ها همراه داوود(ع)، بیانگر این حقیقت است که خود آن حضرت نیز به این کار می پرداخت. گفتنی است که ذکر صبح و شام می تواند کنایه از استمرار عمل تسبیح باشد.

5- همراهی کوه ها در تسبیح الهی با داوود (ع)، نمود قدرت و مقام معنوی آن حضرت

ذالْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ . إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ

جمله «إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ..» می تواند تعلیل برای «ذالْأَيْدِ...» باشد؛ یعنی، داوود(ع) شخصیتی نیرومند در عبادت بود، زیرا ما کوه ها را با او همراه کردیم تا در صبح و شام با وی به تسبیح پردازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 9، 1، 2

ص: 368

1 - فرشتگان به روز قیامت ، در اطراف عرش به تسبیح و تنزیه خداوند همراه با ستایش او خواهند پرداخت .

و ترى الملكة حافین من حول العرش یسبحون بحمد ربهم

2- قرین و همراه کردن تسبیح و تنزیه خداوند با حمد و ستایش او ، امری نیکو و پسندیده است .

یسبحون بحمد ربهم

«با» در «بحمد» برای مصاحبت است.

9 - همه خلایق در قیامت به حمد و ستایش خداوند خواهند پرداخت .

وقیل الحمد لله رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 3، 2، 1

1 - فرشتگان حامل عرش و پیرامون آن ، به تسبیح و تنزیه خداوند همراه با ستایش او می پردازند .

الذین یحملون العرش و من حوله یسبحون بحمد ربهم

2 - همراه ساختن تسبیح و تنزیه خداوند با حمد و ستایش او ، امری نیکو و پسندیده

یسبحون بحمد ربهم

«با» در «بحمد» برای مصاحبت است.

3 - خداوند از هر عیب و نقصی ، منزّه و مبرا است .

یسبحون بحمد ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 9 - 8، 1

1 - ایمان به خدا و رسول او ، یاری دین و تعظیم و تقدیس پیوسته ذات الهی ، هدف عالی و نهایی رسالت پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله)

إنا أرسلناک .. لتؤمنوا بالله ورسوله و تعزروه و توقروه و تسبحوه بکره و أص

8 - مؤمنان ، موظف به تسبیح خداوند در هر صبح و شام

و تسبّحوه بكرة و أصيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 11

11 - « روى عن أبى عبد الله (ع) أنه سئل عن قوله « و سبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس و قبل الغروب » فقال تقول حين تصبح و حين تمشى عشرات مرّات « لا إله إلا الله وحده لا شريك له و له الملك و له الحمد يحيى و يميت و هو على كلّ شىء قدير »

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند «و سبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس و قبل الغروب» سؤال شد، امام فرمود: «در وقت صبح و شام ده ها مرتبه مى گويى «لا إله إلا الله وحده لا شريك له و له الملك و له الحمد يحيى و يميت و هو على كلّ شىء قدير»...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 369

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به عبادت و تسبیح پروردگار در بخشی از شب

و من الیل فسبّحه

3 - تنزیه و ستایش پروردگار، روح نماز و عبادت است. *

و سبّح... قبل طلوع الشمس و قبل الغروب. و من الیل فسبّحه

در صورتی که این آیه با آیه قبل، نظر به نمازهای پنجگانه داشته باشد؛ از به کار رفتن تعبیر تسبیح و تحمید به جای «صلاه»، می توان مطلب بالا را استفاده کرد.

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به ادامه تسبیح پروردگار در پی هر سجده (نماز)

فسبّحه و أدبر السجود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 9

9 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور تسبیح و حمد پروردگار، هم زمان با آغاز هر تلاش

و سبّح بحمد ربّک حین تقوم

درباره «حین تقوم» چندین احتمال از سوی مفسران مطرح شده است. به نظر می رسد ارتباط «و سبّح» با «و اصبر لحکم ربّک» می تواند قرینه باشد بر این که مراد، هنگام برخاستن پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای انجام تبلیغ و رسالت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 49 - 1,2

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به تسبیح پروردگار، در بخشی از شب (سحرگاهان)

و من الیل فسبّحه

«من» در «من الیل» تبعیضیه است؛ یعنی، بخشی از شب (سحرگاهان).

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به تسبیح خداوند در بین الطلوعین

مراد از «إدبار النجوم»، (زمان عقب نشینی ستارگان) وقتی است که فجر طلوع می کند؛ زیرا با طلوع فجر، کم کم ستارگان پنهان می شوند و چنین به نظر می رسد که آنها عقب نشینی می کنند. در نقطه مقابل آن غروب آفتاب است که به نظر می رسد ستارگان کم کم به پیش می آیند و خود را نشان می دهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 74 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور تسبیح گفتن خداوند و مبرّا اعلام کردن ساحت او از هر نقص و کاستی

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 96 - 5,6

ص: 370

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور تسبیح گفتن خداوند و مبرّا اعلام کردن ساحت او از هر عیب و نقص

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

6- تسبیح خدا، از مهم ترین ذکر ها است .

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 1 - 1

1- تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، تسبیح کننده خدای یگانه اند .

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 9

9- تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، در حال تنزیه و تسبیح خدای یگانه اند .

يَسْبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 29 - 6

6- تسبیح خداوند و اعتراف به گناهکاری خویش ، از آداب توبه

قَالُوا سُبْحَانَ رَبَّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ

برداشت یاد شده، از آن جا است که این آیه، درصدد بیان چگونگی توبه و پشیمانی صاحبان باغ است که با تسبیح خدا و اعتراف به ستم کاری خویش، انجام پذیرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 52 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به تسبیح خدا و اعلام مبرّا بودن او از هر عیب و نقص

فسبّح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 1 - 1

1 - تسبیح خداوند و دور نگه داشتن نام های او از اوصاف ناروا ، وظیفه ای الهی برعهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

سبّح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 3 - 14,21

14 - ذکر صفات جلال و جمال خداوند ، پیش از درخواست از او ، از آداب دعا و استغفار

ص: 371

فرمان «تسبیح»، بر ذکر صفات جلالی (سلبی) و فرمان «حمد» بر ذکر صفات جمالی (ثبوتی) دلالت دارد و تقدیم آن دو بر فرمان استغفار، بیانگر برداشت یاد شده است.

21 - فرمان خداوند به تسبیح، حمد و استغفار، زمینه ساز توفیق یافتن انسان برای توبه به درگاه او است.

فَسْبِحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

عبارت «تَبَّ اللَّهُ عَلَيْهِ»؛ یعنی، او را به توبه موفق ساخت (قاموس). جمله «إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا»، تعلیل است و بیان می کند که دستورهای سه گانه خداوند در این آیه، به دلیل «تَوَّاب» بودن خداوند صادر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 101 - 6

6 - ابداع کننده هستی (خداوند) سزاوار تسبیح و منزه از داشتن شریک و فرزند است.

سبحنه و تعلقی عما یصفون. بدیع السموت و الأرض

31- تسبیح خدا در آخر روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 7، 12

7 - تسبیح و حمد پروردگار در برخی از اوقات شب و در دو طرف روز، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و من ءانآی الیل فسبح و اطراف النهار

«آناء» به معنای «ساعات و اوقات» است و «من» معنای تبعیض دارد. بنابراین «من آناء اللیل»؛ یعنی، پاره هایی از شب را به تسبیح و تحمید بگذران. «بحمد ربك» در صدر آیه، قرینه بر این است که این تسبیح نیز باید با حمد همراه باشد.

12 - تسبیح و ستایش پروردگار، در پاره هایی از شب و نزدیک صبح و پس از غروب، دارای آثار و ارزشی ویژه است.

و من ءانآی الیل فسبح و اطراف النهار

مراد از «اطراف روز» آغاز و پایان آن است و جمع آمدن آن، یا به خاطر توافق لفظی با «آناء اللیل» است و یا برای شمول لحظات متعددی از اول و آخر روز است تا توسعه وقت را برساند؛ یعنی، ذکر و دعا در لحظه های اول و آخر روز، مخصوص اولین لحظه روز و آخرین لحظه آن نیست.

32- تسبیح خدا در اول روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 7،12

7- تسبیح و حمد پروردگار در برخی از اوقات شب و در دو طرف روز، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و من ءانآی الیل فسبّح و أطراف النهار

ص: 372

«آناء» به معنای «ساعات و اوقات» است و «من» معنای تبعیض دارد. بنابراین «من آناء اللیل»؛ یعنی، پاره‌هایی از شب را به تسبیح و تحمید بگذران. «بحمد ربّک» در صدر آیه، قرینه بر این است که این تسبیح نیز باید با حمد همراه باشد.

12 - تسبیح و ستایش پروردگار، در پاره‌هایی از شب و نزدیک صبح و پس از غروب، دارای آثار و ارزشی ویژه است.

و من آناء الّیل فسبّح و أطراف النهار

مراد از «اطراف روز» آغاز و پایان آن است و جمع آمدن آن، یا به خاطر توافق لفظی با «آناء اللیل» است و یا برای شمول لحظات متعددی از اول و آخر روز است تا توسعه وقت را برساند؛ یعنی، ذکر و دعا در لحظه‌های اول و آخر روز، مخصوص اولین لحظه روز و آخرین لحظه آن نیست.

33- تسبیح خدا در دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 19

19- تهلیل و تنزیه خداوند و اعتراف به تقصیر و گناه کاری خویش، از آداب دعا و نیایش است.

فنادی فی الظلمت أن لاإله إلا أنت سبحنک إئی کنت من الظلمین

34- تسبیح خدا در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 9

9 - انسان در شرایط سخت، برای کسب تحمل بیشتر، به تسبیح و یاد خدا نیازمند است.

فاصبر علی ما یقولون و سبّح بحمد ربّک

توصیه به تسبیح، پس از فرمان به «صبر»، نشانگر نقش تسبیح در توانمند شدن بر صبر است.

35- تسبیح خدا در شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 15، 12

12- زکریا (ع) با اشاره از قوم خویش خواست، سپیده دم و پسین گاه به تسبیح خداوند پردازند.

فأوحى إليهم أن سبحوا بكرة وعشيًا

«بکره» به فاصله بین نماز صبح و طلوع خورشید گفته می شود (لسان العرب). «عشیًا» یا به معنای «ظهر تا غروب» است و یا «آخر روز» و از برخی اهل لغت معانی دیگری نیز نقل شده است (لسان العرب).

15- سپیده دم و پسین گاه، زمان های مناسب برای تسبیح خداوند

ص: 373

أَنْ سَبَّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 7،12

7- تسبیح و حمد پروردگار در برخی از اوقات شب و در دو طرف روز، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و من ءانآی الیل فسبح و اطراف النهار

«آناء» به معنای «ساعات و اوقات» است و «من» معنای تبعیض دارد. بنابراین «من آناء اللیل»؛ یعنی، پاره هایی از شب را به تسبیح و تحمید بگذران. «بحمد ربک» در صدر آیه، قرینه بر این است که این تسبیح نیز باید با حمد همراه باشد.

12- تسبیح و ستایش پروردگار، در پاره هایی از شب و نزدیک صبح و پس از غروب، دارای آثار و ارزشی ویژه است.

و من ءانآی الیل فسبح و اطراف النهار

مراد از «اطراف روز» آغاز و پایان آن است و جمع آمدن آن، یا به خاطر توافق لفظی با «آناء اللیل» است و یا برای شمول لحظات متعددی از اول و آخر روز است تا توسعه وقت را برساند؛ یعنی، ذکر و دعا در لحظه های اول و آخر روز، مخصوص اولین لحظه روز و آخرین لحظه آن نیست.

36- تسبیح خدا در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 12،15

12- زکریا (ع) با اشاره از قوم خویش خواست، سپیده دم و پسین گاه به تسبیح خداوند بپردازند.

فأوحى إليهم أن سبحوا بكرة وعشيًّا

«بکره» به فاصله بین نماز صبح و طلوع خورشید گفته می شود (لسان العرب). «عشيًّا» یا به معنای «ظهر تا غروب» است و یا «آخر روز» و از برخی اهل لغت معانی دیگری نیز نقل شده است (لسان العرب).

15- سپیده دم و پسین گاه، زمان های مناسب برای تسبیح خداوند

أَنْ سَبَّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

37- تسبیح خدا در مبارزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 10

10 - تسبیح و حمد مداوم پروردگار ، از راه های مقابله مؤمنان با تبلیغات کافران علیه خدا و دین

فاصبر علی ما یقولون و سبح

ص: 374

38- تسبیح خدا در نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 18

18 - نماز های یومیه ، مشتمل بر تسبیح و تحمید پروردگار و تشریح شده در مکه ، پیش از هجرت

و سَبِّحْ ... قبل طلوع ... ءانآی الیل فسبِّحْ و اطراف النهار

این آیه ، با اوقات چهار نماز تناسب دارد: صبح (قبل طلوع الشمس) ، عصر (قبل غروب ها) ، صبح و مغرب (اطراف النهار) و عشا (من آناء اللیل) . برخی با توجیه (اطراف النهار) به این که وسط روز نیز طرف آن است ، نماز ظهر را نیز مشمول آیه دانسته اند؛ ولی چون سوره «طه» در مکه و پیش از سوره «اسرا» - که حکم نماز ظهر در آن آمده - نازل شده است ، می توان گفت که نماز ظهر را مطرح نکرده است .

39- تسبیح خدا قبل از صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور تسبیح و ستایش پروردگار ، قبل از طلوع خورشید و قبل از غروب آن

و سبِّحْ بحمد ربِّک قبل طلوع الشمس و قبل الغروب

40- تسبیح خدا قبل از مغرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور تسبیح و ستایش پروردگار ، قبل از طلوع خورشید و قبل از غروب آن

و سبِّحْ بحمد ربِّک قبل طلوع الشمس و قبل الغروب

41- تسبیح داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 79 - 6

6- کوه ها و پرندگان ، به تسخیر الهی همراه با داود (ع) به تسبیح خدا می پرداختند .

وسخّرنا مع داود الجبال يسبحن و الطير

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 375

4- فرمان خداوند به کوه ها ، جهت هم صدا شدن با داوود (ع) در تسبیح خداوند

یجبال اُوی معه

«اُوی» (از مصدر «اوب») در اصل به معنای نوعی از بازگشت است (مفردات راغب) و مراد از آن - چنان که مفسران نیز گفته اند - تکرار و رجوع در تسبیح گوئی است.

5- هم صدایی کوه ها با داوود (ع) در تسبیح گوئی ، از جمله فضیلت های اعطا شده از جانب خداوند به آن حضرت

و لقد آتینا داود منّا فضلاً یجبال اُوی معه

جمله «یا جبال اُوی معه»، بدل اشتمال و یا بدل کل از کل برای «فضلاً» است. بنابراین معنا چنین می شود: ما به داوود(ع) فضیلتی دادیم و گفتیم ای کوه ها با او در تکرار تسبیح هم صدا باشید.

7- فرمان خداوند به پرندگان ، برای هم صدایی با داوود (ع) در تسبیح گوئی

و لقد آتینا داود منّا فضلاً .. و الطیر

بنابراین احتمال که نصب «الطیر» به خاطر منادا بودن باشد، نکته یاد شده به دست می آید. لازم به ذکر است که با احتمال یاد شده، «الطیر» عطف به محل «جبال» خواهد بود.

8- هم صدایی پرندگان با داوود (ع) در تسبیح گوئی خداوند ، فضیلتی اعطا شده از جانب خدا به او

و لقد آتینا داود منّا فضلاً .. و الطیر

10- هم آوایی کوه ها به همراهی پرندگان با داوود (ع) در تسبیح گوئی خداوند

و لقد آتینا داود منّا فضلاً یجبال اُوی معه و الطیر

برداشت یاد شده بنابراین احتمال است که «الطیر» عطف به ضمیر مجرور «معه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- کوه ها ، در هر صبح و شام با داوود (ع) به تسبیح خدا می پرداختند .

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ یَسْبِحُنَّ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

5- همراهی کوه ها در تسبیح الهی با داوود (ع) ، نمود قدرت و مقام معنوی آن حضرت

ذالْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ . إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحُنَا

جمله «إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ..» می تواند تعلیل برای «ذالْأَيْدِ...» باشد؛ یعنی، داوود(ع) شخصیتی نیرومند در عبادت بود، زیرا ما کوه ها را با او همراه کردیم تا در صبح و شام با وی به تسبیح پردازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 19 - 2

2- تمامی پرندگان به خاطر تسبیح داوود (ع) ، پیوسته به او مراجعه می کردند و با ایشان به تسبیح می پرداختند .

و الطير محشوره كل له اواب

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که لام در «له» برای تعلیل و ضمیر آن به داوود بازگردد و نیز با توجه به این نکته است که آیه شریفه عطف بر آیه قبل بوده و در آن سخن از تسبیح کوه ها با داوود(ع) به میان آمده است. قهراً مقصود از رجوع بسیار پرندگان به آن حضرت (له اواب) رفت و آمد بسیار با ایشان، برای همراهی با او جهت تسبیح خواهد بود.

ص: 376

42- تسبیح در بین الطلوعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 49 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به تسبیح خداوند در بین الطلوعین

و إدبر النجوم

مراد از «إدبار النجوم»، (زمان عقب نشینی ستارگان) وقتی است که فجر طلوع می کند؛ زیرا با طلوع فجر، کم کم ستارگان پنهان می شوند و چنین به نظر می رسد که آنها عقب نشینی می کنند. در نقطه مقابل آن غروب آفتاب است که به نظر می رسد ستارگان کم کم به پیش می آیند و خود را نشان می دهند.

43- تسبیح در ذکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 4

4- قرین و همراه کردن تسبیح پروردگار با حمد و ستایش او، امری نیکو و پسندیده در ذکر و عبادت

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

44- تسبیح در روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 20 - 1

1- تسبیح مداوم و شبانه روزی مقربان درگاه الهی

و من عنده... یسبِّحون الیل والنهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 4

4- فرشتگان و بندگان مخلص حق، در شب و روز همواره تسبیح گوی خداوند هستند.

فَالذِّينَ عِنْدَ رَبِّكَ یَسْبِّحُونَ لَهُ بِاللَّیْلِ وَالنَّهَارِ

تعبیر «باللیل و النهار» کنایه از استمرار و تداوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 377

8 - مؤمنان ، موظف به تسبیح خداوند در هر صبح و شام

و تسبیح بکره و اُصیلاً

9 - آغاز و پایان هر روز ، مناسب ترین لحظات برای یاد خدا و تسبیح او

و تسبیح بکره و اُصیلاً

اختصاص یافتن «بکره» و «اُصیلاً» به ذکر ، ممکن است کنایه از همه لحظات نباشد ، بلکه تأکیدی بر این دو مجال به حساب آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 49 - 3

3 - تسبیح و حمد پروردگار ، در تکاپوی روزانه و آرامش شب و سحرگاهان ، شکیبایی آفرین برای مؤمنان *

و اصبر... و سبِّح بحمد ربِّک حین تقوم . و من الَّیل فسبِّحه و ادبر النجوم

برداشت یاد شده با توجه به نکات زیر است: 1- «حین تقوم» اشاره به تلاش های روزانه «و من الَّیل...» نظر به لحظه های آرام شب داشته

باشد. 2- آیه شریفه را با «واصبر...» - که در آیه قبل آمده - ملاحظه کنیم.

45- تسبیح در سحرگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 49 - 1,3

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به تسبیح پروردگار ، در بخشی از شب (سحرگاهان)

و من الَّیل فسبِّحه

«من» در «من الَّیل» تبعیضیه است؛ یعنی ، بخشی از شب (سحرگاهان).

3 - تسبیح و حمد پروردگار ، در تکاپوی روزانه و آرامش شب و سحرگاهان ، شکیبایی آفرین برای مؤمنان *

و اصبر... و سبِّح بحمد ربِّک حین تقوم . و من الَّیل فسبِّحه و ادبر النجوم

برداشت یاد شده با توجه به نکات زیر است: 1- «حین تقوم» اشاره به تلاش های روزانه «و من الَّیل...» نظر به لحظه های آرام شب داشته

باشد. 2- آیه شریفه را با «واصبر...» - که در آیه قبل آمده - ملاحظه کنیم.

46- تسبیح در شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 20 - 1

1- تسبیح مداوم و شبانه روزی مقربان درگاه الهی

و من عنده ... یسبّحون الیل والنهار

ص: 378

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 10.13

10 - منزل های عظمت یافته به اذن خداوند ، محل تسبیح شبانه روزی مردمان شایسته است .

فی بیوت اذن الله أن ترفع . . . یسبح له فیها بالغدو و الأصال

13 - صبح و شب ، موقعیت های بسیار مناسب برای تسبیح و تقدیس خداوند

یسبح له فیها بالغدو و الأصال

قید «بالغدو و الأصال» برای این نیست که تسبیح را به دو وقت صبح و شب مقید سازد. بنابراین اختصاص به ذکر یافتن این دو وقت از میان دیگر وقت ها بیانگر مناسب تر بودن آن دو، برای تسبیح و عبادت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 17 - 3,4

3 - تسبیح و تنزیه خداوند ، در هر صبح و شام ، لازم است .

فسبحن الله حین تمسون و حین تصبحون

برداشت بالا، بنابراین است که «سبحان» بدل از فعل امر باشد.

4 - صبح گاهان و شام گاهان ، لحظه هایی ویژه و مناسب برای تسبیح و عبادت خدا است .

فسبحن الله حین تمسون و حین تصبحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 18 - 2

2 - تسبیح خداوند به هنگام شام گاه و نیم روز ، لازم است .

فسبحن الله . . . و عشیاً و حین تطهرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 42 - 1,3

1 - مؤمنان ، موظف به تسبیح خداوند در هر صبح و شام اند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَ سَبِّحُوهُ بَكْرَهُ وَأَصِيلًا

3 - صبح گاهان و شام گاهان ، وقت هایی مناسب برای ذکر و تسبیح خداوندند .

اذكروا الله .. وَ سَبِّحُوهُ بَكْرَهُ وَأَصِيلًا

بنابراین که «بکره» و «أصیلاً» به همان معنای حقیقی خود به کار رفته باشند، نه معنای کنایه ای، معنای یاد شده فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 18 - 6، 2

2 - کوه ها ، در هر صبح و شام با داوود (ع) به تسبیح خدا می پرداختند .

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

ص: 379

6 - شبانگاه و بامداد ، بهترین وقت برای تسبیح پروردگار جهان

یسَّبِحَنَّ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که تصریح به شبانگاه و بامداد به خاطر خصوصیت ویژه ای باشد که در آن دو زمان وجود دارد و قهراً این خصوصیت می تواند حاکی از برتری و امتیاز آن دو وقت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 16، 12

12 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر تسبیح همراه با حمد خدا در هر صبح و شام

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَرِ

16 - شبان گاهان و بامدادان ، دو وقت مناسب و شایسته برای ذکر خدا و تسبیح و حمد او

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَرِ

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن دو وقت یاد شده برای تسبیح و حمد به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 4

4 - فرشتگان و بندگان مخلص حق ، در شب و روز همواره تسبیح گوی خداوند هستند .

فَالذِّينَ عِنْدَ رَبِّكَ يَسْبُحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

تعبیر «باللَّيْلِ وَالنَّهَارِ» کنایه از استمرار و تداوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 9 - 8، 9

8 - مؤمنان ، موظف به تسبیح خداوند در هر صبح و شام

و تَسْبُحُوهُ بَكْرَةً وَأَصِيلاً

9 - آغاز و پایان هر روز ، مناسب ترین لحظات برای یاد خدا و تسبیح او

و تسبیحوه بکره و أصیلاً

اختصاص یافتن «بکره» و «أصیلاً» به ذکر، ممکن است کنایه از همه لحظات نباشد، بلکه تأکیدی بر این دو مجال به حساب آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 40 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به عبادت و تسبیح پروردگار در بخشی از شب

و من الیل فسبیحه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 10، 4

4 - فرمان الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر شب زنده داری و تسبیح خداوند در بیشتر اوقات شب

ص: 380

و سَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا

10 - شب هنگام ، وقت مناسب برای عبادت ، تسبیح و ستایش خداوند

و من الَّیْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَ سَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا

47- تسبیح در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 10،13

10 - منزل های عظمت یافته به اذن خداوند ، محل تسبیح شبانه روزی مردمان شایسته است .

فی بیوت أذن الله أن ترفع . . . یسبِّحْ له فیها بالغدوّ و الأصال

13 - صبح و شب ، موقعیت های بسیار مناسب برای تسبیح و تقدیس خداوند

یسبِّحْ له فیها بالغدوّ و الأصال

قید «بالغدوّ و الأصال» برای این نیست که تسبیح را به دو وقت صبح و شب مقید سازد. بنابراین اختصاص به ذکر یافتن این دو وقت از میان دیگر وقت ها بیانگر مناسب تر بودن آن دو، برای تسبیح و عبادت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 17 - 3،4

3 - تسبیح و تنزیه خداوند ، در هر صبح و شام ، لازم است .

فسبِّحْن الله حین تمسون و حین تصبحون

برداشت بالا، بنابراین است که «سبحان» بدل از فعل امر باشد.

4 - صبح گاهان و شام گاهان ، لحظه هایی ویژه و مناسب برای تسبیح و عبادت خدا است .

فسبِّحْن الله حین تمسون و حین تصبحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 42 - 1،3

1 - مؤمنان ، موظف به تسبیح خداوند در هر صبح و شام اند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَ سَبِّحُوهُ بَكْرَةً وَأَصِيلاً

3 - صبح گاهان و شام گاهان ، وقت هایی مناسب برای ذکر و تسبیح خداوندند .

اذكروا الله .. وَ سَبِّحُوهُ بَكْرَةً وَأَصِيلاً

بنابراین که «بکره» و «أصیلاً» به همان معنای حقیقی خود به کار رفته باشند، نه معنای کنایه ای، معنای یاد شده فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 18 - 6، 2

ص: 381

2 - کوه ها ، در هر صبح و شام با داوود (ع) به تسبیح خدا می پرداختند .

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

6 - شبانگاه و بامداد ، بهترین وقت برای تسبیح پروردگار جهان

يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که تصریح به شبانگاه و بامداد به خاطر خصوصیت ویژه ای باشد که در آن دو زمان وجود دارد و قهراً این خصوصیت می تواند حاکی از برتری و امتیاز آن دو وقت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 16، 12

12 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر تسبیح همراه با حمد خدا در هر صبح و شام

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَرِ

16 - شبان گاهان و بامدادان ، دو وقت مناسب و شایسته برای ذکر خدا و تسبیح و حمد او

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَرِ

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن دو وقت یاد شده برای تسبیح و حمد به دست می آید.

48- تسبیح در ظهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 18 - 2

2 - تسبیح خداوند به هنگام شام گاه و نیم روز ، لازم است .

فَسَبِّحْ لِلَّهِ ... وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ

49- تسبیح در عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 4

4- قرین و همراه کردن تسبیح پروردگار با حمد و ستایش او، امری نیکو و پسندیده در ذکر و عبادت

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

50- تسبیح در عصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 382

12- زکریا (ع) با اشاره از قوم خویش خواست ، سپیده دم و پسین گاه به تسبیح خداوند پردازند .

فأوحى إليهم أن سبحوا بكرة وعشيًا

«بکره» به فاصله بین نماز صبح و طلوع خورشید گفته می شود (لسان العرب). «عشیًا» یا به معنای «ظهر تا غروب» است و یا «آخر روز» و از برخی اهل لغت معانی دیگری نیز نقل شده است (لسان العرب).

15- سپیده دم و پسین گاه ، زمان های مناسب برای تسبیح خداوند

أن سبحوا بكرة وعشيًا

51- تسبیح در نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 8

8 - تسبیح و تنزیه خداوند ، از ارکان و اجزای مهم نماز

و سبحه ليلاً طويلاً

52- تسبیح رعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 7، 1

1- غرش آسمان تسبیح گوی خداوند و ستایش کننده اوست .

و يسبح الرعد بحمده

«رعد» به صدایی که از ابرها شنیده می شود اطلاق می گردد که در فارسی به آن تندر و یا غرش آسمان می گویند.

7- فرشتگان و رعد های آسمانی به وسیله حمد و ستایش خدا او را تسبیح می کنند .

و يسبح الرعد بحمده

«باء» در «بحمده» می تواند برای مصاحبت باشد و ممکن است برای استعانت باشد. برداشت یاد شده بر اساس احتمال دوم است.

53- تسيح زكريا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 41 - 11

11 - امر خداوند به زكريا، مبنی بر كثرت ياد و تسيح او، به هنگام صبح و شام

و اذكر ربك كثيراً و سبح بالعشي و الابكار

ص: 383

54- تسبیح زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 1

1- آسمان های هفتگانه و زمین و ساکنان آنها ، همواره در حال تسبیح و تنزیه خداوندند .

تَسْبِیحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 1

1 - همه موجودات جهان (آسمان ها ، زمین و . . .) ، به تسبیح و تنزیه خداوند مشغول اند .

يَسْبِحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

«تسبیح»، به معنای تنزیه است.

55- تسبیح قبل از طلوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 25, 27, 11, 6

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، موظف به تسبیح و حمد پروردگار ، پیش از طلوع و غروب خورشید

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

«باء» در «بحمد ربّک» یا برای مصاحبت است و یا استعانت. در هر صورت، فرمان به حمد و تسبیح با هم است. خطاب «سَبِّحْ» گرچه مربوط به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشد، ولی آیات بعد، قرینه ای بر منحصر نبودن این تکالیف به آن حضرت است.

11 - تسبیح و ستایش پروردگار ، پیش از طلوع و غروب آفتاب ، دارای ارزش و آثاری ویژه است .

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

25 - « اسماعیل بن الفضل قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عز وجلّ : « و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا » فقال : فريضه على كلّ مسلم أن يقول قبل طلوع الشمس عشر مرّات و قبل غروبها عشر مرّات : لا إله إلاّ الله وحده لا شريك له له الملك و له الحمد يحيى و يميت و هو حيّ لا يموت بیده الخیر و هو على كلّ شيء قدير ؛

اسماعیل بن فضل می گوید: از امام صادق(ع) در باره سخن خدای -عزّوجلّ- : «وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا» سؤال کردم، پس فرمود: بر هر مسلمانی فریضه است که قبل از طلوع خورشید و قبل از غروب آن، ده مرتبه بگوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ...».

27- «عن النبي (صلى الله عليه وآله) في قوله: «وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا» قال: «قبل طلوع الشمس» صلاة الصبح «وقبل غروبها» صلاة العصر؛

از نبی اکرم(صلی الله علیه و آله) روایت شده که در باره قول خدا: «وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا» فرمود: قبل طلوع

الشمس» [وقت] نماز صبح است و «قبل غروبها» [وقت] نماز عصر است».

56- تسبیح قبل از غروب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 27، 25، 11، 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، موظف به تسبیح و حمد پروردگار، پیش از طلوع و غروب خورشید

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

«باء» در «بحمد ربّک» یا برای مصاحبت است و یا استعانت. در هر صورت، فرمان به حمد و تسبیح با هم است. خطاب «سَبِّحْ» گرچه مربوط به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشد، ولی آیات بعد، قرینه ای بر منحصر نبودن این تکالیف به آن حضرت است.

11 - تسبیح و ستایش پروردگار، پیش از طلوع و غروب آفتاب، دارای ارزش و آثاری ویژه است.

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

25 - «اسماعیل بن الفضل قال: سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عزّوجلّ: «و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا» فقال: فريضة على كلّ مسلم أن يقول قبل طلوع الشمس عشر مرّات و قبل غروبها عشر مرّات: لا إله إلاّ الله وحده لا شريك له له الملك و له الحمد يحيى و يميت و هو حيّ لا يموت بيده الخير و هو على كلّ شيء قدير»

اسماعیل بن فضل می گوید: از امام صادق (ع) در باره سخن خدای عزّوجلّ - «و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا» سؤال کردم، پس فرمود: بر هر مسلمانی فريضة است که قبل از طلوع خورشید و قبل از غروب آن، ده مرتبه بگوید: «لا إله إلاّ الله وحده لا شريك له...».

27 - «عن النبي (صلی الله علیه و آله) في قوله: «و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا» قال: «قبل طلوع الشمس» صلاة الصبح «و قبل غروبها» صلاة العصر؛

از نبی اکرم (صلی الله علیه و آله) روایت شده که در باره قول خدا: «و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا» فرمود: قبل طلوع الشمس» [وقت] نماز صبح است و «قبل غروبها» [وقت] نماز عصر است».

57- تسبیح کوه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 79 - 9، 6

6- کوه ها و پرندگان ، به تسخیر الهی همراه با داوود (ع) به تسبیح خدا می پرداختند .

و سَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يَسْبِغْنَ وَالطَّيْرَ

9- هم آوایی موجودات طبیعت (کوه ها ، پرندگان و . . .) با پیامبران در تسبیح خداوند

و سَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يَسْبِغْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

تعبیر «کنّا فاعلین» (ما در گذشته این کار را انجام می دادیم) برای بیان این حقیقت است که کوه ها و پرندگان تنها با داوود و سلیمان هم آوا نشدند؛ بلکه پیش از این نیز با پیامبران الهی هم آوا بودند.

ص: 385

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 10 - 10، 5، 4

4- فرمان خداوند به کوه ها ، جهت هم صدا شدن با داوود (ع) در تسبیح خداوند

یجبال أویی معه

«أویی» (از مصدر «اوب») در اصل به معنای نوعی از بازگشت است (مفردات راغب) و مراد از آن - چنان که مفسران نیز گفته اند - تکرار و رجوع در تسبیح گویی است.

5- هم صدایی کوه ها با داوود (ع) در تسبیح گویی ، از جمله فضیلت های اعطا شده از جانب خداوند به آن حضرت

و لقد آتینا داود مِّنَّا فضلاً یجبال أویی معه

جمله «یا جبال أویی معه»، بدل اشتمال و یا بدل کل از کل برای «فضلاً» است. بنابراین معنا چنین می شود: ما به داوود(ع) فضیلتی دادیم و گفتیم ای کوه ها با او در تکرار تسبیح هم صدا باشید.

10 - هم آوایی کوه ها به همراهی پرندگان با داوود (ع) در تسبیح گویی خداوند

و لقد آتینا داود مِّنَّا فضلاً یجبال أویی معه و الطیر

برداشت یاد شده بنابراین احتمال است که «الطیر» عطف به ضمیر مجرور «معه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 18 - 2، 5

2- کوه ها ، در هر صبح و شام با داوود (ع) به تسبیح خدا می پرداختند .

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ یَسْبِحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

5- همراهی کوه ها در تسبیح الهی با داوود (ع) ، نمود قدرت و مقام معنوی آن حضرت

ذالْأَیْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ . إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ یَسْبِحْنَ

جمله «إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ...» می تواند تعلیل برای «ذالْأَیْدِ...» باشد؛ یعنی، داوود(ع) شخصیتی نیرومند در عبادت بود، زیرا ما کوه ها را با او همراه کردیم تا در صبح و شام با وی به تسبیح پردازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- تمامی کوه ها و پرندگان به خاطر تسبیح داوود (ع) همراه او به تسبیح می پرداختند .

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ . . . و الطير محشوره كلّ له أواب

برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است که واژه «کلّ» شامل «جبال» (کوه ها) هم بشود.

58- تسبیح گویی ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 10،12

ص: 386

10 - فرشتگان ، تسبیح کننده ، ستایشگر و تقدیس کننده خدا هستند .

و نحن نسبح بحمدك و نقدر لك

12 - خلوص فرشتگان در تسبیح و ستایش خداوند

نحن نسبح بحمدك و نقدر لك

«لك» علاوه بر تعلقش به «نقدس»، متعلق به «نسبح» نیز می باشد. خلوص از لام «لك» استفاده شده است؛ یعنی: نقدر لك لا لغیرك.

59- تسبیح محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 22

22 - نیل پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مقام رضا ، درگرو صبر ، تسبیح و حمد مداوم پروردگار

فاصبر . . . و سبّح ... لعلك ترضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 52 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به تسبیح خدا و اعلام مبرّا بودن او از هر عیب و نقص

فسبّح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 4

4 - فرمان الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر شب زنده داری و تسبیح خداوند در بیشتر اوقات شب

و سبّحه لیلاً طویلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 1 - 10

10 - تسبیح پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مایه رشد و تعالی او است .

رَبِّک

60- تسبیح مقربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 2،7

ص: 387

2- مقربان درگاه خدا همواره او را تسبیح می کنند و وی را از هر نقص و عیب منزّه می شمردند .

إن الذین عند ربک . . . یسبحونه

نزد خدا بودن به معنای تقرب داشتن به درگاه اوست. بنابراین «الذین عند ربک»، یعنی مقربان درگاه خدا.

7- لزوم اقتدا به مقربان الهی و الگو قرار دادن آنان در عبادت خالصانه خدا و تنزیه او از هر عیب و نقص

اذکر ربک . . . إن الذین عند ربک لا یتکبرون عن عبادته

61- تسبیح ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 7، 2

2- فرشتگان تسبیح گوی خداوند و ستایش کننده اویند .

و یسبح . . . و الملائکه

«الملائکه» عطف بر «الرعد» است ; یعنی: «یسبح الملائکه بحمده من خیفته».

7- فرشتگان و رعد های آسمانی به وسیله حمد و ستایش خدا او را تسبیح می کنند .

و یسبح الرعد بحمده

«باء» در «بحمده» می تواند برای مصاحبت باشد و ممکن است برای استعانت باشد. برداشت یاد شده بر اساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 20 - 3

3- «عن أبی عبد الله (ع) : و الملائکه ینامون ، فقلت : یقول الله عزّوجلّ : « یسبحون اللیل والنهار لایفترون » فقال : أنفاسهم تسبیح ;

از امام صادق(ع) روایت شده: ملائکه نیز می خوابند [راوی می گوید عرض کردم: چگونه و حال آن که] خدا می فرماید: «یسبحون اللیل والنهار لایفترون» فرمود: نفس های آنان تسبیح است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 166 - 1

1 - فرشتگان ، پیوسته به تسبیح و تنزیه خداوند مشغول اند .

وإنا لنحن المسبِّحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 1

1 - فرشتگان به روز قیامت ، در اطراف عرش به تسبیح و تنزیه خداوند همراه با ستایش او خواهند پرداخت .

و تری الملئکه حاقّین من حول العرش یسبّحون بحمد ربّهم

ص: 388

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 22، 21، 18، 11، 10، 9، 7، 1

1- آسمان های هفتگانه و زمین و ساکنان آنها، همواره در حال تسبیح و تنزیه خداوندند .

تَسْبِیحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

7- موجودات هستی، بدون استثنا در حال تسبیح خداوند یکتا، همراه با ستایش اویند .

وإن من شيء إلا يسبح بحمده

بنابر اینکه بای «بحمده» برای مصاحبت باشد، استفاده می شود که موجودات، همراه با تسبیح، ثناگوی خداوندند.

9- تسبیح موجودات برای خداوند، از طریق حمد و سپاس آنهاست .

يسبِّح بحمده

بنابر حقیقی بودن اضافه «تسبیح» به موجودات و استعانت بودن «با» در «بحمده» نکته فوق به دست می آید.

10- همه موجودات، علاوه بر تنزیه خداوند از هرگونه شریک و نقص، بر اثبات تمامی شایستگی ها برای خداوند دلالت دارند .

يسبِّح بحمده

بنابر اینکه «با» در «بحمده» مصاحبت باشد، استفاده می شود که علاوه بر «تنزیه» او را حمد می کنند و چون حمد، در برابر کمال و شایستگی صورت می گیرد، موجودات با حمدشان، به وجود شایستگی و کمال خداوند اعتراف می کنند.

11- با وجود تسبیح و ثناگویی تمامی موجودات آفرینش برای خداوند، شرک به او و تنقیصش، کاری ناروا و غیر منطقی است .

أفأصفاكم ربكم بالبنين . . . تسبِّح له السموات السبع والأرض

ذکر «تسبیح له السماوات والأرض» پس از «أفأصفاكم ربكم بالبنين و اتخذ من الملائكة إناثاً» به این معناست که: وقتی تمامی موجودات تسبیح گوی خداوندند، شریک گرفتن برای او عملی ناشایست است.

18- خداوند، در برخورد با گناه نیندیشیدن درباره حقایق هستی - چون تسبیح و حمد موجودات - بردبارانه برخورد کرده و در صورت توبه، از آن درمی گذرد .

لا تفتقهن تسبیحهم إنه كان حليماً غفوراً

تعلیل «إنه كان حلیماً غفوراً» دلالت می کند بر اینکه «لاتقوهون تسبیحهم» (تفقه نمی کنید در تسبیح آنان) گناه داشته و شایسته برخورد و مجازات است اما چون خداوند حلیم و غفور است، بردبارانه برخورد می کند.

21- «عن الباقر (ع) : . . . دخل علیه رجل فقال : . . . يقول الله فی کتابه « وإن من شیء إلا یسبح بحمده و لكن لاتقوهون تسبیحهم » فقال : نعم ، أما سمعت خشب البیت کیف ینقض ؟ و ذلك تسبیحه . . . ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که شخصی وارد بر آن حضرت شد و گفت: .. خداوند در کتابش می فرماید: «وإن من شیء إلا یسبح بحمده و لكن لاتقوهون تسبیحهم» حضرت فرمود: آری، آیا شکسته شدن چوب خانه را شنیده ای؟ آن صدا همان تسبیح اوست...».

22- «عن أبی الصباح عن أبی عبدالله (ع) قال : قلت له : قول الله « وإن من شیء إلا یسبح بحمده » قال : کل شیء یسبح بحمده و أنا لنری أن ینقض الجدر هو تسبیحها ;

ابی الصباح گوید: به امام صادق(ع) گفتم: مراد از سخن خداوند «وإن من شیء إلا یسبح بحمده» چیست؟ حضرت جواب فرمود: تمام موجودات با سپاس و ستایش، تسبیح خدا می کنند و همانا ما شکستن دیوار را تسبیح او می بینیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 79 - 10

10- هم آوایی موجودات طبیعت با پیامبران برای تسبیح خداوند ، جلوه ای از قدرت الهی است .

و سَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 6,9,1

1 - همه موجودات با شعور آسمان ها و زمین ، تسبیح گوی خدا هستند .

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْبِّحُ لَهُ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

«من» برای موجودات دارای شعور به کار می رود.

6 - تسبیح گویی همه موجودات عالم برای خداوند ، جلوه ای از هدایت گری او نسبت به آنها است .

اللَّهُ نُورَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ . . . يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ . . . أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْبِ

9 - همه موجودات عالم ، آگاه و آشنا به نیایش خویش در برابر خداوند و تسبیح و تنزیه او

أَنَّ اللَّهَ يَسْبِّحُ لَهُ مِنْ . . . وَالطَّيْرِ صَفًّا - ت كُلِّ قَدْ عِلْمَ صَلَاتِهِ وَتَسْبِيحِهِ

«صلاته» در اصل به معنای دعا است و دعا به معنای نیایش و مسألت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 9

9 - همه خلایق در قیامت به حمد و ستایش خداوند خواهند پرداخت .

وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 1 - 2

2 - تمام پدیده های موجود در آسمان ها و زمین ، تسبیح گوی خداوند و معترف به مبرّا بودن ساحت او از هر نقص و کاستی

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

«تسبیح»، به معنای تنزیه و مبرا کردن است. «ما» از الفاظ عموم بوده و دربرگیرنده همه پدیده ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 1 - 1

1 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، تسبیح کننده خدای یگانه اند .

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 2

ص: 390

2 - تمامی موجوداتِ جهان آفرینش ، تسبیح گوی خدا هستند .

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 1

1 - تمامی موجودات جهان ، تسبیح گوی خدایند .

يَسْبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 3

1 - همه موجودات جهان (آسمان ها ، زمین و . . .) ، به تسبیح و تنزیه خداوند مشغول اند .

يَسْبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

(تسبیح)) ، به معنای تنزیه است .

3 - تسبیح و تنزیه موجودات عالم برای خداوند ، مستمر و دائمی است .

يَسْبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

آمدن فعل مضارع «يسبِّح» ، دلالت بر استمرار دارد .

63- تسبیح موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 9

9 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، در حال تنزیه و تسبیح خدای یگانه اند .

يَسْبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

64- تسبیح موجودات زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، در حال تنزیه و تسبیح خدای یگانه اند .

یسَّبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

ص: 391

65- تسبیح موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 143 - 19

19 - موسی (ع) پس از به هوش آمدن خداوند را تسبیح گفت و وی را منزه از آن دانست که رؤیت شود .

فلما أفاق قال سبحنك

«سبحان» به معنای منزه دانستن از عیب و نقص است که به مناسبت مورد آن، عیب و نقصی که موسی (ع) خداوند را از آن منزه دانست، امکان رؤیت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 1

1 - موسی (ع) تسبیح فراوان و تبرئه مکرر خداوند را از پندار های باطل مشرکان ، در گرو همراهی هارون با او می دانست .

کی نسبحک کثیراً

مراد از تسبیح - به قرینه مأموریت موسی (ع) برای هدایت فرعون - تنزیه خداوند از داشتن شریک و هرگونه محدودیتی در الوهیت و ربوبیت است. فاعل «نسبحک» موسی و هارون (ع) می باشد و «کی نسبحک» تعلیل برای جمله های اخیر است که درخواست همراهی هارون را مطرح کرده بود؛ یعنی با پشتیبانی هارون، دعوت به توحید - که متضمن تنزیه خداوند از داشتن شریک است - افزایش خواهد یافت.

66- تسبیح مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 15 - 10،15

10 - تسبیح مؤمنان به درگاه خدا ، همراه با حمد و سپاس به درگاه او است .

سبحوا بحمد ربهم

15 - مؤمنان ، برای تسبیح و حمد خداوند ، استکباری از خود بروز نمی دهند .

و سبحوا بحمد ربهم و هم لایستکبرون

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که متعلق «لایستکبرون» تسبیح و حمد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 9 - 8

8 - مؤمنان، موظف به تسبیح خداوند در هر صبح و شام

و تسبیح بکره و أصیلاً

ص: 392

67- تسبیح هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 1

1 - موسی (ع) تسبیح فراوان و تبرئه مکرر خداوند را از پندار های باطل مشرکان ، در گرو همراهی هارون با او می دانست .

کی نسبّحک کثیراً

مراد از تسبیح - به قرینه مأموریت موسی (ع) برای هدایت فرعون - تنزیه خداوند از داشتن شریک و هرگونه محدودیتی در الوهیت و ربوبیت است. فاعل «نسبّحک» موسی و هارون (ع) می باشد و «کی نسبّحک» تعلیل برای جمله های اخیر است که درخواست همراهی هارون رامطرح کرده بود؛ یعنی با پشتیبانی هارون، دعوت به توحید - که متضمن تنزیه خداوند از داشتن شریک است - افزایش خواهد یافت.

68- تسبیح یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 143 - 1

1 - یونس (ع) ، در دل ماهی به تسبیح مستمر خدا پرداخت .

فلولا أنّه کان من المسبّحین

69- تشویق به تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 2

2 - ترغیب و برانگیخته شدن باغداران یمنی ، به تسبیح و یاد خدا از سوی برادر عاقل و معتدل خود

قال أوسطهم ألم أقل لولا تسبّحون

«لولا» برای تحضیض و ترغیب است و تسبیح در این آیه، به معنای یاد خداوند است؛ یعنی، «لولا تذکرون الله».

70- توصیه به تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تسبیح و حمد خداوند و استغفار به درگاه او، پس از مشاهده امداد های الهی و گرایش وسیع مردم، به دین، فرمان و توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذا جاء نصر الله والفتح . ورأيت الناس يدخلون في دين الله أفواجا . فسبح بحم

ص: 393

71- حمد در تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 14, 15, 17

14 - تسبیح خداوند (منزه دانستن او از هر نقص)، سزاوار است همواره با ستایش او و آراسته دانستن او به هر کمال همراه باشد.

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

چنانچه «بحمد ربّک» حال برای فاعل «سبّح» باشد، مفاد جمله چنین می شود: خدا را تسبیح کن، در حالی که او را حمد و ستایش می کنی.

15 - تسبیح خداوند به وسیله ستایش او بر صفات کمالی اش، روشی نیکو در تسبیح است.

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

در برداشت یاد شده «باء» در «بحمد ربّک» برای استعانت گرفته شده است.

17 - تسبیح و تنزیه پروردگار، باید با ستایش هایی باشد که او خود را با آنها ستوده است.

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

در باره اضافه «حمد» به «ربّ»، دو وجه ادبی احتمال می رود: 1- حمد به فاعل خود اضافه شده باشد. 2- حمد به مفعول خود اضافه شده باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر وجه اول است و مفاد آن این است که خدای خویش را، با حمدی که او خود را به آن ستوده است تسبیح کن.

72- دلایل تسبیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 19 - 3

3 - حیات بخشی خداوند به مرده و زمین، از دلایل لزوم تسبیح خداوند است.

فَسُبِّحْنَ اللّٰهَ... یَخْرُجُ الْحَيِّ مِنَ الْمَيِّتِ... وَ يَحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

«یخرج الحيّ» می تواند تعلیل برای «فَسُبِّحْنَ اللّٰهَ» باشد.

73- دلایل تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 3 - 4

4 - خداوند ، به دلیل ایجاد زمینه برای ظهور شایستگی های نهفته در هر یک از موجودات ، سزاوار تسبیح و مبرا دانستن او از هر

ص: 394

74- ذکر تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 74 - 6

6 - تسبیح خدا از مهم ترین ذکر ها است .

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

75- رفعت خانه تسبیح گویان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 3،4

3 - منازل رفعت یافته به اذن خداوند ، تنها شایسته مردان تسبیح گویی است که اشتغال به امور دنیا ، هیچ گاه آنان را از رابطه با خدا ، باز نمی دارد .

فی بیوت اذن الله أن ترفع . . . رجال لاتلهیهم تجره و لایبع عن ذکر الله و إقامه

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «فی بیوت» متعلق به «تسبیح» و ظرف برای «رجال» باشد؛ یعنی، خانه هایی که در آن مردمانی وجود دارند که . . .

4 - به اذن خدا خانه مردمان تسبیح گو ، ذاکر ، بر پا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات ، دارای مجد و عظمت است .

فی بیوت اذن الله أن ترفع و یذکر فیها اسمہ یسبِّح له فیها . . . رجال لاتلهیهم تجر

76- روش تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 9

9- تسبیح موجودات برای خداوند ، از طریق حمد و سپاس آنهاست .

بنابر حقیقی بودن اضافه «تسبیح» به موجودات و استعانت بودن «با» در «بحمد» نکته فوق به دست می آید.

ص: 395

77- زمینه تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 10

10- خوف فرشتگان از خداوند، آنان را به تسبیح و ستایش خداوند سوق می دهد .

و یسَّبِحُ . . . والملائکه من خیفته

«من» در «من خیفته» برای تعلیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 16

16 - توجه به تدبیر خداوند و قانون مند بودن عذاب ها و کیفر های او ، برانگیزنده انسان به تسبیح و ستایش او در همه حال

و لولا کلمه . . . بحمد ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 83 - 3

3 - اراده قاهر و قدرت مطلق خداوند بر پدید آوردن هر چیزی ، مقتضی تسبیح و تنزیه او از جانب انسان است .

و هو الخَلْقُ العَلِیمُ . إنّما أمره إذا أراد شیئاً أن یقول له کن فیکون. فسبحن الذی

«فاء» در «فسبحان» فصیحه است و جمله «فسبحان الذی» جواب شرط مقدر می باشد که تقدیر آن چنین است. «این کان امره کذلک فسبحه»؛ یعنی، حال که خداوند چنان توان مند است که با صرف اراده خویش - بدون ابزار و وسایل و بی درنگ - هر چیزی را می تواند بیافریند، پس چنین خدایی سزاوار تسبیح و تنزیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 9 - 4

4 - یاری دین خدا و تعظیم و تنزیه پیوسته ذات او ، لازمه ایمان و مکمل آن

لتؤمنوا . . . و تعزّروه و توقّروه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 7

7 - پروردگاری خداوند ، مقتضی گرایش انسان ها ، به تنزیه و ستایش او

و سبِّح بحمد ربِّک

از ارتباط میان «و سبِّح...» با وصف «ربِّ»، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 74 - 8

8 - ربوبیت خداوند بر جهان هستی ، مقتضی تسبیح و تنزیه او است .

نحن خلقنکم ... نحن جعلنہا تذکره ... فسبِّح باسم ربِّک

ص: 396

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 9

9- درک عزت و حکمت مطلق خداوند، برانگیزاننده موجودات هستی به تسبیح و تنزیه او

سَبِّحْ لِلَّهِ .. و هو العزيز الحكيم

جمله «و هو العزيز الحكيم» بیانگر دلیل تسبیح گویی مخلوقات است؛ یعنی، آنها بدان جهت خداوند را تسبیح می گویند که او را عزیز و حکیم می یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 12

12 - درک فرامانروایی، قداست، عزت و حکمت خدا، برانگیزاننده موجودات هستی به تسبیح گویی او

يَسْبِّحُ لِلَّهِ .. الملك القدوس العزيز الحكيم

ذکر اوصاف «ملک»، «قدوس» و .. پس از «یسبِّح لله...»، می تواند بیانگر علت تسبیح گویی موجودات باشد؛ یعنی، موجودات هستی از آن رو خدا را تنزیه می کنند که او را فرمانروای مطلق هستی، در کمال طهارت، پاکی و... می یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 5

5- باور به خالقیت خداوند و کمال بخشی او، زمینه ساز تسبیح نام او و پرهیز از همراه ساختن آن با هرگونه وصف نامناسب است .

سَبِّحْ اسْمَ .. الذی خلق فسوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 3 - 9

9- توجه به ربوبیت خداوند، زمینه ساز تسبیح، حمد و استغفار به درگاه او است .

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ و استغفره

78- زمینه تسبیح ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 10

10- خوف فرشتگان از خداوند، آنان را به تسبیح و ستایش خداوند سوق می دهد.

و یسبح .. والملائکه من خیفته

«من» در «من خیفته» برای تعلیل است.

ص: 397

79- زمینه تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 9

9- درک عزت و حکمت مطلق خداوند، برانگیزاننده موجودات هستی به تسبیح و تنزیه او

سَبِّحْ لِلَّهِ .. و هو العزيز الحكيم

جمله «و هو العزيز الحكيم» بیانگر دلیل تسبیح گویی مخلوقات است؛ یعنی، آنها بدان جهت خداوند را تسبیح می گویند که او را عزیز و حکیم می یابند.

80- زمینه تسبیح موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 2

2- موسی (ع)، تسبیح و تنزیه خداوند در برابر مشرکان، خود را نیازمند شرح صدر و داشتن بیان واضح می دانست.

رَبِّ اشْرَحْ لِي .. كِي نَسْبِّحَكَ كَثِيرًا

«کی نسبِّحک» می تواند تعلیل برای تمام خواسته های موسی (ع)، از جمله درخواست شرح صدر و کاهش لکنت زبان باشد. موسی (ع) می خواست برای رد آنچه گمراهان در باره خداوند توهم کرده اند، توان لازم را داشته باشد.

81- سستی در تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 3 - 11

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور مغفرت خواهی و درخواست عفو خداوند، از کوتاهی در تسبیح و حمد او و تقاضای توجّه و عنایت مجدد او به آن حضرت

و استغفره

استغفاری که در این سوره به آن امر شده است - به قرینه تعلیق بر نصرت و فتح و عطف بر تسبیح و حمد - استغفار ویژه ای است. این استغفار، در ارتباط با حمد و تسبیح، به معنای درخواست عفو از کاستی های آن و در ارتباط با «تَوَابًا»، به معنای درخواست رجوع مجدد و مکرر خداوند و تقاضای عنایت های تازه به تازه او است.

82- عجز از فهم تسييح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 398

12- آدمیان، از درک عمیق و فهم کامل تسبیح همه موجودات هستی برای خداوند، ناتوانند.

و لکن لاتتفهون تسبیحهم

بنابر اینکه مخاطب آیه، همان گونه که از ظاهر آن برمی آید، انسانها باشد، برداشت فوق به دست می آید.

13- مشرکان تسبیح و ثناگویی موجودات برای خداوند را درک نمی کنند.

و لکن لاتتفهون تسبیحهم

بنابر اینکه این آیه، ادامه قول پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد که خداوند خطاب به آن حضرت فرمود: «به مشرکان بگو...»، برداشت فوق استفاده می شود.

83- علاقه به تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 35 - 3

3 - موسی (ع)، علاقه مداوم خود و برادرش هارون (ع) را به تسبیح و ذکر خداوند، ابراز داشت و خداوند را بر آن گواه دانست.

إِنك كنت بنا بصیراً

جمله «إِنك...» می تواند تعلیل برای «کی نسبحك كثيراً» باشد؛ یعنی خدایا! تو خوب می دانی که من و برادرم هارون چه روحیه ای داریم و نسبت به تسبیح و ذکر تو، تا چه حد علاقه مندیم، بنابراین با پذیرش وزارت هارون، راه تسبیح و ذکر فراوان تر را بر ما هموار ساز.

84- عوامل تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 11

11- توجه به جلال و هیبت خداوند، وادار کننده موجودات به تسبیح و ستایش او

و یسبح الرعد بحمده والملائكة من خیفته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 9، 5

5- حمایت خداوند از بندگان ، شایسته تسبیح ، سپاسگزاری و عبادت اوست .

و لقد نعلم أنك يضيق صدرك . . . فسبح بحمد ربك

«فا» در «فسبح» تفریع بر آیه قبل است (آیه قبل درصدد دلداری به پیامبر(صلی الله علیه و آله) در برابر سخنان آزار دهنده مشرکان بود). تفریع این آیه بر آن می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

9- ربوبیت خداوند ، شایسته تسبیح ، حمد ، سجده و فروتنی انسان به پیشگاه او

ص: 399

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُن مِنَ السَّاجِدِينَ

85- عوامل تسبیح ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 6

6 - عظمت وحی ، موجب تسبیح و ستایش فرشتگان

کذلک یوحی إلیک . . . و الملائکه یسبّحون بحمد ربّهم

جمله «و الملائکه . . .» عطف بر جمله «تکاد السماوات . . .» است. بنابراین عظمت وحی به هنگام نزول به زمین، همان گونه که آسمان ها را در آستانه فروپاشی قرار می دهد، فرشتگان را نیز به تسبیح و تقدیس خدا وا می دارد.

86- فضایل تسبیح گویان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 3

3 - منازل رفعت یافته به اذن خداوند ، تنها شایسته مردان تسبیح گویی است که اشتغال به امور دنیا ، هیچ گاه آنان را از رابطه با خدا ، باز نمی دارد .

فی بیوت اذن الله أن ترفع . . . رجال لاتلهیهم تجره ولا یبع عن ذکر الله وإقام ا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «فی بیوت» متعلق به «یسبح» و ظرف برای «رجال» باشد؛ یعنی، خانه هایی که در آن مردمانی وجود دارند که. . .

87- فضیلت تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 4

4 - تسبیح بسیار خداوند و منزّه دانستن او از هر کاستی و شرک ، دارای فضیلتی بسیار است .

کی نسبّحک کثیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - تسبیح و ستایش پروردگار ، در پاره هایی از شب و نزدیک صبح و پس از غروب ، دارای آثار و ارزشی ویژه است .

و من ءانآی الیل فسبیح و أطراف النهار

ص: 400

مراد از «اطراف روز» آغاز و پایان آن است و جمع آمدن آن، یا به خاطر توافق لفظی با «آناء اللیل» است و یا برای شمول لحظات متعددی از اول و آخر روز است تا توسعه وقت را برساند؛ یعنی، ذکر و دعا در لحظه های اول و آخر روز، مخصوص اولین لحظه روز و آخرین لحظه آن نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 6

6 - تسبیح و ذکر دایم خدا، بر پایی نماز و پرداخت زکات، دارای جایگاهی ویژه و ارزشمند در بین سایر اعمال و موجب بلند پایگی مقام و تکامل معنوی انسان

یسَّبِّحْ لَهُ فِيهَا .. رجال لا تلهيهم تجره ولا بيع عن ذكر الله وإقام الصلوه وإيتا

خداوند، در توصیف مردمان الهی و والا مقام تنها سه صفت را مطرح ساخته است: 1- ذکر خدا، 2- برپاداشتن نماز، 3- پرداخت زکات. ذکر سه عمل یاد شده از میان صدها عمل نیک دیگر، حاکی از ارزش ویژه آنها و نیز تأثیر آنها در تکامل معنوی انسان است.

88- فلسفه تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 42 - 6

6 - انحصار فرمان روایی جهان به خداوند و مرجع و مقصد بودن او برای حرکت تمامی موجودات، فلسفه تسبیح همه آنها برای خداوند است.

ألم تر أنّ الله يسبِّح له من فى السموت .. ولله ملك السموت والأرض وإلى ال

یادآوری فرمان روایی خداوند بر جهان آفرینش، پس از بیان تسبیح همه موجودات برای خداوند، می تواند گویای این حقیقت باشد که آنچه موجودات جهان را به تسبیح خدا برمی انگیزاند، مالکیت و فرمانروایی انحصاری خداوند بر جهان است.

89- فلسفه تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 42 - 6

6 - انحصار فرمان روایی جهان به خداوند و مرجع و مقصد بودن او برای حرکت تمامی موجودات، فلسفه تسبیح همه آنها برای خداوند است.

ألم تر أن الله يسبح له من في السموت . . . ولله ملك السموت والأرض وإلى ال

یادآوری فرمان روایی خداوند بر جهان آفرینش، پس از بیان تسبیح همه موجودات برای خداوند، می تواند گویای این حقیقت باشد که آنچه موجودات جهان را به تسبیح خدا برمی انگیزاند، مالکیت و فرمانروایی انحصاری خداوند بر جهان است.

ص: 401

90- فواید تسبیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 88 - 3

3- نقش تهلیل و تسبیح خدا و اقرار به ظلم به خویشان، در استجاب دعا و رهایی از غم ها

فنادی فی الظلمت أن لآله إلا أنت سبحنک ائی کنت من الظلمین . فاستجبنا له ون

91- فهم تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 19

19- انسان، موظف به تلاش برای فهم حقایق هستی چون تسبیح و حمد موجودات برای خدا

لا تفقهون تسبیحهم إنه کان حلیمًا غفورًا

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «إنه کان حلیمًا غفورًا» تهدید مشرکان به خاطر نیندیشیدن درباره تسبیح موجودات باشد. بنابراین، عبارت، اشعار دارد بر اینکه تلاش برای فهم حقایق عالم لازم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 2

2- تسبیح خداوند به وسیله موجودات با شعور آسمان ها و زمین، قابل درک و فهم برای انسان است.

ألم تر أن الله یسبح له من فی السموت والأرض

برداشت یاد شده، از استفهام در «ألم تر» - که از نوع تقریری است - استفاده می شود؛ زیرا استفهام تقریری در جایی به کار می رود که مورد آن، برای مخاطب روشن و شناخته است.

92- کیفیت تسبیح پرندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 7

7- پرندگانی که بدون بال زدن پرواز می کنند، تسبیح گوی خدا و معترف به مبرا بودن او از هر گونه نقص و عیب اند.

أَنَّ اللَّهَ لَهُ مِنْ . . . وَالطَّيْرِ صِفَّت

«صافّات» حال برای «الطير» می باشد و «الطير الصواف» به معنای پرندگان بال گشوده و بدون تحرک است (لسان العرب) و مقصود از آن، پرواز پرندگان در هوا بدون بال زدن است.

ص: 402

93- کیفیت تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 13

13 - خداوند ، به چگونگی نیایش و تسبیح موجودات جهان برای او ، آگاه است .

یسَّبِّحُ لَهُ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ .. كَلَّ قَدْ عِلْمَ صَلَاتِهِ وَتَسْبِيحِهِ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که فاعل «علم» الله باشد. گفتنی است که جمله «و الله علیم بما یفعلون» می تواند شاهد همین معنا باشد.

94- مقامات تسبیح کنندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 143 - 3

3 - تسبیح کنندگان ، دارای مقام والا در پیشگاه خداوند

فلولا أنه كان من المسبِّحين

تعبیر «من المسبِّحين» (او از تسبیح کنندگان است) درباره شخصیتی که او خود از پیامبران است، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

95- مکان تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 10

10 - منزل های عظمت یافته به اذن خداوند ، محل تسبیح شبانه روزی مردمان شایسته است .

فی بیوت أذن الله أن ترفع .. یسَّبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْأَصَالِ

96- منشأ تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 17

17 - تسبیح و عبادت ، برخاسته از میزان درک نسبت به عظمت الهی

و هو العلیّ العظیم . . . و الملائکه یسبحون بحمد ربّهم

از این که فرشتگان بر اساس درکشان از عظمت الهی، به تسبیح مداوم حق می پردازند، مطلب بالا قابل برداشت است.

ص: 403

97- منشأ تسبیح ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 16

16 - تسبیح و ستایش مداوم فرشتگان ، ره آورد درک و تلقی آنان از عظمت الهی است .

و هو العلیّ العظیم . . . و الملائکه یسبحون بحمد ربهم

برداشت بالا بر این اساس است که آیه در صدد بیان عظمت خدا باشد.

98- نشاط در تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 11

11 - نشاط در عبادت و خسته نشدن از تسبیح پروردگار ، امری ستوده نزد خداوند

یسبحون له . . . و هم لا یسئمون

99- نیاز به تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 9

9 - انسان در شرایط سخت ، برای کسب تحمل بیشتر ، به تسبیح و یاد خدا نیازمند است .

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربک

توصیه به تسبیح ، پس از فرمان به «صبر»، نشانگر نقش تسبیح در توانمند شدن بر صبر است.

100- وقت تسبیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 17 - 3,4

3 - تسبیح و تنزیه خداوند ، در هر صبح و شام ، لازم است .

فسبحن الله حين تمسون و حين تصبحون

برداشت بالا، بنابراین است که «سبحان» بدل از فعل امر باشد.

4- صبح گاهان و شام گاهان، لحظه هایی ویژه و مناسب برای تسبیح و عبادت خدا است.

فسبحن الله حين تمسون و حين تصبحون

ص: 404

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 18 - 4، 2

2 - تسبیح خداوند به هنگام شام گاه و نیم روز ، لازم است .

فسبحن الله ... و عشیاً و حین تطهرون

4 - تسبیح خداوند در همه لحظه ها و فرصت ها ، لازم است .

فسبحن الله حین تمسون و حین تصبحون ... و عشیاً و حین تطهرون

احتمال دارد ذکر اوقات یاد شده - که وقت های ممتاز شبانه روز است - کنایه از همه لحظه های مناسب شبانه روز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 42 - 3

3 - صبح گاهان و شام گاهان ، وقت هایی مناسب برای ذکر و تسبیح خداوندند .

اذکروا الله ... و سبّحوه بکره و أصیلاً

بنابراین که «بکره» و «أصیلاً» به همان معنای حقیقی خود به کار رفته باشند، نه معنای کنایه ای، معنای یاد شده فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 18 - 6

6 - شبانگاه و بامداد ، بهترین وقت برای تسبیح پروردگار جهان

یسبّحن بالعشیّ و الإشراق

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که تصریح به شبانگاه و بامداد به خاطر خصوصیت ویژه ای باشد که در آن دو زمان وجود دارد و قهراً این خصوصیت می تواند حاکی از برتری و امتیاز آن دو وقت باشد.

101- وقت تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 15

15- سپیده دم و پسین گاه، زمان های مناسب برای تسبیح خداوند

أَنْ سَبَّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 6,7

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، موظف به تسبیح و حمد پروردگار، پیش از طلوع و غروب خورشید

و سَبَّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

ص: 405

«باء» در «بحمد ربّك» یا برای مصاحبت است و یا استعانت. در هر صورت، فرمان به حمد و تسبیح با هم است. خطاب «سَبِّحْ» گرچه مربوط به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشد، ولی آیات بعد، قرینه ای بر منحصر نبودن این تکالیف به آن حضرت است.

7 - تسبیح و حمد پروردگار در برخی از اوقات شب و در دو طرف روز، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و من ءانآی الیل فسبِّح و اطراف النهار

«آناء» به معنای «ساعات و اوقات» است و «من» معنای تبعیض دارد. بنابراین «من آناء اللیل»؛ یعنی، پاره هایی از شب را به تسبیح و تحمید بگذران. «بحمد ربّك» در صدر آیه، قرینه بر این است که این تسبیح نیز باید با حمد همراه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 10، 13

10 - منزل های عظمت یافته به اذن خداوند، محل تسبیح شبانه روزی مردمان شایسته است.

فی بیوت اذن الله أن ترفع . . . یسبِّح له فیها بالغدوّ و الأصال

13 - صبح و شب، موقعیت های بسیار مناسب برای تسبیح و تقدیس خداوند

یسبِّح له فیها بالغدوّ و الأصال

قید «بالغدوّ و الأصال» برای این نیست که تسبیح را به دو وقت صبح و شب مقید سازد. بنابراین اختصاص به ذکر یافتن این دو وقت از میان دیگر وقت ها بیانگر مناسب تر بودن آن دو، برای تسبیح و عبادت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 12، 16

12 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر تسبیح همراه با حمد خدا در هر صبح و شام

و سبِّح بحمد ربّك بالعشیّ و الإبکر

16 - شبان گاهان و بامدادان، دو وقت مناسب و شایسته برای ذکر خدا و تسبیح و حمد او

و سبِّح بحمد ربّك بالعشیّ و الإبکر

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن دو وقت یاد شده برای تسبیح و حمد به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- آغاز و پایان هر روز، مناسب ترین لحظات برای یاد خدا و تسبیح او

و تسبیح بکره و أصیلاً

اختصاص یافتن «بکره» و «أصیلاً» به ذکر، ممکن است کنایه از همه لحظات نباشد، بلکه تأکیدی بر این دو مجال به حساب آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 10، 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور تسبیح و ستایش پروردگار، قبل از طلوع خورشید و قبل از غروب آن

و سبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس و قبل الغروب

10 - « عن النبي (صلی الله علیه و آله) فی قوله « و سبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس و قبل الغروب » قال : قبل طلوع الشمس صلاه

الصبح

ص: 406

، و قبل الغروب صلاه العصر ؛

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) درباره سخن خداوند «و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ . . .» روایت شده است که فرمود: [مراد از تسبیح] قبل از طلوع خورشید «نماز صبح» و [مراد از تسبیح] قبل از غروب «نماز عصر» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 10

10 - شب هنگام ، وقت مناسب برای عبادت ، تسبیح و ستایش خداوند

و من الیل فاسجد له و سبّحه لیلاً طویلاً

102- هدایت تسبیح گویان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 5

5 - مردمان تسبیح گو ، ذاکر ، بر پا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات ، از هدایت خاص خداوند به نور خویش برخوردارند .

یهدی الله لنوره من یشاء . . . فی بیوت اذن الله . . . یسبح له فیها . . . رجال لاتله

تسبیح کنندگان خدا

103- مقامات تسبیح کنندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 143 - 3

3 - تسبیح کنندگان ، دارای مقام والا در پیشگاه خداوند

فلولا أنه کان من المسبّحین

تعبیر «من المسبّحین» (او از تسبیح کنندگان است) درباره شخصیتی که او خود از پیامبران است، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

تسبیح گویان

104- رفعت خانه تسبیح گویان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 3,4

3 - منازل رفعت یافته به اذن خداوند ، تنها شایسته مردان تسبیح گویی است که اشتغال به امور دنیا ، هیچ گاه آنان را از رابطه با

ص: 407

خدا، باز نمی دارد .

فی بیوت اذن الله أن ترفع . . . رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله وإقام ا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «فی بیوت» متعلق به «یسبح» و ظرف برای «رجال» باشد؛ یعنی، خانه هایی که در آن مردمانی وجود دارند که. . .

4- به اذن خدا خانه مردمان تسبیح گو، ذاکر، بر پا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات، دارای مجد و عظمت است .

فی بیوت اذن الله أن ترفع و يذكر فيها اسمه يسبح له فيها . . . رجال لاتلهيهم تجر

105- فضایل تسبیح گویان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 3

3 - منازل رفعت یافته به اذن خداوند، تنها شایسته مردان تسبیح گویی است که اشتغال به امور دنیا، هیچ گاه آنان را از رابطه با خدا، باز نمی دارد .

فی بیوت اذن الله أن ترفع . . . رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله وإقام ا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «فی بیوت» متعلق به «یسبح» و ظرف برای «رجال» باشد؛ یعنی، خانه هایی که در آن مردمانی وجود دارند که. . .

106- هدایت تسبیح گویان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 5

5- مردمان تسبیح گو، ذاکر، بر پا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات، از هدایت خاص خداوند به نور خویش برخوردارند .

یهدی الله لنوره من یشاء . . . فی بیوت اذن الله . . . يسبح له فيها . . . رجال لاتله

107- تسبیح گویان خدا

{تسبیح گویان خدا}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- غرش آسمان تسبیح گوی خداوند و ستایش کننده اوست .

و یسبح الرعد بحمده

«رعد» به صدایی که از ابرها شنیده می شود اطلاق می گردد که در فارسی به آن تندر و یا غرش آسمان می گویند.

ص: 408

2- فرشتگان تسبیح گوی خداوند و ستایش کننده اویند .

و یسَّبِّحُ . . . و الملائکه

«الملائکه» عطف بر «الرعد» است ؛ یعنی: «یسَّبِّحُ الملائکه بحمده من خیفته».

7- فرشتگان و رعد های آسمانی به وسیله حمد و ستایش خدا او را تسبیح می کنند .

و یسَّبِّحُ الرعد بحمده

«باء» در «بحمده» می تواند برای مصاحبت باشد و ممکن است برای استعانت باشد. برداشت یاد شده بر اساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 1

1- آسمان های هفتگانه و زمین و ساکنان آنها ، همواره در حال تسبیح و تنزیه خداوندند .

تَسْبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 1

1 - فرشتگان به روز قیامت ، در اطراف عرش به تسبیح و تنزیه خداوند همراه با ستایش او خواهند پرداخت .

و ترى الملائکه حاقین من حول العرش یسَّبِّحون بحمد ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 1

1 - فرشتگان حامل عرش و پیرامون آن ، به تسبیح و تنزیه خداوند همراه با ستایش او می پردازند .

الذین یحملون العرش و من حوله یسَّبِّحون بحمد ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 4

4 - فرشتگان و بندگان مخلص حق ، در شب و روز همواره تسبیح گوی خداوند هستند .

فالذین عند ربک یسبحون له باللیل و النهار

تعبیر «باللیل و النهار» کنایه از استمرار و تداوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 5

5 - فرشتگان ، همواره در حال ستایش ، تسبیح و تنزیه پروردگار خویش

و الملائکه یسبحون بحمد ربهم

فعل مضارع «یسبحون» افاده استمرار می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 409

2 - تمام پدیده های موجود در آسمان ها و زمین ، تسبیح گوی خداوند و معترف به مبرّا بودن ساحت او از هر نقص و کاستی

سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

«تسبیح»، به معنای تنزیه و مبرّا کردن است. «ما» از الفاظ عموم بوده و دربرگیرنده همه پدیده ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 2

2 - تمامی موجوداتِ جهان آفرینش ، تسبیح گوی خدا هستند .

سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 1

1 - تمامی موجودات جهان ، تسبیح گوی خدایند .

سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 1

1 - همه موجودات جهان (آسمان ها ، زمین و . . .) ، به تسبیح و تنزیه خداوند مشغول اند .

سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

«تسبیح»، به معنای تنزیه است.

108- رفعت خانه تسبیح گویان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 3,4

3 - منازل رفعت یافته به اذن خداوند ، تنها شایسته مردان تسبیح گویی است که اشتغال به امور دنیا ، هیچ گاه آنان را از رابطه با خدا ،

بازنمی دارد .

فی بیوت أذن الله أن ترفع . . . رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله وإقام ا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «فی بیوت» متعلق به «یسبج» و ظرف برای «رجال» باشد؛ یعنی، خانه هایی که در آن مردمانی وجود دارند که. . .

4- به اذن خدا خانه مردمان تسبیح گو، ذاکر، بر پا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات، دارای مجد و عظمت است .

فی بیوت أذن الله أن ترفع و يذكر فيها اسمه يسبج له فيها . . . رجال لاتلهيهم تجر

ص: 410

109- فضایل تسبیح گویان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 3

3 - منازل رفعت یافته به اذن خداوند ، تنها شایسته مردان تسبیح گویی است که اشتغال به امور دنیا ، هیچ گاه آنان را از رابطه با خدا ، باز نمی دارد .

فی بیوت اذن الله أن ترفع . . . رجال لاتلهیهم تجره و لایبع عن ذکر الله و إقام ا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «فی بیوت» متعلق به «تسبیح» و ظرف برای «رجال» باشد؛ یعنی، خانه هایی که در آن مردمانی وجود دارند که. . .

110- هدایت تسبیح گویان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 5

5 - مردمان تسبیح گو ، ذاکر ، بر پا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات ، از هدایت خاص خداوند به نور خویش برخوردارند .

یهدی الله لنوره من یشاء . . . فی بیوت اذن الله . . . یسبح له فیها . . . رجال لاتله

ص: 411

1- آثار تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 6,7,27

6 - نیل به تقوای شایسته و تسلیم کامل در برابر خدا، اعتصام و تمسک به ریسمان الهی است . *

اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ. وَاَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا

به نظر می رسد «اعتصموا»، بیانی برای جمله «اتقوا الله حق تقاته» و جمله «ولا تموتن» باشد.

7 - ایمان، تقوا و تسلیم، زمینه های دستیابی جمعی به ریسمان الهی و پرهیز از پراکندگی

یا ایها الذین امنوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ .. وَاَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا

امر به اعتصام جمعی و پرهیز از تفرقه پس از موارد یاد شده در آیات قبل، بیانگر برداشت فوق است.

27 - دعوت به تقوای شایسته و تسلیم کامل در برابر خدا و اعتصام به او و هشدار به پرهیز از تفرقه، شیوه قرآن در زمینه سازی برای وحدت

و نیل به هدایت

یا ایها الذین امنوا .. کذلک یبین اللّٰه لکم آیاته لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 13

13 - تقوایشگی و تسلیم فرمان های الهی بودن، موجب بهره مندی از هدایت الهی

و اتَّقُوا اللَّهَ وَاَسْمَعُوا وَاَلَّهِ لَیْهِدِی الْقَوْمَ الْفَاسِقِیْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 116 - 8

8 - راه رستگاری، در پرتو تسلیم بودن در برابر حلال و حرام الهی است .

و لا تقولوا .. هذا حلال و هذا حرام لتفتروا علی الله الكذب ... لا یفلحون

این برداشت با استفاده از مفهوم آیه شریفه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 22 - 3، 1

1 - تسلیم شدن کامل در برابر خدا ، همراه با عمل نیک ، چنگ زدن به ریسمان محکم الهی است

و من یسلم وجهه إلی الله و هو محسن فقد استمسک بالعروه الوثقی

«وجه» به معنای «صورت»، کنایه از توجه کامل است؛ چون صورت مهم ترین عضو بدن است که در گرایش ها و تلاش های انسان، نقش ایفا می کند.

3 - تسلیم محض شدن در برابر خدا و اطاعت بی چون و چرا از او ، تضمین کننده فرجام نیک

و من یسلم وجهه إلی الله .. و إلی الله عقبه الأمور

2- آثار تسلیم به حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 3

3 - تسلیم بودن انسان در برابر حق و داشتن روحیه حق پذیری، نشانه برخورداری از هدایت و توفیق الهی است.

فمن یرد الله أن یهدیه یشرح صدره للإسلام

اسلام در این آیه می تواند به معنی لغوی آن که تسلیم است، باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 11

11- برخورداری از روحیه تسلیم در برابر حق ، شرط بهره‌وری از هدایت و بشارت قرآن

و هدی و بشری للمسلمین

3- آثار تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- پاداش های الهی (بهشت) از آن کسانی است که با تمام وجود تسلیم خدا شده و از سر اخلاص کار های نیک انجام دهند .

من أسلم وجهه لله و هو محسن فله أجره عند ربه

از مصادیق «أجر» - به دلیل آیه قبل - «بهشت» است. «وجه» به معنای صورت است و مراد از آن در آیه شریفه، وجود و ذات آدمی است. «محسن» به کسی گفته می شود که کار نیک انجام دهد.

5- یهود و نصارا، در صورتی که تسلیم خدا شوند (اسلام را بپذیرند) و کار های نیک انجام دهند ، اهل بهشت خواهند بود .

قالوا لن يدخل الجنة إلا من كان هوداً .. بلى من أسلم ... فله أجره

6- آنان که تسلیم خدا باشند و اعمال نیک انجام دهند، هرگز نه ترسی ایشان را فرا می گیرد و نه بر امری محزون می شوند.

من أسلم .. ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون

برخی «لا خوف عليهم ..» را مخصوص قیامت دانسته و جمله «فله أجره» را - که ظرف تحقق آن قیامت است - شاهد بر آن می دانند و برخی بر آنند که مقتضای تسلیم خدا بودن این است که ترس و اندوه از زندگی شخص تسلیم شده برافکنده شود و لذا ظرف «لا خوف عليهم ...» هم دنیا است و هم آخرت.

8- نجات آدمی از ترس و اندوه صحنه قیامت، در گرو تسلیم شدن در برابر خدا و انجام دادن اعمال نیک در دنیا است.

من أسلم .. ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 4,5,9,10

4- هدف از فرمان خداوند به ابراهیم (لزوم تسلیم بودن در برابر او) رشد و تربیت وی بوده است .

إذ قال له ربه أسلم

برداشت فوق، با توجه به کلمه «رب» - که به معنای مدبر و مربی - استفاده شده است.

5- تسلیم خدا بودن و اطاعت کردن از فرمان های او، موجب رشد و تربیت آدمی است .

إذ قال له ربه أسلم

9- تسلیم بودن ابراهیم (ع) در برابر خدا، دلیل گزینش وی و شایستگی او برای ملحق شدن به صالحان سرای آخرت

لمن الصالحين. إذ قال له ربه أسلم قال أسلمت

«إذ» در جمله «إذ قال ..» حرف تعلیل است، بیانگر علت گزینش ابراهیم و شایستگی او برای وارد شدن به جرگه صالحان می باشد.

10- در آمدن به جرگه صالحان سرای آخرت، در گرو تسلیم بودن و اطاعت کردن از خداوند است .

و إنه في الآخرة لمن الصالحين. إذ قال له ربه أسلم قال أسلمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - تسلیم خدا بودن ، وظیفه ای ضروری بر عهده همگان

و نحن له مسلمون

16 - تسلیم بودن در برابر خدا ، مستلزم ایمان به همه پیامبران و کتاب های آسمانی است .

ءامننا باللّٰه و ما أنزل إلینا . . . و نحن له مسلمون

جمله «و نحن له مسلمون» می تواند به منزله دلیل و علت برای حقایق بیان شده در آیه مورد بحث باشد.

17 - ایمان به خدا ، پیامبران ، و کتاب های آسمانی و تسلیم بودن در برابر خدا ، از ارکان دین اسلام است .

قولوا ءامننا باللّٰه . . . و نحن له مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - رسیدن به هدایت ، در گرو ایمان به خدا و ایمان به همه پیامبران و کتاب های آسمانی ، و تسلیم بودن در برابر خداوند است .

فإن آمنوا بمثل ما آمنتم به فقد اهتدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 16 - 3

3 - تسلیم شدن در برابر خداوند و دوری از شرک، زمینه برخورداری از رحمت الهی است.

قل إني أمرت أن أكون أول من أسلم . . من يصرف عنه يومئذ فقد رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 25

25 - تسلیم شدن در برابر خداوند، قرار گرفتن در بستر رشد و کمال جهان هستی است.

و أمرنا لنسلم لرب العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 72 - 4

4 - تسلیم شدن در برابر پروردگار و اقامه نماز و پروا از او، نشانه برخورداری از هدایت الهی است.

إن هدی الله هو الهدی و أمرنا لنسلم . . و أن أقیموا الصلوه و اتقوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 1

1 - اسلام و روحیه تسلیم در برابر پروردگار، صراط مستقیم اوست.

هذا صراط ربك مستقيما قد فصلنا الأیت

«هذا» می تواند اشاره با «للاسلام» در آیه پیشین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 6,4

4- توکل بر خداوند و تسلیم شدن به او ، نجات دهنده انسان از دلهره و ترس از دشمنان

علی خوف من فرعون و ملائیم أن یفتنهم .. فعلیه توکلوا إن کنتم مسلمین

6- توکل بر خداوند ، لازمه ایمان و تسلیم است .

إن کنتم ءامنتم باللّٰه فعلیه توکلوا إن کنتم مسلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 101 - 27

27- فرمانبرداری از خداوند و تسلیم او بودن ، شرط درآمدن به جرگه صالحان است .

توفنی مسلماً و الحقنی بالصلحین

ص: 415

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 120 - 5

5- اطاعت و تسلیم هر چه بیشتر در برابر خدا و بر راه مستقیم و معتدل بودن ، عامل ارجمندی فزون تر انسان نزد او

إِنِ يَرْهَيْمُ كَانَ أُمَّه قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 15

15 - پرستش خدای یگانه و اطاعت بی چون و چرا از دستورات او ، از نشانه های ایمان راستین و مبرا بودن از پندار های شرک آمیز

فَالْهَكْمُ إِلَهُ وَحْدَ فَلْهُ أَسْلَمُوا وَبَشَّرَ الْمُخْبِتِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 91 - 11

11 - تسلیم شدن در برابر خدا ، تبلور عبودیت و بندگی انسان در پیشگاه او

أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ.. وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

بر این فرض که «أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ..» عطف تفسیری بر «أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُد...» باشد، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 54 - 4

4 - توبه و تسلیم در برابر پروردگار ، شرط بهره مند شدن بندگان گنه کار از آمرزش الهی

إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا.. وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلَمُوا لَهُ

توصیه خداوند به انابه و تسلیم شدن بندگان گنه کار، پس از وعده به آمرزش گناهان آنان، می تواند بیانگر شرایط این آمرزش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 51 - 3

3 - اعطای نعمت از سوی خداوند به انسان ، مقتضی روی آوری به درگاه او و کرنش در برابر او

وإذا أنعمنا على الإنسان أعرض

از لحن نکوهش آمیز آیه، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 69 - 4

4 - ایمان و تسلیم همیشگی در برابر اراده الهی ، موجب امنیت و آرامش روحی انسان در قیامت

یعباد لا خوف علیکم الیوم . . . و کانوا مسلمین

ص: 416

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 34

34- توبه و تسلیم به درگاه پروردگار ، زمینه و شرط استجابت دعا

قال ربّ أوزعنی . . . إتی تبت إلیک و إتی من المسلمین

«إتی» بیانگر نوعی تعلیل است؛ یعنی، پروردگارا! مرا در راستای شکر و صلاح یاری ده؛ زیرا من تائب و تسلیم درگاه توأم. این تعبیر می نمایاند که توبه و تسلیم، دارای تأثیر ویژه در استجابت دعا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 1،6

1- احسان به والدین ، روحیه شکر ، توبه ، صلاح جویی و تسلیم ، شرط پذیرش تمام اعمال نیک انسان به درگاه خدا

أولئک الذین نتقبّل عنهم أحسن ما عملوا

مراد از «أحسن. . .» می تواند اعمال واجب و مستحب - در قبال اعمال مباح - باشد. که در این صورت از ارتباط دو آیه استفاده می شود که اگر کسی از روحيات یاد شده برخوردار بود اعمال نیک او (واجب و مستحب) پذیرفته می شود.

6- خردمندان روی آورده به خدا ، با روحیه شکر ، توبه و تسلیم ، در زمره بهشتیان

و بلغ أربعین سنه قال ربّ أوزعنی . . . إتی تبت . . . نتجاوز عن سیئاتهم فی أصحاب ال

مرجع ضمیر «سیئاتهم» کسانی است که به سن رشد و کمال رسیده و به نیایش پرداخته و بر توبه و تسلیم خویش تأکید میورزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 7

7- روح تسلیم و اطاعت از خدا و رسول او ، ملاک اصلی ورود به بهشت

و من یطع الله و رسوله یدخله جنّات تجری من تحتها الأنهر

موضوع قرار گرفتن اطاعت به جای هر عنوان دیگری، می تواند اشاره به مطلب بالا باشد.

4- آثار تسلیم به محمد(صلی الله علیه و آله)

3 - تسلیم حکم پیامبر بودن و پذیرش داوری بر مبنای تعالیم دین ، نشانه خدا ترسی ، تقوایبشگی و مطیع خدا و رسول بودن است .

إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم أن يقولوا سمعنا وأطعنا .. و من يطع الله

برداشت یاد شده، از ارتباط میان دو آیه فوق استفاده گردیده است.

5- آثار تسلیم دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 8

8 - مسلمانان موظف به پیکار بی امان با دشمنان نیرومند ، تا مرز کشتن و یا به تسلیم کشاندن آنان

ستدعون إلی قوم اولی بأس شدید تقتلونهم أو یسلمون

6- آموزش زنان اهل تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 35 - 3

1 - مردان و زنانی که در برابر خداوند ، سر تسلیم فرود می آورند ، از آموزش خداوند برخوردارند .

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ .. أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً

بنابراین که «مسلمین» از ریشه لغوی آن (سلم) و به همان معنای لغوی اش باشد، نکته یاد شده قابل استفاده است.

3 - مردان و زنان مسلمان ، مشمول آموزش و غفران الهی اند .

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ .. أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً

بنابراین احتمال که مراد از «المسلمین» معنای اصطلاحی آن یعنی، گرویدگان به دین اسلام باشد، نکته یاد شده، استفاده می شود.

7- آموزش مردان اهل تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 35 - 3

1 - مردان و زنانی که در برابر خداوند ، سر تسلیم فرود می آورند ، از آموزش خداوند برخوردارند .

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ .. أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً

بنابراین که «مسلمین» از ریشه لغوی آن (سلم) و به همان معنای لغوی اش باشد، نکته یاد شده قابل استفاده است.

3 - مردان و زنان مسلمان ، مشمول آموزش و غفران الهی اند .

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ .. أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً

بنابراین احتمال که مراد از «المسلمین» معنای اصطلاحی آن یعنی، گرویدگان به دین اسلام باشد، نکته یاد شده، استفاده می شود.

ص: 418

8- اجتناب از تسلیم به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 14

14 - ضرورت اطاعت کامل از خدا و پرهیز از تسلیم شدن در برابر غیر او

و نحن له مسلمون

تقدیم «له» بر «مسلمون» دلالت بر حصر دارد. بنابراین جمله «نحن له مسلمون»؛ یعنی، فقط در برابر او تسلیم هستیم.

9- ارزش تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 210 - 7

7 - تسلیم شدن در برابر خداوند پس از دیدن نشانه های عذاب و گذشتن فرصت ، بی فایده است .

هل ينظرون الا ان يأتهم . . . وقضى الأمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 3

3 - تسلیم در برابر خدا و برخورداری از روحیه احسان و نیکی ، روح ادیان الهی است .

و من احسن ديناً ممن اسلم وجهه لله و هو محسن

از این که برای معرفی برترین دین، تنها دو ویژگی فوق یاد شده است، اهمیت بنیادین آن دو در ادیان الهی دانسته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 69 - 6

6 - تقوا، ایمان و تسلیم ، سه عنصر مرتبط باهم و ارزشمند

إلا المتقين . . . الذين آمنوا بآيتنا و كانوا مسلمين

10- ارزش تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 103 - 5

5 - تسلیم و انقیاد در برابر فرمان های خداوند ، صفتی بس ارزشمند و پیامبرگونه

فلما أسلما وتلّٰه للجبین

برداشت یادشده از آن جا است که آیه شریفه، در مقام تمجید از دو انسان والا و پیامبران الهی است.

ص: 419

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 33 - 6

6 - ارزش انسان ها ، در پرتو توحید ، عمل صالح و روحیه تسلیم در برابر خداوند است .

و من أحسن قولاً ممّن دعا إلى الله وعمل صالحاً وقال إنني من المسلمين

11- ارزش مقام تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 9

9 - مقام تسلیم ، مقامی برتر از ایمان است .

إن كنتم ءامنتم بالله فعليه توكلوا إن كنتم مسلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 18

18 - تسلیم بودن در برابر خداوند ، مقامی بس بلند و ارزشمند

والله جعل لكم .. لعلكم تسلمون

برداشت فوق، با توجه به این است که هدف و فلسفه آفرینش انسان و اعطای نعمتهای گوناگون به او، «تسلیم بودن» دانسته شده است.

12- اهل تسلیم در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 6

6- خردمندان روی آورده به خدا ، با روحیه شکر ، توبه و تسلیم ، در زمره بهشتیان

و بلغ أربعين سنة قال ربّ أوزعني .. إني تبت ... تتجاوز عن سيئاتهم في أصحاب ال

مرجع ضمیر «سیئاتهم» کسانی است که به سن رشد و کمال رسیده و به نیایش پرداخته و بر توبه و تسلیم خویش تأکید میورزند.

13- اهمیت تسلیم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 208 - 4

ص: 420

4- تسلیم همه جانبه در برابر خداوند و پرهیز از پیروی شیطان، مرحله والایی از ایمان

یا ایها الذین امنوا ادخلوا فی السلم کافه

با توجه به اینکه مؤمنان، مأمور به تسلیم و پرهیز از تبعیت شیطان هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 216 - 13، 21

13 - لزوم تسلیم و تعبد در برابر احکام الهی

کتب علیکم القتال . . . و الله یعلم و انتم لا تعلمون

21 - لزوم رضایت به مقدرات الهی، علی رغم میل نفسانی خود

عسی ان تکرهوا شیئاً و هو خیر لکم

رسول الله (صلی الله علیه و آله): . . . ارض عن الله بما قدروا ان کان خلاف هواک . . . فانه مثبت فی کتاب الله . . . قال: «وعسی ان تکرهوا شیئاً»

تفسیر طبری، ج 2، ص 201؛ الدر المنثور، ج 1، ص 587.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 285 - 13

13 - لازمه ایمان، پذیرش و اطاعت و تسلیم است .

لا نفرّق بین احد من رسله و قالوا سمعنا و اطعنا

«سمعنا» از سمع به معنای شنیدن، کنایه از پذیرش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 102 - 4، 5

4- رعایت تقوای کامل و شایسته و تسلیم همه جانبه در برابر خداوند، اعتصام و تمسک به اوست .

و من يعتصم بالله... اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن الا و انتم مسلمون

گویا آیه مورد بحث بیانی است برای شیوه تحقق و عینیت یافتن اعتصام به خداوند.

5- لزوم تداوم تسلیم در برابر خداوند و فرمانبری از او تا لحظه مرگ

و لا تموتن الا و انتم مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 66 - 2

2- ضرورت تسلیم در برابر فرامین خداوند، حتی در صورت فرمان او به خودکشی و ترک خانه و کاشانه

و یسلّموا تسلیمًا. و لو انا کتبنا علیهم ان اقتلوا انفسکم او اخرجوا من دیارکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 111 - 9،12

ص: 421

9 - حواریون عیسی (ع) از وی خواستند تا به تسلیمشان در برابر خدا و رسولش گواه باشد .

قالوا ءامنا و اشهد باننا مسلمون

برداشت فوق بر این اساس است که مخاطب فعل «اشهد» حضرت عیسی(ع) باشد. نیاوردن رینا و مانند آن در مقام درخواست از خداوند می تواند مؤید این احتمال باشد.

12 - تسلیم در برابر فرمان های خداوند ، یکی از اهداف ادیان الهی

و اشهد باننا مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 22 - 4

4 - ارزش مندی عمل نیک ، به تسلیم محض بودن در برابر خدا است .

یسلم وجهه إلى الله و هو محسن فقد استمسك بالعروة الوثقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 11

11 - لزوم تسلیم روحی و درونی انسان ، در برابر حکم خدا و رسول *

إن الله سمیع علیم

برداشت بالا- بدان احتمال است که وصف «علیم» پس از وصف «سمیع» بیانگر این جهت باشد که اگر مؤمنان، رأی عجولانه خود را اظهار کنند، خداوند «سمیع» است و اگر در دل نسبت به حکم خدا و رسول او موضعی مخالف داشته باشند، خداوند «علیم» است. بنابراین حتی در درون نیز، باید منقاد حکم الهی باشند.

14- اهمیت تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 112 - 9

9 - تسلیم خدا بودن بدون انجام اعمال نیک و انجام نیکی ها بدون تسلیم خدا بودن ، تضمین کننده پاداش الهی نبوده و مانع از روی آوردن ترس و اندوه نخواهد شد .

من أسلم . . . ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 13، 4، 2، 1

1 - تسلیم خدا شدن، از دعا های ابراهیم و اسماعیل (ع) به هنگام ساختن کعبه

و إذ يرفع إبراهيم القواعد . . . ربنا واجعلنا مسلمين لك

2 - ابراهیم و اسماعیل (ع) از خداوند خواستند تا از میان نسلشان گروهی را به مقام تسلیم نایل سازد .

و من ذريتنا أمه مسلمه لك

ص: 422

در برداشت فوق «من» در «من ذریتنا» به معنای بعض گرفته شده است.

4- تسلیم خدا بودن، راه و روش بندگی کردن اوست.

ربنا واجعلنا مسلمین لك و من ذریتنا أمة مسلمة لك

13- توفیق برای تسلیم شدن در برابر خدا، تبیین چگونگی عبادت کردن او و پذیرش توبه، پرتوهای از رحمت الهی به بندگان است.

ربنا واجعلنا مسلمین .. و أرنا مناسکنا و تب علینا إنک أنت التواب الرحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 5

5- توحید ربوبی و افعالی و تسلیم بودن در برابر خدا و تصدیق رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و کتاب آن حضرت (قرآن)، از اصول آیین ابراهیم است.

وابعث فیهم رسولا .. و من یرغب عن مله إبرهیم

آیه مورد بحث انسانها را به گزینش آیین ابراهیم دعوت می کند و آیه های گذشته، اشاره به اصول این آیین دارد. جمله «ربنا تقبل...» بیانگر این است که: ابراهیم(ع) به توحید ربوبی و افعالی و ... معتقد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 1,2

1- خداوند، از ابراهیم خواست تا همواره تسلیم او باشد.

إذ قال له ربه أسلم

2- ابراهیم(ع)، فرمان خدا را بدون هیچ تأخیری پذیرفت و تسلیم بودن خویش را در برابر خدا، اعلام کرد.

قال أسلمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 132 - 14, 11, 10, 6, 3, 2

2- ابراهیم(ع)، پسرانش را به پیروی از آیین خویش (تسلیم خدا بودن) توصیه کرد.

ضمیر «بها» می تواند به «مله ابراهیم» (در آیه 130) برگردد و نیز می تواند به جمله «أسلمت» در آیه قبل بازگردانده شود. گفتنی است بازگشت هر دو فرض به یک معناست؛ زیرا آئین ابراهیم همان تسلیم گشتن در برابر خداوند است.

3- یعقوب (ع)، پسرانش را به پیروی از آئین ابراهیم (تسلیم شدن در برابر خدا) سفارش کرد.

و وصی بها ابرهیم بنیه و یعقوب

«یعقوب» عطف بر «ابراهیم» است؛ یعنی: «وصی بها یعقوب بنیه».

6- آئین ابراهیم (تسلیم خدا بودن)، آئین برگزیده خداوند

إن الله اصطفى لكم الدين

10- ابراهیم و یعقوب (ع)، از پسرانشان خواستند تا همواره تسلیم خدا بوده و مطیع فرمان او باشند.

فلا تموتن إلا و أنتم مسلمون

جمله «فلاتموتن . . .» کنایه از لزوم تسلیم همیشگی در برابر خدا و همواره مطیع او بودن است.

11 - تسلیم خدا بودن ، روح و جوهره ادیان الهی است .

إن الله اصطفى لكم الدين فلا تموتن إلا و أنتم مسلمون

14 - توصیه به پذیرش آیین الهی و تسلیم خدا بودن ، از بهترین وصیتهاست .

و وصی بها إبرهیم بنیه و یعقوب بینی . . . فلاتموتن إلا و أنتم مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 1

1 - ابراهیم ، اسماعیل ، اسحاق ، یعقوب و فرزندان آنان ، امتی پرستشگر خدا و تسلیم در برابر او

تلک أمه قد خلت

مشارالیه «تلک» پیامبران یاد شده در آیه قبل و فرزندانشان است. به کارگیری «تلک» برای اشاره به مذکر به لحاظ خبر (أمه) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 1

1 - ابراهیم ، اسماعیل ، اسحاق و یعقوب (ع) ، امتی پرستشگر خدا و تسلیم در برابر او

تلک أمه قد خلت

مشار الیه «تلک» پیامبران یاد شده در آیه قبل است. به کارگیری «تلک» برای اشاره به مذکر و لحاظ خبر (أمه) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 143 - 17،18

17 - مشخص شدن روحیه تعبد و تسلیم در برابر خدا ، فلسفه تعیین بیت المقدس به عنوان قبله مسلمانان

إلا لنعلم من يتبع الرسول . . . و إن كانت لكبيره إلا على الذين هدى الله

18 - هدایت یافتگان ، دارای روحیه تعبد و تسلیم در برابر خدا و احکام الهی

و إن كانت لكبيره إلا على الذين هدى الله

3 - تسلیم در برابر خدا و برخورداری از روحیه احسان و نیکی ، روح ادیان الهی است .

و من احسن دیناً ممن اسلم وجهه لله و هو محسن

از این که برای معرفی برترین دین، تنها دو ویژگی فوق یاد شده است، اهمیت بنیادین آن دو در ادیان الهی دانسته می شود.

12 - بهترین دین ، از آن کسی است که تسلیم خدا باشد و بر پایه توجه به حضور خداوند او را پرستش کند .

و من احسن دیناً ممن اسلم وجهه لله و هو محسن

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در پاسخ سؤال از معنای «احسان» فرمود: ان تعبد الله تعالی کانک تره فان لم تکن تره فانه یراک.

مجمع البيان، ج 3، ص 178؛ نورالثقلین، ج 1، ص 553، ح 579.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 94 - 1

1 - خداوند برای اقوام گذشته پیامبرانی را به منظور هدایت آنان و تسلیم شدنشان در برابر او ارسال داشت .

و ما أرسلنا فی قریه من نبی إلا أخذنا أهلها بالبأساء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 7

7 - مؤمنان باید تسلیم خدا و متکی به او بوده و از هیچ قدرتی نهراسند .

إن كنتم ءامنتم بالله فعلیه توكلوا إن كنتم مسلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 14 - 8

8- لزوم تسلیم شدن در برابر خدا و پذیرش اسلام و توحید و الهی بودن قرآن

فإلّم يستجیوا لكم . . . فهل أنتم مسلمون

استفهام در جمله «فهل أنتم . . .» استفهامی است که به داعی امر و ترغیب ایراد شده است؛ یعنی: فاسلموا . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 24، 18

18- لزوم تسلیم شدن در برابر خداوند و احکام و مقدرات او

توفنی مسلماً

«اسلام» (مصدر مسلماً) به معنای تسلیم شدن و انقیاد است. نیاوردن متعلق «مسلماً» برای رساندن شمول و عموم آن می باشد؛ یعنی، تسلیم در برابر هر آنچه خداوند بخواهد فرمان دهد و یا تقدیر کند.

24- انسان باید برای تسلیم بودن در برابر خدا و عاقبت به خیر شدن و زیستن با صالحان در سرای آخرت، دعا کرده و به درگاه خدا نیایش

کند .

توفی مسلماً و ألحقنی بالصلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 18، 12

12- تسلیم شدن انسان در برابر خدا، هدف اصلی قرار گرفتن نعمت های مختلف در اختیار وی است .

كذلك یتّم نعمته علیکم لعلّکم تسلّمون

18- تسلیم بودن در برابر خداوند، مقامی بس بلند و ارزشمند

والله جعل لکم .. لعلّکم تسلّمون

برداشت فوق، با توجه به این است که هدف و فلسفه آفرینش انسان و اعطای نعمتهای گوناگون به او، «تسلیم بودن» دانسته شده

ص: 425

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 27 - 11

11- دستیابی به مقام عبودیت و کرامت ، در پرتو تسلیم محض در برابر خداوند است .

مکرمون . لایسبقونه بالقول و هم بامرهم یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 108 - 6

6- روحیه تسلیم ، امری مهم در ادیان الهی و پیامبر (صلی الله علیه و آله) فراخوان مردم به آن

فهل أتم مسلمون

جمله «فهل أتم مسلمون» متضمن معنای امر (أسلموا) است و از این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) همراه دعوت مردم به توحید، آنان را به تسلیم در برابر خدا فراخوانده است، اهمیت و جایگاه بلند آن به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 7

7 - تسلیم بودن و اخلاص داشتن در برابر پروردگار ، امری مهم و بایسته است .

ضرب الله مثلاً .. ورجلاً سلماً لرجل

از تشبیه شدن وضعیت یکتاپرستان به برده ای که تنها مملوک یک شخص است، می توان برداشت یاد شده را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 54 - 2

2 - لزوم تسلیم شدن همه گنه کاران در برابر پروردگار

الذین أسرفوا علی أنفسهم .. أسلموا له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- روحیه تسلیم در برابر خداوند ، امری ضروری برای مبلغان دینی

و من أحسن قولاً .. وقال إثنى من المسلمین

15- اهمیت تسلیم به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 143 - 16

ص: 426

16 - لزوم تبعیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تسلیم شدن در برابر احکام الهی

ما جعلنا القبلة .. إلا لنعلم من يتبع الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 18

18- لزوم تسلیم شدن در برابر خداوند و احکام و مقدرات او

توفی مسلماً

«اسلام» (مصدر مسلماً) به معنای تسلیم شدن و انقیاد است. نیاوردن متعلق «مسلماً» برای رساندن شمول و عموم آن می باشد؛ یعنی، تسلیم در برابر هر آنچه خداوند بخواهد فرمان دهد و یا تقدیر کند.

16- اهمیت تسلیم به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 14 - 3

3 - لزوم تسلیم در برابر تعالیم قرآن

وَأَنَا مِّنَ الْمُسْلِمِينَ

17- اهمیت تسلیم به مقدرات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 18

18- لزوم تسلیم شدن در برابر خداوند و احکام و مقدرات او

توفی مسلماً

«اسلام» (مصدر مسلماً) به معنای تسلیم شدن و انقیاد است. نیاوردن متعلق «مسلماً» برای رساندن شمول و عموم آن می باشد؛ یعنی، تسلیم در برابر هر آنچه خداوند بخواهد فرمان دهد و یا تقدیر کند.

18- اهمیت مقام تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - منزلت فرشتگان، منزلت انقیاد و تسلیم در برابر خدا، به دور از هرگونه تکبر و عصیان در برابر او

فما یكون لک أن تتکبر فیها

ص: 427

19- پاداش تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 67 - 2

2 - پاداش بزرگ الهی ، پیامد تسلیم همه جانبه در برابر احکام خداوند و عمل به مواعظ او

و یسلموا تسلیما .. لو اٰتٰهم فَعَلُوا مَا یُوعِظُونَ بِهِ ... وَاِذَا لَاۤ اٰتٰنٰهُمْ مِنْ لَدُنَّا

20- پاداش زنان اهل تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 35 - 2

2 - مردان و زنانی که در برابر فرمان خدا تسلیم اند ، از پاداش عظیم خداوند برخوردارند .

اِنَّ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ .. اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَّ اَجْرًا عَظِيْمًا

21- پاداش مردان اهل تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 35 - 2

2 - مردان و زنانی که در برابر فرمان خدا تسلیم اند ، از پاداش عظیم خداوند برخوردارند .

اِنَّ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ .. اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَّ اَجْرًا عَظِيْمًا

22- تسلیم اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 87 - 1,2

1- مشرکان ، مراتب تسلیم بودن خود را به پیشگاه خداوند ، در قیامت ابراز می دارند .

وَ اِذَا رءَا الَّذِيْنَ اٰشْرَكُوْا .. وَاَلْقُوا اِلَى اللّٰهِ یَوْمَئِذٍ السَّلْمِ

2- مشرکان ، تنها در قیامت و پس از ناگزیری ، تسلیم می شوند .

وَأَقْوَا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَامِ

ناگفته پیداست که مشرکان در دنیا هرگز تسلیم حق و فرمان خدا نبوده اند (یعرفون نعمت الله ثم ينكرونها ..). بنابراین ابراز تسلیم با قید «یومئذ» (در آن روز) گویای برداشت فوق است.

ص: 428

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 26 - 2

2 - مشرکان در عرصه قیامت ، یکدیگر را تسلیم کیفر الهی کرده و به خذلان هم خواهند پرداخت . *

بل هم الیوم مستسلمون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که «مستسلمون» - به قرینه «لاتناصرون» - به معنای تسلیم کنندگان باشد. گفتنی است کلمه «بل» - که برای اضراب انتقالی است - مؤید همین برداشت است. بر این اساس پیام آیه چنین می شود: مشرکان نه تنها به یاری هم نمی شتابند؛ بلکه با تسلیم کردن یکدیگر، به خذلان هم خواهند پرداخت.

23- تسلیم به اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 11

11 - لزوم رضا دادن به داده خدا و اظهار تسلیم در برابر اراده او در تنگدستی

اللّٰه یسّط الرزق لمن یشاء من عباده و یقدر

24- تسلیم به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 208 - 1

1 - لزوم تسلیم همه جانبه و همگانی مؤمنان ، در برابر اسلام و مقررات آن

یا ایها الذین امنوا ادخلوا فی السلم کافه

جمله «و لا تتبعوا خطوات الشیطان»، قرینه می شود که مراد از «سلم»، تبعیت و تسلیم در برابر اسلام و مقررات خداوند است ; نه فقط صلح بین افراد.

25- تسلیم به اوامر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 13، 6، 7، 5

5- گوش سپاری به فرمان های خداوند و تسلیم در برابر آنها ، تکلیفی الهی بر عهده اهل ایمان

و اسمعوا

6- تسلیم بودن در برابر فرمان های الهی ، نمودی از تقوای پیشگی و نشان ترس از خداست .

ص: 429

و اتقوا الله و اسمعوا

7- تقوایبشگی اجرا کنندگان احکام شهادت و تسلیم بودن آنان در برابر احکام الهی ایشان را به اثبات و ایفای حقوق مردم به طور صحیح می رساند .

و اتقوا الله و اسمعوا

در برداشتهای گذشته مخاطبان «اتقوا و اسمعوا» شاهدان گرفته شده بود ولی احتمال دیگری نیز وجود دارد و آن اینکه مخاطبان در این دو فراز حاکمان و قاضیان که متصدیان اجرای احکام هستند، باشند.

13- تقوایبشگی و تسلیم فرمان های الهی بودن ، موجب بهره مندی از هدایت الهی

و اتقوا الله و اسمعوا و الله لایهدی القوم الفسقین

26- تسلیم به حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 20 - 4

4- لزوم تسلیم در برابر حق و پرهیز از بحث جدال آمیز

فان حاجوک فقل اسلمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- زمر - 39 - 58 - 3

3- برخی از کافران لجوج و گنه کاران سرمست ، تنها به وقت مشاهده عذاب الهی و یقین به نزول آن ، بیدار گشته و در برابر سخن حق (قرآن) تسلیم شده و از آن پیروی می کنند .

أو تقول حين ترى العذاب لو أن لی کره فأکون من المحسنین

27- تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 208 - 3,4,5

3- روح ایمان ، تسلیم در برابر خداوند و پرهیز از پیروی شیطان است . *

يا ايها الذين .. ادخلوا في السلم كافة ولا تتبعوا خطوات الشيطان

4- تسليم همه جانبه در برابر خداوند و پرهیز از پیروی شیطان ، مرحله والایی از ایمان

يا ايها الذين امنوا ادخلوا في السلم كافة

با توجه به اینکه مؤمنان، مأمور به تسلیم و پرهیز از تبعیت شیطان هستند.

5- تسلیم در برابر فرامین الهی ، محور وحدت جامعه ایمانی

يا ايها الذين امنوا ادخلوا في السلم كافة

ص: 430

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 3،4

3 - تنها دین پذیرفته شده نزد خداوند اسلام (تسلیم بودن در برابر خدا) است .

انّ الدّین عند الله الاسلام

4 - روح دین ، تسلیم شدن در برابر خداست .

انّ الدّین عند الله الاسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 20 - 2،5،8،10

2 - تسلیم کامل پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروانش ، در برابر خداوند

فقل اسلمت وجهی لله و من اتبعن

5 - محور آیین پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تسلیم در برابر خداوند

فقل اسلمت وجهی ... ءاسلمتم فان اسلموا

8 - تسلیم در برابر خداوند ، هدایت یافتن است .

فان اسلموا فقد اهتدوا

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نگران رویگردانی کافران ، از تسلیم در برابر خدا (هدایت)

وان تولّوا فانّما علیک البلاغ

از منحصر کردن وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تبلیغ پیام الهی چنین برمی آید که گویا پیامبر (صلی الله علیه و آله) علاوه بر ابلاغ پیام، خود را موظف می دانست که مردم را در برابر خداوند، تسلیم کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 1

1 - آنان که از تسلیم در برابر خدا روی گردانند ، کافرند .

و ان تولّوا . .. انّ الذّين يكفرون بايات الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 52 - 16, 20, 21

16 - ایمان به خداوند و تسلیم در برابر او ، ویژگی یاوران انبیا

من انصارى الى الله . .. امنا بالله و اشهد بانّا مسلمون

20 - درخواست حواریون از عیسی (ع) ، مبنی بر شهادت و گواهی او بر مقام تسلیم آنان

امنا بالله و اشهد بانّا مسلمون

21 - یاری کردن دین خدا و ایمان به او ، نشانه تسلیم در برابر اوست .

نحن انصار الله امنا بالله و اشهد بانّا مسلمون

ص: 431

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 53 - 4

4 - ایمان به خداوند و تسلیم در برابر او ، مستلزم ایمان به آنچه فرءوف رستاده و نیز مستلزم پیروی از پیامبر اوست . *

امنا باللّٰه .. ربّنا امنا بما انزلت و اتبعنا الرّسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 64 - 11، 12، 14

11 - مسلمانان ، موظف به اعلام تسلیم خود در برابر خداوند ، در صورت استنکاف مخالفان از پذیرش آن

فان تولّوا فقولوا اشهدوا بانّنا مسلمون

12 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و پیروانش ، تسلیم در برابر خداوند هستند .

فقولوا اشهدوا بانّنا مسلمون

14 - تسلیم در برابر خدا ، روح ادیان الهی

فقولوا اشهدوا بانّنا مسلمون

از تمام دستورات گذشته (عبادت خدا، نفی شرک و ..) تعبیر به تسلیم شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 68 - 3، 4، 7

3 - گرایش به حق (حنیف بودن) و تسلیم خدا بودن ، حقیقت پیروی از حضرت ابراهیم (ع) و انبیا

و لکن کان حنیفاً مسلماً و ما کان من المشرکین. انّ اولی الناس بابرهیم للذّین اتّ

4 - بیگانگی یهود و نصارا از آیین حضرت ابراهیم (ع) (تسلیم بودن در برابر خدا)

انّ اولی الناس بابرهیم للذّین اتّبعوه

جمله «ان اولی ..»، تعریضی است به یهود و نصارا که چنین نیستند.

7 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان به او ، همانند حضرت ابراهیم ، موحد و حنیف و تسلیم محض خداوند

ولكن كان حنيفاً مسلماً .. انّ اولى الناس ... و هذا النّبى و الّذين امنوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 80 - 6,7

6- ناسازگارى تسليم در برابر خدا ، با كفر (اعتقاد به ربوبيّت غير خدا)

ياأمرکم بالكفر بعد اذ اتمم مسلمون

7- توحيد و تسليم در برابر خداوند ، روح دعوت انبيا

و لا ياأمرکم ان تتّخذوا .. ياأمرکم بالكفر بعد اذ اتمم مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 83 - 6,7,9,11,15,16

6- تسليم در برابر خداوند ، حقيقت دين

ص: 432

افغیر دین الله یبغون و له اسلم من فی السموات

7 - تمامی موجودات دارای شعور، خواسته یا ناخواسته، در برابر خدا تسلیم هستند.

افغیر دین الله یبغون و له اسلم من فی السموات طوعاً و کرهاً

با توجه به کلمه «من» که برای ذوی العقول است، مقصود، موجودات باشعورند.

9 - تسلیم در برابر خداوند، همسویی با روند حرکت کلی نظام هستی است.

و له اسلم من فی السموات و الارض طوعاً و کرهاً

11 - تسلیم همه موجودات در برابر خداوند، دلیل لزوم پذیرش دین و تسلیم انسان در برابر او

افغیر دین الله یبغون و له اسلم من فی السموات و الارض

15 - تسلیم و اعتراف اصحاب یمین به ربوبیت الهی از روی رغبت؛ و اعتراف اصحاب شمال با کراهت، در عالم ذرّ

و له اسلم من فی السموات و الارض طوعاً و کرهاً

قال اصحاب الیمین بلی طوعاً و قال اصحاب الشمال بلی کرهاً .. فذلک قوله تعالی «و له اسلم من فی السموات و الارض طوعاً و کرهاً».

علل الشرایع، ص 425، ح 6، ب 161؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 295، ح 1.

16 - تسلیم فرشتگان، در برابر خداوند

و له اسلم من فی السموات

رسول الله (صلی الله علیه و آله) درباره آیه فوق فرمود: اما من فی السموات فالملائکة.

الدر المنثور، ج 2، ص 254.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 84 - 17، 16، 15، 14، 10

10 - ایمان نداشتن به تمامی پیامبران و کتب نازل شده بر آنان، حاکی از تسلیم نبودن در برابر خداست.

امنا . . . لا تفرّق بين احد منهم و نحن له مسلمون

14 - تسليم همه جانبه پيامبر (صلی الله عليه و آله) و پيروانش در برابر خداوند

و نحن له مسلمون

از حذف متعلق تسليم، عموميت آن استفاده می شود.

15 - تسليم، روح دين خداوند (شريعت اسلام)

و نحن له مسلمون

گويا جمله «و نحن له مسلمون»، خلاصه ای از مطالب گذشته است.

16 - تسليم، فقط بايد در برابر خداوند و برای او باشد .

و نحن له مسلمون

حصر از تقديم ظرف «له» بر متعلقش «مسلمون» استفاده می شود.

17 - تسليم مؤمنان در برابر خداوند، هماهنگ با تسليم تمامی موجودات در برابر او

وله اسلم من فى السموات و الارض . . . و نحن له مسلمون

ص: 433

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 85 - 11، 6، 3

3 - برگزیدن راه و روشی غیر از تسلیم در برابر خدا، مورد پذیرش او نیست.

و من یتغ غیر الاسلام دیناً فلن یقبل منه

بنابراینکه مراد از «الاسلام»، به قرینه آیه قبل، معنای لغوی آن باشد، یعنی: تسلیم در برابر خدا.

6 - مسلمانان (کسانی که در برابر خدا تسلیم هستند)، بهره مند از سعادت و مصون از زیان در آخرت

و من یتغ . . . و هو فی الاخره من الخاسرین

11 - تسلیم در برابر خدا و انتخاب دین اسلام، نتیجه دوراندیشی انسان

و من یتغ غیر الاسلام . . . و هو فی الاخره من الخاسرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 1 - 19

19 - لزوم تسلیم در برابر احکام الهی

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

هدف از بیان و یادآوری حاکمیت الهی پس از تبیین احکام یاد شده این است که مؤمنان با توجه به آن، در برابر احکام یاد شده، تسلیم شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 4، 6

4 - پیامبران یهود، تسلیم در برابر خداوند و قوانین او

یحکم بها النبیون الذین اسلموا

«الذین اسلموا» صفت توضیحی برای «النبیون» است.

6 - ضرورت تسلیم در برابر خدا و احکام او

یحکم بها النبیین الذین اسلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 111 - 12، 7

7 - تسلیم در برابر دستورات خداوند و رسولش مسیح (ع) از ویژگی های بارز حواریون مسیح

و اشهد باننا مسلمون

جمله «ءامنوا بی و برسولی» حکایت از آن دارد که متعلق «مسلمون» اوامر خدا و رسول او حضرت مسیح است.

12 - تسلیم در برابر فرمان های خداوند ، یکی از اهداف ادیان الهی

و اشهد باننا مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 14 - 18

ص: 434

18 - پذیرش ولایت خداوند، مستلزم تسلیم شدن محض در برابر اوست.

قل أغیر الله أتخذ ولیا .. قل إنی أمرت أن أكون أول من أسلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 26، 23

23 - آدمی وظیفه دار تسلیم در برابر پروردگار جهان است.

و أمرنا لنسلم لرب العلمین

چنانکه جمعی از اهل ادب (مانند کسائی و فراء) گفته اند، لام پس از ماده «أمر» حرف مصدری است به معنی «ان». بنابراین فعل «نسلم» به تأویل مصدر رفته است و مفعول دوم برای «أمرنا» محسوب می گردد.

26 - توحید و اعتقاد به آن راه تسلیم شدن در برابر پروردگار جهان است.

و أمرنا لنسلم لرب العلمین

جمله «لنسلم» مفعول لاجله برای «أمرنا» و مفعول دوم آن به قرینه قسمتهای قبلی آیه «التوحید» است. لذا معنی آیه چنین می شود: ما فرمان به توحید یافتیم، به جهت آنکه در برابر پروردگار جهان تسلیم شویم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 163 - 5، 6

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای مقام تسلیم و پذیرنده فرمانهای خدا

و بذلک أمرت و أنا أول المسلمین

«اسلام»، مصدر «المسلمین»، به معنای تسلیم شدن و متعلق «المسلمین» به دلیل جمله قبل فرمانهای خداوند است. بنابراین «انا أول المسلمین» یعنی من اول کسی هستم که تسلیم دستورهای خدا شده ام.

6 - جایگاه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مقام تسلیم، جایگاهی برتر از همه تسلیم شدگان در برابر خدا

و أنا أول المسلمین

اول بودن گاهی به اعتبار زمان است و گاهی به اعتبار رتبه و مقام. به نظر می رسد در جمله «أنا أول المسلمین» دومین معنا مراد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - موسی (ع) تسلیم و توکل را نشانه های ایمان راستین به خدا اعلام کرده و قوم خویش را به دست یافتن به آن فراخواند .

وقال موسی یقوم این کنتم ءامنتم باللّٰه فعلیه توکلوا این کنتم مسلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 13

13 - تسلیم بودن در برابر خدا ، نمود سپاسگزاری انسان در برابر او

لعلکم تشکرون . . . کذلک یتّم نعمته علیکم لعلکم تسلّمون

برداشت فوق با توجه به ارتباط این آیه با آیه 78 (و الله أخرجکم من بطون . . . لعلکم تشکرون) است که در آن شکر و سپاس

ص: 435

پروردگار، هدف و فلسفه اعطای نعمتها به انسان معرفی شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 27 - 10، 9

9- انقیاد کامل در برابر خداوند ، جلوه عبودیت در برابر او است .

بل عباد مکرمون . لایسبقونه بالقول و هم بأمره یعملون

10- تسلیم کامل و انقیاد محض در برابر خداوند ، امری شایسته و بایسته

لایسبقونه بالقول و هم بأمره یعملون

برداشت یاد شده از توصیف و تمجید خداوند از فرشتگان به «منقاد و تسلیم بودن» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 17

17 - تسلیم بودن در برابر خدا ، روح شریعت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

هو سمّیکم المسلمین من قبل و فی هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 81 - 8

8 - تسلیم بودن در برابر خدا ، نمود حقیقی ایمان است .

یؤمن بآیتنا فهم مسلمون

تفریح «هم مسلمون» بر «من یؤمن» بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 91 - 2

2- پرستش پروردگار یگانه و تسلیم محض در برابر او ، پیام و هدف استوار و تغییرناپذیر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدِ .. . أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 12 - 4

4 - تسلیم در برابر خداوند ، روح اسلام و سایر ادیان توحیدی

أُمرت لأن أكون أول المسلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 66 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به تسلیم همه جانبه در برابر پروردگار جهان

وأُمرت أن أسلم لرب العلمين

ص: 436

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 69 - 2, 1

1 - ایمان به آیات الهی و تسلیم محض بودن در برابر خداوند ، دو ویژگی بارز بندگان خاص خداوند است .

يعباد .. الذین ءامنوا بایتنا و كانوا مسلمین

2 - ایمان به آیات الهی و تسلیم بودن در برابر خداوند ، حقیقت عبودیت و بندگی است .

يعباد .. الذین ءامنوا بایتنا و كانوا مسلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 11

11 - لزوم تسلیم روحی و درونی انسان ، در برابر حکم خدا و رسول *

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

برداشت بالا- بدان احتمال است که وصف «علیم» پس از وصف «سمیع» بیانگر این جهت باشد که اگر مؤمنان، رأی عجولانه خود را اظهار کنند، خداوند «سمیع» است و اگر در دل نسبت به حکم خدا و رسول او موضعی مخالف داشته باشند، خداوند «علیم» است. بنابراین حتی در درون نیز، باید منقاد حکم الهی باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 9 - 7

7 - لزوم ادامه جنگ با متجاوز ، تا مرحله تسلیم وی در برابر امر الهی و گردن نهادن به صلح

فقتلوا اللّٰتی تبغی حتی تقیء الی امر اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 36 - 2

2 - اسلام و تسلیم در برابر خداوند ، روح ادیان آسمانی

فما وجدنا فیها غیر بیت من المسلمین

از اطلاق «مسلم» بر ایمان آورندگان به لوط(ع)، استفاده می شود که تنها بر امت پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) «مسلم» اطلاق نشده؛ بلکه این عنوان از آن تمامی پیروان ادیان آسمانی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 5 - 6

6 - تسلیم در برابر خداوند ، ایمان به او ، فرمانبری از او ، توبه ، عبادت و روزه داری ، از اوصاف زنان شایسته در نگاه وحی

أزوجًا خیرًا منکرًا مسلمت مؤمنت قنتت تثبت عبت سئحت

«قنوت» (مصدر «قانتات») به معنای اطاعت همراه با خضوع است (مفردات راغب). «سیاحت» (ماده «سائحات») به معنای سیر در زمین به منظور عبادت است. اهل لغت و مفسران گفته اند: از آن جا که روزه داران، تمام روز را بدون غذا سپری می کنند، به آنان «سائح» می گویند (برگرفته از لسان العرب).

ص: 437

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 66 - 2

2- ضرورت تسلیم در برابر فرامین خداوند ، حتی در صورت فرمان او به خودکشی و ترک خانه و کاشانه

و یسلّموا تسلیمًا. و لو انا کتبتنا علیهم ان اقتلوا انفسکم او اخرجوا من دیارکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 67 - 2

2- پاداش بزرگ الهی ، پیامد تسلیم همه جانبه در برابر احکام خداوند و عمل به مواعظ او

و یسلّموا تسلیمًا .. و لو انا کتبتنا علیهم ان یعضوبن به ... و اذا لا یتناهم من لدنا

28- تسلیم به رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 65 - 14، 15

14 - تسلیم در برابر احکام و داوری های حاکمان حق ، از علایم ایمان است . *

فلا وربک لا یؤمنون حتی یحکّموک .. و یسلّموا تسلیمًا

چون امر قضاوت همیشگی و احکام قرآن جاودانی است و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در همه ادوار حضور ندارد، بنابراین آیه مزبور شامل همه رهبران الهی و جانشینان بحق آن حضرت خواهد بود.

15 - لزوم تسلیم در برابر رهبران الهی *

فلا وربک لا یؤمنون حتی یحکّموک .. و یسلّموا تسلیمًا

29- تسلیم به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 136 - 12

12 - تسلیم غیر خدا شدن ، امری نکوهیده و ناشایست

مله إبراهيم حنيفاً و ما كان من المشركين

تقديم «له» بر «مسلمون» گویای حصر است. بنابراین جمله «نحن له مسلمون» بیانگر دو حقیقت است: 1- تسلیم خدا بودن؛ 2- تسلیم غیر او نشدن.

ص: 438

30- تسلیم به قضاوت مشروع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 20

20 - لزوم داوری بر اساس احکام الهی ، حتی با احتمال سرپیچی مردمان از پذیرش آن

و این احکم ... فان تولوا

31- تسلیم به قضای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 156 - 3,7

3 - صابران کسانی هستند که به هنگام مواجه شدن با مشکلات ، تسلیم قضای الهی بوده و همه شؤون خویش را از خدا دانسته و آن را ابراز می کنند .

و بشر الصبرین. الذین ... قالوا إنا لله و إنا إليه رجعون

7 - بشارت الهی از آن مؤمنانی است که در برخورد با مشکلات و ناملایمات ، تسلیم قضای الهی باشند .

و بشر الصبرین. الذین إذا أصبتهم مصیبه قالوا إنا لله و إنا إليه رجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 157 - 8

8 - مؤمنانی که در مصیبت ها و سختی ها صابر و تسلیم قضای الهی باشند ، تنها کسانی هستند که به هدایت دست یافته اند .

و بشر الصبرین. الذین ... وأولئك هم المهتدون

ضمیر فصل (هم) و معرفه بودن خیر (المهتدون) حاکی از حصر است.

32- تسلیم به مادر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 11 - 3

3 - تسلیم بودن اعضای خانواده در برابر دستورات مادر موسی

وقالت لأخته قصّیه فبصرت به عن جُنُب

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خواهر موسی، به محض شنیدن فرمان مادر (قصّیه) بی درنگ به دنبال موسی روان شد.

ص: 439

33- تسلیم به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 11

11 - لزوم تسلیم روحی و درونی انسان ، در برابر حکم خدا و رسول *

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

برداشت بالا- بدان احتمال است که وصف «علیم» پس از وصف «سمیع» بیانگر این جهت باشد که اگر مؤمنان، رأی عجولانه خود را اظهار کنند، خداوند «سمیع» است و اگر در دل نسبت به حکم خدا و رسول او موضعی مخالف داشته باشند، خداوند «علیم» است. بنابراین حتی در درون نیز، باید منقاد حکم الهی باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 65 - 11

11 - تسلیم همه جانبه در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و احکام قضایی آن حضرت ، از علایم ایمان

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ . . . وَيَسْلَمُوا تَسْلِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 66 - 12

12 - ارجاع داوری به پیامبر ، خشنودی از حکم وی و تسلیم کامل در برابر ایشان ، سعادت و ثبات ایمان را در پی خواهد داشت .

فَلَا وَرَبِّكَ . . . وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ لَهُمْ خَيْرٌ لَّهُمْ وَأَشَدُّ تَنبِيْهُنَّ

بنابر اینکه «ما یوعظون» مطالب بیان شده در آیه قبل باشد و نه قتل و هجرت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 68 - 2

2 - ارجاع داوری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رضایت از حکم وی و تسلیم او بودن ، از عوامل هدایت و دستیابی به صراط مستقیم است .

حتی یحکموک . . . و لو انهم فعلوا ما یوعظون به . . . و لهدیناهم صراطا مستقیما

بنابر اینکه مراد از «ما یوعظون به ..»، همان مسائلی باشد که در آیه 65 مطرح شده است؛ یعنی پذیرش حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و...

34- تسلیم به مشیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 17، 13، 12

12 - شعیب (ع) و مؤمنان به رسالتش، انسانهایی تسلیم در برابر مشیت های خداوند

و ما یكون لنا أن نعود فيها إلا أن يشاء الله ربنا

13 - ضرورت تسلیم در برابر مشیت های خداوند

ص: 440

إلا أن يشاء الله ربنا

17 - شعيب (ع) ، علم مطلق خداوند را دلیل پذیرش ربوبیت وی و تسلیم در برابر مشیتهايش دانست .

قال .. إلا أن يشاء الله ربنا وسع ربنا كل شيء علماً

19 - علم همه جانبه خداوند بر هستی ، ملاک لزوم تسلیم در برابر مشیت اوست .

إلا أن يشاء الله ربنا وسع ربنا كل شيء علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 51 - 7

7 - مؤمنان راستین در اندیشه انجام وظیفه و تسلیم بودن به مشیت خدا و پذیرای هر پیروزی و شکست در راه او

إن تصبک حسنه تسوهم قل لن یصیبنا إلا ما کتب الله لنا هو مولینا

35- تسلیم در برابر عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 46 - 9

9- ناتوانی در مقابل عذاب الهی ، موجب تسلیم شدن در برابر عذاب استیصال

أو یأخذهم فی تقلبهم فما هم بمعجزین

«فا» در «فماهم» برای تعلیل است.

36- تسلیم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 210 - 8

8 - حصول ایمان و تسلیم در قیامت ، سودی ندارد . *

وقضی الأمر

بنابراینکه مراد از آمدن عذاب و ملائکه، نزول آنها در قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 2

2- قیامت ، صحنه زانو زدن انسان و تسلیم الزامی او در برابر حق

و تری کلّ أمّه جائیه

ص: 441

37- تسلیم قاتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 92 - 7

7 - خونب های قتل از روی خطا ، باید به طور کامل تسلیم خانواده مقتول گردد .

و من قتل مؤمنا خطأ . . . و ديه مسلّمه الی اهله

در معنای کلمه «مسلّمه» گفته شده است: «المدفوعه الیههم موقّره غیر منقّصه». یعنی باید به طور کامل و بدون هیچ کاستی تسلیم شود. «مجمع البیان».

38- تسلیم قلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 17

17 - تسلیم از روی اعتقاد و باور قلبی ، تنها دین پذیرفته شده نزد خداوند

انّ الدّین عند الله الاسلام

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: یعنی الدّین فیہ الایمان.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 166، ح 22؛ نورالثقلین، ج 1، ص 323، ح 68.

39- تسلیم گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 201 - 3

3 - قلب های جرم پیشه ، تسلیم به هنگام مشاهده عذاب و نه در برابر دلیل روشن وحی

بلسان عربیّ مبین . . . لایؤمنون به حتّی یروا العذاب الالیم

بنابر مفهوم غایت، مفاد آیه این می شود که: مجرمان تنها با مشاهده عذاب دست از لجاجت برمی دارند.

40- تسلیم محارب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 10

10 - ضرورت پرهیز از کشتن افراد و یا گروه های از دشمنان محارب که تسلیم شده و خواهان ترک نبرد هستند .

ولا تقولوا لمن القى اليكم السلام لست مؤمنا

ص: 442

با توجه به معنای لغوی «سلام» (صلح)، مراد از القای سلام، صلح خواهی است. یعنی اگر دشمن خواهان صلح است، نبرد با او جایز نیست و جمله «لست مؤمناً»، اشاره به این معنی دارد که در ترک تعرض، تنها ایمان شرط نیست؛ بلکه تسلیم و یا صلح خواهی نیز کافی است.

41- تسلیم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 64 - 12

12 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و پیروانش، تسلیم در برابر خداوند هستند.

فقلوا اشهدوا باننا مسلمون

42- تسلیم مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 1 - 48

4- تسلیم شدن مشرکان در برابر مسلمانان و پذیرش صلح در حدیبیه، فتحی بزرگ برای جبهه اسلام*

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا

اهمیت صلح حدیبیه، از آن رو است که مشرکان تا آن روز، جز به نابودی مسلمانان نمی اندیشیدند؛ اما با صلح حدیبیه، آنان در حقیقت مجموعه مسلمانان را به عنوان گروهی قدرتمند، رسماً پذیرفتند و این در صحنه سیاسی، فتحی بزرگ برای مسلمانان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 2 - 48

3 - مشرکان، تنها تسلیم و متواضع در برابر قدرت سیاسی و نظامی و نه منطق و برهان*

إِنَّا فَتَحْنَا... لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ

مراد از «غفران ذنب»، می تواند زدایش بدگمانی ها و بدخواهی ها از سینه دشمنان باشد. با توجه به این نکته، از مجموع دو آیه استفاده می شود که دل های سخت مشرکان با منطق وحی، رام نگشته ولی با پیروزی سیاسی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صلح حدیبیه، به تسلیم و تواضع واداشته شده است.

43- تسلیم ملکه سبا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

13 - نمل - 27 - 38 - 3

ص: 443

3- عزم ملکه سبا بر تسلیم شدن در برابر سلیمان (ع)، پس از رد هدایای وی

قبل أن یأتونی مسلمین

از سخنان سلیمان و تعبیر «قبل أن یأتونی مسلمین» استفاده می شود که بلقیس مصمم بر تسلیم شده بود و سلیمان از قبل آن را می دانست.

44- تسلیم مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 3

3- احسان به والدین، شکر، صلاح جویی، توبه و تسلیم، از جمله برترین اعمال مؤمنان

و وصینا الإنسن بولدیه إحسنًا .. نتقبّل عنهم أحسن ما عملوا

ارتباط این آیه با آیه پیشین، گویای برداشت یاد شده است.

45- تسلیم و کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 80 - 6

6- ناسازگاری تسلیم در برابر خدا، با کفر (اعتقاد به ربوبیت غیر خدا)

ایأمرکم بالکفر بعد اذ اتمم مسلمون

46- تلاش برای تسلیم ملکه سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 37 - 5

5- سلیمان در تلاش مدام، برای به تسلیم واداشتن دربار سبا، قبل از وقوع جنگ

فلنأتیّهم بجنود ... و هم صغرون

لحن شدید و تهدیدآمیز سلیمان(ع)، نشانگر آن است که وی تلاش می کرده تا کار به جنگ و خونریزی نینجامد؛ چه این که اگر او صرفاً مصمم بر جنگ بود، همدارهای قبلی خلاف منطق جنگ به شمار می آمد.

47- توصیه به تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 444

1 - راه ندادن اندیشه سرکشی به خود و آمدن و تسلیم شدن ، فرمان سلیمان (ع) به ملکه سبا و درباریان وی

أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأَتُونِي مُسْلِمِينَ

«علو» (مصدر «تعلوا») به معنای استکبار و برتری جوئی است. «اتیان» (مصدر «أتونی») نیز به معنای حاضر شدن و «اسلام» (مصدر «مسلمین») معادل «تسلیم» و «انقیاد» است. آیه یاد شده حاوی سه فرمان است: الف) بر من برتری نجوید. ب) نزد من بیایید. ج) تسلیم دستورات من باشید.

48- حقیقت تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 23 - 10

10- «عن أبي عبد الله (ع) . . . قال : أتدرون ما التسليم؟ . . . هو والله الإخبات قول الله عز وجل : «الذين آمنوا و عملوا الصالحات و أختبوا إلى ربهم» ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: آیا می دانید تسلیم چیست؟ . . . به خدا سوگند! تسلیم همان إخبات است و آن سخن خداست که فرمود: . . . و أختبوا إلى ربهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 7

7- «عن أبي عبد الله (ع) قال : . . . فأما ما فرض على القلب من الإيمان فالإقرار والمعرفة والعقد والرضا والتسليم بأن لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، . . . و أن محمداً عبده ورسوله . . . و هو عمله و هو قول الله عز وجل : . . . «ألا بذكر الله تطمئنّ القلوب» . . . ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که: آن [نوع] ایمانی که بر قلب واجب است، عبارت است از اقرار، شناخت، عهد و پیمان، رضایت و تسلیم شدن به اینکه معبودی جز الله نیست و او تنهاست و شریکی ندارد . . . و اینکه محمد بنده و رسول خداست و این [اقرار و . . .] عمل قلب است و آن سخن خدای عزوجل است: . . . ألا بذكر الله تطمئنّ القلوب . . .».

49- دعوت به تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 20 - 6

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور دعوت اهل کتاب و مشرکان مکه و درس نخوانندگان فاقد کتاب به تسلیم در برابر خدا

وقل للذین اوتوا الكتاب و الامّین ءاسلمتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 108 - 6

ص: 445

6- روحیه تسلیم، امری مهم در ادیان الهی و پیامبر (صلی الله علیه و آله) فراخوان مردم به آن

فهل أنتم مسلمون

جمله «فهل أنتم مسلمون» متضمن معنای امر (أسلموا) است و از این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) همراه دعوت مردم به توحید، آنان را به تسلیم در برابر خدا فراخوانده است، اهمیت و جایگاه بلند آن به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 31 - 5

5 - فراخوانی دربار سبا از سوی سلیمان برای تسلیم شدن در برابر خدای یگانه

بسم الله الرحمن الرحيم... و أتونی مسلمین

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که مراد از «مسلمین» (به قرینه «بسم الله...») و نیز آیه 44 (أسلمت مع سلیمان لله) تسلیم شدن در برابر خدا باشد؛ یعنی، «و أتونی مسلمین لله».

50- دعوت به تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 7 - 8, 5

5 - دعوت کردن مردم به تسلیم شدن در برابر خداوند و دستورهای او، رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

و هو یدعی إلی الإسلام

«یدعی» به صورت مجهول آمده است؛ چون، دعوت کننده (پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)) معلوم می باشد. بنابراین، اصل جمله به شکل زیر است: «و الرسول یدعوه إلی الإسلام». گفتنی است که کلمه «اسلام» در لغت به معنای تسلیم و انقیاد است و دین خداوند بدین جهت اسلام نامیده شده که مردم را به اطاعت و انقیاد در برابر فرمانها و دستورات الهی فرا می خواند.

8 - دعوت مردم از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تسلیم و انقیاد در برابر خداوند - و نه فراخوانی آنان به اطاعت خویش - نشانه حقانیت او است.

و من أظلم ممن افتری علی الله... و هو یدعی إلی الإسلام

51- دلایل تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- ربوبیت خدا، بر همه هستی‌ها و عوالم، دلیل ابراهیم (ع) برای تسلیم شدنش در برابر خدا

أسلمت لرب العلمین

مقتضای محاوره خداوند و ابراهیم (ع) آن بود که او در پاسخ خداوند بگوید «أسلمت لك». آوردن «لرب العالمین» به جای «لك» اشاره به نکاتی دارد؛ از جمله بیان حقیقت با ارائه دلیل آن؛ یعنی، چون ابراهیم دانست که خداوند رب العالمین است، تسلیم او

ص: 446

شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 14 - 9

9- ناتوانی همگان ، از آوردن همانند برای قرآن ، دلیل لزوم پذیرش اسلام و تسلیم شدن در برابر خداست .

فَإِلْمِ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ .. فَهَلْ أَنتُمْ مُسْلِمُونَ

برداشت فوق ، با توجه به حرف «فاء» که جمله «هل أتمم ..» را بر «فإلّم يستجيبوا ...» تفریع کرده است ، استفاده می شود.

52- زمینه تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 210 - 10، 6

6- برخی از مردم برای تسلیم شدن در برابر خداوند ، منتظر آمدن خداوند و ملائکه هستند .

هل ينظرون الا ان ياتيهم الله في ظلل من الغمام والملئكة وقضى الامر

بنابراینکه جمله «هل ينظرون»، تهدید به عذاب نباشد؛ بلکه بیان یک واقعیت - که همان توقع نابجای مردم است - باشد.

10 - توجه به بازگشت همه چیز به سوی خداوند ، زمینه تسلیم شدن در برابر او و پرهیز از پیروی شیطان

ولا تتبعوا خطوات .. و الى الله ترجع الامور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 33

33 - رسوخ در علم ، زمینه ایجاد روحیه تسلیم در برابر خدا و آیات او

و الراسخون في العلم يقولون امنا به

جمله «امنا ..» و همچنین لحن آیه، دلالت بر تسلیم ایشان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 111 - 11

11 - تسلیم در برابر فرمان های الهی ، در گرو رسیدن به مراحل والاتر ایمان

و اذ اوحیت إلی الحواریون . . . قالوا ءامنا و اشهد باننا مسلمون

حواریون مؤمن تنها پس از تقویت ایمانشان بر اثر الهام الهی به مقام تسلیم رسیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 13

13 - یادآوری نعمتهای الهی راهی برای توجه دادن انسانها به آیات خدا و ایجاد روحیه تسلیم در برابر احکام او

و لقد مکنکم فی الأرض . . . قليلا ما تشكرون

ص: 447

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 42 - 6

6 - علم و معرفت ، زمینه ساز خضوع و تسلیم انسان در برابر حق

و أُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَ كُنَّا مُسْلِمِينَ

تقدیم «علم» بر «اسلام» می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 22 - 8

8 - توجه به بازگشت همه امور به خداوند ، برانگیزاننده انسان به تسلیم شدن کامل در برابر او است .

و من یسلم وجهه إلى الله .. و إلى الله عقبه الأمور

ذکر «و إلى الله عقبه الأمور» پس از بیان نتیجه تسلیم همراه احسان (فقد استمسک ..)، می تواند به منظور ایجاد انگیزه در انسان باشد تا او، برای به دست آوردن عاقبت پسندیده، به دنبال مقام تسلیم برود.

53- زمینه تسلیم به حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 30 - 3

3- تقوا ، زمینه ساز اعتراف به حقایق و تسلیم شدن در برابر آن

وقیل للذین اتقوا ماذا أنزل ربکم قالوا خیرًا

برداشت فوق با توجه به آیه 23 و 24 این سوره است که در آنها برخورد مستکبران را با همین سؤال مطرح کرده بود و آنان به دلیل برخورداری از روحیه استکباری، قرآن را ساخته و پرداخته انسانها دانسته بودند. اما در این جا متقین را مطرح کرده است که به دلیل داشتن تقوا در برابر واقعیت وحی، تسلیم شده اند و آن را خیر محض تلقی کرده اند.

54- زمینه تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 8

8- باور به ربوبیت خدا بر جهان آفرینش ، وادار کننده آدمی به تسلیم و اطاعت خدا

أسلمت لرب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 25

ص: 448

25- پذیرش ولایت خداوند ، زمینه ساز تسلیم شدن در برابر خدا و شایسته بودن برای همزیستی با صالحان در سرای آخرت

أنت ولیّ فی الدنیا و الآخره توفنی مسلماً و الحقنی بالصلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 11

11- توجه به اهمیت و گستردگی نعمت های خداوند ، زمینه ساز تسلیم شدن انسان در برابر خواست و فرمان اوست .

كذلك یتّم نعمته علیکم لعلکم تسلّمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 12

12 - الوهیت یگانه خدا ، مقتضی تسلیم محض بودن در برابر او و روی بر تافتن از غیر او

فإلهکم إله و حد فله أسلموا

«له» متعلق به «أسلموا» بوده و تقدیم آن مفید حصر است؛ یعنی، فقط تسلیم خدا بشوید و از طاعت غیر او روی برتابید. تفریع «له أسلموا» بر جمله «إلهکم إله واحد» با حرف «فا»، این معنا را می رساند که: با توجه به این که معبود همه شما، تنها خدای یگانه است، ضرورت دارد که تنها از او فرمان ببرید و از تسلیم شدن به غیر او، بپرهیزید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 54 - 3

3 - ربوبیت خداوند ، مقتضی توبه و بازگشت گنه کاران به سوی او و تسلیم شدنشان در برابر او است .

و أنیبوا إلی ربکم و أسلموا له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 38 - 2

2 - توجه به ربوبیت خداوند ، موجب شیفتگی انسان نسبت به انجام دستورات او است .

و الذین استجابوا لربهم

با توجه به توضیح برداشت قبل و به کار رفتن کلمه «ربّ»، می توان استفاده کرد که در اثر توجه به ربوبیت الهی، فرمان های خداوند برای انسان، سهل و آسان گشته و انسان مشتاقانه به اجرای آن خواهد پرداخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 33,35

33- سن چهل سالگی ، مقتضی گرایش انسان به توبه و تسلیم در برابر پروردگار

و بلغ أربعين سنة قال ربّ . . . إني تبت إليك وإني من المسلمين

از این که خداوند، در مرحله رسیدن انسان به چهل سالگی، مسأله توبه و تسلیم را مطرح ساخته؛ استفاده می شود که در رسیدن به این سن، خصوصیتی وجود دارد که انسان صالح با انگیزه فزون تری به سوی خداوند رو می آورد.

35- توبه راستین ، در پی دارنده تسلیم انسان در برابر پروردگار *

ص: 449

إِنِّي تبت إليك وإِنِّي من المسلمين

برداشت بالا بدان احتمال است که آمدن «إِنِّي من المسلمين» در پی «إِنِّي تبت إليك»، بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 7

7 - تقوای الهی ، مستلزم تسلیم محض بودن در برابر حکم خدا و رسول

لا تَقْدَمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 48 - 10، 9

9- با مطالعه ژرف موجودات مادی ، می توان انقیاد و تذلل آنها را در برابر خداوند به دست آورد .

أولم يروا إلى ما خلق الله من شيء يتفيموا ظلله عن اليمين و الشمال سجداً لله و

10- توجه به انقیاد و تذلل پدیده های مادی در برابر خداوند ، زمینه ساز تسلیم شدن انسان در برابر اوست .

أولم يروا إلى ما خلق الله من شيء .. سجداً لله و هم دخرون

دعوت به ژرف اندیشی درباره سجده و تذلل موجودات مادی در برابر خداوند، در واقع دعوت به عبرت آموزی از آنهاست.

55- زمینه تسلیم به محمد(صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 7

7 - تقوای الهی ، مستلزم تسلیم محض بودن در برابر حکم خدا و رسول

لا تَقْدَمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ

56- زمینه های تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 2

2- عدالت، یکتایی، اقتدار و حکمت خداوند مقتضی تسلیم شدن انسان، تنها در برابر او

قائماً بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم. انّ الدّین عند الله الاسلام

مستفاد از ارتباط آیه مورد بحث با آیه پیشین.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 4,6,8

ص: 450

4- رعایت تقوای کامل و شایسته و تسلیم همه جانبه در برابر خداوند، اعتصام و تمسک به اوست.

و من يعتصم بالله .. اتقوا الله حق تقاته و لا تموتن الا و انتم مسلمون

گویا آیه مورد بحث بیانی است برای شیوه تحقق و عینیت یافتن اعتصام به خداوند.

6- ترس از خدا و رعایت تقوا، زمینه ساز تسلیم دائمی و همه جانبه در برابر خداوند

اتقوا الله حق تقاته و لا تموتن الا و انتم مسلمون

جمله «و لا تموتن الا و انتم مسلمون»، دالّ بر دوام است و حذف متعلق «مسلمون»، دلالت بر همه جانبه بودن تسلیم دارد.

8- رعایت تقوای پیشگی به شایستگی تمام، تسلیم دائمی و همه جانبه در برابر خداوند است.

اتقوا الله حق تقاته و لا تموتن الا و انتم مسلمون

بنابراینکه جمله «و لا تموتن» که دلالت بر دوام تسلیم همه جانبه دارد، تفسیر «حق تقاته» باشد.

57- عفو اهل تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 5

5- عفو و اغماض خداوند، از خطاها و لغزش های شکرگزاران تائب و تسلیم به درگاه پروردگار

و تتجاوز عن سيئاتهم

58- علم سلیمان (ع) به تسلیم ملکه سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 38 - 4

4- آگاهی یافتن سلیمان (ع) از تصمیم بلقیس مبنی بر تسلیم شدنش در برابر وی

قال يأتيها الملوأ .. قبل أن يأتوني مسلمين

59- عوامل تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- روح ایمان ، تسلیم در برابر خداوند و پرهیز از پیروی شیطان است . *

یا ایها الذین . . . ادخلوا فی السّلم کافّہ ولا تتبعوا خطوات الشیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 451

12 - آگاهی از عزت و حکمت الهی ، زمینه تسلیم در برابر خداوند و دوری از متابعت شیطان

ادخلوا فی السلم . . . ولا تتبعوا . . . ان الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - برخی از مردم تا هنگامی که عذاب الهی نازل نشود ، تسلیم نمی شوند و ایمان نمی آورند .

هل ينظرون الا ان ياتيهم الله في ظلل من الغمام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - روی آوردن به درگاه خدا و تسلیم خاضعانه در برابر او از اهداف گرفتار ساختن جوامع کفرپیشه به بلاها و سختیها

أخذنا أهلها بالبأساء و الضراء لعلهم يضرعون

60- عوامل تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - باور به اینکه حشر آدمی تنها به سوی خداست ، برانگیزاننده او به تسلیم در برابر خداوند و پروا از اوست .

و أمرنا لنسلم لرب . . . و اتقوه و هو الذی إليه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- وحدانیت خداوند ، مستلزم تسلیم و اتقیاد مستمر در برابر او است .

أتما إلهکم إله و حد فهل أتم مسلمون

جمله «فهل أتم مسلمون» جواب شرط مقدر و محذوف است و «فاء» برای ربط این دو جمله می باشد. بنابراین پیام آیه چنین می شود:

خدای شما یکی است و این وحی الهی به من است. آیا پس از آگاهی به این حقیقت تسلیم آن خواهید شد؛ یعنی، آگاهی و اعتقاد به توحید، مستلزم تسلیم و انقیاد است. گفتی است اسمیه بودن جمله، دلالت بر استمرار دارد.

61- فرجام تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 2 - 4

ص: 452

4- مسلمان و تسلیم خدا بودن، فرجامی نیک و پسندیده دارد.

ربما یوّد الذین کفروا لو کانوا مسلمین

62- فضایل اهل تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 35 - 2

2- فرمانبران و تسلیم شدگان فرمان های الهی، در نگاه ارزشی اسلام با مجرمان و تبهکاران برابر نیستند؛ بلکه آنان برتراند.

أفنجعل المسلمین کالمجرمین

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «مسلمین» در معنای لغوی آن به کار رفته باشد؛ نه اصطلاحی

63- فضیلت تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 1

1 - تسلیم خدا بودن با تمام وجود به همراه انجام کار های نیک و شایسته، بهترین آیین است.

و من احسن دیناً ممن اسلم وجهه لله و هو محسن

مراد از «وجه»، ذات و نفس آدمی است که از آن به تمام وجود تعبیر شده است؛ «محسن» در برداشت فوق به معنای انجام دهنده کار نیک گرفته شده است.

64- قیاس اهل تسلیم با گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 35 - 2

2- فرمانبران و تسلیم شدگان فرمان های الهی، در نگاه ارزشی اسلام با مجرمان و تبهکاران برابر نیستند؛ بلکه آنان برتراند.

أفنجعل المسلمین کالمجرمین

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «مسلمین» در معنای لغوی آن به کار رفته باشد؛ نه اصطلاحی

65- مراتب تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 5,6

ص: 453

5 - تسلیم بودن در برابر خدا ، دارای مراتب و درجات است .

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ

چون ابراهیم و اسماعیل (ع)، تسلیم خدا بودند ولی باز هم تقاضای توفیق برای نیل به این مقام را داشتند، معلوم می شود: مقام تسلیم، دارای درجات و مراتب است.

6 - تمامی ذریه ابراهیم و اسماعیل (ع) ، شایستگی نیل شدن به مراحل والای تسلیم را دارا نیستند .

و من ذریتنا أمة مسلمة لك

«من» در «من ذریتنا» برای تبعیض است و گویای برداشت فوق می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 14 - 22

22 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) باید در بالاترین مرتبه تسلیم در برابر خداوند باشد.

قل إني أمرت أن أكون أول من أسلم

اگر اولویت مطرح شده در آیه از نظر رتبه و درجه تسلیم باشد، پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور به کسب پیشتازی در مقام تسلیم است.

66- مقام تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 2،6

2 - ابراهیم و اسماعیل (ع) از خداوند خواستند تا از میان نسلشان گروهی را به مقام تسلیم نیل سازد .

و من ذریتنا أمة مسلمة لك

در برداشت فوق «من» در «من ذریتنا» به معنای بعضی گرفته شده است.

6 - تمامی ذریه ابراهیم و اسماعیل (ع) ، شایستگی نیل شدن به مراحل والای تسلیم را دارا نیستند .

و من ذریتنا أمة مسلمة لك

«من» در «من ذریتنا» برای تبعیض است و گویای برداشت فوق می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 111 - 8

8 - حواریون پس از اظهار ایمان خالصانه ، از خداوند خواستند تا بر نیلشان به مقام تسلیم گواه باشد .

و اذ اوحیت . . . و اشهد باننا مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 163 - 5,6

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای مقام تسلیم و پذیرنده فرمانهای خدا

و بذلک أمرت و أنا أول المسلمین

ص: 454

«اسلام»، مصدر «المسلمین»، به معنای تسلیم شدن و متعلق «المسلمین» به دلیل جمله قبل فرمانهای خداوند است. بنابراین «انا اول المسلمین» یعنی من اول کسی هستم که تسلیم دستوره‌های خدا شده‌ام.

6 - جایگاه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مقام تسلیم، جایگاهی برتر از همه تسلیم شدگان در برابر خدا

و انا اول المسلمین

اول بودن گاهی به اعتبار زمان است و گاهی به اعتبار رتبه و مقام. به نظر می‌رسد در جمله «انا اول المسلمین» دومین معنا مراد باشد.

67- ملاکهای تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 19

19 - علم همه جانبه خداوند بر هستی، ملاک لزوم تسلیم در برابر مشیت اوست.

إلا أن يشاء الله ربنا وسع ربنا كل شيء علماً

68- موانع تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 66 - 7

7 - وابستگی انسان به خویش، شهر و دیار (خانه و کاشانه) مانعی جهت تسلیم در برابر خداوند

و يسلموا تسليماً. ولو انا كنا... ما فعلوه الا قليل منهم

69- موانع تسلیم در برابر دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 15 - 3

3- لجاجت و هدایت ناپذیری، عامل عدم تسلیم و مقاومت در برابر تعالیم آسمانی

و لو فتحنا عليهم باباً من السماء فظلوا فيه يعرجون . لقالوا إنما سكرت أبصرنا

70- مؤمنان و مقام تسلیم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 10

ص: 455

10 - راه یافتگان از مرحله ایمان به مقام تسلیم ، بر توکل به خدا توانمندند .

إن كنتم ءامنتم بالله فعليه توكلوا إن كنتم مسلمين

71- نشانه تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 46 - 3

3- سجده ، جلوه بارز بندگی ، پرستش و تسلیم در میان ملت ها در طول تاریخ

فألقى السحرة سجدین

72- نشانه های تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 120 - 5

5 - به خاک افتادن و سجده کردن ، از دیرباز جلوه بارز بندگی ، پرستش و تسلیم بوده است .

و ألقى السحرة سجدین

ظاهراً مراد از «سجده» پیشانی بر خاک ساییدن است. بنابراین کلمه «سجدین» بیانگر این است که اظهار خضوع با پیشانی بر خاک نهادن (سجده) سابقه طولانی داشته و آیه بعد «ءامننا برب العلمین» دلالت می کند که این عمل برای اظهار بندگی بوده است.

73- نشانه های تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 72 - 3

3 - اقامه نماز و تقوا، نشانه تسلیم شدن در برابر پروردگار است.

و أمرنا لنسلم لرب العلمین. و أن أقیموا الصلوه و اتقوه

چون «تسلیم» مذکور در آیه قبل حالتی درونی و تمکینی نفسانی است، امر به تقوا و اقامه نماز در پی آن می تواند اشاره به جلوه های عملی آن حالت درونی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - تلاش برای هدایت خلق با پیام وحی ، تبلور روحیه عبودیت و تسلیم در برابر خدا

ص: 456

إِنَّمَا أَمْرٌ أَنْ أَعْبُدَ .. وَأَمْرٌ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ . وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ

با توجه به ارتباط «وَأَنْ أَتْلُوا» با آیه قبل، می توان مطلب یاد شده را استفاده کرد. ضمناً از تعبیر «فمن اهتدى...» استفاده می شود که تلاوت مزبور، تلاوت شخصی نیست؛ بلکه تلاوتی است در راستای تبلیغ و هدایت مردمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 37

37- روحیه شکر و صلاح جویی ، نمود توبه و تسلیم در برابر پروردگار *

قال ربّ أوزعني أن أشكر .. إني تبت إليك وإني من المسلمين

بیان تعلیل گونه «إني تبت..» - آن هم به صورت فعل ماضی - نشان می دهد که اساس گرایش فرد به شکر و صلاح، داشتن پیش زمینه توبه و تسلیم است.

74- نعمت تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 20

20- تسلیم خدا بودن تا پایان عمر ، از نعمت های بزرگ الهی است .

توفنی مسلماً

جمله «مرا در حال تسلیم بمیران» (توفنی مسلماً) کنایه از این است که من همواره تسلیم تو باشم به گونه ای که در هر لحظه و شرایطی که جان دادم ، با این وصف قرین بوده باشم.

75- وصول به مقام تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 8

8- رسیدن امت ها به مقام تسلیم در گرو بعثت پیامبران ؛ آموزش کتاب آسمانی و معارف و احکام دینی و پاک شدن از آلودگیهاست .

من ذریتنا أمة مسلمة لك .. ربنا وبعث فيهم رسولا منهم يتلوا ... يزكّهم

به نظر می رسد درخواست ابراهیم (ع) و اسماعیل (ع) برای بعثت پیامبری از میان ذریه آنها در پی درخواست تشکیل «امت مسلمة» بدین

جهت باشد که: بعثت و هدفهای آن، از ضروریات بنیادی برای تشکیل «امت مسلمه» است.

ص: 457

76- وعده به اهل تسلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 11

11- قبولی اعمال نیک و ورود در زمره بهشتیان ، وعده همیشگی و تخلف ناپذیر الهی به اهل تسلیم ، صلاح و شکر

وعد الصدق الذی کانوا یوعدون

ص: 458

13- تشبیهات

1- تشبیه به آتش افروز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 17 - 1

1 - حالت منافقان در اظهار ایمان ، به کسی می ماند که برای رهایی از ظلمت ، آتشی ناپایدار و گذرا برافروزد .

مثلهم کمثل الذی استوقد ناراً فلما أضاءت ما حوله ذهب اللّٰه بنورهم

«استیقاد» (مصدر استوقد) به معنای آتش افروختن است. «لما» حرف شرط است و جواب آن محذوف می باشد و جمله «ذهب اللّٰه...» بیانگر آن جواب است؛ یعنی: آن گاه که آتش اطراف او را روشن کرد، خاموش شود و او در تاریکی بماند.

2- تشبیه به آغاز خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 13

13 - شباهت و همگونی معاد انسانها با آغاز آفرینش آنان

كما بدأکم تعودون

3- تشبیه به بادیه نشینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 7

7 - جاهلان به حدود و احکام الهی همانند بیابان گردان دور از تمدند ، هر چند که شهر نشین باشند .

ص: 459

الأعراب .. أجدد ألا يعلموا حدود ما أنزل الله

از آیه تلازم میان بدوی بودن و ندانستن احکام الهی استفاده می شود.

4- تشبیه به باران در تاریکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 2

2- قرآن برای منافقان بسان بارانی است همراه با رعد و برق در شبی تاریک و مخوف

أو كصيب من السماء فيه ظلمت و رعد و برق

5- تشبیه به برق در تاریکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 2

2- قرآن برای منافقان بسان بارانی است همراه با رعد و برق در شبی تاریک و مخوف

أو كصيب من السماء فيه ظلمت و رعد و برق

6- تشبیه به بی عقلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 42 - 5، 2

2 - مشرکانی که قرآن را از زبان پیامبر (صلی الله علیه و آله) می شنیدند و به آن ایمان نمی آوردند مانند کسانی هستند که از حس شنوایی محروم و از نیروی عقل و اندیشه بی بهره اند .

و منهم من يستمعون إليك أفانت تسمع الصمّ و لو كانوا لا يعقلون

5 - مردمی که به آیات قرآن گوش فرادهند و به آن ایمان نیاورند ، مانند کسانی هستند که از حس شنوایی محروم و از قوه عاقله بی نصیبند .

و منهم من يستمعون إليك أفانت تسمع الصمّ و لو كانوا لا يعقلون

7- تشبیه به بینایان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 10

ص: 460

10 - تنها وحی الهی تعیین کننده وظایف و شأن پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

قل لا أقول لكم . . . إني ملك إن أتبع إلا ما يوحى إليّ

8- تشبیه به جن زده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 14

14 - مرتد مانند جن زده است که روی زمین بی هدف و سرگردان راه می پیماید.

و نرد علی اعقابنا . . . کالذی استهوته الشیطن فی الأرض حیران

9- تشبیه به حیوان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 171 - 1

1 - مثل کفرپیشگان، مثل حیوانی است که از درک شنیده ها ناتوان است .

و مثل الذین کفروا کمثل الذی ینعق بما لایسمع

«نعق» (مصدر ینعق) به معنای: نهیب چوپان بر گوسفندان و امر و نهی اوست و مراد از «ما لایسمع» گوسفند و مانند آن می باشد. به گفته مفسران در آیه شریفه، کافران لجوج به گوسفندان و دعوت کنندگان به معارف دین به چوپان تشبیه شده اند. بر این مبنا بخشی از مشبه ذکر نشده و تقدیر کلام چنین است: مثل الذین کفروا و الذی یدعوهم الی الأیمان کمثل الذی . . .

10- تشبیه به رعد در تاریکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 2

2 - قرآن برای منافقان بسان بارانی است همراه با رعد و برق در شبی تاریک و مخوف

أو کصیب من السماء فیہ ظلمت و رعد و برق

11- تشبیه به سرگردان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرتد به سرگردانی در بیابان می ماند که شیطانها او را به بی راهه می خوانند و گروهی نیز او را به راه هدایت دعوت می کنند.

ص: 461

كالذی استهوتہ الشیطن فی الأرض حیران له أصحاب یدعونہ إلى الہدی ائتنا

«فی الأرض» متعلق به «استهوی» است، و «استهوی فی الأرض» به معنی عقل او را در بیابان ربوده اند، می تواند باشد و مراد از «اصحاب» در «له اصحاب یدعونہ» ممکن است مشرکان و یا موحدان باشند که در برداشت فوق احتمال دوم برگزیده شده است.

12- تشبیه به شب تاریک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 27 - 8

8 - چهره مردمان زشت کار در قیامت ، مانند پاره ای از شب دیجور ، سیاه خواهد بود .

و الذین کسبوا السيئات .. کأنما أغمشت وجوههم قطعاً من الیل مظلماً

13- تشبیه به صخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 74 - 2

2 - قلب ها و دل های بنی اسرائیل در سختی و نفوذناپذیری همانند سنگ و از آن سخت تر شد .

فهی کالحجاره أو أشد قسوه

«حجاره» جمع حجر و به معنای سنگها و صخره هاست.

14- تشبیه به صعود به آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 10

10 - راه یافتن حق (اسلام) به قلب حق ناپذیر، مانند صعود در آسمان دشوار و یا غیرممکن است.

و من یرد أن یضله یجعل صدره ضیقاً حرجاً کأنما یصعد فی السماء

15- تشبیه به عبور شتر از سوزن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- آسمان حاوی بهشت، دارای دره‌هایی متعدد و راه‌هایی گوناگون برای ورود به آن جایگاه برین

لا تفتح لهم أبواب السماء ولا يدخلون الجنة

ص: 462

16- تشبیه به کر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 1

1 - منافق رها شده در ظلمت و گمراهی بسان شخص کر و لال و نابیناست .

ترکهم فی ظلمت لایبصرون. صم بکم عمی

صم، بکم و عمی به ترتیب: جمع أصم (کر)، أبکم (لال) و أعمی (کور) است. کلمات یاد شده خبر برای مبتدای محذوف، یعنی ضمیر «هم» است که به توصیف شدگان در آیه قبل (منافقان رها شده در ظلمت) بر می گردد.

17- تشبیه به کران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 5

5 - کسانی که نتوانند از جنبندگان و شکل زندگی آنها به توانمندی خداوند پی ببرند، مانند کر و لالهایی فرورفته در تاریکی هستند.

و ما من دابه فی الأرض . . . إلی ربهم یحشرون. و الذین کذبوا بأیتنا صم و بکم فی الظ

مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث با آیه قبل می تواند این مضمون باشد که همین آیات موجود در طبیعت برای هدایت کافی است و کسانی که نتوانند از همین آیات توانمندی خداوند را (إن الله قادر علی ان ینزل) دریابند، کر و لالهایی ظلمت زده هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 42 - 5, 2

2 - مشرکانی که قرآن را از زبان پیامبر (صلی الله علیه و آله) می شنیدند و به آن ایمان نمی آوردند مانند کسانی هستند که از حس شنوایی محروم و از نیروی عقل و اندیشه بی بهره اند .

و منهم من یستمعون إلیک أفأنت تسمع الصمّ و لو کانوا لا یعقلون

5 - مردمی که به آیات قرآن گوش فرادهند و به آن ایمان نیاورند ، مانند کسانی هستند که از حس شنوایی محروم و از قوه عاقله بی نصیبند .

و منهم من یستمعون إلیک أفأنت تسمع الصمّ و لو کانوا لا یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- كافران حق ناپذير، چونان مردگانی ناشنوا و غيرقابل تفهيم

إنك لاتسمع الموتى

ص: 463

8 - کفرپیشگان روی گردان از دلایل آشکار ، همچون ناشنویان روی برتافته از راهنمای خویش

و لاتسمع الصمّ الدعا إذا ولّوا مدبرین

18- تشبیه به کور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 1

1 - منافق رها شده در ظلمت و گمراهی بسان شخص کر و لال و نابیناست .

ترکهم فی ظلمت لایبصرون. صم بکم عمی

صم، بکم و عمی به ترتیب: جمع اصم (کر)، ابکم (لال) و اعمی (کور) است. کلمات یاد شده خبر برای مبتدای محذوف، یعنی ضمیر «هم» است که به توصیف شدگان در آیه قبل (منافقان رها شده در ظلمت) بر می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 9 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که سدّی بلند در پیش رو و پشت سرشان نهاده شده و بر دیدگان‌شان پرده ای افکنده شده که هیچ چیز نبینند .

و جعلنا من بین ایدیهم سدّاً

تکثیر «سدّاً» برای تعظیم است و به قرینه «فأغشیناهم»، مقصود از آن، سدّی بلند است.

19- تشبیه به کوران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 10

10 - تنها وحی الهی تعیین کننده وظایف و شأن پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

قل لا أقول لكم . . . انی ملک ان أتبع إلا ما یوحی الّیّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 43 - 2

2- مردمی که از نزدیک ، اعمال و رفتار پیامبر (صلی الله علیه و آله) را نظاره کرده و از او تبعیت نمی کردند ، همانند آن نابینایی اند که از نعمت بصیرت دل نیز محروم است .

و منهم من ينظر إليك أفأنت تهدي العمى ولو كانوا لا يبصرون

ص: 464

20- تشبیه به گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 171 - 9

9 - از امام باقر (ع) درباره آیه فوق روایت شده: « مثل الذین کفروا فی دعائک ایاهم ای مثل الداعی لهم إلی الإیمان کمثل الناعق فی دعائه المنعوق به من البهائم التي لا تفهم وإنما تسمع الصوت فکما ان الأنعام لا یحصل لها من دعاء الراعی إلا السماع دون تفهم المعنی فکذلک الکفار لا یحصل لهم من دعائک ایاهم إلی الإیمان إلا السماع دون تفهم المعنی »

مثل تو ای رسول ما در دعوت این کافران، به سان چوپانی است که گوسفندان را فرا می خواند و آن گوسفندان نمی فهمند او چه می گوید و تنها صدایی می شنوند. پس همان طور که گوسفندان از فریاد چوپان غیر از صدا، معنایی نمی فهمند، کافران نیز از دعوت تو آنها را به ایمان غیر از شنیدن صدا هیچ معنایی نمی فهمند».

21- تشبیه به لال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 1

1 - منافق رها شده در ظلمت و گمراهی بسان شخص کر و لال و نابیناست .

ترکهم فی ظلمت لایبصرون. صم بکم عمی

صم، بکم و عمی به ترتیب: جمع اصم (کر)، ابکم (لال) و اعمی (کور) است. کلمات یاد شده خبر برای مبتدای محذوف، یعنی ضمیر «هم» است که به توصیف شدگان در آیه قبل (منافقان رها شده در ظلمت) بر می گردد.

22- تشبیه به لاله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 5

5 - کسانی که نتوانند از جنبنندگان و شکل زندگی آنها به توانمندی خداوند پی ببرند، مانند کر و لالهایی فرورفته در تاریکی هستند.

و ما من دابه فی الأرض ... إلی رهیم یحشرون. و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظ

مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث با آیه قبل می تواند این مضمون باشد که همین آیات موجود در طبیعت برای هدایت کافی است و کسانی که نتوانند از همین آیات توانمندی خداوند را (إن الله قادر علی ان ینزل) دریابند، کر و لالهایی ظلمت زده هستند.

23- تشبیه به مجنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 465

13 - بازگشت کننده به شرک (مرتد) مانند دیوانه ای سرگردان است که شیطانها (جنیان) عقل او را زایل کرده اند.

أندعوا من دون الله . . . و نرد ... کالذی استهوته الشیطان

«استهوته الشیاطین» یعنی شیطانها عقل و فکر او را برده اند. همچنین جمله «استهوته الشیاطین» را در موردی که شخصی جن زده شده باشد، به کار می برند. (لسان العرب).

24- تشبیه به مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 3

3 - کسانی که آیات الهی و دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را ناشنیده می انگارند، مردگانی متحرکند.

إنما یتجیب الذین یسمعون و الموتی یتعظم الله

به کار رفتن کلمه «الموتی» در برابر «الذین یسمعون» حاکی از آن است که آن دسته که در برابر دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به گونه ای رفتار می کنند که گویا اصلاً چیزی نشنیده اند، مرده دلانی هستند که کلمه «الموتی» در خور آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 80 - 7

7 - کافران حق ناپذیر ، چونان مردگانی ناشنوا و غیرقابل تفهیم

إنک لاتسمع الموتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 7

7 - کافران لجوج ، مانند مردگان در قبر ها ، از شنیدن سخن حق ناتوان بوده و هیچ راهی برای هدایتشان نیست .

و ما أنت بمسمع من فی القبور

در این آیه کافران لجوج و حق ناپذیر صدر اسلام در مکه، به مردگان در قبرها تشبیه شده اند که هیچ راهی برای هدایتشان نیست و آنان نیز هیچ زمینه ای برای پذیرش ندارند.

4 - تشبیه خطاپیشگان در قیامت ، به جان باختگانی که تحمّل مرگ آنان برای مادرشان هلاکت آفرین است . *

فأُمَّه هَاوِيَه

فعل «هوی» در معانی مختلفی - از جمله «سَقَطَ» و «مات» - به کار رفته است (قاموس). بنابر معنای دوم، کلمه «هاویه»، به معنای «هالکه» خواهد بود نسبت دادن هلاکت به مادر کسی که میزان اعمال او سبک است، کنایه از عظمت سختی های وارد بر وی است؛ به گونه ای که در آن موارد، مادران تاب تحمّل چنین وضعی را برای فرزند خود نداشته و هلاک خواهند شد. در این

ص: 466

صورت مرجع ضمیر «هی» در آیه بعد، عنوان «داهیه» (مصیبت بزرگ) خواهد بود که مفاد جمله «فأُمَّه هاویه» است.

25- تشبیهات انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 33

33- تشبیه پیامبر اسلام و یاران آن حضرت در انجیل، به زراعتی شکوفا، پرحاصل و شگفت انگیز

و مثلهم فی الإنجیل کزرع أخرج شطه فازه

«کزرع...» خبر برای «مثلهم فی الإنجیل» است.

26- تشبیهات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 1

1 - منافق رها شده در ظلمت و گمراهی بسان شخص کر و لال و نابیناست .

ترکهم فی ظلمت لایبصرون. صم بکم عمی

صم، بکم و عمی به ترتیب: جمع أصم (کر)، أبکم (لال) و أعمی (کور) است. کلمات یاد شده خبر برای مبتدای محذوف، یعنی ضمیر «هم» است که به توصیف شدگان در آیه قبل (منافقان رها شده در ظلمت) بر می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 2

2 - قرآن برای منافقان بسان بارانی است همراه با رعد و برق در شبی تاریک و مخوف

أو کصیب من السماء فیہ ظلمت و رعد و برق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 74 - 2

2 - قلب ها و دل های بنی اسرائیل در سختی و نفوذناپذیری همانند سنگ و از آن سخت تر شد .

فهی کالحجاره أو أشد قسوه

«حجاره» جمع حجر و به معنای سنگها و صخره هاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 146 - 1

1 - اطمینان اهل کتاب به نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) همانند اطمینان آنان به فرزندی پسرانشان بود .

ص: 467

الذین ءاتینہم الکتب یعرفونہ کما یعرفون ابناءہم

ظاهر این است که مراد از ضمیر مفعولی در «یعرفونہ» پیامبر (صلی اللہ علیہ و آلہ) می باشد؛ گرچه این احتمال نیز وجود دارد که آن ضمیر به تغییر قبله باز گردد. از آن جا که «مشبہ به» فرزندان می باشد، این احتمال قوی به نظر نمی رسد؛ زیرا تشبیه شناخت قبله به شناخت فرزندان، تناسب چندانی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقرہ - 2 - 197 - 12

12 - انسان در دنیا ، همچون مسافر است .

و تزودوا فان خیر الزاد التقوی

از به کار بردن «تزودوا» استفاده می شود که انسان تشبیه به مسافری شده است که نیاز به توشه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقرہ - 2 - 261 - 1

1 - مالی که در راه خدا انفاق می شود ، همچون بذری است که هفت خوشه برویاند و در هر خوشه صد دانه باشد .

مثل الذین ینفقون . . . مائہ حَبّہ

از مُشَبَّه به (دانه) به دست می آید که مُشَبَّه، مالی است که شخص در راه خدا انفاق می کند؛ نه اینکه مُشَبَّه، خود انفاق کننده باشد؛ چنانچه ظاهر تشبیه افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقرہ - 2 - 264 - 5,9

5 - همانندی انفاقِ توأم با مَنّت و آزار مؤمنان ، با انفاق همراه با ریایِ کافران

یا ایہا الذین امنوا . . . کالذی ینفق مالہ رئا الناس و لا یؤمن باللّٰہ

انفاق مؤمنان آنگاه که با مَنّت و آزار توأم شود، همانند انفاق کافرانی است که با ریا باشد.

9 - مثل انفاق کنندگان از روی مَنّت و آزار و ریا ، همچون صخره صافی است که بر روی آن قشرِ خاکی باشد و بذرهایی در آن افشاندہ شود و ناگهان ، رگباری تند بر آن رسد و همه خاک ها را بشوید و آن سنگ را کِشت ناپذیر کند .

فمثله كمثل صفوان عليه تراب فاصابه وابل فترکه صلدلاً لا يقدر و ن علی شیء مما كسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 266 - 1

1 - تشبیه انفاق کننده از روی منت و آزار و ریا ، به صاحب بوستانی از خرما و انگور که جوی ها در پای درختانش جاری و هر گونه میوه ای دهد و خود پیر شده و فرزندان ناتوان داشته باشد و ناگهان ، گردبادی آتشنا به آن بوستان افتد و آنرا بسوزاند .

ایوّد احدکم ان تکون له جنّه . . و اصابه الکبر . . نار فاحترقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 1،4

ص: 468

1 - رباخواران ، همچون شیطان زدگان آشفته ، دیوانه و پریشان

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ

با توجه به معنای لغوی «تَخَبَّطَ» که دیوانگی و پریشانی است. (التَّخَبُّطُ الْمَسِّ بِالْجَنُونِ وَالتَّخِيلُ).

4 - به کارگیری تمثیل در قرآن ، روشی برای بیان حقایق و احکام دین

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 59 - 1,3

1 - شباهت خلقت حضرت عیسی (ع) به خلقت آدم (ع)

انّ مثل عیسی عندالله کمثل ادم

3 - عیسی ، همانند آدم (ع) مخلوق خداوند نه فرزند او .

انّ مثل عیسی عندالله کمثل ادم خلقه من تراب

چون این آیه پس از سرگذشت حضرت عیسی (ع) آمده است، اشاره به پندار مسیحیان و ردّ آن است که عیسی (ع) را به دلیل نداشتن پدر، فرزند خداوند می شمردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 135 - 12

12 - پشیمان نشدن و توبه نکردن از گناهان گذشته خود ، به منزله اصرار بر آن گناهان است .

الَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً... فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ... وَلَمْ يَصِرُوا عَلَى مَا فَعَلُوا

بنابر اینکه جمله «و لم یصرّوا ..» عطف تفسیری برای جمله «فاستغفروا» باشد یعنی اگر بعد از گناه، یاد خدا نکنند و استغفار نمایند، در واقع اصرارکنندگان بر گناه هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 10 - 2

2 - خوردن ظالمانه مال یتیم در واقع ، خوردن آتش است .

انّ الذّین یاکلون اموال الیتامی ظلماً انّما یاکلون فی بطونهم ناراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 14،15،16

14 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام به گونه ای از نبرد با دشمن هراسناک بودند که خداترسان از خدا می ترسند .

إذا فریق منهم یخشون النّاس کخشیه الله

برداشت فوق بر این میناست که «کخشیه الله» حال برای فاعل «یخشون» باشد که در این صورت مضافی مقدر است و تقدیر کلام چنین خواهد بود: یخشون النّاس مثل اهل خشیه الله.

15 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام ، فزونتتر از ترس خداترسان ، از رویارویی با دشمن هراسناک بودند .

إذا فریق منهم یخشون النّاس .. او اشدّ خشیه

ص: 469

اُو در «او اشدّ خشیه» برای تنويع است و اشاره دارد به اینکه مسلمانان هراسناک از نبرد با دشمن، دو گروه بودند.

16 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام به گونه ای که از خدا، ترسان بودند، از رویارویی با دشمن می ترسیدند.

إذا فریق منهم یخشون الناس کخشیه الله

در برداشت فوق «کخشیه الله» صفت مفعول مطلق محذوف گرفته شده است و فاعل «خشیه» ضمیری است که به «فریق» باز می گردد؛ یعنی یخشون الناس مثل خشیتهم من الله.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 27

27 - خودداری از ادای شهادت، همانند شهادت دروغ، گناه و موجب کیفر الهی است.

وإن تلوا او تعرضوا فإن الله کان بما تعملون خبیراً

بیان آگاهی خداوند به عملکرد ناشایست آدمی، کنایه از کیفردهی اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 33,34,32,2

2 - کشتن نابحق یک انسان در نزد خداوند به منزله کشتن همه مردم است.

من قتل نفساً بغير نفس .. فکانما قتل الناس جميعاً

32 - گمراه نبودن انسان هدایت یافته، به منزله کشتن وی و هدایت انسان گمراه، به منزله زنده کردنش می باشد.

من قتل نفساً .. فکانما قتل الناس جميعاً و من احياها فکانما احيا الناس جميعاً

امام صادق(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: من اخرجها من ضلال الی هدی فکانما احياها و من اخرجها من هدی الی ضلال فقد قتلها.

کافی، ج 2، ص 210، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 619، ح 153.

33 - سیراب نمودن تشنه ای که به آب دسترسی ندارد، به منزله احیای اوست.

و من احياها فکانما احيا الناس جميعاً

امام صادق(ع): ... و من سقى الماء فى موضع لا يوجد فيه الماء كان كمن احيا نفساً و «من احياها فكانما احيا الناس جميعاً».

کافی، ج 4، ص 57، ح 3؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 464، ح 9.

34 - خودداری از اطعام مؤمن گرسنه، به منزله کشتن وی و غذا دادن به او به منزله احیای اوست.

و من احياها فكانما احيا الناس جميعاً

از امام صادق(ع) روایت شده که درباره اطعام مؤمن فرمود: ... من احیی مؤمن فكانما احيا الناس جميعاً، فان لم تطعموه فقد اتمموه و ان اطعمتموه فقد احیتموه.

کافی، ج 2، ص 20، ح 20؛ نورالثقلین، ج 1، ص 619، ح 152.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 3

3 - کسانی که آیات الهی و دعوت پیامبر(صلی الله علیه و آله) را ناشنیده می انگارند، مردگانی متحرکند.

ص: 470

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يعثهم الله

به کار رفتن کلمه «الموتی» در برابر «الذین یسمعون» حاکی از آن است که آن دسته که در برابر دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به گونه ای رفتار می کنند که گویا اصلاً چیزی نشنیده اند، مرده دلانی هستند که کلمه «الموتی» در خور آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 5

5 - کسانی که نتوانند از جنبنندگان و شکل زندگی آنها به توانمندی خداوند پی ببرند، مانند کر و لالهایی فرورفته در تاریکی هستند.

و ما من دابه فی الأرض . . . إلى ربهم يحشرون. و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظ

مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث با آیه قبل می تواند این مضمون باشد که همین آیات موجود در طبیعت برای هدایت کافی است و کسانی که نتوانند از همین آیات توانمندی خداوند را (إن الله قادر علی ان ینزل) دریابند، کر و لالهایی ظلمت زده هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 14

14 - نابرابری ناآگاهان و آگاهان به محدوده قدرت و وظایف پیامبران، مانند نابرابری کوران و بینایان

قل لا أقول لكم . . . إني ملك . . . قل هل یستوی الأعمی و البصیر أفلا تتفكرون

در اینکه مراد از «أعمی» و «بصیر» در آیه چیست، احتمالاتی وجود دارد؛ از آن جمله اینکه کسانی که پس از بیان محدوده قدرت و وظایف پیامبران این حقایق را دریافته و پذیرا می شوند، «بصیر» و آن کسانی که جاهلانه سخنها واهی گفته و درخواستهای نابجا دارند «أعمی» (کور) هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 13, 14, 19

13 - بازگشت کننده به شرک (مرتد) مانند دیوانه ای سرگردان است که شیطانها (جنیان) عقل او را زایل کرده اند.

أندعوا من دون الله . . . و نرد . . . کالذی استهوته الشیطان

«استهوته الشیاطین» یعنی شیطانها عقل و فکر او را برده اند. همچنین جمله «استهوته الشیاطین» را در موردی که شخصی جن زده شده باشد، به کار می برند. (لسان العرب).

14 - مرتد مانند جن زده است که روی زمین بی هدف و سرگردان راه می پیماید.

و نرد علی اعقابنا .. کالذی استهوتہ الشیطین فی الأرض حیران

19 - مرتد به سرگردانی در بیابان می ماند که شیطانها او را به بی راهه می خوانند و گروهی نیز او را به راه هدایت دعوت می کنند.

کالذی استهوتہ الشیطین فی الأرض حیران له أصحاب یدعونہ إلى الہدی ائتنا

«فی الأرض» متعلق به «استهوی» است، و «استهوی فی الأرض» به معنی عقل او را در بیابان ربوده اند، می تواند باشد و مراد از «اصحاب» در «له اصحاب یدعونہ» ممکن است مشرکان و یا موحدان باشند که در برداشت فوق احتمال دوم برگزیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 94 - 1

ص: 471

1 - انسان در پی مرگ، مانند آفرینش نخستین خویش، تنها نزد خداوند حضور می یابد.

و لقد جئتمونا فردی کما خلقنکم اول مره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 10

10 - ایمان به آیات الهی بینایی و کفر به آن کوری است.

قد جاءکم بصائر من ربکم فمن أبصر فلنفسه و من عمی فعلیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 10

10 - راه یافتن حق (اسلام) به قلب حق ناپذیر، مانند صعود در آسمان دشوار و یا غیر ممکن است.

و من یرد أن یضله یجعل صدره ضیقاً حرجاً کأنما یصعد فی السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 13

13 - شباهت و همگونی معاد انسانها با آغاز آفرینش آنان

کما بدأکم تعودون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 40 - 6

6 - ورود تکذیب کنندگان آیات الهی و مستکبران به بهشت، امری ناممکن، همچون عبور شتر از روزنه سوزن

و لایدخلون الجنة حتی یلج الجمل فی سم الخیاط

«جمل» به معنای شتر است و «سم» به معنای روزنه ای است که در انتهای سوزن برای عبور نخ تعبیه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 57 - 10

10 - حیاتبخشی دوباره به مردگان به هنگام برپایی قیامت ، همانند رویش گیاهان مرده و به ثمر نشاندن آنهاست .

فاخرجنا به من کل الثمرت کذلک نخرج الموتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 8

8 - نیکوکاران ، مانند سرزمین طیب ، سودمند و برخوردار از فیض فراوان خداوند

إن رحمت اللّٰه قریب من المحسنین. و هو الذی یرسل الریح ... و البلد الطیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 472

14 - حالت بلعم باعورا به سبب دنیاگرایی مانند حالت سگی شد که در هر حال ، چه بر او هجوم کنی و یا رهایش سازی ، زبان از کام بیرون آورد و له له زند .

فمثلة كمثل الكلب إن تحمل عليه يلهث أو تتركه يلهث

«تحمل» از «حَمَلَه» گرفته شده و «حَمَلَه» به معنای هجوم کردن است. «مَثَل» در آیه شریفه به معنای حالت و صفت است.

15 - حالت درونی تکذیب کنندگان آیات الهی مانند حالت سگ تشنه ای است که همواره له له می زند .

ذلک مثل القوم الذین کذبوا بآیتنا

«ذلک» اشاره به حالتی است که جمله «فمثلة . . .» آن را درباره سگ بیان داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 177 - 1

1 - حالت جوامع تکذیب کننده آیات الهی ، حالتی شوم است .

ساء مثلاً القوم الذین کذبوا بآیتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 12

12 - تکذیب کنندگان آیات الهی ، در محروم بودن از درک معارف الهی مانند چارپایانند .

أولئک کالأنعم

همسانی گمراهان تکذیب کننده آیات با چهارپایان و به اصطلاح «وجه شبهه»، به دلیل جمله «لا یفقهون بها و . . .» (محرومیت از درک معارف الهی) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 27 - 8

8 - چهره مردمان زشت کار در قیامت ، مانند پاره ای از شب دیجور ، سیاه خواهد بود .

و الذين كسبوا السيئات .. كأنما أغشيت وجوههم قطعاً من الليل مظلماً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - رعد - 13 - 14 - 6

6- مثل درخواست کننده از خدایان دروغین مثل تشنه ای است که از راه دور دستان خود را به طرف آب دراز می کند تا آب ، خود به کام او برسد که هرگز چنین نمی شود .

إلّا كبسط كفيه إلى الماء ليبلغ فاه و ما هو ببلغه

برخی عبارت «إلّا كبسط» را استثنا از استجابت گرفته اند و گفته اند تقدیر کلام چنین است: «لايستجيبون بشيء من الأستجابة إلّا استجابة كإستجابة الماء لبسط كفيه إلى الماء». و برخی آن را استثنا از «الذين يدعون» دانسته اند و گفته اند تقدیر کلام چنین می شود: «الذين يدعون من دونه ليسوا إلّا كبسط كفيه إلى الماء». قابل ذکر است که ضمیر در «ليبلغ» به «الماء» و ضمیر در «فاه» (دهانش) به «بسط» برمی گردد. و ضمیر «هو» به «الماء» و ضمیر در «ببالغه» به «فاه» ارجاع می شود.

ص: 473

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 15

15- نابرابری مشرکان با موحدان بسان نابرابری انبوه تاریکی ها با روشنایی است .

أم هل تستوی الظلمت والنور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 4،7،8،21

4- فلزات گداخته شده در کوره های آتش ، کفهایی همانند کف های سیلاب از خود ایجاد می کنند .

و مما یوقدون علیه فی النار . . . زید مثله

«من» در «مما یوقدون» نشویه است. «ایقاد» (مصدر یوقدون) به معنای شعلهور ساختن آتش می باشد. مراد از «ما» به قرینه «حلیه» و «متاع» فلزاتی نظیر طلا، نقره، مس و ... است. «فی النار» حال مؤکده می باشد. بنابراین «یوقدون ...» ; یعنی، و حاصل می شود از فلزاتی که آتش بر آن برافروزند (آن را ذوب کنند) کفی مانند کف سیلاب.

7- حق در تشبیه مانند باران و سیلاب است و باطل همسان کف های پف کرده بر روی آن

أنزل من السماء ماء فسالت أودية بقدرها فاحتمل السيل زبداً رابياً . . . کذلک یضرب ا

8- حق در تشبیه همانند فلزات گداخته شده و ذوب گشته است و باطل بسان کف های ایجاد شده بر روی آن

و مما یوقدون علیه فی النار . . . زید مثله کذلک یضرب الله الحق و البطل

21- تشبیه حقایق به امور محسوس و آوردن مثل برای آنها از شیوه های قرآن

کذلک یضرب الله الأمثال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در رسالت و تلقی وحی همانند پیامبران امت های پیشین و برخورد امتش با وی همسان برخورد امت های پیشین با پیامبران خویش

کذلک أرسلنک فی أمّه قد خلت من قبلها أمم لتتلوا علیهم الذی أوحینا إلیک

تشبیه در جمله «کذلک أرسلناک . . .» مقتضی مشبه، مشبه به و وجه شبه می باشد. گفته شده مشبه «ارسال پیامبر در امت خویش»، مشبه به «ارسال پیامبران در امتهای گذشته» و وجه شبه «حقایقی است که از آیات قبل و نیز آیه مورد بحث می توان استفاده کرد». از آن حقایق است نفس رسالت، تلقی وحی، وظیفه پیامبری، هدف ارسال (لتتلوا علیهم . . .)، برخورد امتهای، سرنوشت ایشان، سنت خداوند در امر هدایت و اضلال مردم پس از ارسال پیامبران (قل إن الله یضل من یشاء و یرحم من یرحم) و . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 24 - 5

5- استفاده از تشبیه به محسوس برای عینی و قابل فهم کردن تعالیم، از روش های تعلیمی قرآن کریم

ضرب الله مثلاً کلمه طیبه کشجره طیبه أصلها ثابت و فرعها فی السماء

ص: 474

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 26 - 4

4- استفاده از تشبیه به محسوس برای عینی و قابل فهم کردن تعالیم ، از روش های تعلیمی قرآن کریم است .

مثل کلمه خبیثه کشجره خبیثه اجثت من فوق الأرض ما لها من قرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 1،18

1- شکستن عهد و پیمان قطعی ، همانند گسستن رشته ای است ، پس از بافتن محکم آن

أوفوا بعهد الله . . . و لاتنقضوا . . . و لاتكونوا کالتي نقضت غزلها من بعد قوه أنک-

18- « عن أبي جعفر (ع) قال : التي نقضت غزلها إمرأه . . . يقال لها : رابطه (ریطه) . . . کانت حمقاء تغزل الشعر فإذا غزلت نقضته ثمّ عادت فغزلته فقال الله : « کالتي نقضت غزلها . . . » . . . ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: آن زن که رشته هی تافته خود را باز می کرد زنی بود . . . به نام رابطه (یا ریطه) . . . و او زن احمقی بود که مو [ی بز و غیره] را می تافت و پس از تافتن، آنها را باز می کرد و سپس دوباره می تافت. پس خداوند فرمود: کالتي نقضت غزلها . . .» .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 3

3- انسان بخیل ، همانند انسانی دست بسته به گردن است .

و لاتجعل یدک مغلوله إلی عنقک

«و لاتجعل یدک مغلوله إلی عنقک» کنایه از امساک و پرهیز از انفاق (بُخل) است. اینکه از بُخل و امساک به «دستت را به گردنت میند» تعبیر شده، نشان می دهد که انسان بخیل ، همانند شخص دست بسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 11

11- مرگ و رستاخیز ، پدیده ای مانند خواب و بیداری است .

ليعلموا.. انّ الساعة لاريب فيها

به خواب رفتن اصحاب كهف و بيداري آنان پس از چند قرن و استشهاد قرآن به اين واقعه براي بيان حقايق معاد، گواه اين مدعا است كه مرگ، مانند خواب، و رستاخيز قيامت، بسان بيداري از خواب است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 29 - 17

17- آب هاي غليظ و گداخته ، بسان گدازه مس ، پاسخي براي استغاثه و آب طلبي كافران در دوزخ است .

و ان يستغيثوا يغاثوا بماء كالمهل

«مهل» به معنای «درده روغن» و نیز «مس گداخته» است (مقایس اللغه) و نیز به «خونابه ای که از لاشه مردار بیرون آید» گفته می شود. (قاموس) وصف آنان با عبارت «یشوی الوجوه» با معنای «مس گداخته» سازگارتر است.

ص: 475

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 7

7- انسان ها ، مانند زمان تولد ، فاقد هرگونه مال و فرزند و عنوان و اعتبار ، در صحنه قیامت حضور خواهند یافت .

لقد جئتمونا كما خلقنكم أول مره

تشبیه حضور انسان ها در قیامت به زمان تولد آنان، ممکن است از جهت همراه نداشتن امکانات مادی و خالی بودن از هرگونه عنوان و اعتبار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 3

3- غروب خورشید در نقطه پایانی سفر ذوالقرنین به جانب مغرب ، چونان فرو رفتن آن در چشمه ای تیره فام بود .

وجدها تغرب فی عین حمئه

از جمله معانی «عین» چشمه است و به قرینه «وجدها» (آن را چنان یافت که) مراد آیه آن نیست که خورشید، در چشمه ای دارای گل سیاه فرو می رفت، بلکه منظره غروب خورشید را ذوالقرنین آنگونه مشاهده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 53 - 1

1 - قرار دادن زمین ، همانند گاهواره ای برای آرامش و آسایش انسان ، پرتویی از ربوبیت خداوند است .

الذی جعل لكم الأرض مهذا

«مهد» جایگاهی است که برای طفل آماده می کنند (گاهواره)، در آیه شریفه، زمین به گاهواره ای که طفل در آن می آرمد، تشبیه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 55 - 5

5 - خروج مجدد انسان از زمین و حیات تازه او ، همانند آفرینش نخستین او از زمین خواهد بود .

و منها نخرجکم تاره آخری

«تاره آخری»؛ یعنی، بار دیگر گفتنی است که مرتبه اول بیرون آمدن انسان از خاک، همان خلقت اولیه او از نطفه است و بار دوم زمانی است که پس از مرگ مجدداً از زمین برانگیخته خواهد شد. «تاره آخری» اشاره به همین تشابه دارد تا استبعادها را نیز تلویحاً رد کرده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 1

1- قیامت روزی است که خداوند، آسمان را هم چون پیچیدن طومارنامه ها، در هم می پیچد.

یوم نطوی السماء کطی السجل للکتب

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: 1- «طی» به معنای پیچیدن است. 2- «سجل» یا به معنای «کاتب» می باشد که در

ص: 476

این صورت اضافه «طی» به «سجّل» اضافه مصدر به فاعل است و «لام» در «للكتب» برای اختصاص و یا برای تقویت عامل «طی» است و یا به معنای هر چیزی است که در آن نوشته باشند. در این صورت اضافه «طی» اضافه به مفعول است و «لام» در «للكتب» به معنای «من أجل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 12

12- بیم و هراس مردم در عرصه محشر، به اندازه ای است که آنان همچون مردم می خورده و مست، عقل و هوش خود را از کف خواهند داد.

و تری الناس سکری و ما هم بسکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 4,5

4- مثل کسی که به خدا شرک میورزد، مثل کسی است که از آسمان فرو افتد و طعمه مرغان شکاری گردد.

و من یشرک باللّه فکأئما خرّ من السماء فتخطفه الطیر

«خرّ و خُرور» (مصدر «خرّ») به معنا سقوط و فرو افتادن است. «خرّ من السماء»؛ یعنی، از آسمان فرو افتاد. «خطف» (مصدر «تخطف») نیز به معنای ربودن است. «تخطفه الطیر»؛ یعنی، پرند او را ربود. بنابراین معنای جمله یاد شده چنین است: هر کس به خدا شرک بورزد، چنان است که گویا از آسمان فرو افتاده و پرند شکاری او را ربوده است. گفتنی است که تشبیه در آیه فوق، از باب تشبیه معقول به محسوس است؛ یعنی، مشرک - که با روگرداندن از خدای متعال و فرو افتادن در پای بت ها، در واقع از اوج کمالات انسانی سقوط می کند و در دام شیطان گرفتار می شود - به کسی تشبیه شده است که از آسمان فرو افتد و طعمه پرندگان شکاری شود.

5- کسی که به خدا شرک میورزد، مانند کسی است که از آسمان فرو افتد و باد او را به جایی دور بیفکند.

و من یشرک باللّه .. أو تهوی به الريح فی مکان سحیق

جمله «أو تهوی به الريح ..» عطف است بر «تخطفه الطیر». «هُوی» (مصدر «تهوی»)، به معنای سقوط و فرو افتادن است و هرگاه با «بای» تعدیه بیاید، به معنای اسقاط و فرو افکندن می شود. «هوت به الريح»؛ یعنی، باد او را فروافکند. «سحیق» (مصدر «سحیق») به معنای بُعد و دور بودن است و «مکان سحیق»؛ یعنی، جایی دور. بنابراین تقدیر جمله فوق چنین می شود: «من یشرک باللّه فکأئما تهوی به الريح فی مکان سحیق»؛ هر کس به خدا شرک بورزد، چنان است که گویا از آسمان فرو افتاده و باد او را به جایی دور افکند است. گفتنی است که در جمله یاد شده مشرک - که با روی برتافتن از عبادت خدای یگانه و فرو افتادن در زیر پای بت ها و پرستش آنها، در واقع از اوج هدایت و روشنایی به نهایت ضلالت و تاریکی سقوط می کند - به کسی تشبیه شده است که از آسمان فرو می افتد و باد او را به جایی دور که راهی برای نجات نباشد فرو می افکند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 81 - 1

1 - موضع گیری کافران رفاه زده عصر بعثت ، در برابر رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همانند موضع گیری کافران پیشین در برابر رهنمود های پیامبرانشان

بل قالوا مثل ما قال الأولون

ص: 477

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 1,3

1 - اعمال و رفتار کفرپیشگان ، همانند سرابی است در کویر که تشنه به پندار آب به سراغ آن می رود و چیزی به دست نمی آورد .

و الذين كفروا أعمالهم كسراب بقيعه يحسبه الظمآن ماء حتى إذا جاءه لم يجده شيئاً

3 - اعمال و رفتار کفرپیشگان ، چون سراب فریبنده است .

و الذين كفروا أعمالهم كسراب بقيعه يحسبه الظمآن ماء حتى إذا جاءه لم يجده شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 1

1 - اعمال کافران ، به مثابه تاریکی شدید در دریای ژرفناک با امواجی متلاطم و پوشیده از ابر است که کمترین روزنه ای در آن نیست .

و الذين كفروا أعمالهم .. كظلمت فى بحر لجي يغشيه موج من فوقه موج من فوقه سحا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 43 - 6,7

6 - خداوند ، از بالا و از ابر یخ زده - که به کوه می ماند - تگرگ فرو می ریزد .

و ينزل من السماء من جبال فيها من برد

«من جبال» بدل از «من السماء» و برای تشبیه کردن ابرها، به کوه ها است؛ همان گونه که تشبیه اشیای بزرگ و با عظمت به کوه، بسیار معمول است؛ مانند کوه علم و... «بَرْد» نیز به معنای تگرگ است.

7 - در فضا ، انبوهی از ابر های یخ زده همچون کوه ، وجود دارد .

و ينزل من السماء من جبال فيها من برد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 29 - 8

8 - دوست ناباب ، چونان شیطان است .

یویلتی لیتنی لم اتخذ فلاناً خلیلاً . لقد أضلّنی عن الذکر... و كان الشیطن للاین

برداشت فوق، مبتنی بر این است که جمله «و كان الشیطان...» دنباله سخن ظالمان باشد و مقصود از «شیطان» ابلیس نباشد؛ بلکه نامی باشد که ظالمان برای دوستان ناباب و گمراه گر خود انتخاب کرده باشند؛ زیرا عمل گمراهی، کار شیطان است و هر کس چنین کاری را انجام دهد، همچون شیطان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 6

6 - مردمان هواپرست را، در حق نشنوی و بی خردی، جز به چهارپایان (شتر، گاو و گوسفند) نمی توان تشبیه کرد .

ص: 478

إن هم إلا كالأنعم

«أنعام» نامی است که شامل سه نوع حیوان می شود: شتر و گاو و گوسفند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 1

1 - آفریش شب ، همچون لباس و پوشش ، تنها به قدرت خدا است .

و هو الذی جعل لکم الیل لباساً

جمله «و هو الذی جعل لکم الیل لباساً» برای حصر است و از نوع حصر افرادی است؛ یعنی، تنها خدا شب را همچون پوشش برای انسان قرار داد؛ نه قدرتی دیگر. گفتمی است در این جمله، شب به لباس و پوشش تشبیه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 63 - 7

7 - شکافته شدن دریا با عصای موسی و تقسیم شدن آب های آن به دو دیوار ؛ چون دو کوه بزرگ

فانقلق فکان کلّ فرق کالطود العظیم

فعل «کان» در این جا به معنای «صار» است. «فرق» نیز معادل قطعه (پاره) و «طود» مرادف «جبل» (کوه) است. بنابراین «کان کلّ فرق...»؛ یعنی، هر پاره ای از آب دریا، مانند کوهی بزرگ شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 80 - 7,8

7 - کافران حق ناپذیر ، چونان مردگانی ناشنوا و غیرقابل تفهیم

إنک لاتسمع الموتی

8 - کفرپیشگان روی گردان از دلایل آشکار ، همچون ناشنویان روی برتافته از راهنمای خویش

و لاتسمع الصمّ الدعاء إذا ولّوا مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - دوست گیرندگان غیر خدا ، همانند عنكبوت اند که خانه ای بس سست و بی بنیاد ، برای خود ساخته است .

مثل الذين اتخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتخذت بيتاً

2 - انتخاب کنندگان ولی و کارسازی غیر از خدا ، همانند عنكبوت اند که برای خود خانه ای بی بنیاد ، بنا کرده است .

مثل الذين اتخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتخذت بيتاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 1

1 - معبودان باطل و جعلی ، در مقایسه با خداوند ، همانند بردگان زر خرید در برابر مالک خویش اند .

هل لكم من ما ملكت أيمانكم من شركاء في ما رزقكم فأنتم فيه سواء

ص: 479

مثلی که در آیه آورده شده است، به قرینه آیات سابق - که درباره اثبات خداوند و وحدانیت بود - برای نفی معبودانی است که مشرکان، آنان را در برابر خداوند، انتخاب کرده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 27 - 3

3 - زبان قرآن، استفاده از کلمات و تشبیهات رایج و شناخته شده در میان مردم است.

و البحر یمده من بعده سبعة أبحر

کلمه «سبعة» در آیه برای بیان کثرت است و مراد از آن، واقعاً، هفت دریای دیگر نیست. استفاده از چنین کلمه ای برای بیان مقصود، عین همان چیزی است که در محاوره های عامیانه گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 28 - 1

1 - آفرینش نخستین انسان ها و زنده کردن مجدد آنان پس از مرگ، برای خداوند همانند آفریدن یک تن است.

ما خلقکم و لابعثکم إلیّ کنفس وحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 46 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به منزله چراغی فروزان (برای هدایت) است.

و سراجاً منیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 7,9

7 - تشبیه تجدید حیات انسان ها در قیامت، به احیای زمین و پدید آمدن حیات در آن

أرسل الريح فتثير سحاباً فسقنه إلی بلد میّت فأحیینا به الأرض بعد موتها کذلک الن

9 - احیای انسان ها در قیامت همچون احیای زمین از راه یک سلسله عوامل و زمینه های حیات آفرین خواهد بود.

فأحيينا به الأرض بعد موتها كذلك النشور

برداشت یاد شده از تشبیه به کار رفته در آیه شریفه به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 2

2- ایمان چون نور ، مایه هدایت و روشنایی و کفر ، همچون ظلمت ، مایه گمراهی و تاریک بینی

ولا الظلمت ولا النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 21 - 1

ص: 480

1 - ایمان چون سایه ، آرام بخش و فرح زا است و کفر چون بادِ داغ ، آزاردهنده و ناراحت کنند .

ولا الظلّ ولا الحرور

«ظلّ» به معنای سایه و «حرور» به معنای باد داغ است. گفتنی است در این آیه، ایمان به سایه تشبیه شده است و کفر به باد داغ.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 7

7 - کافران لجوج ، مانند مردگان در قبرها ، از شنیدن سخن حق ناتوان بوده و هیچ راهی برای هدایتشان نیست .

وما أنت بمسمع من فی القبور

در این آیه کافران لجوج و حق ناپذیر صدراسلام درمکه، به مردگان در قبرها تشبیه شده اند که هیچ راهی برای هدایتشان نیست و آنان نیز هیچ زمینه ای برای پذیرش ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 8 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که در گردنشان تا چانه ها ، غل و زنجیر قرار داشته و سرهایشان به طرف بالا مانده باشد .

إنا جعلنا فی أعتقهم أغللاً فهی إلى الأذقان فهم مقمحون

«ذقن» (مفرد «أذقان») به معنای چانه و «قمح» (ریشه «مقمحون») به معنای بلند کردن سر است. گفتنی است آیه شریفه در مقام تمثیل و تشبیه حال کافران و مشرکان لجوجی است که نمی خواستند هرگز ایمان بیاورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 9 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که سدّی بلند در پیش رو و پشت سرشان نهاده شده و بر دیدگان نشان پرده ای افکنده شده که هیچ چیز نبینند .

و جعلنا من بین أیدیهم سدّاً

تکبیر «سدّاً» برای تعظیم است و به قرینه «فأغشیناهم»، مقصود از آن، سدّی بلند است.

3- وضعیت فرهنگی و دینی مردم عصر پیامبراسلام، شبیه و مانند وضعیت مردم انطاکیه هنگام آمدن رسولان به سوی آنان

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القرية إذ جاءها المرسلون

بیشتر مفسران برآنند که مقصود از «أصحاب القرية» مردم شهر «انطاکیه» است (که هم اکنون جزء خاک ترکیه و از شهرهای تجاری آن می باشد). گفتنی است «إذ» ظرف زمان و بدل اشمال، برای «أصحاب القرية» است؛ یعنی، مثل بزن از مردم انطاکیه، آن گاه که رسولان الهی به سوی شان آمدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 39 - 3

3 - ماه ، پس از طی منزل های خود در 28 روز ، مانند شاخه خشکیده خرما می شود .

و القمر قدرنه منازل حتی عاد کالعرجون القديم

«عرجون» (از ماده «عرجن») به معنای شاخه خوشه خرما است که از درخت جدا شده باشد و پس از چندی زرد گشته و به شکل هلال درآمده باشد. گفتنی است صفت «قدیم» اشاره به پژمردگی و کهنگی آن شاخه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 70 - 7

7 - مؤمنان ، انسان های زنده دل و برخوردار از حیات واقعی و معقول ، و کافران (چونان مردگان) محروم از آن

لینذر من کان حیاً و یحقّ القول علی الکفرین

برداشت یاد شده از ارتباط میان صدر و ذیل آیه شریفه؛ یعنی، به قرینه مقابله میان انسان های زنده و کافران، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 75 - 2,3

2 - مشرکان چونان سپاهی آماده به خدمت ، پشتیبانِ معبود های خویشند .

و هم لهم جند محضرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که ضمیر «هم» به مشرکان و ضمیر «لهم» به معبودها باز گردد.

3 - معبود های ادعایی به روز رستاخیز ، در حالی که همچون سپاه آماده به خدمت برای مشرکان اند ، از هرگونه یاری رسانی به آنان ناتوان خواهند بود .

لا یستطیعون نصرهم و هم لهم جند محضرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که ضمیر «هم» به معبودها و ضمیر «لهم» به مشرکان بازگردد و این جمله حال برای ضمیر غایبی در «لا یستطیعون» باشد. بر این اساس، این ترکیب از باب مبالغه آمده است؛ زیرا متمرکز کردن تمامی نیروها در قالب یک سپاه آماده به خدمت و در عین حال ناتوان بودن از یاری رسانی، نشان دهنده اوج ناتوانی معبودها می باشد. گفتنی است بر اساس این نظر، آیه شریفه ناظر به روز قیامت است.

1 - زنان و حوران بهستی ، از شدت سفیدی و درخشندگی همچون تخم شترمرغ زیر پر هستند .

كَاثِنٌ بِيضٌ

«بیض» اسم جنس و مفرد آن «بیضه» و به معنای تخم شترمرغ است که رنگ آن سفید و درخشنده و کمی متمایل به زردی است و این حیوان آن را زیر پر خود می پوشاند تا از غبار و آلودگی و دستبرد محفوظ ماند. عرب ها، زنان زیبا را به «بیض» تشبیه می کنند.

1 - میوه و ثمره درخت «زقوم»، در زشتی همانند سرهای شیطان‌ها است.

طلعها كأنه رءوس الشیطین

«طلع»، به معنای «ثمره» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 5

5 - شباهت خدایان ادعایی شرک‌پیشگان، به شریکان ناسازگار و سخت‌گیر

ضرب الله مثلاً رجلاً فیه شرکاء متشکسون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 7

7 - خواب، پدیده‌ای شبیه به مرگ

الله یتوفی الأنفس حین موتها و التي لم تمت فی منامها

کاربرد «توفی» در مورد خواب انسان، به مانند کاربرد آن در مورد مرگ او، ناظر به شباهت مرگ و خواب می‌باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 10

10 - شباهت رستاخیز انسان‌ها در قیامت، به رویش گیاهان پس از ریزش باران

و من آیته أنك ترى الأرض خشعه . . . إنّ الذی أحيها لمحی الموتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 6

6 - مشرکان عصر بعثت، فرشتگان را موجوداتی شبیه خداوند در رحمت می‌دانستند.

بما ضرب للرحمن مثلاً

با توجه به کلمه «رحمان» و «مثلاً»، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 45 - 1

1- ثمره درخت زقوم، چونان موادی آلوده و مذاب و جوشان در درون دوزخیان

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ . طَعَامَ الْأَثِيمِ . كَالْمُهْلِ يَغْلَى فِي الْبَطُونِ

در معنای «مُهْل»، برخی به آلودگی و عده ای به مذاب بودن آن اشاره کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 46 - 1

ص: 483

1- جوشش زقوم، در درون دوزخیان، چونان جوشش آب های داغ

کغلی الحمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 13، 7

7- لذت جویی و شکمبارگی حیوان گونه کافران، تنها بهره آنان از زندگی دنیایی

الذین کفروا یتمتعون و یأکلون کما تأکل الأنعم و النار مثوی لهم

از مقابله دو بخش آیه - که برای مؤمنان پایان خوش بهشت را یادآور شده - استفاده می شود که کافران، هرگز از آن نعمت های اخروی بهره نخواهند برد؛ بلکه تنها شهوت رانی و استفاده حیوان گونه از امکانات دنیا، نصیب آنان است.

13- بهره گیری از نعمت های دنیوی و نیندیشیدن به آفریننده آن، شیوه ای حیوانی است. *

و الذین کفروا یتمتعون و یأکلون کما تأکل الأنعم

برداشت بالا- بدان احتمال است که تشبیه کافر به حیوان، از آن جهت باشد که حیوان هنگام بهره گیری از موهبت های طبیعی، به پدیدآورنده آن نمی اندیشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 8

8- نگاه بیمار دلان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پس از نزول آیات جهاد، نگاهی وحشت زده و محتضرگونه

ینظرون إلیک نظر المغشی علیہ من الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 24 - 3

3 - خدمت کاران بهشتی، چونان مروارید های نهفته در صدف

غلمان لهم کأنهم لؤلؤ مکنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- منظره رستاخیز آدمیان ، همچون منظره ملخ های پراکنده بر پهنه زمین

يُخْرِجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- اجساد قوم عاد ، پس از عذاب ، همانند نخل های ریشه کن شده از اعماق خاک

تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أُعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ

«عجز» (مفرد «أعجاز») به معنای تنه و «منقعر» به معنای کنده شده از ریشه است (مختار الصحاح).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 31 - 4

4 - خشک شدن قوم ثمود ، همانند علف های خشک دامداران ، با یک صدای مهیب آسمانی

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ

«هشیم» به گیاه خشک و «محتظر» به کسی گفته می شود که برای دام آغل درست کند. بنابراین «هشیم المحتظر»؛ یعنی، علف خشکی که دامدار برای دامش تهیه می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 24 - 1

1 - حرکت کشتی های کوه پیکر در دریا ها ، به تدبیر و اراده الهی

و له الجوار المنشآت فی البحر کالأعلم

«جواری» (جمع «جاریه») به معنای کشتی ها و «اعلام» (جمع «علم») به معنای کوه ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 37 - 2,3

2 - سرخ شدن آسمان و شباهت پیدا کردن آن به چرمی گلگون ، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ

«ورده» به معنای گل سرخ و «دهان» به معنای چرم قرمز است. بنابراین «کانت ورده کالدهان»؛ یعنی، همانند چرم گلگون سرخ خواهد شد.

3 - ذوب شدن اجرام آسمانی چون روغن گداخته ، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ

برداشت یاد شده در صورتی است که «دهان» به معنای روغنی باشد که در نتیجه گداختن به رنگ گل سرخ در آمده است (چنان که عده ای از مفسران برآند) برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 58 - 1

1 - حوریان بهشتی ، موجوداتی زیبا و جذاب همچون یاقوت و مرجان

کأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 23 - 1

1 - حوران بهشتی ، در نهایت صفا و طراوت همچون مروارید نهفته در صدف

و حور عین . كأَمثال اللؤلؤ المكنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 485

1 - دوزخیان (اصحاب شمال) ، آب داغ و جوشان دوزخ را همچون شتری تشنه ، با حرص و ولع خواهند نوشید .

فشربون شرب الهميم

«هميم» جمع «هيماء» است و «هيماء» به شتر تشنه گفته می شود. تشبیه حالت دوزخیان به هنگام نوشیدن از آب داغ جهنم به شتر تشنه، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 17 - 2

2 - دل های غافل از یاد خداوند و بیگانه با کلام او (قرآن) ، چونان زمین مرده است .

أن تخشع قلوبهم لذكر الله .. اعلموا أنّ الله يحيي الأرض بعد موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 11

11 - حیات دنیا ، همچون رستنی های کشتزار ، فریبا و ناپایدار است .

اعلموا أنّما الحیوه الدنيا .. كمثل غیث أعجب الكفار نباته ... ثمّ یكون حطماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 8 - 5

5 - تلاش های گسترده کافران علیه اسلام ، به مثابه پفی ناچیز در مقابل نوری عظیم و درخشان

یریدون لیطفوا نور الله بأفوههم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 4

4 - خداوند ، از مؤمنان می خواهد در باری او مانند حواریون عیسی (ع) باشند .

یأیها الذین ءامنوا كونوا أنصار الله كما قال عیسی ابن مریم .. قال الحواریون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 6

6 - منافقان ، به رغم ظاهر فریبنده و سخنان زیبایشان ، چونان چوب های تکیه شده بر دیوار ، خشک و بی روح اند .

کأثم خشب مسندة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 12 - 4

4 - شباهت و همانندی کره زمین با آسمان ها ، در ترکیبات ، خصوصیات و قوانین حاکم بر آنها

اللّٰه الذی خلق سبع سموت و من الأرض مثلهنّ

ص: 486

مفسران درباره وجه شبه در این آیه (تشبیه زمین به آسمان)، دو احتمال داده اند: 1- شباهت و همانندی از نظر ترکیبات، خصوصیات و قوانین حاکم بر آنها (احتمال برگزیده در برداشت بالا); 2- شباهت از نظر عدد؛ یعنی، کره زمین مانند آسمان هفت تا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 17 - 1

1 - اعلام خداوند به کافران بر خوردار از ثروت و مکنت ، به آزمودنشان همچون آزمودن باغداران یمنی

إِنَّا بَلَوْنَهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ

مفسران درباره «اصحاب الجنة» (صاحبان باغ) چنین نوشته اند: این باغ در حومه «یمن» در اختیار پیرمرد مؤمنی قرار داشت. او به قدر نیاز از آن بر می گرفت و بقیه را به مستمندان می داد. اما هنگامی که چشم از دنیا پوشید، فرزندانش گفتند: ما خود به محصول این باغ سزاوارتریم؛ چون عیال و فرزندان ما بسیار است و نمی توانیم مانند پدرمان عمل کنیم. آنان سوگند یاد کردند تمام مستمندان را از آن محروم سازند. سرنوشت آنان همان شد که در این آیات از آن یاد شده است. (مجمع البیان و نیز برگرفته از الکشاف زمخشری)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 7 - 2

2 - قوم عاد بر اثر باد ، مانند تنه های پوک و افتاده درختان خرما از پای درآمدند .

فتري القوم فيها صرعى كأنهم أعجاز نخل خاوية

«صرعی» (مفرد «صرعی») به معنای چیز افکنده شده بر زمین و «أعجاز» به معنای ساقه های ریشه دار در زمین (تنه ها) است. «خاویه»؛ یعنی، شیء خالی و نیز به معنای شیء افتاده بر زمین آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 8 - 1

1 - گداخته شدن آسمان ، همچون ذوب فلزات در آستانه برپایی قیامت

يوم تكون السماء كالمهل

«مهل» به هر فلز گداخته شده (همچون طلا، نقره، مس و ..) گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 9 - 1

1 - متلاشی و ذره ذره شدن کوه ها ، همچون پشم رنگین و پراکنده شده ، در آستانه برپایی قیامت

و تکون الجبال کالعهن

«عهن» به معنای پشم رنگ شده است. در آیه پنجم از سوره «قارعه» چنین آمده است: «و تکون الجبال کالعهن المنفوش»؛ (و کوه ها مانند پشم رنگین زده شده خواهند شد).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 487

19 - نوح - 71 - 16 - 1

1 - خداوند ، ماه را نورانی و خورشید را همچون چراغ فروزنده آفرید .

و جعل القمر فيهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 17 - 1

1 - خداوند ، انسان را همچون نباتات از زمین آفریده است .

و الله أنبتكم من الأرض نباتًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 18 - 5

5 - چگونگی زنده شدن انسان ها در قیامت ، همچون رویدن نباتات است .

و الله أنبتكم من الأرض نباتًا .. و يخرجكم إخراجًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 3

3 - خداوند ، همانند رسول گرامی اسلام ، پیامبری به سوی فرعون گسیل داشت .

كما أرسلنا إلى فرعون رسولًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 16 - 5

5 - تهدید شدن سران کفر و شرک در صدر اسلام ، به مؤاخذه شدن همچون مؤاخذه فرعون

إنا أرسلنا إليكم رسولًا شهدًا عليكم .. فعصى فرعون الرسول فأخذنه أخذًا وبيلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 26

26 - انفاق و صدقه ، به منزله قرض و وام دادن به خداوند است .

و أقرضوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 50 - 1

1 - کافران لجوج و پندناپذیر ، همچون گورخران رمیده اند .

کأنهم حمر مستنفره

«حمار» (مفرد «حمر») به معنای خر اهلی یا وحشی است (الصحاح); ولی مفسران آن را در آیه شریفه، از نوع وحشی دانسته اند که در فارسی از آن به گورخر تعبیر می شود.

ص: 488

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 51 - 1

1 - روی گردانی کافران ، از شنودن کلام بیداربخش و پندآموز قرآن ، همچون فرار گورخران از شیر ژیان ، بسیار شدید بود .

فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ

«قسوره» اسم جامد و به معنای شیر است و گاهی اسم جمع و در معنای شکارچیان تیرانداز استعمال می شود. (الصّحاح)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 12

12 - انسان در این جهان ، همچون رونده ای گم کرده راه و دین راهی است درست ، و دینداران مردمی راه یافته اند .

إِنَّا هَدَيْنَا السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 16 - 2

2 - قدح ها و کوزه های بهشتیان (ابرار و . . .) ، در صفا و شفافیت ، مانند شیشه و بلور و در سفیدی و زیبایی ، همچون نقره است .

كَانَتْ قَوَارِيرًا . قَوَارِيرًا مِنْ فِضَّةٍ

برخی از مفسران، این آیه را از باب تشبیه بلیغ دانسته اند؛ نه این که ظرف های مورد استفاده بهشتیان، حقیقتاً از جنس شیشه و در عین حال نقره است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 19 - 6

6 - جوانکان خدمت گزار ابرار در بهشت ، چون مروارید پراکنده اند .

و يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنثورًا

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنثورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- فرشتگان وحی ، همچون طوفان با سرعت بسیار مأموریت خود را دنبال می کردند .

فالعصفت عصفاً

«عاصفات» از نظر لغوی، به معنای تندبادها و طوفان ها است و اگر مقصود از آن، فرشتگان باشد، در این کلام تشبیه و استعاره به کار رفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 33 - 1

ص: 489

1 - شراره های برخاسته از آتش دوزخ ، همانند شتران زرد رنگ است .

کأنه جملة صفر

«جملات» جمع «جماله» است. «جماله» یا جمع «جمل» (شتر) و یا اسم جمع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 9 - 6, 4

4 - خواب برای انسان ، نوعی مرگ است .

و جعلنا نومکم سباتاً

فعل «سَبَتَ» علاوه بر معنای «بی هوش شد»، به معنای «مُرد» نیز استعمال می شود (مصباح). بنابراین، احتمال می رود که «سبات» به معنای مرگ باشد.

6 - مرگ و معاد انسان ، شبیه خواب و بیداری است .

و جعلنا نومکم سباتاً

یاد کردن از خواب در میان آیاتی که به منظور رفع استبعاد از معاد مطرح شده؛ ممکن است به جهت تشابهی باشد که بین خواب و مرگ و نیز بیداری و معاد وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 10 - 1

1 - تاریکی شب - بسان لباسی پوشیده بر موجودات - با مستور ساختن آنها از دید انسان ، مانع تلاش و فعالیت بیش از حد او است .

و جعلنا الیل لباساً

تقابل این آیه و آیه بعد - که روز را زمان تلاش برای زندگی دانسته است - بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 15 - 6

6 - معاد انسان ، شبیه رویش گیاهان از زمین است .

لنخرج به حبّاً و نباتاً

یادآوری اخراج دانه و گیاه از زمین - در آیاتی که به منظور رفع استبعاد از معاد مطرح شده - گویای تشابه معاد با رویش گیاهان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 20 - 2

2 - حرکت کوه ها در قیامت ، آنها را به توده غباری شبیه کوه ، تبدیل خواهد کرد .

و سیّرت الجبال فکانت سراباً

تشبیه کوه به سراب، بیانگر آن است که پس از حرکت کوه ها در قیامت، آنچه دیده می شود کوه نیست؛ ولی بیننده آن را کوه خواهد دید.

ص: 490

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 30 - 2

2 - زمین ، همچون گوی پرتاب شده در فضا است . *

دحیها

یکی از معانی «دحو»، بازی با پرتاب سنگ، گردو و .. به سوی حفره ای است که از پیش به همین منظور حفر شده است. آن حفره را «أدحیّه» و سنگ را «مدحاه» می نامند (لسان العرب). بر این اساس جمله «دحاها»، حاکی از پرتاب شدن زمین در فضا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 2، 1

1 - فاصله ولادت تا قیامت - در دیدگاه اهل محشر - فاصله ای ناچیز و همسان با عصر یک روز و یا وقت چاشت آن

کأنّهم . . . لم یلبثوا إلاّ عشیّه أو ضحیها

مراد از «لَبِثَ» در «لم یلبثوا»، درنگی است که در دنیا و برزخ رخ می دهد. این زمان گرچه زیاد باشد، در مقایسه با آنچه انسان پس از حشر با آن مواجه خواهد شد، اندک است. برای «عشیّه» معانی متفاوتی ذکر شده است؛ از قبیل: «ظهر تا غروب»، «آخر روز» و «ظهر تا صبح فردا» (مصباح). «ضحی»؛ یعنی، گسترش نور خورشید و پهناور شدن روز (مفردات راغب). اضافه «ضحی» به «عشیّه»، برای بیان این نکته است که مقدار صبح یا عصر از یک روز مراد است.

2 - فاصله قیامت و دنیا - هرچند طولانی باشد - در برابر عظمت حوادث قیامت ناچیز و بسان گذشت نیمروز از عمر دنیا است .

کأنّهم . . . لم یلبثوا إلاّ عشیّه أو ضحیها

مفاد «یرونها» ممکن است در ناچیز دیدن دوران گذشته، دخیل باشد؛ یعنی، دیدن قیامت و رخدادهای آن، این ذهنیت را در انسان ایجاد می کند که فاصله طولانی دنیا و برزخ، در نظر او اندک آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 11 - 2

2 - آسمان ، همچون سقفی فراگیر و پوسته ای پوشاننده و قابل ازاله است .

و إذا السماء کشطت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - سوگند خداوند ، به ستارگان متحرک که مسیر خود را طی کرده و مانند رفتن حیوانات غیر اهلی به مخفیگاه خود ، از نظر ها محو می گردند .

الجوار الكنس

«کنس» جمع «کنس» است و آن چیزی است که پنهان می شود. این کلمه از ریشه «کنس الظبی» گرفته شده است؛ یعنی، آهو خود را در «کناس» (پناهگاه) خود پنهان ساخت و استتار کرد. (نهایه ابن اثیر)

3 - بعضی از اختران در طلوع ، حرکت و غروب خود ، شبیه آهوان پنهانی هستند که ظاهر شده و با حرکت به سمت مخفیگاه خود

ص: 491

، ناپدید شوند .

بالخنس . الجوار الكنس

توصیف ستارگان با وصف «کنس» - که از اوصاف آهوان است - تشبیه بدیع و استعاره است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 11 - 1

1 - انجام دادن بعضی از کار های نیک ، دشوار و بسان افکندن خویش در یک راه کوهستانی و گردنه های صعب العبور است .

فلا اقتحم العقبه

«اقتحام»؛ یعنی، بین کاری سخت و هولناک قرار گرفتن (مفردات). زمانی که شخص بدون فحص و بررسی خود را در ماجرای بزرگ بیفکند، گفته می شود: «اقتحم» (نهایه ابن اثیر). راه دشواری که در کوه قرار دارد، «عقبه» نامیده می شود (مفردات) و نیز «عقبه» به مسیر صعب العبوری گفته می شود که از آن بر کوه بالا-روند (قاموس). این راه از آن جهت «عقبه» نامیده می شود که راه پیمایان، باید در آن پشت سر هم و به یک ستون حرکت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 7 - 2

2 - کار های خیر ، هر چند به وزن مورچه ای ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد ، باقی مانده ، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد .

فمن يعمل مثقال ذره خیرا یره

«مثقال»؛ یعنی، وسیله ای که با آن، وزن چیزی سنجیده شود (مفردات). «ذره» (مفرد «ذره») به معنای کوچک ترین نوع مورچه است (صحاح اللغه). برخی آن را یک صدم وزن «جو» دانسته و برخی گفته اند: مراد ذراتی است که در شعاع خورشید، مشاهده می شود. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 2

2 - کار های ناروا ، هر چند به وزن مورچه ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد ، باقی مانده ، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد .

و من يعمل مثقال ذره شرا یره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مردم در قیامت ، مانند پروانه های ریز و پراکنده در هوا ، هراسان و بی سامان به هر طرف روی خواهند آورد .

یوم یكون الناس كالفرش المبتوث

«فَرَّاشَه» (مفرد «فَرَّاش»); یعنی، آنچه بال زده و در حرارت چراغ سقوط کرده و خود را می سوزاند (تاج العروس) «فَرَّاء» آنها را ملخ هایی می داند که روی زمین گسترده و در هم می لولند (مجمع البیان). تشبیه مردم در قیامت به آن حشرات، نشانگر سردرگمی، ترس و اضطرابی است که انسان ها را به هر سو خواهد کشاند.

3 - تشبیه وضع انسان ها در قیامت ، به انبوه ملخ های پراکنده *

یوم یكون الناس كالفرش المبتوث

ص: 492

برداشت یاد شده، ناظر به این احتمال است که فَرَّاش - چنان که فَرَّاء گفته است - به معنای ملخ هایی باشد که بر زمین گسترده شده، درهم می لولند. گفتنی است که این معنا، تنها از فَرَّاء نقل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 5 - 1

1 - کوه ها در قیامت ، مانند پشم های رنگارنگی خواهند شد که حلاجی شده و از هم باز شده باشد .

و تكون الجبال كالعهن المنفوش

«عهن»، به معنای پشمی است که با رنگ های گوناگون رنگ آمیزی شده باشد. برخی گفته اند: به هر پشمی «عِهن» گفته می شود. «نُقش»؛ یعنی، بازکردن و کشیدن پشم تا آن جا که اجزای آن از هم بگسلد. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 9 - 4

4 - تشبیه خطاپیشگان در قیامت ، به جان باختگانی که تحمّل مرگ آنان برای مادرشان هلاکت آفرین است . *

فَأُمَّه هَاوِيَه

فعل «هوی» در معانی مختلفی - از جمله «سَدَقَطَ» و «مات» - به کار رفته است (قاموس). بنابر معنای دوم، کلمه «هاویه»، به معنای «هالکه» خواهد بود نسبت دادن هلاکت به مادر کسی که میزان اعمال او سبک است، کنایه از عظمت سختی های وارد بر وی است؛ به گونه ای که در آن موارد، مادران تاب تحمّل چنین وضعی را برای فرزند خود نداشته و هلاک خواهند شد. در این صورت مرجع ضمیر «هی» در آیه بعد، عنوان «داهیه» (مصیبت بزرگ) خواهد بود که مفاد جمله «فَأُمَّه هَاوِيَه» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 5 - 3,4

3 - بارش سنگ های پرندگان بر اصحاب فیل ، آنان را مانند کاه و خاشاک مرغزاری ساخت که حیوانات در آن چرانده شده و ساقه های نرم شده گیاهان آن ، بر زمین مانده باشد .

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

«عصف»؛ یعنی، خاشاک گیاهی که خرد شده است (مفردات). توصیف آن به مأکول، به اعتبار خورده شدن مقداری از آن، در چرای حیوانات است.

4- تشبیه « جنازه های اصحاب فیل » ، به برگ هایی که حیوانات ، آن را خورده و تفاله آن را بیرون داده باشند .

فجعلهم كعصف مأكول

در «قاموس» آمده است: «عصف مأكول»، ممکن است به معنای برگی باشد که چارپایان آن را خورده باشند. بر این اساس، مراد تشبیه اجساد فیل داران به سرگین خواهد بود که از آن، با تعبیری لطیف تر یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 2 - 6

6- تشبیه رهایی از شرور ، به شکافتن تاریکی

قل أعوذ ربّ الفلق . من شرّ ما خلق

ص: 493

27- تشبیهات محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 13 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور تشبیه کردن وضعیت فرهنگی و دینی مردم مکه، به وضعیت مردمی همانند آنان در طول تاریخ

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القریه

«مَثَلٌ» گاهی در معنای شبیه و مانند به کار می رود که در این صورت معنای آیه چنین خواهد بود: ای پیامبر! برای وضعیت مردم مکه، شبیه و مانندی از تاریخ (اصحاب قریه) بیاور. و گاهی به معنای خبر است؛ یعنی، ای پیامبر! برای مردم مکه خبر و داستان اصحاب قریه را نقل کن تا مردم از این داستان عبرت گیرند. گفتنی است برداشت یاد شده براساس معنای نخست است.

28- تشبیهات مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 6

6 - مشرکان عصر بعثت، فرشتگان را موجوداتی شبیه خداوند در رحمت می دانستند.

بما ضرب للرحمن مثلاً

با توجه به کلمه «رحمان» و «مثلاً»، مطلب بالا قابل برداشت است.

29- فلسفه تشبیهات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 14

14 - به کارگیری تمثیل و تشبیه در تفهیم معارف دین، شیوه ای از شیوه های گوناگون بیان آیات الهی در قرآن

و البلد الطیب . . . کذلک نصراف الأیت

30- فواید تشبیهات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 6

6 - استفاده از تشبیه ، برای بیان کردن حقایق ، از روش های بیانی قرآن است .

والذین كفروا أعمالهم كسراب بقيعة . . . إذا جاءهم لم يجده شيئاً

ص: 494

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

